คุณแม่ทองปาน ปานสมบุญ พร้อมด้วยบุตร-ธิดา และหลานๆ

สร้างหนังสือนี้ ให้ไว้เป็นธรรมทาน
มอบให้ห้องสมุดกศน. และห้องสมุดเรือนจำทั่วประเทศ รวม ๑,๐๐๐ แห่ง
ขอได้โปรดอนุโมทนาบุญนี้ให้สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยด้วยกันทุกท่านเทอญฯ

" สัพพะทานัง ธัมมะทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง"

ขอมอบเป็นธรรมบรรณาการ

แด่ .....

จาก .....

คำกล่าวมอบหนังสือ ก่อนมอบหนังสือเป็นธรรมทาน ให้กล่าวดังนี้.-
ตั้งนะโม ๓ จบ

"สุทินนัง วะตะเม ทานัง อาสะวักขะยาวะหัง นิพพานัง นะปัจจะโย โหตุ"

พิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นธรรมทาน

ชื่อหนังสือ : มนุษย์เกิดมาทำไม ? เล่ม ๑๐
ว่าด้วย พระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) ตอน ๒

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ : 978-974-582-772-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : **ธันวาคม ๒๕๕๑** จำนวน ๓,๓๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด
๕/๕ ถนนเทศบาลรังสฤษฎ์เหนือ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐๒-๙๕๓-๙๖๐๐

ภาพปกหน้า : สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ในอินเดียและเนปาล

ภาพปกหลัง : สถูปเกสเรีย ที่ใหญ่ที่สุดในอินเดีย

ผู้รวบรวมและเรียบเรียง : นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ ๓๕๕/๑๑๙๙ ซอย ๒ หมู่บ้านพัฒนา
ถนนวิภาวดีรังสิต (ซอยพหลโยธิน ๗๗)
หมู่ ๑๕ ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
(สถานฝึกปฏิบัติธรรม ชมรมเผยแผ่พระสัทธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๒-๕๓๖-๖๕๒๒)

ผู้เอื้อเฟื้อพิมพ์ต้นฉบับ : นางสาวกานต์สินี สายันต์, นางสาวกุลิสรา รุ่งมณี

ผู้ประสานงานและภาพประกอบ : นางสาววิภา พิทักษ์วงษ์ นางพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช
นางสาวกิ่งกาญจน์ พิทักษ์วงษ์ นายพงศธร พิทักษ์วงษ์

หนังสือนี้ จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ไม่จำหน่าย เมื่อท่านไม่ต้องการใช้หนังสือนี้แล้ว กรุณามอบให้ห้องสมุดหรือผู้อื่นใช้ประโยชน์ต่อไป จะเป็นกุศลอย่างยิ่ง

คำนำ

หนังสือชุด มนุษย์...เกิดมาทำไม? เล่ม ๑๐ นี้ เป็นเล่มที่ล้นมาจากเล่ม ๙ ได้รวบรวมเนื้อหาแห่งพระสูตร หรือพระสุตตันตปิฎกเฉพาะพระสูตรที่สำคัญและเพียงพอต่อการปฏิบัติ **และที่สำคัญอย่างยิ่ง ได้เพิ่มเนื้อหาสาระ คือ ภาคผนวก เรื่องแนวทางปฏิบัติธรรมของพระอริยบุคคล และบุคคลต่าง ๆ ครั้งสมัยพุทธกาล** ได้แก่ ประวัติพระอสีติมหาสาวก พุทธสาวก อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งนักบวชนอกศาสนา เพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษาให้เป็นธรรมวิจัย เป็นข้อคิดควรคำนึงถึง และเป็นอุทาหรณ์สอนใจนำมาเทียบเคียงในการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริงต่อไป

แท้จริงแล้วหลักพระธรรมคำสอน พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสแก่นแท้หรือเนื้อหาปรมัตถ์ของพระศาสนา อันได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกไว้แล้ว ดังที่ได้รวบรวมไว้ในหนังสือชุดนี้เล่ม ๘ เรื่องพระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ **ซึ่งผู้จัดทำมุ่งหมายที่จะให้ผู้อ่านได้ศึกษาเพื่อฝึกหัดปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้นจาก(ทุกข์)ภัยแห่งชีวิตในวัฏฏะ ในพระศาสนานี้ให้จงได้** จึงขอให้ท่านไปหาเล่ม ๘ มาอ่านและทำความเข้าใจ แล้วลงมือปฏิบัติ อย่าได้รอไปถึงศาสนาหน้า (พระศรีอริยเมตไตรย์) อยู่เลย เพราะยังอีกแสนนาน

สำหรับผู้มาใหม่ ขอให้ไปหาอ่านตั้งแต่เล่มต้น ๆ มาก่อน หรือหากไม่สะดวก **อย่างน้อย ๆ ก็ขอให้อ่านเล่ม ๓ และ ๔ คำถาม-คำตอบ** จำนวน ๒๕๖ ข้อ เสียก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน แล้วไปอ่านเล่ม ๗ กับ ๘ เพื่อฝึกหัดปฏิบัติ การเจริญสติ วิปัสสนากรรมฐานนี้ **เป็นทางสายเอกสายตรงลัดสั้นที่สุด** หากยังสงสัยการปฏิบัติ ขอให้คบหากับกัลยาณมิตรผู้มีประสบการณ์การปฏิบัติ หรือหากจะไปพบผู้รวบรวมเรียบเรียงก็ยินดีแนะนำ

ขออนุโมทนาในบุญกิริยาทั้งหลาย ทั้งผู้ที่เอื้อเฟื้อจัดพิมพ์ต้นฉบับ ผู้ประสานงาน ผู้มีส่วนร่วมบริจาคทรัพย์และอุทิศแรงกายแรงใจให้หนังสือนี้สำเร็จสู่สายตาผู้อ่าน ขอให้ผลแห่งธรรมทานทั้งหลายทั้งปวงนี้ จงเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ท่านทั้งหลาย ตลอดจนท่านผู้อ่านจงเกิดสติปัญญา เข้าถึงธรรม รู้ธรรม เห็นธรรม เห็นแจ้งประจักษ์(พบครูผู้วิเศษ) ในสภาวธรรม ถึงความพ้นทุกข์ อยู่กับทุกข์อย่างไม่ทุกข์ ดับทุกข์ได้ด้วยตัวของท่านเอง จงด้วยกันทุกท่าน เทอญฯ

สุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์

ธันวาคม ๒๕๕๑

สารบัญ

หน้า

เล่มที่ ๑๓ ชื่อ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

วรรคที่ ๑ คหปติวรรค ว่าด้วย คฤหบดี มี ๑๐ พระสูตร

๑. กันทรกสูตร (ว่าด้วย กันทรกปริพพาชก).....๑
๒. อัฏฐกนาครสูตร (ว่าด้วย คฤหบดีชาวเมืองอัฏฐกะ).....๔
๓. เสขปฏิปทาสูตร (ว่าด้วย ข้อปฏิบัติของพระเสขะ).....๖
๔. โปตลิยสูตร (ว่าด้วย โปตลิยคฤหบดี).....๗
๕. ชีวกสูตร (ว่าด้วย หมอชีวก).....๑๑
๖. อุปาลีวาทสูตร (ว่าด้วย อุบาลีคฤหบดี).....๑๒
๗. กุกกุโรวาทสูตร (ว่าด้วย โอวาทแก่ผู้ทำตัวดั่งสุนัข).....๑๙
๘. อภยราชกุมารสูตร (ว่าด้วย อภยราชกุมาร).....๒๒
๙. พหุเวทนียสูตร (ว่าด้วย เวทนามากอย่าง).....๒๔
๑๐. อปัณณกสูตร (ว่าด้วย ธรรมะที่ไม่ผิด).....๒๕

วรรคที่ ๒ ภิกขุวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๑๑. จูฬราหุโลวาทสูตร (ว่าด้วย การประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก).....๒๘
๑๒. มหาราหุโลวาทสูตร (ว่าด้วย การประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรใหญ่).....๓๐
๑๓. จูฬมาลุงกโยวาทสูตร (ว่าด้วย การประทานโอวาทแก่พระมาลุงกยะ สูตรเล็ก).....๓๑
๑๔. มหามาลุงกโยวาทสูตร (ว่าด้วย การประทานโอวาทแก่พระมาลุงกยะ สูตรใหญ่)... ๓๓
๑๕. ภัททาลิสูตร (ว่าด้วย พระภัททาลิ).....๓๖
๑๖. ลฑุกิโกปมสูตร (ว่าด้วย ข้อเปรียบเทียบด้วยนางนกไส้).....๓๘
๑๗. จาตุมสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ในตำบลบ้านชื่อจาตุม).....๔๐
๑๘. นฬกปานสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ในหมู่บ้านชื่อนฬกปานะ).....๔๒
๑๙. โคลิสสานิสูตร (ว่าด้วย ภิกษุชื่อโคลิสสานิ).....๔๓
๒๐. กีฏาคิริสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิคมชื่อกีฏาคิริ).....๔๕

หน้า

วรรคที่ ๓ ชื่อปริพพาชกวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๒๑. จูฬวัจฉโคตตสูตร (ว่าด้วย วัจฉโคตตปริพพาชก สูตรเล็ก).....๕๐
๒๒. อัคคิวัจฉโคตตสูตร (ว่าด้วย วัจฉโคตตปริพพาชกผู้ฟังข้อเปรียบเทียบเรื่องไฟ).....๕๒
๒๓. มหาวัจฉโคตตสูตร (ว่าด้วย วัจฉโคตตปริพพาชก สูตรใหญ่).....๕๓
๒๔. ทีฆนขสูตร (ว่าด้วย ปริพพาชกชื่อทีฆนขะ)..... ๕๖
๒๕. มาคัณฑิยสูตร (ว่าด้วย มาคัณฑิยปริพพาชก).....๕๙
๒๖. สันทกสูตร (ว่าด้วย สันทกปริพพาชก).....๖๒
๒๗. มหาสกุลุทายิสูตร (ว่าด้วย สกุลุทายิปริพพาชก สูตรใหญ่).....๖๕
๒๘. สมณมุณฑิกสูตร (ว่าด้วย ปริพพาชกผู้เป็นบุตรแห่งนางสมณะผู้โกนผม).....๖๘
๒๙. จูฬสกุลุทายิสูตร (ว่าด้วย สกุลุทายิปริพพาชก สูตรเล็ก).....๗๐
๓๐. เวขณสสูตร (ว่าด้วย ปริพพาชกชื่อ เวขณสะ).....๗๑

วรรคที่ ๔ ชื่อ ราชวรรค ว่าด้วยพระราชา มี ๑๐ พระสูตร

๓๑. ฆฏิการสูตร (ว่าด้วย ช่างหม้อชื่อฆฏิการะ).....๗๑
๓๒. รัฏฐปาลสูตร (ว่าด้วย กุลบุตรชื่อรัฏฐปาละ).....๗๓
๓๓. มฆเทวสูตร (ว่าด้วย พระเจ้ามฆเทพ).....๗๕
๓๔. มธุรสูตร (ว่าด้วย พระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตร).....๗๖
๓๕. โพธิราชกุมารสูตร (ว่าด้วย โพธิราชกุมาร).....๗๙
๓๖. อังคุลิมาลสูตร (ว่าด้วย พระอังคุลิมาล).....๘๑
๓๗. ปิยชาติกสูตร (ว่าด้วย สิ่งที่เกิดจากสิ่งที่เป็นที่รัก).....๘๔
๓๘. พาหิติยสูตร (ว่าด้วย ผ้าที่ทอมาจากแคว้นพาหิติ).....๘๕
๓๙. ธัมมเจติยสูตร (ว่าด้วย เจดีย์คือพระธรรม).....๘๗
๔๐. กัณณกัตตถลสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ในป่าเนื้อชื่อกัณณกัตตถละ).....๘๘

วรรคที่ ๕ ชื่อพราหมณวรรค ว่าด้วยพราหมณ์ มี ๑๐ พระสูตร

๔๑. พรหมายุสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์ชื่อพรหมายุ).....๙๐
๔๒. เสลสูตร (ว่าด้วย เสลพราหมณ์).....๙๒
๔๓. อัสสลายนสูตร (ว่าด้วย มาณพชื่ออัสสลายนะ).....๙๓

หน้า

๔๔. โฆฏมุขสูตร (ว่าด้วย พรหมณ์ชื่อโฆฏมุขะ).....๙๗
๔๕. จังกีสูตร (ว่าด้วย จังกีพราหมณ์).....๙๙
๔๖. เอสุการีสูตร (ว่าด้วย เอสุการีพราหมณ์).....๑๐๑
๔๗. ธนัญชานิสูตร (ว่าด้วย ธนัญชานิพราหมณ์).....๑๐๓
๔๘. วาเสฏฐสูตร (ว่าด้วย วาเสฏฐมาณพ).....๑๐๕
๔๙. สุภสูตร (ว่าด้วย สุภมาณพบุตรโตเทยยพราหมณ์).....๑๐๖
๕๐. สคารวสูตร (ว่าด้วย สคารวมาณพ).....๑๐๘

เล่มที่ ๑๔ ชื่อมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

วรรคที่ ๑ ชื่อเทวทหวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๑. เทวทหสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ในเทวทหนิคม).....๑๑๐
๒. ปัญจัตตยสูตร (ว่าด้วย ความเห็น ๕ ประการที่จัดเป็นประเภทได้ ๓).....๑๑๔
๓. กินติสูตร (ว่าด้วย ความคิดว่า “เป็นอย่างไร”).....๑๑๕
๔. สามคามสูตร (ว่าด้วย เหตุการณ์ที่เกิดในหมู่บ้านชื่อ สามะ).....๑๑๗
๕. สุนักขัตตสูตร (ว่าด้วย สุนักขัตตลิจฉวี).....๑๑๘
๖. อาเนญชสัปปายสูตร (ว่าด้วย ปฏิปทาเป็นที่สบายแก่อาเนญชะ).....๑๒๐
๗. คณกโมคคัลลานสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์ชื่อคณกโมคคัลลานะ).....๑๒๒
๘. โคปกโมคคัลลานสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์ชื่อโคปกโมคคัลลานะ).....๑๒๓
๙. มหาปุณณมสูตร (ว่าด้วย คืนพระจันทร์เต็มดวง สูตรใหญ่).....๑๒๕
๑๐. จูฬปุณณมสูตร (ว่าด้วย คืนพระจันทร์เต็มดวง สูตรเล็ก).....๑๒๗

วรรคที่ ๒ ชื่ออนุปทวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๑๑. อนุปทสูตร (ว่าด้วย ลำดับบทธรรม).....๑๒๘
๑๒. ฉวิโสธนสูตร (ว่าด้วย ข้อสอบสวน ๖ อย่าง).....๑๒๘
๑๓. สัปปุริสธัมมสูตร (ว่าด้วย ธรรมะของคนดี).....๑๒๙
๑๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร (ว่าด้วย ธรรมะที่ควรเสพและไม่ควรเสพ).....๑๓๑
๑๕. พหุธาตุกสูตร (ว่าด้วย ธาตุหลายอย่าง).....๑๓๒
๑๖. อิสิคิลิสูตร (ว่าด้วย ภูเขาชื่ออิสิคิลิ).....๑๓๓

หน้า

๑๗. มหาจัตตาฬีสกสูตร (ว่าด้วย ธรรมะหมวด ๔๐ หมวดใหญ่).....๑๓๓
๑๘. อานาปานสติสูตร (ว่าด้วย การตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก).....๑๓๕
๑๙. กายคตาสติสูตร (ว่าด้วย สติกำหนดพิจารณากาย).....๑๓๕
๒๐. สังขารูปปัตติสูตร (ว่าด้วย ความคิดกับการเข้าถึงสภาพตามที่คิดไว้)...๑๓๗

วรรคที่ ๓ ชื่อสุญญตวรรค มี ๑๐ พระสูตร

๒๑. จูฬสุญญตสูตร (ว่าด้วย ความว่างเปล่า สูตรเล็ก).....๑๓๗
๒๒. มหาสุญญตสูตร (ว่าด้วย ความว่างเปล่า สูตรใหญ่)..... ๑๓๘
๒๓. อัจฉริยัพภูตธัมมสูตร (ว่าด้วย สิ่งอัศจรรย์และไม่เคยมีก็มีขึ้น)
๒๔. พักกุลัตเถรัจฉริยัพภูตธัมมสูตร (ว่าด้วย สิ่งอัศจรรย์และไม่เคยมีก็มีขึ้น
ของพระพักกุลเถระ).....๑๔๐
๒๕. ทันตภูมิสูตร (ว่าด้วย ภูมิหรือสถานที่ที่ฝึกไว้).....๑๔๐
๒๖. ภูมิชสูตร (ว่าด้วย พระเถระชื่อภูมิชะ).....๑๔๑
๒๗. อนุรุทธสูตร (ว่าด้วย พระอนุรุทธเถระ).....๑๔๓
๒๘. อุปักกิเลสสูตร (ว่าด้วย เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต).....๑๔๔
๒๙. พาลปัณฑิตสูตร (ว่าด้วย พาลและบัณฑิต).....๑๔๗
๓๐. เทวทูตสูตร (ว่าด้วย เทวทูต).....๑๔๗

วรรคที่ ๔ ชื่อวิภังคสูตร มี ๑๒ พระสูตร

๓๑. ภัทเทกรัตตสูตร (ว่าด้วย ราตรีเดียวที่ดี).....๑๔๘
๓๒. อานันทภัทเทกรัตตสูตร (ว่าด้วย พระอานนท์อธิบายภัทเทกรัตตสูตร)...๑๔๙
๓๓. มหากัจจานภัทเทกรัตตสูตร (ว่าด้วย พระมหากัจจานอธิบายภัทเทกรัตตสูตร).....๑๔๙
๓๔. โลมสกังคิยสูตร (ว่าด้วย พระโลมสกังคิยะ).....๑๔๙
๓๕. จูฬกัมมวิภังคสูตร (ว่าด้วย การจำแนกกรรม สูตรเล็ก).....๑๕๐
๓๖. มหากัมมวิภังคสูตร(ว่าด้วย การจำแนกกรรม สูตรใหญ่).....๑๕๑
๓๗. สฬายตนวิภังคสูตร (ว่าด้วย การแจกอายตนะ ๖).....๑๕๑
๓๘. อุทเทสวิภังคสูตร (ว่าด้วย บทตั้งและคำอธิบาย).....๑๕๒
๓๙. อรณวิภังคสูตร (ว่าด้วย การแจกธรรมที่ไม่มีข้าศึก).....๑๕๓

หน้า

๔๐. ธาตุวิภังคสูตร (ว่าด้วย การแจกธาตุ).....๑๕๔
๔๑. สัจจวิภังคสูตร (ว่าด้วย การแจกอริยสัจจ์)..... ๑๕๕
๔๒. ทักขิณาวิภังคสูตร {ว่าด้วย การแจกทักษิณา (ของทำทาน)}.....๑๕๖

วรรคที่ ๕ ชื่อสฬายตนวรรค (วรรคกำหนดอายตนะ ๖) มี ๑๐ พระสูตร

๔๓. อนาถปิณฑิโกวาทสูตร (ว่าด้วย การให้โอวาทแก่อนาถปิณฑิกคฤหบดี)....๑๖๐
๔๔. ฉันโนวาทสูตร (ว่าด้วย การให้โอวาทพระฉันนะ).....๑๖๒
๔๕. ปุณโณวาทสูตร (ว่าด้วย การให้โอวาทแก่พระปุณณะ).....๑๖๓
๔๖. นันทโกวาทสูตร (ว่าด้วย การให้โอวาทของพระนันทกะ).....๑๖๔
๔๗. จูฬราหุโลวาทสูตร (ว่าด้วย การประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก).....๑๖๕
๔๘. ฉฉักกสูตร (ว่าด้วย ธรรมะหมวด ๖ รวม ๖ ข้อ).....๑๖๕
๔๙. สฬายตนวิภังคสูตร (ว่าด้วย การแจกอายตนะ ๖).....๑๖๖
๕๐. นครวินเทยยสูตร (ว่าด้วย พราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านนครวินทะ).....๑๖๗
๕๑. ปิณฑบาตปาริสุทธิสูตร (ว่าด้วย ความบริสุทธิ์แห่งบิณฑบาต).....๑๖๘
๕๒. อินทริยภาวนาสูตร (ว่าด้วย การอบรมอินทรีย์).....๑๗๐
จบวรรคที่ ๕ และจบพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔
สรุปย่อเล่ม ๑๕ ถึงเล่ม ๓๒.....๑๗๒
เล่มที่ ๓๓ ชื่อขุททกนิกาย อปทาน พุทธวังสะ (วงศ์แห่งพระพุทธเจ้า).....๑๗๕
คัมภีร์อนาคตวงศ์ (พระพุทธเจ้าสิบพระองค์ในอนาคตกาล)..... ๑๗๙
พระพุทธกิจ ๕ ประเภท.....๑๘๑
สรุปสถานที่จำพรรษาของพระพุทธองค์.....๑๘๒
พระอรหันต์องค์สำคัญ ๔๕ องค์.....๑๘๓
สังคายนาครั้งที่ ๒-๓..... ๑๘๕

สารบัญภาคผนวก

		หน้า			หน้า
๑.	พาหิยทารุจีริยะ	๑๘๗	๒.	อัญญาโกณฑัญญะ	๑๘๘
๓.	อุรุเวลกัสสปะ	๑๙๗	๔.	อุปติสสมานพ	๒๐๐
๕.	โกลิตะ	๒๐๑	๖.	สารีบุตร	๒๐๑
๗.	มหาโมคคัลลานะ	๒๐๓	๘.	อุปเสนวังคันตบุตร	๒๐๔
๙.	เรวตขทิรวนิยะ	๒๐๔	๑๐.	พระนางโรหิณี	๒๐๕
๑๑.	ปุณณมันตานีบุตร	๒๐๕	๑๒.	พระปุณณะ	๒๐๕
๑๓.	พระอุปวาณะ	๒๐๘	๑๔.	มหากัจจายนะ	๒๐๙
๑๕.	มหากัปปินะ	๒๑๐	๑๖.	มหากัสสปะ	๒๑๐
๑๗.	มหากาล	๒๑๑	๑๘.	พระกุมารกัสสปะ	๒๑๑
๑๙.	ภัททกาปิลานี	๒๑๒	๒๐.	ภัททวัคคีย์	๒๑๒
๒๑.	พระโสณาเถรี	๒๑๒	๒๒.	พระนางเขมาเถรี	๒๑๓
๒๓.	พระนางอุบลวรรณาเถรี	๒๑๓	๒๔.	ปฏาจารา	๒๑๔
๒๕.	พระอุบาลี	๒๑๕	๒๖.	พระอนุรุทธะ	๒๑๕
๒๗.	พระอานนท์	๒๑๕	๒๘.	พระราหุล	๒๑๗
๒๙.	กาฬุทายี	๒๑๘	๓๐.	มหาปชาบดี	๒๑๙
๓๑.	ภัททากัจจานา	๒๑๙	๓๒.	เทวทัตต์	๒๒๐
๓๓.	รูปนันทา	๒๒๑	๓๔.	กุณฑธานะ	๒๒๒
๓๕.	พระนันทะ	๒๒๒	๓๖.	สุทโธทนะ	๒๒๓
๓๗.	สุปปพุทธะ	๒๒๔	๓๘.	สภิยะ	๒๒๕
๓๙.	จุนทะ	๒๒๕	๔๐.	นันทกะ	๒๒๖
๔๑.	นาคิตะ	๒๒๖	๔๒.	สิคาลมาตาเถรี	๒๒๖
๔๓.	ธัมมทินนาเถรี	๒๒๗	๔๔.	มหาโกฏฐิตะ	๒๒๗
๔๕.	วัปปะ, ภัททิยะ, มหานามะ, อัสสชิ	๒๒๗	๔๖.	พระสุภูติ	๒๒๘
๔๗.	วักกลิ	๒๒๘	๔๘.	วังคีสะ	๒๒๙
๔๙.	กีสาโคตมี	๒๓๐	๕๐.	จูฬปันถกะ	๒๓๑
๕๑.	พระพากุละ	๒๓๑	๕๒.	สีวลี	๒๓๒

		หน้า
๕๓.	กังขาเรวตะ	๒๓๒
๕๕.	สุภัททะ	๒๓๓
๕๗.	ทีฆนขะ	๒๓๖
๕๙.	ปิณโฑลภารทวาชะ	๒๓๗
๖๑.	มหาปันถกะ	๒๓๘
๖๓.	ราธพราหมณ์	๒๓๙
๖๕.	สุชาดา	๒๔๐
๖๗.	สาคตะ	๒๔๑
๖๙.	โสณกุฏิกัณณะ	๒๔๒
๗๑.	องคุลิมาล	๒๔๔
๗๓.	รัฏฐปาละ	๒๔๖
๗๕.	วิมละ, สุพาหุ, ปุณณชิ, ควัมปติ	๒๔๖
๗๗.	อชิตะ มาณพ กับคณะ ๑๖ คน	๒๔๘
๗๙.	โมฆราชเถระ	๒๔๙
๘๑.	ชีวกโกมารภัจจ์	๒๕๓
๘๓.	มหานาม	๒๕๙
๘๕.	อนาถบิณฑิกเศรษฐี	๒๖๐
๘๗.	ภัลลิกะ-ตปุสสะ	๒๖๑
๘๙.	อุคฆกุมาร	๒๖๒
๙๑.	ขุชชุตตรา, สามาวดี, โฆษกเศรษฐี, มาคัณฑิยพราหมณ์	๒๖๔
๙๓.	สุปปรียาอุบาสิกา	๒๗๒
๙๕.	นางกาฬี	๒๗๔
๙๗.	อาฬวดาบสกาลามโคตร	๒๗๕
๙๙.	อุปกาชีวก	๒๗๕
๑๐๑.	อสีติมหาสาวก ๘๐ องค์	๒๗๖
	ประวัติผู้รวบรวมเรียบเรียง	
	บรรณานุกรม	

		หน้า
๕๔.	กิมพิละ	๒๓๓
๕๖.	ทัพพมัลลบุตร	๒๓๔
๕๘.	นาลกะ	๒๓๖
๖๐.	ปิลินทวัจฉะ	๒๓๗
๖๒.	มหาอุทายี	๒๓๘
๖๔.	ยสกุลบุตร	๒๓๙
๖๖.	ลกุณฏกภัททริยะเถระ	๒๔๑
๖๘.	พระเสละ	๒๔๒
๗๐.	พระโสณโกฬิวิสะ	๒๔๔
๗๒.	ยโสชะ	๒๔๕
๗๔.	ขทิรวนิยะ	๒๔๖
๗๖.	สุภัททปริพาชก	๒๔๖
๗๘.	พาวรีพราหมณ์	๒๔๘
๘๐.	อุตตรานันทมารดา	๒๕๑
๘๒.	วิสาขามหาอุบาสิกา	๒๕๖
๘๔.	จิตตคฤหบดี	๒๕๙
๘๖.	นกุลบิดา-นกุลมารดา	๒๖๐
๘๘.	อุคฆหเศรษฐี	๒๖๑
๙๐.	ปุรพันธอุบาสก	๒๖๓
๙๒.	สุปปวาสาโกลิยธิดา	๒๗๑
๙๔.	กาปิยาณี	๒๗๓
๙๖.	สญชัยปริพาชก	๒๗๔
๙๘.	อุทกดาบสรามบุตร	๒๗๕
๑๐๐.	โสตถิยะ	๒๗๖
	สรุป	๒๗๗
	กรรมฐานลืมตา	๒๘๑

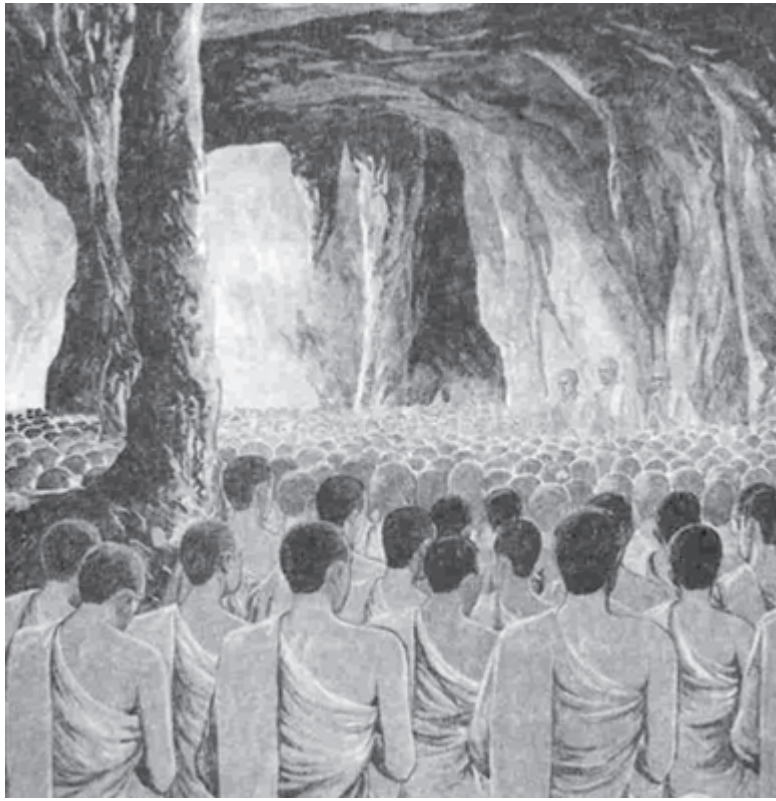

"พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ประชุมสังคายนาครั้งแรกที่ถ้ำสัตตบัณณคูหา เมืองราชคฤห์ หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน มีพระมหากัสสปเป็นประธาน และเป็นองค์ปุจฉา พระอุบาลี และพระอานนท์ เป็นองค์วิสัชนาพระธรรมวินัย โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นองค์อุปถัมภก ใช้เวลาเจ็ดเดือนสำเร็จ ทำให้ศาสนามั่นคงสืบทอดมาจนทุกวันนี้

(อนึ่ง มีคณะพระปุราณะคัดค้านการประชุม และแยกตัวไปทำสังคายนาใหม่)

แผนที่แสดงชมพูทวีปทั้ง ๑๖ แคว้น

แผนที่อินเดีย Map India

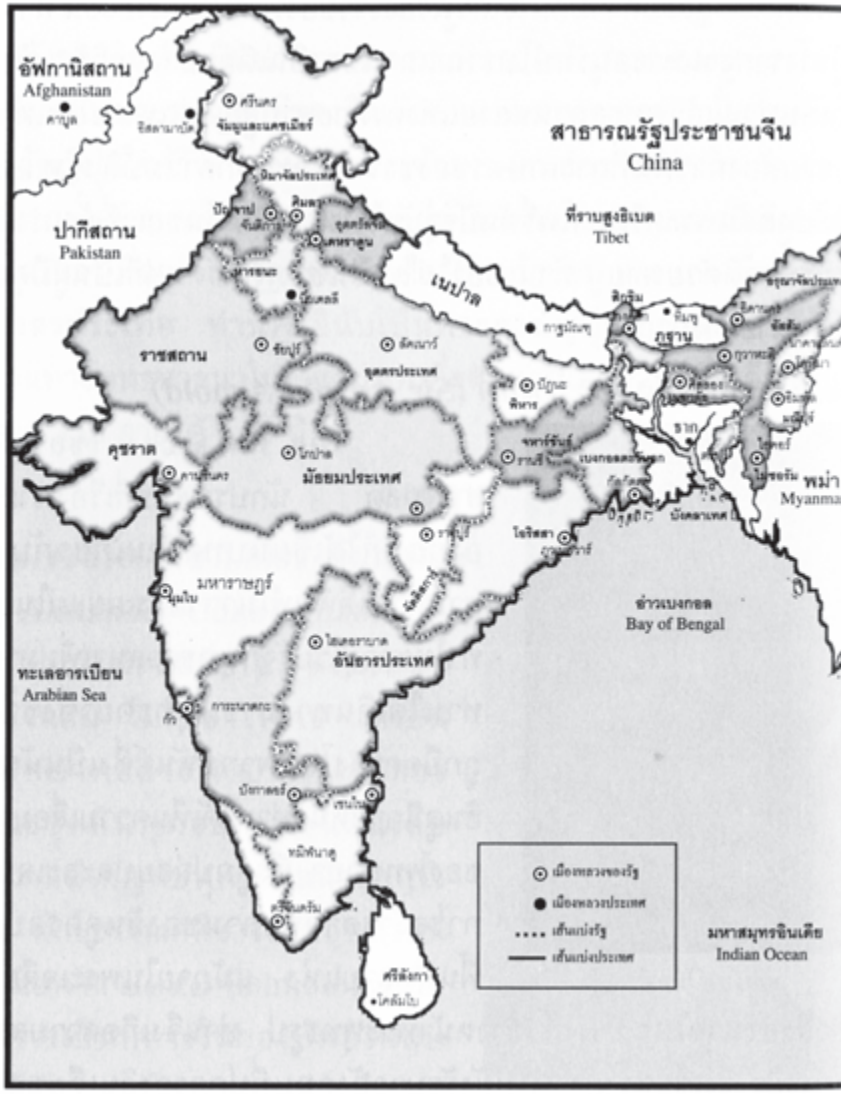

สถูปเกสเรีย (Kesria Stupa) ในภาพคือการขุดแต่งซากของสถูปขนาดใหญ่ที่สุดของอินเดียเท่าที่ค้นพบมา เรียกว่าสถูปเกสเรีย อยู่ใกล้อำเภอมถิมหารี ระหว่างเส้นทางจากกุสินาราไปไพศาลี ไม่ไกลจากเมืองมุซาฟาระ เป็นสถูปที่สร้างหลังพุทธกาลโดยชาวไพศาลี และต่อเติมจนถึงสมัยราชวงศ์ปาละปกครองมคธก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไป เพิ่งได้รับการขุดค้นไม่นานมานี้เอง

ลุมพินี สถานที่ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

ภาพวาด พระนางสิริมหามายา
ทรงประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ

เสาหินพระเจ้าอโศกเป็นเครื่องหมาย
ของการประสูติ

อุรุเวลาเสนานิคม สถานที่ที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

คงคามหานทีในปัจจุบัน

เจาขัณฑีสถูป ที่พระพุทธองค์ทรงพบกับปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก

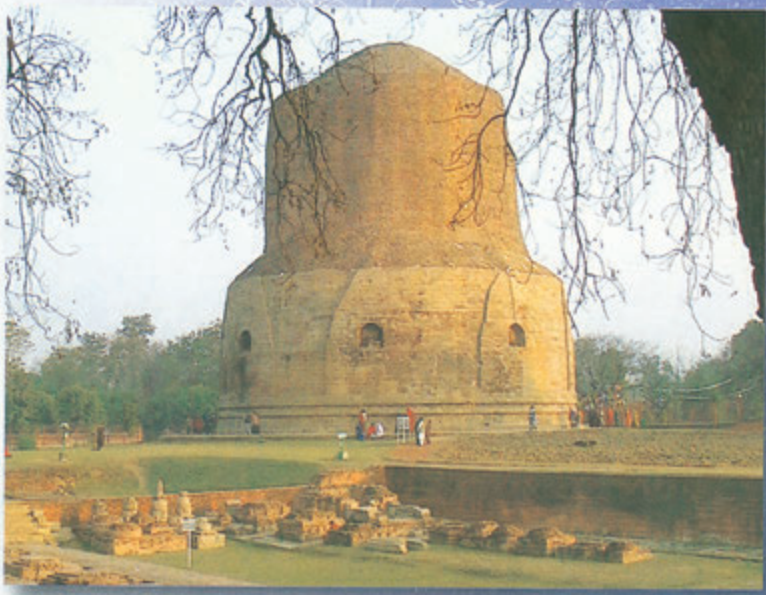

ธัมมเมกขสถูป ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตนสูตร
โปรดปัญจวัคคีย์ ในวันเพ็ญอาสาฬหบูชา

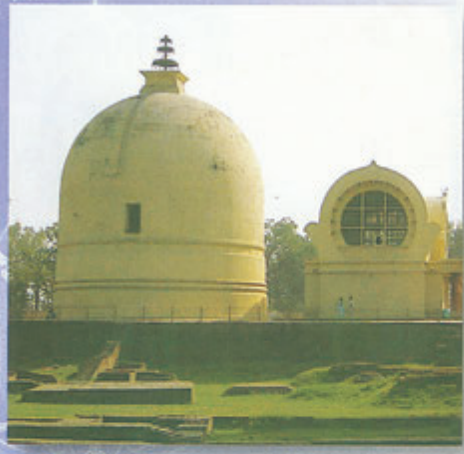

สาลวโนทยาน
สถานที่พระพุทธองค์เสด็จ
ดับขันธปรินิพพาน
ต่อมาได้มีการสร้างเป็นปรินิพพานสถูป ทรงระฆังคว่ำที่มีขนาดใหญ่

ปรินิพพานวิหาร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินแกะสลักปางไสยาสน์
เพื่อเป็นอนุสรณ์การปรินิพพานของสมเด็จพระบรมศาสดา

เล่มที่ ๑๓ ชื่อมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

พระไตรปิฎก เล่ม ๑๓ นี้ ยังอยู่ในประเภทมัชฌิมนิกาย คือ พระสูตรขนาดปานกลาง ไม่ยาวและไม่สั้นเกินไป ได้กล่าวแล้วว่า สูตรขนาดกลางมี ๓ เล่ม ได้แก่ เล่ม ๑๒ คือ มัชฌิมนิกาย **มูลปัณณาสก์** หมวดขนาดกลาง หมวด ๕๐ *ที่เป็นตอนต้นหรือเป็นมูล* เล่ม ๑๓ คือเล่มนี้ มัชฌิมนิกาย **มัชฌิมปัณณาสก์** หมวดขนาดกลาง หมวด ๕๐ *ที่เป็นตอนกลาง* ส่วนเล่ม ๑๔ คือ มัชฌิมนิกาย **อุปริปัณณาสก์** หมวดขนาดกลาง หมวด ๕๐ *ที่เป็นตอนปลาย*

เฉพาะเล่มนี้ มี ๕๐ สูตร มี ๕ วรรคๆละ ๑๐ สูตร แต่มีที่สังเกตได้ง่าย คือเล่มนี้ แบ่งวรรคเป็นเรื่องบุคคลทั้งสิ้น กล่าวคือ **วรรคที่ ๑ ชื่อคหปติวรรค** ว่าด้วยคฤหบดี คือผู้ครองเรือน **วรรคที่ ๒ ชื่อภิกขุวรรค** ว่าด้วยภิกษุ **วรรคที่ ๓ ชื่อปริพพาชกวรรค** ว่าด้วยปริพพาชกหรือนักบวชนอกพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่ง **วรรคที่ ๔ ชื่อราชวรรค** ว่าด้วยพระราชา และ **วรรคที่ ๕ ชื่อพราหมณวรรค** ว่าด้วยพราหมณ์.

ขึ้นวรรคที่ ๑ คหปติวรรค ว่าด้วยคฤหบดี มี ๑๐ สูตร

๑. กันทรกสูตร
สูตรว่าด้วยกันทรกปริพพาชก

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ฝั่งสระน้ำชื่อคัคครา ใกล้กรุงจัมปา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ บุตรแห่งนายควาญช้างชื่อเปสสะ และปริพพาชกชื่อกันทรกะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ปริพพาชก

ชื่อกันทรกะ กราบทูลสรรเสริญว่า ทรงควบคุมพระสงฆ์ได้ดีเพราะเห็นภิกษุสงฆ์เป็นผู้นิ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสรับว่าเป็นจริง เพราะในภิกษุสงฆ์นี้ มีพระอรหันต์ขีณาสพ ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ มีพระเสขะ (พระอริยบุคคล ผู้ยังศึกษา คือ ยังไม่บรรลุอรหัตตผล) ผู้มีศีล มีความประพฤติสงบระงับ มีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔.

๒. บุตรนายควาญช้างชื่อเปสสะกราบทูลสรรเสริญว่า ทรงบัญญัติสติปัฏฐาน ๔ ไว้ดีมาก **ตนเองเป็นคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว ยังเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นครั้งคราว** เป็นการน่าอัศจรรย์ที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย ในเมื่อป่าชัฏคือมนุษย์ กากขยะคือมนุษย์ และความโอ้อวดของมนุษย์เป็นไปอยู่อย่างนี้ แล้วได้แสดงความคิดเห็นต่อไปว่า มนุษย์เป็นเหมือนป่าชัฏ (รกและดูยาก) แต่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ตื้น (เปิดเผยดูง่าย) ตนสามารถทำช้างฝึกให้ไปได้ตามต้องการ ช้างย่อมแสดงความดื้อ ความโกง ความงอ ความคิดให้ปรากฏ ส่วนพวกที่เป็นทาส เป็นคนรับใช้ เป็นกรรมกร ประพฤติทางกายอย่างหนึ่ง ทางวาจาอย่างหนึ่ง แต่จิตใจไปอีกอย่างหนึ่ง

๓. พระผู้มีพระภาคตรัสรับรองว่า มนุษย์เป็นผู้เสมือนรกชัฏ (ดูยาก) ส่วนสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ตื้น (เปิดเผยดูง่าย) จริง แล้วตรัสถึงบุคคล ๔ ประเภทที่มีอยู่ในโลก คือ

๑) ทำตัวเองให้เดือดร้อน ประกอบเนือง ๆ ในการทำตนเองให้เดือดร้อน

๒) ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนประกอบเนืองๆ ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

๓) ทำตัวเองให้เดือดร้อน ประกอบเนือง ๆ ในการทำตนเอง ให้เดือดร้อนด้วย ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนประกอบเนือง ๆ ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วย

๔) ไม่ทำทั้งสองอย่างนั้น ซึ่งเป็นผู้หมดความกระหายดับเย็นในปัจจุบัน

แล้วตรัสถามว่า บุตรนายควาญช้างชอบบุคคลประเภทไหน บุตรนายควาญช้างตอบว่า ชอบใจบุคคลประเภทหลัง. เมื่อตรัสถามถึงเหตุผล ก็กราบทูลว่า ทั้งตนและผู้อื่นก็ใคร่สุขเกลียดทุกข์ ตนจึงชอบใจพวกที่ไม่ทำตนไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน แล้วได้กราบทูลลากลับ.

๔. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้าบุตรนายควาญช้างชื่อเปสสะ จะนั่งอยู่ สักครู่จนกว่าเราจะอธิบายแจกบุคคล ๔ ประเภทนี้โดยพิสดาร ก็จะได้ประโยชน์อย่างใหญ่ แต่แม้เพียงเท่านี้ก็ได้ประโยชน์ใหญ่แล้ว. ภิกษุทั้งหลายขอให้ทรงแจกอธิบายโดยพิสดาร จึงตรัสว่า

๑) **พวกทำตนให้เดือดร้อน** ประกอบเนือง ๆ ในการทำตนให้เดือดร้อน ได้แก่พวกถือวัตรในการเปลือยกาย ในเรื่องอาหารทรมานตน

๒) **พวกทำผู้อื่นให้เดือดร้อน** ประกอบเนือง ๆ ในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ได้แก่ พวกพราน พวกโจร พวกฆ่าโจร พวกผู้คุมเรือนจำ[๑] หรือพวกประกอบกรรมอันโหดร้ายอื่นๆ

๓) **พวกที่ทำทั้งตนให้เดือดร้อนทั้งผู้อื่นให้เดือดร้อน** ได้แก่บุคคลบางคนเป็นกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก (พิธีรดน้ำบน

---

[๑] ผู้คุมสมัยก่อนมีหน้าที่ลงโทษทรมานต่าง ๆ ด้วย

ศีรษะเสวยราชย์)[๒] หรือพราหมณมหาศาลที่สร้างเรือนโถงขึ้นใหม่ โกนผม โกนหนวด นุ่งหนังเสือ บูชาไฟ ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ถูกฆ่าบูชายัญ ทาสและกรรมกรก็ถูกลงโทษ ร้องไห้ ทำการงาน (ในยัญญพิธี)

๔) **พวกที่ไม่ทำทั้งตนทั้งผู้อื่นให้เดือดร้อน** คือ ผู้ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ได้ฌาน ๓ มีฌาน ๓ มีญาณอันทำอาสวะให้สิ้นเป็นที่สุด

๒. อัฏฐกนาครสูตร
สูตรว่าด้วยคฤหบดีชาวเมืองอัฏฐกะ

๑ พระอานนท์อยู่ ณ เวฬุวคาม ใกล้กรุงเวสาลี สมัยนั้นคฤหบดี**ชื่อทสมะ** ชาวเมืองอัฏฐกะ ไปธุระที่กรุงปาตลิบุตร และได้ไปยังกุกกุฏาราม ถามหาพระอานนท์กับภิกษุรูปหนึ่ง ทราบว่าท่านอยู่ในเวฬุวคาม ใกล้กรุงเวสาลี เมื่อเสร็จธุระในกรุงปาฏลิบุตรแล้ว จึงเดินทางไปหาพระอานนท์ ถามถึงธรรมะข้อหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ **ซึ่งภิกษุผู้ไม่ประมาทมีความเพียร ส่งใจไปในธรรมนั้นแล้ว จิตที่ไม่หลุดพ้นก็จะหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นก็จะถึงความสิ้นไป** ผู้นั้นย่อมบรรลุธรรมอันยอดเยี่ยม อันปลอดโปร่งจากกิเลสที่ผูกมัด

๒. พระอานนท์ตอบว่า มีธรรมะเช่นนั้น และอธิบายว่า ภิกษุสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมได้ฌานที่ ๑ ถึง ๔ ได้เจโตวิมุติ

---

[๒] เฉพาะพระราชาที่เป็นใหญ่ แต่พระราชาเมืองขึ้น ซึ่งได้รับมอบหมายให้ครองราชย์ไม่ปรากฏพิธีมูรธาภิเษก จึงเรียกว่า ราชัญญะ

อันประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ ได้อรูปฌาน ถึง อากิญจัญ-ญายตนะ (อรูปฌานที่ ๓) ตั้งอยู่ในธรรมะที่ได้นั้น ๆ แล้ว ก็อาจสิ้นอาสวะได้ แต่ถ้าไม่สิ้นก็จะละสัญโญชน์ ๕ ได้ เป็นอุปปาติกะ (เกิดขึ้นใหญ่โตขึ้นทันที) ปรินิพพานในชั้นสุทธาวาสนั้น (ที่อยู่ของพระอนาคามี) ไม่กลับมาจากโลกนั้น.

๓. **ทสมคฤหบดี**ชื่นชมภาษิตของพระเถระ กล่าวว่า ตนแสวงประตูอมตะประตูเดียว แต่ได้พบถึง ๑๑ ประตู เปรียบเหมือนคนแสวงหาปากขุมทรัพย์แห่งเดียว แต่ได้พบปากขุมทรัพย์ถึง ๑๑ แห่ง (รูปฌาน ๔, ฌานประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔, และอรูปฌาน ๓ = ๔ + ๔ + ๓ = ๑๑) เปรียบเหมือนอาคารมี ๑๑ ประตู เมื่อไฟไหม้ บุคคลก็อาจทำให้ตนปลอดภัยได้โดยอาศัยประตูใดประตูหนึ่ง ตนก็อาจทำตนให้ปลอดภัยได้โดยอาศัยประตูอมตะประตูใดประตูหนึ่งฉันนั้น ก็พวกเดียรถีย์เหล่าอื่นยังแสวงหาทรัพย์บูชาอาจารย์ได้ ไฉนตนจะบูชาพระอานนท์บ้างไม่ได้ จึงนิมนต์ภิกษุชาวกรุงปาตลิบุตรและชาวเวสาลีประชุมกันถวายอาหาร ถวายผ้าคู่แก่ภิกษุทุกรูป ถวายไตรจีวรแก่พระอานนท์ และให้สร้างวิหาร ๕๐๐ แห่ง[๑] ถวายพระอานนท์.

(หมายเหตุ:สันนิษฐานว่า พระสูตรนี้แสดงเหตุการณ์ภายหลังพุทธปรินิพพาน เมื่อกรุงปาตลิบุตรเป็นราชธานีมคธแทนราชคฤห์แล้ว)

---

[๑] คำว่า ๕๐๐ นี้ ไม่จำเป็นต้องหมายว่าเป็นจริงตามตัวเลข หมายความว่าหลายแห่งก็ได้

๓. เสขปฏิปทาสูตร
สูตรว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้นเจ้าศากยะ ชาวกรุงกบิลพัสดุ์ให้สร้างสันถาคาร (โรงโถง-โรงประชุม) ขึ้นใหม่ ยังไม่มีใครได้ใช้ จึงนิมนต์พระผู้มีพระภาคให้ทรงใช้ก่อน พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพแล้วเสด็จไปเมื่อเขากราบทูลเวลา. เมื่อเสด็จถึงจึงประทับพิงเสากลาง ภิกษุสงฆ์นั่งพิงฝาด้านตะวันตก เจ้าศากยะชาวกรุงกบิลพัสดุ์ทรงพิงฝาด้านตะวันออก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจนดึก แล้วตรัสสั่งให้พระอานนท์แสดงเสขปฏิปทา (ข้อปฏิบัติของพระเสขะ คือ พระอริยบุคคลผู้ยังศึกษา) ส่วนพระองค์ทรงพักผ่อนสำเร็จ สีหไสยา

๒. พระอานนท์จึงเรียกมหานามศากยะ (เข้าใจว่าจะเป็นประธานอยู่ในคณะเจ้าศากยะ) กล่าวถึงการที่พระอริยสาวกสมบูรณ์ด้วยศีล **คุ้มครองทวารในอินทรีย์**ทั้งหลาย (สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย) **รู้ประมาณในการบริโภค** ประกอบเนืองๆซึ่งธรรมเป็นเครื่องตื่น **(ไม่เห็นแก่นอน)** ประกอบด้วย**สัทธรรม ๗ อย่าง**[๑] ได้ฌาน ๔ อันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามต้องการ แล้วอธิบายขยายความเป็นข้อๆไป.

๓. ครั้นแล้วได้สรูปว่า อริยสาวกผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวมา

---

[๑] **สัทธรรม ๗** อย่าง คือ ๑.ศรัทธา ๒.หิริ ๓.โอตตัปปะ ๔.พาหุสัจจะ (สดับตรับฟังมาก) ๕.ลงมือทำความเพียร **(อาตาปี)** ๖.สติ **(สติมา)** ๗.ปัญญา **(สัมปชาโน)**

แล้ว ก็ควรจะตรัสรู้ได้ เปรียบเหมือนแม่ไก่กกไข่ดี แม้ไม่ต้องปรารถนาให้ไข่เป็นตัวออกมาโดยสวัสดี ก็คงจะออกมาได้โดยสวัสดี แล้วแสดงการได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณอันระลึกชาติได้) จุตูปปาตญาณ (ญาณอันเห็นความตายความเกิด) และอาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) ว่า เปรียบเหมือนลูกไก่ทำลายกะเปาะไข่ออกจากไข่เป็นขั้นๆ ๓ ขั้นด้วยกัน.

๔. แล้วได้สรูปอีกตอนหนึ่งว่า คุณธรรมที่กล่าวข้างต้นเป็นจรณะ (ความประพฤติ) แต่ละอย่างของอริยสาวกนั้น ส่วนญาณทั้งสามมีปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เป็นต้น ก็เป็นวิชชา (ความรู้) แต่ละอย่างของอริยสาวกนั้น. อริยสาวกนี้จึงเรียกว่าผู้สมบูรณ์ด้วยวิชชาก็ได้ ผู้สมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ (ความรู้และความประพฤติ) ก็ได้ แล้วได้อ้างภาษิตของสนังกุมารพรหมที่ว่า กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่ชนผู้ถือโคตร แต่ผู้ใดสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์ พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นประทานสาธุการในพระธรรมเทศนานี้ของพระอานนท์

๔. โปตลิยสูตร
สูตรว่าด้วยโปตลิยคฤหบดี

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมแห่งแคว้นอังคุตตราปะชื่ออาปณะ **โปตลิยคฤหบดี**เข้าไปเฝ้าในขณะที่ประทับพักผ่อนในเวลากลางวัน ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง เมื่อปราศรัยกันพอสมควรแล้วตรัสเชิญให้

นั่ง แต่คฤหบดีโกรธที่เรียกว่าคฤหบดี จึงนิ่งเสียต่อเมื่อตรัสอีกถึง ๓ ครั้ง จึงประท้วงว่า เรียกตนเช่นนั้นไม่สมควร. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อาการ, เพศ, เครื่องกำหนดหมายของท่าน เป็นอย่างของคฤหบดี. โปตลิยะตอบว่าถึงเช่นนั้นตนก็ห้ามการงานทั้งปวง ตัดขาดโวหารทั้งปวงเสียแล้ว. เมื่อตรัสถามให้อธิบาย จึงอธิบายว่าตนได้มอบทรัพย์สินทั้งปวงให้เป็นมรดกแก่บุตรทั้งหลายแล้ว ตนไม่เกี่ยวข้องด้วย อยู่อย่างเพียงมีกินมีนุ่งห่ม จึงชื่อว่าห้ามการงานทั้งปวง ตัดขาดโวหารเสียแล้ว. พระผู้มีพระภาคตรัสว่าท่านกล่าวการตัดขาดโวหารไปอย่างหนึ่ง แต่การตัดขาดโวหารในอริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง. เมื่อคฤหบดีขอให้ทรงอธิบาย จึงตรัสอธิบาย

๒. **ทรงแสดงธรรมะ ๘ ประการ** ที่เป็นไปเพื่อตัดขาดโวหารในอริยวินัย คือ

๑) อาศัยการไม่ฆ่าสัตว์ ละการฆ่าสัตว์

๒) อาศัยการไม่ลักทรัพย์ ละการลักทรัพย์

๓) อาศัยวาจาจริง ละการพูดเท็จ

๔) อาศัยวาจาไม่ส่อเสียด ละวาจาส่อเสียด

๕) อาศัยการไม่โลภเพราะความติด ละความโลภเพราะความติด

๖) อาศัยการไม่ติเตียนด่าว่า ละการติเตียนด่าว่า

๗) อาศัยการไม่โกรธคับแค้นใจ ละความโกรธคับแค้นใจ

๘) อาศัยการไม่ดูหมิ่นท่าน ละการดูหมิ่นท่าน.

เมื่อคฤหบดีขอให้ทรงอธิบายทั้งแปดข้อ จึงตรัสอธิบายแต่ละข้อโดยวางหลักว่าตนก็ไม่พึงติเตียนตนเองได้ ผู้รู้พิจารณาแล้วก็ไม่พึงติได้

เพราะเหตุแห่งความชั่วนั้นๆเป็นปัจจัย.

๓. ครั้นแล้วตรัสอธิบายการตัดโวหารอย่างเด็ดขาดด้วยประการทั้งปวงในอริยวินัย โดยทรงเปรียบเทียบว่า อริยสาวกย่อมเห็นกามเหมือน

๑) ชิ้นกระดูกที่ไม่มีเนื้อติด

๒) ชิ้นเนื้อ (ที่แร้ง, เหยี่ยว แย่งกัน)

๓) คบหญ้ามีไฟลุก (ที่ถือไปทวนลม)

๔) หลุมถ่านเพลิง

๕) สิ่งที่ฝันเห็น

๖) ของที่ขอยืมเขามา

๗) ผลไม้

เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ก็เจริญอุเบกขา (ความวางเฉย) ที่ความยึดมั่นในโลกามิส (เหยื่อล่อของโลก) ดับไปโดยไม่มีส่วนเหลือ. เมื่ออาศัยความบริสุทธิ์แห่งสติเพราะมีความวางเฉยอย่างนี้ ก็ได้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณอันระลึกชาติได้) จุตูปปาตญาณ หรือทิพยจักษุญาณ (ญาณเห็นความตาย ความเกิด หรือ ตาทิพย์) และเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิและปัญญา) อันไม่มีอาสวะ.

โปตลิยคฤหบดีก็สรรเสริญพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๕. ชีวกสูตร
สูตรว่าด้วยหมอชีวก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของหมอชีวก โกมารภัจจ์ ใกล้กรุงราชคฤห์. หมอชีวกเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามว่า ที่เขาพูดกันว่า พระสมณโคดมทรงทราบอยู่ก็เสวยเนื้อสัตว์ที่เขาฆ่าเจาะจงถวายนั้นเป็นความจริงเพียงไร ตรัสตอบว่า **ทรงกล่าวถึงเนื้อสัตว์ที่ไม่ควรบริโภคโดยฐานะ ๓** คือ **ที่ได้เห็น ที่ได้ฟัง ที่นึกรังเกียจ (ว่าเขาฆ่าเจาะจงตน)** และทรงกล่าวถึงเนื้อสัตว์ที่ควรบริโภคโดยฐานะ ๓ คือ ที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง ไม่ได้นึกรังเกียจ (ว่าเขาฆ่าเจาะจงตน)

๒. ตรัสอธิบายต่อไปว่า ภิกษุแผ่เมตตาจิต (จนถึงอุเบกขาจิตเป็นที่สุด) ไปทั่วโลก อยู่ด้วยจิตอันไม่มีเวร ไม่พยาบาท. คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนิมนต์เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น ถ้าปรารถนาก็รับนิมนต์ได้ ครั้นรุ่งขึ้นไปฉันเธอย่อมไม่คิดให้เขาถวายอาหารอันประณีต หรือถวายอีกในกาลต่อไป เธอไม่ติดบิณฑบาต มีปัญญาถ่ายถอน(ไม่ยึดถือ) ย่อมบริโภคบิณฑบาตนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ **ภิกษุนั้นจะคิดเบียดเบียนตน เบียดเบียนคนอื่น หรือเบียดเบียนทั้งตนทั้งคนอื่นหรือไม่** หมอชีวกกราบทูลรับว่า ไม่ ตรัสถามว่า เธอย่อมบริโภคอาหารอันไม่มีโทษมิใช่หรือ กราบทูลว่า เป็นเช่นนั้น และกราบทูลต่อไปว่า ตนเคยได้ฟังว่า พระพรหม เป็นผู้อยู่ด้วยเมตตา ข้าพระองค์เห็นว่าพระผู้มีพระภาคทรงเป็นพยานที่เห็นได้ เพราะทรงอยู่ด้วยเมตตา ตรัสตอบว่า บุคคลมีความพยาบาทเพราะราคะ โทสะ โมหะ อันใด

ตถาคตละราคะ โทสะ โมหะ นั้นได้เด็ดขาดแล้ว ถ้าท่านหมายความข้อนี้ เราก็อนุมัติคำกล่าวนั้น. หมอชีวกกราบทูลว่า หมายอย่างนั้น แม้ในเรื่องกรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็เช่นกัน

๓. ตรัสว่า ผู้ฆ่าสัตว์อุทิศพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ย่อมประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมากโดยฐานะ ๕ คือ

๑) ประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมากโดยฐานะที่ ๑ คือข้อที่กล่าวว่า จงไปนำสัตว์ตัวโน้นมา

๒) โดยฐานะที่ ๒ คือสัตว์นั้นถูกลากคอมาย่อมเสวยทุกข์โทมนัส

๓) โดยฐานะที่ ๓ คือข้อที่กล่าวว่า จงฆ่าสัตว์นี้

๔) โดยฐานะที่ ๔ คือเมื่อสัตว์ถูกฆ่าย่อมได้เสวยทุกข์โทมนัส

๕) โดยฐานะที่ ๕ คือคนย่อมพูดรุกรานพระตถาคตหรือสาวกแห่งพระตถาคตด้วยเรื่องเนื้ออันไม่สมควร[๑]

เมื่อจบพระธรรมเทศนา หมอชีวกกราบทูลรับว่า ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารอันไม่มีโทษ แล้วกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๖. อุปาลิวาทสูตร
สูตรว่าด้วยอุบาลีคฤหบดี

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของเศรษฐีขายผ้า ใกล้เมืองนาฬันทา สมัยนั้น**นิครนถนาฏบุตร** อาศัยอยู่ในเมืองนาฬันทาพร้อมด้วยบริษัทใหญ่ **ทีฆตปัสสีนิครนถ์**เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยัง

[๑] นี้แปลตามอรรถกถา แต่เค้าศัพท์มีทางให้แปลได้ว่า ทำให้เข้าใจว่า ควรด้วยของที่ไม่ควร

ที่ประทับเมื่อตรัสเชิญให้นั่ง จึงถือเอาอาสนะต่ำกว่า นั่ง ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง

๑. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า นิครนถนาฏบุตรบัญญัติกรรมกี่อย่างในการทำกรรมอันเป็นบาป ทีฆตปัสสีนิครนถ์ทูลว่า นิครนถนาฏบุตรไม่เคยบัญญัติว่ากรรม เคยแต่บัญญัติว่า "ทัณฑ์" ตรัสถามว่านิครนถนาฏบุตรบัญญัติทัณฑ์กี่อย่าง ในการทำกรรมอันเป็นบาป ทูลตอบว่า ๓ อย่าง คือทัณฑ์ทางกาย, ทางวาจา, ทางใจ. ตรัสถามว่า ทัณฑ์ทั้งสามทางเป็นของอื่น (จากกันแลกัน มิใช่อันเดียวกัน) ใช่หรือไม่ ทูลตอบว่า ใช่ ตรัสถามว่า เมื่อแจกออกไปแล้วนิครนถนาฏบุตรบัญญัติทัณฑ์อย่างไรว่ามีโทษมาก ทูลตอบว่าทัณฑ์ทางกาย เมื่อตรัสถามย้ำถึง ๓ ครั้ง ก็ทูลตอบย้ำถึง ๓ ครั้งว่า ทัณฑ์ทางกาย (มีโทษมาก).

๒. เมื่อทีฆตปัสสีนิครนถ์ย้อนทูลถามบ้างว่า พระสมณโคดมบัญญัติทัณฑ์กี่อย่าง ในการทำกรรมอันเป็นบาป ก็ตรัสตอบว่า ไม่เคยทรงบัญญัติว่าทัณฑ์ เคยแต่บัญญัติว่ากรรม เมื่อเขาถามก็ทรงแจกออกเป็น ๓ อย่างเช่นเดียวกัน **แต่ทรงแสดงว่า กรรมทางใจมีโทษมากกว่า** และทรงย้ำตอบเช่นนั้นถึง ๓ ครั้ง เมื่อทีฆตปัสสีนิครนถ์ย้ำถามถึง ๓ ครั้ง แล้วทีฆตปัสสีนิครนถ์ก็ลุกจากอาสนะหลีกไป เล่าความให้นิครนถนาฏบุตร ผู้นั่งอยู่กับบริษัทที่เป็นคฤหัสถ์ชาวพาลุกคามมีอุบาลีคฤหบดีเป็นประมุขฟังทุกประการ นิครนถนาฏบุตรก็ชมเชยทีฆตปัสสีนิครนถ์ว่า ตอบถูก และย้ำว่า ทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า

๓. อุบาลีคฤหบดีได้ฟัง ก็แสดงความประสงค์จะไปยกวาทะในเรื่องนี้ จะฟัดฟาดเสียเหมือนคนมีกำลังดึงขนแกะไปมา เป็นต้น แต่ทีฆตปัสสีนิครนถ์คัดค้าน อ้างว่าพระสมณโคดมรู้มายากลับใจคนย่อมกลับใจสาวกเดียรถีย์ได้ นิครนถนาฏบุตรกล่าวว่า เป็นไปไม่ได้ที่อุบาลีคฤหบดีจะไปเป็นสาวกพระสมณโคดม มีแต่พระสมณโคดมจะมาเป็นสาวกของอุบาลีคฤหบดี ต่างค้าน ต่างยืนยันกันอยู่อย่างนั้นถึง ๓ ครั้ง ในที่สุด นิครนถนาฏบุตรก็ยุให้อุบาลีคฤหบดีไปยกวาทะจนได้

๔. อุบาลีคฤหบดีกราบลานิครนถนาฏบุตรไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อได้ถวายบังคมและทูลถามถึงถ้อยคำสนทนาระหว่างพระองค์กับทีฆตปัสสีนิครนถ์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสเล่าความให้ฟัง อุบาลีคฤหบดีกล่าวชมทีฆตปัสสีว่าพูดโต้ตอบตรงตามหลัก (ของศาสนานิครนถ์) และได้กล่าวย้ำว่า ทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้าอุบาลีคฤหบดีจะยอมตั้งอยู่ในสัจจะพูดจากันก็จะมีการสนทนากันในเรื่องนี้ อุบาลีคฤหบดียอมรับ จึงตรัสถามว่า นิครนถ์เจ็บหนัก ห้ามน้ำเย็น รับแต่น้ำร้อน เมื่อไม่ได้น้ำเย็นก็ตายดังนี้ นิครนถนาฏบุตรบัญญัติผู้นี้ว่า จะเกิดในที่ไหน ทูลตอบว่า เกิดในเทพที่ชื่อว่า มโนสัตตะ (ผู้ข้องอยู่ในจิตใจ) เพราะเกี่ยวเกาะอยู่ในเรื่องจิตใจตายไป. ตรัสเตือนให้คิดให้ดีก่อนแล้วจึงตอบ คำต้นกับคำท้ายไม่ต่อกัน (คือเดิมชี้ว่า โทษหรือทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า แต่ตอบว่า มีใจเป็นเหตุ) แต่อุบาลีคฤหบดีก็ยังยืนยันว่าทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า

๕. ตรัสถามว่า นิครนถ์สำรวมระวังแล้ว[๑] แต่เดินไปเดินมายังทำสัตว์เล็ก ๆ ให้ตาย ดังนี้ นิครนถนาฏบุตรจะบัญญัติผลของผู้นั้นอย่างไร ทูลตอบว่า ไม่บัญญัติการกระทำที่ไม่มีเจตนาว่ามีโทษมาก ตรัสถามว่า มีเจตนาเล่า ทูลตอบว่า ก็มีโทษมาก ตรัสถามว่า นิครนถนาฏบุตรบัญญัติเจตนาเข้าในอะไร ทูลตอบว่า ในมโนทัณฑ์ (โทษทางใจ) ตรัสเตือนอีกว่า ให้คิดให้ดีก่อน แล้วจึงตอบ เพราะคำต้นกับคำท้ายไม่ต่อกัน (คือเดิมชี้ว่า ทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า แต่กลับชี้ไปที่เจตนาว่าสำคัญ) แต่อุบาลีคฤหบดีก็ยังยืนยันว่า ทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า

๖. ตรัสถามว่า เมืองนาฬันทานี้มั่นคง เฟื่องฟู มีชนมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่นใช่หรือไม่. ทูลตอบว่า ใช่. ตรัสถามว่า ชายคนหนึ่งเงื้อดาบมา พูดว่าจะทำสัตว์มีชีวิตทั้งปวงในเมืองนาฬันทาให้เป็นเนื้อก้อนเดียวโดยขณะเดียว ครู่เดียว (จะสับรวมให้เป็นเนื้อชิ้นเดียวในขณะเดียวกัน) ดังนี้ ท่านเห็นว่าจะทำได้หรือไม่ ทูลตอบว่า แม้ชาย ๑๐ คน ๒๐ คน ๓๐ คน ๕๐ คน ก็ไม่พอที่จะทำเช่นนั้นได้ (ทำไม่ทันในขณะเดียวกัน) **ตรัสตอบว่า สมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีความเชี่ยวชาญทางจิต อาจจะทำเมืองนาฬันทานี้ให้เป็นเถ้าถ่านด้วยใจคิดประทุษร้ายครั้งเดียวได้หรือไม่**ทูลตอบว่า ได้ ตรัสเตือนอีกว่า ให้คิดให้ดีเสียก่อนแล้วจึงตอบ เพราะคำต้นกับคำท้ายไม่ต่อกัน (คือเดิมชี้ว่า ทัณฑ์ทางกายมีโทษมากกว่า

---

[๑] มีคำพิเศษสำหรับพวกนิครนถ์ คือ จาตุยามสํวรสํวุโต ผู้สำรวมแล้วด้วยการสำรวม ๔ ทาง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พูดปด ไม่หวังกามคุณ ๕ อนึ่ง พวกนิครนถ์ไม่ใช้น้ำเย็น เพราะถือว่ามีสัตว์ จึงใช้แต่น้ำร้อน

แต่กลับยอมรับว่า ผู้มีอำนาจจิต ทำลายเมืองได้ทันที แต่ผู้ใช้กำลังกายทำไม่ได้เช่นนั้น) แต่อุบาลีคฤหบดีก็ยังยืนยันตามเดิม

๗. ตรัสถามต่อไปว่า เคยได้ยินไหมว่า ป่าทัณฑกี, ป่ากาลิงคะ, ป่าเมชฌะ, ป่ามาตังคะ ที่กลายเป็นป่าไปจริงๆ. ทูลตอบว่า เคยได้ยิน ตรัสถามว่า เคยได้ยินว่าเป็นป่าไปเพราะอะไร ทูลตอบว่าเพราะใจคิดประทุษร้ายของฤษี. จึงตรัสเตือนให้คิดให้ดีก่อนแล้วจึงตอบเช่นเดิมอีก

๘. อุบาลีคฤหบดีทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต แต่พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนให้พิจารณาเสียก่อน เพราะการพิจารณาแล้วจึงทำ เป็นการดีสำหรับอุบาลีคฤหบดีที่มีคนรู้จักมาก อุบาลีคฤหบดีก็กลับเลื่อมใสยิ่งขึ้น แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตเป็นครั้งที่ ๒ ตรัสเตือนให้บิณฑบาตแก่พวกนิครนถ์ที่มาสู่เรือนเพราะตระกูลของท่านเคยเป็นที่เสมือนท่าน้ำสำหรับลงดื่มของนิครนถ์ทั้งหลายมานานแล้ว. อุบาลีคฤหบดีกราบทูลแสดงความเลื่อมใสยิ่งขึ้น เพราะตนเคยได้ยินแต่ว่าพระสมณโคดมตรัสให้ถวายทานแก่พระองค์และสาวกของพระองค์เท่านั้นไม่ควรให้แก่ผู้อื่นและสาวกของผู้อื่น ทานที่ให้แก่พระองค์และสาวกของพระองค์เท่านั้นจึงมีผลมาก ที่ให้แก่ผู้อื่นและสาวกของผู้อื่นไม่มีผลมาก แต่นี่พระผู้มีพระภาคกลับทรงชักชวนให้ให้ทานในพวกนิครนถ์ซึ่งตนจะรู้กาลในข้อนี้เอง แล้วแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตน-ตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตเป็นครั้งที่ ๓

๙. **พระผู้มีพระภาคจึงตรัสแสดงอนุบุพพิกถาและอริยสัจจ์ ๔ อุบาลีคฤหบดีได้ดวงตาเห็นธรรม (เป็นโสดาบันบุคคล)** แล้วก็กราบทูลลากลับไป เมื่อถึงบ้านก็สั่งนายประตูให้ห้ามนิครนถ์ชายหญิงมิให้เข้าบ้าน ไม่ห้ามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และให้แจ้งว่า **อุบาลีคฤหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว** ทีฆตปัสสีนิครนถ์ทราบเรื่อง จึงไปเล่าความให้นิครนถนาฏบุตรฟัง นิครนถนาฏบุตรไม่เชื่อ แม้จะเล่าย้ำถึง ๓ ครั้ง เป็นแต่ใช้ให้ทีฆตปัสสีไปดูให้รู้ด้วยตนเอง เมื่อทีฆตปัสสีนิครนถ์ไปด้วยตนเอง นายประตูก็ห้ามเข้าจึงกลับมาเล่าให้นิครนถนาฏบุตรฟัง แต่นิครนถนาฏบุตรก็ยืนยันไม่เชื่อถึง ๓ ครั้ง แต่ในที่สุดก็กล่าวว่าตนจะไปดูเอง

๑๐. นิครนถนาฏบุตร พร้อมด้วยบริษัทนิครนถ์ไปยังที่อยู่ของอุบาลีคฤหบดี นายประตูก็ห้ามเข้าอ้างว่าอุบาลีคฤหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว นิครนถนาฏบุตรจึงใช้ให้นายประตูไปบอกว่า ตนมายืนอยู่ที่ภายนอกซุ้มประตู. เมื่อนายประตูไปบอก อุบาลีคฤหบดีก็สั่งให้ปูอาสนะที่ศาลาใกล้ประตูด้านกลาง แล้วอุบาลีคฤหบดีก็มา ณ ที่นั้น เลือกนั่งอาสนะที่ดีที่เลิศ พร้อมทั้งสั่งนายประตูให้ไปบอกนิครนถนาฏบุตรว่า อุบาลีคฤหบดีก็มา ณ ที่นั้น เลือกนั่งอาสนะที่ดีที่เลิศ พร้อมทั้งสั่งนายประตูให้ไปบอกนิครนถนาฏบุตรว่า ถ้าปรารถนาก็ให้เข้ามาได้. นิครนถนาฏบุตรพร้อมด้วยบริษัทก็เข้าไป ในสมัยก่อนพอเห็นนิครนถนาฏบุตรมาแต่ไกล อุบาลีคฤหบดีก็จะลุกขึ้นต้อนรับ เอาผ้าห่มเช็ดอาสนะที่ดีที่เลิศ เชิญให้นั่ง แต่บัดนี้กลับนั่งบนอาสนะที่ดีที่เลิศเสียเอง แล้วกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านปรารถนาก็จงนั่ง

นิครนถนาฏบุตรจึงกล่าวว่าท่านเป็นบ้า เป็นคนเขลาไปแล้วหรือ และได้พูดเปรียบเปรยหยาบๆอีก พร้อมกับกล่าวว่า ท่านถูกพระสมณโคดมกลับใจด้วยมายาสำหรับกลับใจเสียแล้วหรือ อุบาลีคฤหบดีกลับตอบว่า **มายากลับใจนี้เป็นของดี แม้ใคร ๆ จะกลับใจด้วยมายานี้ ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขสิ้นกาลนาน**

๑๑. แล้วอุบาลีคฤหบดีได้เปรียบเทียบให้ฟังว่า คำสอนของนิครนถ์อดทนต่อความยินดีของคนโง่ ไม่อดทนต่อความยินดีของบัณฑิต ไม่อดทนต่อการซักไซ้ขัดสี เปรียบเหมือนลูกลิงทนการย้อมสีได้ แต่จะเอามาทุบตี เอามาขัดสีเหมือนผ้าใหม่ที่จะย้อมสี ย่อมทนไม่ได้ นิครนถนาฏบุตรเตือนว่า บริษัท (ประชุมชน) พร้อมทั้งพระราชาก็ทราบกันอยู่ว่า อุบาลีคฤหบดีเป็นสาวกของนิครนถนาฏบุตร แล้วพวกเราจะทรงจำว่าท่านเป็นสาวกของใครกัน อุบาลีคฤหบดีจึงทำผ้าห่มเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปในทิศทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ประกาศตนเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยคำสรรเสริญพระคุณอย่างยืดยาว เมื่อถูกถามว่ารวบรวมคำสรรเสริญพระคุณได้แต่เมื่อไร ก็ตอบว่า ตนเปรียบเหมือนช่างดอกไม้ที่ร้อยพวงมาลัยอันวิจิตรจากดอกไม้ใหญ่ อันมีดอกไม้ต่าง ๆ ฉะนั้น **นิครนถนาฏบุตรถึงแก่อาเจียนเป็นโลหิตในที่นั้น**

๗. กุกกุโรวาทสูตร
สูตรว่าด้วยโอวาทแก่ผู้ทำตัวดั่งสุนัข

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมแห่งชาวโกลิยะชื่อหลิททวสนะ ในแคว้นโกลิยะ. ปุณณะบุตรแห่งโกลิยะ ผู้ประพฤติวัตรดั่งโค[๑] กับชีเปลือยชื่อเสนิยะ ผู้ประพฤติวัตรดั่งสุนัข เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกล่าวปราศรัยเสร็จแล้ว **ปุณณะโกลิยบุตรก็ทูลถามถึงชีเปลือยชื่อเสนิยะ ผู้ประพฤติวัตรดั่งสุนัข** ว่าจะมีคติเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงห้ามว่า อย่าถามเลย แต่ก็ถามย้ำถึง ๓ ครั้ง จึงตรัสตอบว่า ถ้าประพฤติเคยชินอย่างสุนัข ตายไปก็จะเกิดเป็นสุนัข แต่ถ้าประพฤติด้วยความคิดว่า จะเป็นเทวดาด้วยศีล ด้วยวัตรอย่างนี้ก็นับว่ามีความเห็นผิด ซึ่งจะมีคติ ๒ อย่าง คือนรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พระดำรัสตอบนี้ ทำให้ชีเปลือยชื่อเสนิยะร้องไห้

๒. **ชีเปลือยชื่อเสนิยะ จึงทูลถามถึงปุณณะโกลิยบุตร ผู้ประพฤติวัตรดั่งโค**บ้างว่า จะมีคติเป็นอย่างไร ก็ตรัสตอบทำนองเดียวกับเรื่องสุนัข ซึ่งทำให้ปุณณะโกลิยบุตรร้องไห้เช่นเดียวกัน

๓. ปุณณะโกลิยบุตรจึงทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อตนและเสนิยะ จะได้ละการประพฤติวัตรดั่งนั้นเสีย แล้วจึงตรัสแสดงกรรม ๔ อย่าง คือ

๑) กรรมดำ มีวิบากดำ คือบางคนปรุงแต่งความคิดหรือเจตนา

---

[๑] อรรถกถาเล่าว่า เอาเขาโคมาติดศีรษะ เอาหางมาผูก เที่ยวกินหญ้าไปกับโคทั้งหลาย ส่วนที่ว่า ประพฤติวัตรดั่งสุนัข คือทำอาการกิริยาทั้งปวงให้เหมือนสุนัข

ทางกายวาจาใจอันประกอบด้วยการเบียดเบียน จึงเข้าถึง (เกิดใน) โลกที่มีการเบียดเบียน, ได้รับสัมผัสที่มีการเบียดเบียน ได้เสวยเวทนาที่มีการเบียดเบียน อันเป็นทุกข์โดยส่วนเดียว ดังเช่นสัตว์ที่เกิดในนรก

๒) กรรมขาว มีวิบากขาว คือบางคน**ปรุงแต่งความคิดหรือเจตนาทางกายวาจาใจอันไม่มีการเบียดเบียน** ได้รับสัมผัสที่ไม่มีการเบียดเบียน **ได้เสวยเวทนาที่ไม่มีการเบียดเบียน อันเป็นสุขโดยส่วนเดียว ดังเช่นเทพชั้นสุภภิณหะ** (พรหมมีรูปชั้นที่ ๙ ในรูปพรหม ๑๖ ชั้น)

๓) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว คือบางคนปรุงแต่งความคิดหรือเจตนาทางกายวาจาใจที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง จึงเข้าถึง (เกิดใน) โลกที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง ได้รับสัมผัสอันมีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง ได้เสวยเวทนาที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง อันมีทั้งสุขทั้งทุกข์

คละกันไปดังเช่นมนุษย์บางเหล่า เทพบางเหล่า วินิปาติกะ[๒] บางเหล่า

๔) **กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นกรรม** คือเจตนาเพื่อละกรรมดำซึ่งมีวิบากดำ เจตนาเพื่อละกรรมขาวซึ่งมีวิบากขาว **เจตนา**[๓] **เพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวซึ่งมีวิบากทั้งดำทั้งขาว** (เป็นเจตนาที่ไม่ต้องการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ปรารถนาจะทำกรรมใด ๆ อีกต่อไป).

๔. เมื่อจบพระธรรมเทศนา *ปุณณะโกลิยบุตรกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ส่วนชีเปลือยชื่อเสนิยะกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะและขอบวช* เมื่อทราบว่าผู้เคยเป็นเดียรถีย์มาก่อน ประสงค์จะบวชในพระธรรมวินัยจะต้องอบรมก่อน ๔ เดือน ก็มีศรัทธาจะขออบรมถึง ๔ ปี **เมื่อบวชแล้วก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์**

---

[๒] อรรถกถา คือ คำอธิบายพระไตรปิฎกตอนนี้ ขยายความว่า ความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวของมนุษย์ย่อมปรากฏ ส่วนของเทวดา ได้แก่ภุมมเทวดา คือ เทพที่อยู่บนพื้นดิน และของพวกวินิปาติกะ ได้แก่พวกเวมานิกเปรตที่อยู่วิมาน มีความสุขและความทุกข์ เป็นครั้งคราว ทั้งนี้ย่อมเป็นไปในสัตว์ดิรัจฉาน มีช้าง เป็นต้นด้วย

[๓] อรรถกถาอธิบายว่า มัคคเจตนา เจตนาที่เป็นไปในมรรค (คำว่า มรรค หมายถึงปัญญาอันตัดกิเลสได้เด็ดขาด ตั้งแต่บางส่วนจนถึงหมดสิ้น ข้อไหนละได้แล้วไม่ต้องละใหม่อีก เป็นอันละได้เด็ดขาดไปเลย) *(อธิบายเรื่องบุญบังนิพพานได้ชัดเจน-ผู้รวบรวม*)*

[๔] อภยราชกุมารเป็นโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร

๘. อภยราชกุมารสูตร
สูตรว่าด้วยอภยราชกุมาร

๑. สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ อภยราชกุมาร ไปหานิครนถนาฏบุตร ก็ได้รับชักชวนเสี้ยมสอนให้ไปยกวาทะพระผู้มีพระภาคเกี่ยวกับการกล่าววาจา ซึ่งนิครนถนาฏบุตรกล่าวว่า ถ้าถามปัญหา ๒ เงื่อนอย่างนี้แล้ว พระสมณโคดมจะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกคล้ายมีกระจับเหล็กติดอยู่ในคอ ฉะนั้น คือให้ถามว่า พระตถาคตกล่าววาจาที่ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่. ถ้าตอบว่า กล่าว ก็จะย้อนได้ว่า ท่านกับบุถุชนจะต่างอะไรกัน เพราะแม้บุถุชนก็กล่าววาจาเช่นนั้น ถ้าตอบว่าไม่กล่าว ก็จะย้อนได้ว่า เหตุไฉนจึงว่ากล่าวพระเทวทัตอย่างรุนแรง จนพระเทวทัตโกรธไม่พอใจ.

๒. อภยราชกุมารไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค มองดูดวงอาทิตย์เห็นยังไม่ใช่กาลอันสมควรที่จะยกวาทะ**จึงนิมนต์พระผู้มีพระภาคให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้น โดยมีพระองค์เองเป็นที่ ๔** (คือมีภิกษุอื่นด้วยอีก ๓ รูป)เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ และเสด็จไปฉันเสร็จแล้ว อภยราชกุมารก็กราบทูลถามขึ้นว่า พระตถาคตตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่. ตรัสตอบว่าในข้อนี้ มิใช่ปัญหาที่พึงตอบโดยแง่เดียว (คือตรัสทั้งสองอย่างโดยควรแก่เหตุ)

๓. พอตรัสตอบเท่านนี้ อภยราชกุมารก็กราบทูลว่า ในข้อนี้ พวกนิครนถ์ฉิบหายแล้ว พร้อมทั้งเล่าความจริงที่นิครนถนาฏบุตรสอน

ให้มาไต่ถามทุกประการ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามว่า เด็กที่อมเอาไม้หรือกระเบื้องเข้าไปในปาก เพราะความพลั้งเผลอของท่านหรือแม่นม ท่านจะทำอย่างไร กราบทูลตอบว่า ถ้านำออกในเบื้องแรกไม่ได้ ก็ต้องประคองจับศีรษะด้วยมือซ้าย งอนิ้วนำของออกมาด้วยมือขวา แม้จะพร้อมกับโลหิตด้วย เพราะมีความอนุเคราะห์ในเด็ก. พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทราบว่าวาจาใดไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ หรือจริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่น ก็ไม่กล่าววาจานั้น. คำใดจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น. <u>คำใดไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ หรือจริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่น ตถาคตก็ไม่กล่าววาจานั้น</u> คำใดจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ทั้งนี้เพราะตถาคตมีความอนุเคราะห์ในสัตว์ทั้งหลาย**

๔. อภยารชกุมารกราบทูลถามว่า มีผู้แต่งปัญหามาทูลถาม พระผู้มีพระภาคจะต้องทรงคิดก่อนหรือไม่ว่า ถ้าเขาถามอย่างนี้ จักตรัสตอบอย่างนี้หรือว่าเรื่องนั้นแจ่มแจ้งแก่พระตถาคตโดยฐานะทีเดียว. ตรัสย้อนถามว่า ท่านเป็นผู้ฉลาดในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถใช่หรือไม่ กราบทูลว่า ฉลาดในส่วนประกอบของรถ ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อมีผู้มาถามว่า นี้เป็นส่วนประกอบน้อยใหญ่อะไรของรถ ท่านจะต้องคิดก่อนหรือไม่ว่า ถ้าเขาถามอย่างนี้ จักตอบ

อย่างนี้ หรือว่าเรื่องนั้นแจ่มแจ้งแก่ท่านโดยฐานะทีเดียว. กราบทูลตอบว่า ข้าพระองค์เป็นช่างทำรถ รู้เจนจบในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถ เรื่องนั้นแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์โดยฐานะทีเดียว จึงตรัสว่า แม้พระองค์ก็ฉันนั้น ทรงรู้แจ้งแทงตลอดธรรมธาตุแล้ว เรื่องนั้นจึงแจ่มแจ้งแก่พระองค์โดยฐานะทีเดียว

อภยราชกุมารกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนมชีพ

*(**หมายเหตุ** สมัยพุทธกาลนิยมนิมนต์พระสี่รูปไปฉันภัตต์ ในอนุรุธสูตรก็เช่นเดียวกัน โปรดอ่านหน้า ๑๔๓-ผู้รวบรวม)*

๙. พหุเวทนิยสูตร
สูตรว่าด้วยเวทนามากอย่าง

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ช่างไม้ชื่อปัญจังคะกับพระอุทายี กล่าวไม่ตรงกัน ในข้อว่า พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้กี่อย่าง พระอุทายีว่า มี ๓ อย่าง คือ สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข ช่างไม้ชื่อปัญจังคะกล่าวว่า มี ๒ อย่าง คือ สุข กับ ทุกข์ ส่วนไม่ทุกข์ไม่สุข พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขประณีต ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถจะตกลงกันได้ พระอานนท์ได้ฟังข้อสนทนาของทั้งสองฝ่าย จึงนำความกราบทูลพระผู้มีพระภาค

๒. **พระผู้มีพระภาคตรัสว่า** มีปริยายที่ต่างฝ่าย ต่างไม่อนุโมทนาแล้ว ตรัสว่า เวทนา ๒ **ก็ทรงแสดงไว้โดยปริยาย**[๑] เวทนา ๓, เวทนา

---

๑ ในมหาสติปัฏฐานสูตร ทรงแสดงเวทนา ๙ ไว้ด้วย และเวทนาเหล่านี้ แจกออกเป็นอะไรบ้าง ให้ดูหน้า ๑๕๑ เล่มนี้ เรื่อง ๓๗ สฬายตนะวิภังคสูตร

๔, เวทนา ๕, เวทนา ๖, เวทนา ๑๘, เวทนา ๓๖, เวทนา ๑๐๘ ก็ทรงแสดงไว้ในปริยาย[๑] ธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยปริยาย (เพียงแง่ใดแง่หนึ่ง) มีอยู่อย่างนี้ ผู้ที่ไม่ยินยอมรับรองคำที่กล่าวดี พูดดีของกันแลกันในธรรมะที่ทรงแสดงแล้วโดยปริยาย ก็หวังได้ว่าจะบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน ทิ่มแทงกันด้วยหอกคือปาก แต่ถ้าตรงกันข้าม ก็จะพร้อมเพรียงไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำท่า (เข้ากันได้) มองกันและกันด้วยดวงตาที่แสดงความรัก

๓. ครั้นแล้วตรัสถึงความสุขที่เป็นขั้น ๆ ๑๐ อย่างที่ประณีตขึ้นไปกว่ากันโดยลำดับ เริ่มแต่กามคุณ ๕ จนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ (สมาบัติที่ดับสัญญาและเวทนา)

๑๐. อปัณณกสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะที่ไม่ผิด

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ บ้านพราหมณ์ชื่อ “สาลา” (ในสาเลยยก สูตรที่ ๔๑ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ว่าชื่อ “สาละ”) ณ ที่นั้น ได้ตรัสถามพราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาลาว่า ท่านมีศาสดาใด ๆ ที่น่าพอใจ ที่ท่านได้ศรัทธา มีอาการ (อันดี) บ้างหรือไม่ เมื่อเขาตอบว่า ไม่มี จึงตรัสว่า เมื่อพวกท่านไม่ได้ศาสดาที่น่าพอใจ ก็จงสมาทานประพฤตธรรมะที่ไม่ผิด ธรรมะที่ไม่ผิดที่สมบูรณ์แล้วสมาทานแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ท่าน

๒. ครั้นแล้วตรัสขยายความเรื่องธรรมะที่ไม่ผิดต่อไป. ทรงแสดงถึงสมณพราหมณ์ที่เห็นว่า “ไม่มี” (นัตถิกทิฏฐิ) เช่น ไม่มีผลของ

กรรมดีกรรมชั่ว กับสมณพราหมณ์ที่เห็นเป็นปฏิปักษ์กัน คือ เห็นว่า "มี" พวกที่เห็นว่า "ไม่มี" หวังได้ว่าจะเพิกถอนสุจริตทางกาย วาจา ใจ, สมาทาน ประพฤติทุจจริตทางกาย วาจา ใจ เพราะไม่เห็นโทษของอกุศลธรรม ไม่เห็นอานิสงส์ของกุศลธรรม. ความเห็น ความดำริ และคำพูดถึงโลกหน้า ซึ่งมีอยู่ว่า "ไม่มี" ดังนี้ ย่อมเป็นความเห็นผิด ความดำริผิด และคำพูดผิด เขาย่อมกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์ผู้รู้จักโลกหน้า ย่อมทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าโลกหน้าไม่มี อันเป็นการบัญญัติต่อสัทธรรมและยกตนข่มผู้อื่นเพราะเหตุนั้น เดิมมีศีลดีก็ละเสีย, ตั้งความเป็นผู้ทุศีล, มีความเห็นผิด, ความดำริผิด, คำพูดผิด, มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอริยเจ้า มีการบัญญัติอสัทธรรม มีการยกตนข่มผู้อื่น ฉะนี้ อกุศลธรรมจึงชื่อว่าเกิดมีขึ้นเพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย ในข้อนั้นวิญญูชนพิจารณาเห็นว่า ถ้าโลกหน้าไม่มี คนคนนี้ตายแล้วจักทำตนให้ปลอดภัยได้ แต่ถ้าโลกหน้ามี ก็จักเข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก. **แม้สมณพราหมณ์จะกล่าวไว้ว่า โลกหน้ามี ถ้อยคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็นจริงหรือไม่ จงยกไว้ แต่คนคนนี้ที่ทุศีล มีความเห็นผิด พูดว่าผลของบุญบาปไม่มี ย่อมถูกวิญญูชนติเตียนในปัจจุบัน. ถ้าโลกหน้ามี คนคนนั้นก็ถือเอาโทษ[๑] ทั้งสองฝ่าย คือถูกติเตียนในปัจจุบัน และตายไปก็จักเข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก** คนคนนั้นชื่อว่าถือผิด สมาทานผิดซึ่งอปัณณกธรรม (ธรรมะที่ไม่ผิด) แผ่ไปแต่ความเห็นแง่เดียวของตน เว้นฐานะอันเป็นกุศล ส่วนผู้เห็นว่า "มี"

[๑] กลิคฺคาโห ถือเอาโทษหรือถือเอาลูกโทษเป็นสำนวนสกา หมายความว่าแพ้

(ซึ่งเป็นทางตรงกันข้าม) ชื่อว่าถือถูก สมาทานถูกซึ่งอปัณณกธรรม แผ่ไปซึ่งส่วนทั้งสอง (ทั้งวาทะของตนและวาทะของคนอื่น) เว้นฐานะอันเป็นอกุศล

ธรรมะที่ไม่ผิดข้อที่ ๒

๓. สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ทำไม่เป็นอันทำ (อกิริยทิฏฐิ) เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ไม่เป็นอันฆ่า ไม่เป็นอันลัก ชื่อว่าเป็นฝ่ายถือผิด ส่วนที่เห็นว่า ทำเป็นอันทำ ชื่อว่าถือถูก สมาทานถูก ซึ่งอปัณณกธรรม ฯลฯ

ธรรมะที่ไม่ผิดข้อที่ ๓

๔. สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ไม่มีเหตุปัจจัยแห่งความเศร้าหมองหรือผ่องแผ้วของสัตว์ทั้งหลาย (อเหตุกทิฏฐิ) สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว (เอง) โดยไม่มีเหตุปัจจัย ชื่อว่าเป็นฝ่ายถือผิด ส่วนที่เห็นว่ามีเหตุปัจจัย ชื่อว่าถือถูก สมาทานถูกซึ่งอปัณณกธรรม ฯลฯ.

ธรรมะที่ไม่ผิดข้อที่ ๔

๕. สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ไม่มีพรหมโลกที่ไม่มีรูปด้วยประการทั้งปวง แต่บางพวก กล่าวว่า มีด้วยประการทั้งปวง พวกที่เห็นว่ามี ย่อมปฏิบัติเพื่อเบื่อหน่ายคลายกำหนัด เพื่อดับรูปทั้งหลาย (เป็นฝ่ายไม่ผิด)

ธรรมะที่ไม่ผิดข้อที่ ๕

๖. สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ความดับภพไม่มีด้วยประการทั้งปวง แต่บางพวกกล่าวว่า มีด้วยประการทั้งปวง พวกที่เห็นว่ามีย่อมปฏิบัติเพื่อเบื่อหน่ายคลายกำหนัด เพื่อดับภพ (ความมีความเป็น) ทั้งหลาย

บุคคล ๔ ประเภท

๗. ครั้นแล้วตรัสแจกบุคคล ๔ ประเภท ๑. ทำตนให้เดือดร้อน ๒. ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ๓. ทำทั้งตนทั้งผู้อื่นให้เดือดร้อน ๔. ไม่ทำทั้งตนทั้งผู้อื่นให้เดือดร้อนพร้อมทั้งคำอธิบาย (ดั่งที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในภาคหลังของกันทรกสูตรที่ ๑ แห่งพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๓ ซึ่งกำลังย่ออยู่นี้) เมื่อจบพระธรรมเทศนา พราหมณคฤหบดีชาวบ้านสาลากราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

จบคหปติวรรคที่ ๑ ขึ้นภิกขุวรรคที่ ๒ มี ๑๐ สูตร

๑๑. จูฬราหุโลวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ ในเวลาเย็นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังสวนมะม่วงหนุ่ม ซึ่งพระราหุลอาศัยอยู่ พระราหุลเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ก็ปูอาสนะตั้งน้ำล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคประทับบนอาสนะที่ปูไว้แล้ว

ล้างพระบาท **เหลือน้ำไว้หน่อยหนึ่งในภาชนะน้ำ. ครั้นแล้วตรัสเปรียบว่าผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้ง ๆ รู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ย่อมเป็นของน้อยเหมือนน้ำที่มีอยู่ในภาชนะน้ำ ทรงเทน้ำที่เหลืออยู่ทิ้งแล้วตรัสเปรียบว่า ผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้งๆรู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นอันทิ้งเสียแล้ว ทรงคว่ำภาชนะน้ำแล้วตรัสเปรียบว่า ผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้งๆรู้ ความเป็นสมณะของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นอันคว่ำเสียแล้ว**

๒. ตรัสว่า **ผู้ใดไม่มีความละอายในการพูดปดทั้ง ๆ รู้** พระองค์ย่อมไม่ตรัสว่า **จะมีบาปกรรมอะไรที่ผู้นั้นจะพึงทำไม่ได้** (คือทำความชั่วได้ทุกชนิด) เปรียบเหมือนช้างสงครามของพระราชาที่ใช้อวัยวะทุกส่วนในการรบ เว้นแต่งวง ก็ยังไม่ชื่อว่าสละชีวิตเพื่อพระราชา แต่ถ้าใช้งวงด้วย ก็ชื่อว่าสละชีวิตเพื่อพระราชา จึงไม่มีอะไรที่ช้างจะทำเพื่อพระราชาไม่ได้ ครั้นแล้วได้ตรัสสอนให้สำเหนียกว่า **จะไม่พูดปดแม้เพื่อจะหัวเราะเล่น**

๓. ตรัสถามว่า แว่นมีไว้ทำอะไร พระราหุลกราบทูลว่า มีไว้ส่องดู จึงตรัสสอนว่า การกระทำทางกาย, วาจา, ใจ ก็พึงพิจารณาแล้วด้วยดี จึงค่อยทำฉันนั้น. ครั้นแล้วตรัสอธิบายถึงการพิจารณาการกระทำทางกาย, วาจา, ใจ ในทางที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น. แล้วตรัสว่า สมณพราหมณ์ในอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน ที่ชำระการกระทำทางกาย, วาจา, ใจให้บริสุทธิ์ ก็พิจารณาแล้วด้วยดี จึงชำระให้บริสุทธิ์, **แล้วตรัสสอนให้สำเหนียกว่า จักพิจารณาด้วยดีชำระการกระทำทางกาย, วาจา, ใจให้บริสุทธิ์**

๑๒. มหาราหุโลวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสสอนพระราหุลในระหว่างที่ท่านตามเสด็จไปบิณฑบาตในเวลาเช้าว่า พึงพิจารณาเห็นรูป**ทุกชนิด ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน, ภายใน ภายนอก, หยาบละเอียด, เลว ดี, ไกล ใกล้ ว่ารูปทั้งหมดนั้น มิใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา** พระราหุลกลับจากที่นั่น นั่งคู้บัลลังก์ (ขัดสมาธิ) ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า พระสาริบุตรเห็นเข้าจึงสอนให้เจริญอานาปานสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก). ในเวลาเย็นพระราหุลออกจากที่เร้นเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามถึงวิธีเจริญอานาปานสติที่จะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

๒. **พระผู้มีพระภาคตรัสสอนเรื่องรูปภายใน** (ร่างกาย) ที่แข้นแข็งมีผม ขน เป็นต้น ที่เรียกว่า ธาตุดินภายใน ตลอดจนธาตุน้ำ, ไฟ, ลม, อากาศ ทั้งภายนอกภายใน **ให้เห็นเป็นแต่สักว่าธาตุไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา** เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริงอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายธาตุเหล่านั้น ทำจิตให้คลายกำหนัด (หรือความติดใจ) ในธาตุเหล่านั้น.

๓. **ครั้นแล้วตรัสสอนให้เจริญภาวนา** (อบรมจิต) เสมอด้วยธาตุแต่ละอย่าง **ซึ่งผัสสะที่น่าพอใจ**และไม่น่าพอใจเกิดขึ้นแล้ว **จักไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ได้** โดยชี้ให้เห็นว่า **ธาตุเหล่านั้นย่อมไม่แสดงอาการผิดปกติ** เช่น เบื่อหน่าย เกลียดชังสิ่งสะอาดหรือสกปรกที่ทิ้งลงไปใส่หรือที่ธาตุเหล่านั้นผ่านไป.

๔. **ตรัสสอนให้เจริญเมตตาภาวนา (ไมตรีจิต คิดจะให้เป็นสุข) ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละพยาบาท (ความคิดปองร้าย) ได้, กรุณาภาวนา (เอ็นดู คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์) ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละวิเหสา (การคิดเบียดเบียน) ได้, มุทิตาภาวนา (พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละอรติ (ความไม่ยินดีหรือริษยา)ได้, อุเบกขาภาวนา (วางใจเป็นกลาง) ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละปฏิฆะ (ความขัดใจ) ได้[๑] อสุภภาวนา (เห็นความไม่งาม) ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละราคะ (ความกำหนัดยินดี) ได้, อนิจจสัญญาภาวนา (กำหนดหมายสิ่งที่ไม่เที่ยง) ซึ่งเป็นเหตุให้ละอัสมิมานะ (ความถือตัวถือตนได้)**

๕. ครั้นแล้วตรัสสอนวิธีเจริญสติกำหนดลมหายใจเข้าออกที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก (แบบเดียวกับที่ตรัสไว้ในอานาปานบรรพ คือหมวดว่าด้วยลมหายใจเข้าออกในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ย่อมาแล้ว)

๑๓. จูฬมาลุงกโยวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระมาลุงกยะ สูตรเล็ก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม พระมาลุงกยบุตรคิดว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงตอบปัญหาเรื่องทิฏฐิ (๑๐ ประการ) มีเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้นนั้น เราไม่พอใจเลย ถ้าทรงตอบปัญหา เราก็จักประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าไม่ทรงตอบ เราจะสึก เธอจึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาคตามที่คิดนั้น.

---

[๑] ในที่นี้แสดงว่า **อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง** ทำให้ละปฏิฆะ (ความขัดใจ) แต่ในที่บางแห่ง เช่น ในสังคีติสูตร(๑๑/๒๖๑) แสดงว่า **อุเบกขาเจโตวิมุติ เป็นความถอนตัวได้จากราคะ** นับเป็นหลักวิชาที่น่าสนใจ

๒. ตรัสถามว่า พระองค์เคยทรงชวนให้เธอมาบวชเพื่อจะตอบปัญหานี้หรือ เธอเข้ามาบวชก็พูดว่า จะบวชเพื่อให้เราตอบปัญหานี้หรือ เมื่อเธอตอบว่า เปล่าทั้งสองประการ จึงตรัสว่าเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่ได้กล่าวว่ามุ่งตอบปัญหานี้ เธอจะมาบอกคืนเอาแก่ใครเล่า ผู้ใดกล่าวว่า จักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าเราไม่ตอบปัญหาเรื่องโลกเที่ยง เป็นต้น เราก็ไม่ตอบปัญหานั้น ผู้นั้นก็คงจะตายเปล่า

๓. ครั้นแล้วตรัส**เปรียบเหมือนคนถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ** ญาติพี่น้องหาหมอผ่าตัดลูกศรมาก็**ไม่ยอมให้ผ่าเอาลูกศรออก จนกว่าจะรู้ว่าผู้ยิงเป็นใคร** (กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร) ชื่อไร โคตรไร สูงต่ำ หรือดำขาวอย่างไร อยู่บ้านไหน เมืองไหน ธนูที่ใช้ยิงนั้น เป็นธนูแล่ง (หน้าไม้) หรือเกาทัณฑ์ (ไม่ใช้แล่ง) และรายละเอียดอื่น ๆ อีกยืดยาว ซึ่งก็คงจะตายเปล่า.

๔. แล้วตรัสถามว่า เมื่อมีความเห็นว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น จะชื่อว่ามีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์หรือไม่ กราบทูลว่า ไม่มี ตรัสต่อไปว่า เมื่อมีความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วมีหรือไม่มี หรือมีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่ ดังนี้ ก็ยังคงมีความเกิด ความแก่ ความตาย มีความเศร้าโศกพิไรรำพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ ซึ่งเราบัญญัติให้ทำลายเสียในปัจจุบัน.

๕. ตรัสสรูปให้ทรงจำไว้ถึงสิ่งที่ไม่ทรงตอบและทรงตอบ (พยากรณ์) แล้วตรัสชี้ไปถึงทิฏฐิ (๑๐ ประการ) มีเรื่องโลกเที่ยง เป็นต้นว่า **ไม่ทรงตอบ เพราะไม่มีประโยชน์** ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน **ส่วนเรื่องที่ทรงตอบ คืออริยสัจจ์ ๔ เพราะมีประโยชน์ เป็นไปเพื่อตรัสรู้เพื่อนิพพาน**

๑๔. มหามาลุงกโยวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระมาลุงกยะ สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายทรงจำ**สัญโญชน์ (กิเลสเครื่องร้อยรัด) เบื้องต่ำ ๕ ประการ** ซึ่งทรงแสดงไว้ **พระมาลุงกยบุตร**กราบทูลว่า ท่านทรงจำได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ทรงจำได้อย่างไร จึงกราบทูลว่า ได้แก่

๑) **สักกายทิฏฐิ** (ความเห็นเป็นเหตุยึดกายของตน)

๒) **วิจิกิจฉา** (ความลังเลสงสัย)

๓) **สีลัพพตปรามาส** (การลูบคลำศีลแลพรต คือเชื่อว่าจะเกิดผลดีด้วยศีลพรตนั้นๆหรือติดลัทธิพิธีโชคลาง)

๔) **กามฉันท์** (ความพอใจในกาม)

๕) **พยาบาท** (ความคิดปองร้าย)

๒. ตรัสกะพระมาลุงกยบุตร[๑] ว่า ท่านทรงจำไว้ว่า เราแสดงแก่ใครพวกนักบวชลัทธิอื่นจักพูดแข่งดีด้วยการเปรียบเทียบกับเด็กอ่อนมิใช่หรือ เพราะว่าเด็กอ่อนนอนหงาย ย่อมไม่มีแม้ความคิดว่า *"กายของตน"* ความเห็นเป็นเหตุยึดถือกายของตนจักเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ว่าอนุสัย (กิเลสที่แฝงตัว) คือความเห็นเป็นเหตุยึดถือกายของตน ของเด็กนั้นย่อมแฝงตัวตามไป แล้วตรัสแสดงต่อไปอีกเป็นข้อ ๆ ว่า เด็กย่อมไม่มีแม้ความคิดว่า *"ธรรมทั้งหลาย"* ความสงสัยในธรรมทั้งหลายจักมีได้อย่างไร แต่ว่าอนุสัย

---

[๑] อรรถกถาว่า "พระมาลุงกยบุตรมีความเห็นผิดว่า บุคคลจะประกอบด้วยกิเลสก็เฉพาะตอนที่ถูกกิเลสครอบงำเท่านั้น ในขณะอื่นไม่ชื่อว่าประกอบด้วยกิเลส" จึงเป็นการเหมาะสมที่ตรัสอธิบายให้เห็นว่าเด็กไม่มีกิเลสจริงหรือไม่ โดยตรัสว่า กิเลสประเภทแฝงตัวยังติดตามอยู่

คือความสงสัยของเด็กนั้นย่อมแฝงตัวตามไป. เด็กย่อมไม่มีแม้ความคิดว่า *"ศีล"* การลูบคลำศีลแลพรตจักมีได้อย่างไร แต่ว่าอนุสัย คือการลูบคลำศีลพรตของเด็กนั้นย่อมแฝงตัวตามไป เด็กย่อมไม่มีแม้ความคิดว่า "กาม"ความพอใจในกามจักเกิดได้อย่างไร แต่ว่าอนุสัยคือความพอใจในกามของเด็กนั้นย่อมแฝงตัวตามไป เด็กย่อมไม่มีแม้ความคิดว่า *"สัตว์ทั้งหลาย"* ความพยาบาทในสัตว์ทั้งหลายจักเกิดได้อย่างไร แต่ว่าอนุสัยคือความพยาบาทของเด็กนั้นย่อมแฝงตัวตามไป

๓. พระอานนท์จึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงเรื่องสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ภิกษุทั้งหลายจักได้ทรงจำไว้ จึงตรัสอธิบายว่า บุถุชนผู้มิได้สดับ มีจิตถูกสัญโญชน์ ๕ รึงรัด ไม่รู้การถอนตัวจากสัญโญชน์ ๕ ตามเป็นจริง สัญโญชน์นั้นๆจึงมีกำลัง จัดเป็นสัญโญชน์เบื้องต่ำ **ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ มีจิตไม่ถูกสัญโญชน์ ๕ รึงรัด รู้การถอนตัวจากสัญโญชน์ ๕ ตามเป็นจริง อริยสาวกนั้นจึงละสัญโญชน์ ๕ พร้อมทั้งอนุสัย** (กิเลสที่แฝงตัวตาม) **เสียได้**

๔. **ตรัสว่า มรรคา, ปฏิปทา ที่ทรงแสดงเพื่อละสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ บุคคลไม่อาศัยมรรคา, ปฏิปทานั้น จักละสัญโญชน์เหล่านั้นได้ มิใช่ฐานะที่มีได้** เปรียบเหมือนการตัดแก่นไม้ของต้นไม้ใหญ่ที่มีแก่นโดยไม่ตัดเปลือก ไม่ตัดกะพี้นั้น มิใช่ฐานะที่มีได้[๑] หรือเปรียบเหมือนคนมีกำลังทรามกล่าวว่า จะใช้มือว่ายข้ามแม่น้ำคงคา ซึ่งมีน้ำเต็มฝั่งไปสู่ฝั่งโน้นได้โดยสวัสดี ก็ไม่พึง

---

[๑] ฐานะที่เป็นไปได้ พึงทราบในทางตรงกันข้ามสองแห่ง อนึ่ง **การตัดเปลือก ตัดกระพี้นั้น อรรถกถาเทียบด้วยสมถะ, วิปัสสนา ส่วนตัดแก่น เทียบด้วยมรรค**

ทำเช่นนั้นได้ฉันใด เมื่อแสดงธรรมแก่ใครๆ เพื่อละ *"กายของตน"* แต่จิตของผู้นั้น ไม่ส่งไปตาม ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น ไม่หลุดพ้น ก็พึงเห็นเป็นฉันนั้น

๕. ตรัสแสดงมรรคา, ปฏิปทา เพื่อละสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ คือการที่ภิกษุสงัดจากกามสงัดจากอกุศลธรรม เข้าฌานที่ ๑ ถึงที่ ๔ (อันเป็นรูปฌาน ฌานมีรูปเป็นอารมณ์) กับเข้าอรูปฌานที่ ๑ ถึงที่ ๓ (อากิญจัญญายตนะ) **พิจารณาขันธ์ ๕ โดยความเป็นของไม่เที่ยง, เป็นทุกข์,** เป็นโรค, เป็นฝี, เป็นลูกศร, เป็นของไม่สบาย, เป็นเครื่องเบียดเบียน, เป็นฝ่ายอื่น, เป็นของทรุดโทรม, เป็นของไม่ใช่ตัวตน เปลื้องจิตจากธรรมเหล่านั้น (ขันธ์ ๕) น้อมจิตไปเพื่อธาตุอันเป็นอมตะคือนิพพาน ผู้นั้นตั้งอยู่ในฌานแต่ละข้อนั้นย่อมถึงความสิ้นอาสวะได้ ถ้าละอาสวะไม่ได้ ก็จะได้เป็นพระอนาคามี.

๖. พระอานนท์กราบทูลถามว่า มรรคา, ปฏิปทา เพื่อละสัญโญชน์เหล่านั้นก็อย่างเดียวกัน **เหตุไฉนภิกษุบางรูปจึงเป็นผู้หลุดพ้นเพราะสมาธิ (เจโตวิมุติ) บางรูปหลุดพ้นเพราะปัญญา (ปัญญาวิมุติ) ตรัสตอบว่า เพราะอินทรีย์ต่างกัน** (คำว่า อินทรีย์ หมายถึงธรรมอันเป็นใหญ่ *มี ๕ คือ ศรัทธา, ความเพียร, สติ, สมาธิ และปัญญา)*

๑๕. ภัททาลิสูตร
สูตรว่าด้วยพระภัททาลิ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสสอนพระภัททาลิผู้ไม่กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา โดยทรงเตือนให้สำนึกว่า พระผู้มีพระภาค ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สมณพราหมณ์ลัทธิอื่นจักรู้ว่า**พระภัททาลิไม่กระทำให้บริบูรณ์ในสิกขา, ซึ่งพระภัททาลิก็ได้สำนึกตนกราบทูลขอขมา พระผู้มีพระภาคตรัสรับขมาแล้ว** ได้ตรัสแสดงความประพฤติของภิกษุสองฝ่าย คือฝ่ายที่ไม่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาซึ่งถูกติเตียน กับฝ่ายที่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ซึ่งไม่ถูกติเตียน และบำเพ็ญคุณธรรมได้ตั้งแต่ฌาน ๔ ญาณ ๓ มีอาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) เป็นที่สุด

๒. ตรัสแสดงถึงภิกษุสองฝ่าย คือ ฝ่ายที่ต้องอาบัติบ่อย ๆ มากไปด้วยอาบัติ เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าว ก็พูดหลีกเลี่ยงไปต่าง ๆ ภิกษุทั้งหลายก็จะพิจารณา (จัดการกับ) เธอ ในทางที่อธิกรณ์จะไม่สงบระงับไปโดยพลัน **แต่บางรูปต้องอาบัติบ่อย ๆ เป็นต้นแล้ว ไม่พูดหลีกเลี่ยงไปต่างๆ ภิกษุทั้งหลายก็จะพิจารณา (จัดการกับ)เธอ ในทางที่อธิกรณ์จะสงบระงับไปโดยพลัน** อีกฝ่ายหนึ่งต้องอาบัติเป็นครั้งคราว ไม่มากไปด้วยอาบัติ แต่พูดหลีกเลี่ยงก็มี ไม่หลีกเลี่ยงก็มี ภิกษุทั้งหลายก็จะพิจารณา (จัดการกับ) เธอ ในทางที่อธิกรณ์จะไม่สงบระงับหรือสงบระงับโดยพลัน (สุดแต่ความประพฤติเมื่อถูกว่ากล่าวของเธอ).

๓. ทรงแสดงถึงการที่ภิกษุบางรูปเป็นอยู่ด้วยศรัทธา ด้วยความรัก

(คือบวชใหม่ ยังไม่รู้เรื่องศาสนาดี ก็อยู่ได้ด้วยอาศัยศรัทธา และความรักในอุปัชฌายะอาจารย์) ภิกษุทั้งหลายคิดสงเคราะห์เธอด้วยเกรงว่าศรัทธาและความรักของเธอจะเสื่อมไป เหมือนญาติมิตรช่วยกันรักษาตาข้างเดียวของชายผู้มีตาข้างเดียวฉะนั้น *เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลถาม*ถึงเหตุที่สิกขาบทมีน้อยในกาลก่อน มีภิกษุมากรูปตั้งอยู่ในอรหัตตผล แต่ใน**บัดนี้สิกขาบทกลับมากขึ้น ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลกลับน้อยลง** จึงตรัสตอบว่า **เป็นด้วยสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม สัทธรรมกำลังอันตรธาน**

๔. ครั้นแล้วได้ตรัสว่า พระศาสดาย่อมไม่บัญญัติสิกขาบทจนกว่าธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ (กิเลสอันดองสันดาน) จะปรากฏในภิกษุสงฆ์ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะจะยังไม่ปรากฏในภิกษุสงฆ์ ตราบใดที่สงฆ์ยังไม่เป็นกลุ่มใหญ่, ยังไม่มีลาภ, ยศ, ไม่มีการสดับตรับฟังมาก, ไม่รู้ราตรีนานขึ้น (ล่วงเวลานานขึ้น) และในที่สุด ตรัสแสดงธรรมเปรียบด้วยม้าอาชาไนย ที่ได้รับการฝึก ๑๐ ประการ[๑] จนมี**คุณสมบัติครบ ๑๐ อย่าง** ควรแก่พระราชาฉันใด ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น จนถึงสัมมาวิมุติ (ความหลุดพ้นชอบ) เป็นที่ ๑๐ ก็เป็นผู้ควรแก่การบูชา จนถึงเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลกฉันนั้น *(สัมมามรรค คือที่ ๑ ถึง ๘ สัมมาญาณเป็นที่ ๙-ผู้รวบรวม)*

---

[๑] พึงสังเกตว่า ในพระสูตรนี้ ทรงใช้คำว่า ปรินิพฺพายติ (สงบระงับ) แก่ม้าที่หมดพยศ ทั้งๆ ที่คำนี้ใช้ได้ในความหมายสูงถึงปรินิพพาน

๑๖. ลฑุกิโกปมสูตร
สูตรแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยนางนกไส้

๑. พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในนิคมชื่ออาปณะ แคว้นอังคุตตราปะ **พระอุทายี**เข้าไปเฝ้ากราบทูลสรรเสริญว่า ทรงนำธรรมที่เป็นทุกข์มากหลายออกไป ทรงนำเข้าไปซึ่งธรรมที่เป็นสุขมากหลาย แล้วได้เล่าถึงสมัยก่อนที่ท่านเคยบริโภคอาหารทั้งในเวลาเย็น ทั้งในเวลาเช้า ทั้งในเวลาวิกาลกลางวัน (เที่ยงแล้วไป) **ต่อมาเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเลิกฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวัน (เที่ยงแล้วไป) ท่านก็เสียใจ**ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งให้ละอาหารที่คฤหบดีผู้มีศรัทธาถวายในเวลาวิกาลกลางวัน แต่ด้วยความรัก ความเคารพ เป็นต้น ในพระผู้มีพระภาค ก็ละการฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางวันนั้นเสีย คงฉันแต่เวลาเย็น และเวลาเช้า **ต่อมาตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเลิกฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางคืน ท่านก็เสียใจ** แต่ด้วยความรักความเคารพ เป็นต้น ในพระผู้มีพระภาค ท่านก็ละการฉันอาหารในเวลาวิกาลกลางคืนเสีย แล้วกราบทูลถึงการบิณฑบาตในเวลากลางคืนที่ทำให้เหยียบน้ำคร่ำบ้าง ตกหลุมโสโครกบ้าง ถูกหนามตำบ้าง จนถึงถูกผู้หญิงนึกว่าผีหลอกร้องโวยวาย และเมื่อทราบว่าเป็นภิกษุก็ด่าเอา (อันแสดงว่า การที่ทรงห้ามนั้นเป็นการดี)

๒. **พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า** โมฆบุรุษบางคนเมื่อเรากล่าวว่า จงละสิ่งนี้ ก็กล่าวว่า จะมาขัดเกลาอะไรกัน เพราะเหตุเรื่องเล็กน้อยเท่านี้ จึงไม่ยอมละ และตั้งความไม่พอใจในเรา และในภิกษุผู้

ใคร่การศึกษาข้อห้ามนั้นก็จะเป็นเครื่องผูกอันมีกำลังมั่นคงสำหรับเธอ **เหมือนนางนกไส้ ซึ่งผูกด้วยเถาไม้ ก็ผูกไว้อยู่หรือถึงแก่ความตาย** เพราะเครื่องผูกนั้นมีกำลังมั่นคง (นกตัวเล็กผูกด้วยเถาไม้ก็รู้สึกว่าเป็นเครื่องผูกใหญ่ **คนที่ไม่ดีก็เห็นข้อห้ามเล็ก ๆ ว่าเป็นของใหญ่โต** ซึ่งยากจะปฏิบัติตามหรือละตามที่ห้ามได้ **เพราะมีศรัทธาน้อย มีปัญญาน้อย)** ส่วนบุคคลบางคนเมื่อเรากล่าวว่า จะละสิ่งนี้ ก็กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งให้ละเรื่องเล็กน้อยจึงยอมละ และไม่ตั้งความไม่พอใจในเรา และในภิกษุผู้ใคร่การศึกษา ข้อห้ามนั้นก็จะเป็นเหมือนเครื่องผูกอันไม่มีกำลังไม่มั่นคงสำหรับเธอ เหมือนช้างสงครามของพระราชาสลัดเครื่องผูกที่ทำด้วยหนังอย่างมั่นคงให้ขาดได้ (**สำหรับภิกษุผู้มีศรัทธาและปัญญามาก แม้ข้อห้ามใหญ่ ๆ ก็ละตามได้** ยิ่งข้อห้ามเล็ก ๆ น้อย ๆ ยิ่งปฏิบัติตามได้ไม่ยาก เหมือนช้างสงครามที่ทำลายเชือกหนังได้สบาย) และได้ตรัสเปรียบเรื่องทำนองเดียวกันด้วยคนจนที่จะสละเรือนจวนจะพังได้โดยยาก ส่วนคนมั่งมีสละทรัพย์ได้ง่ายกว่า

๓. **ตรัสถึงบุคคล ๔ ประเภทที่ปฏิบัติเพื่อละ เพื่อสละอุปธิ (มี ๔ อย่าง** คือ ขันธ์, กิเลส, เจตนา, กามคุณ) แต่

๑) บางพวกถูกกิเลส[๑] ครอบงำ และไม่ละ ไม่บันเทา

๒) บางพวกถูกกิเลสครอบงำ ก็ละก็บันเทา

๓) **บางพวกถูกกิเลสครอบงำเพียงครั้งเดียว เพราะหลงลืมสติ**

---

[๑] ภาษาบาลีใช้คำว่า สรสงฺกปฺปา อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่วิตก ความตรึก (ซึ่งคงเป็นพวกอกุศลหรือกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก)

สติมาช้า แต่พอได้สติก็รีบละและบรรเทา

๔) บางพวกรู้ว่า อุปธิ เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ จึงทำตนให้ไม่มีอุปธิ.

๔. ครั้นแล้วตรัสแสดงความสุขที่เกิดแต่กามคุณ ซึ่ง**ทรงสอนให้ละขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนถึงความสุขในรูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔** แล้วตรัสถามว่า เห็นว่ามีสัญโญชน์ (กิเลสเครื่องร้อยรัด) อะไรบ้างไหม ไม่ว่าน้อยหรือมาก ที่ไม่ทรงสอนให้ละเสีย. (โดยใจความว่า **แม้จะมีความสุขเป็นชั้น ๆ แต่ถ้ายังมีอะไรแม้แต่น้อย ที่ยังไม่บริสุทธิ์แท้ ก็ยังตรัสสอนให้ละไปโดยลำดับ จนบริสุทธิ์สมบูรณ์ในที่สุด)**

๑๗. จาตุมสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในตำบลบ้านชื่อจาตุมา

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะขามป้อม ใกล้ตำบลบ้านชื่อจาตุมา **ตรัสสั่งประณาม (ขับไล่)** ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ที่เดินทางมากับพระสาริบุตรและพระโมคคัลลานะ มาถึงหมู่บ้านจาตุมา **ก็ส่งเสียงเอะอะปราศรัยร่าเริงกับภิกษุเจ้าถิ่น** บรรดาเจ้าศากยะชาวบ้านจาตุมาทรงทราบจึงไปกราบทูลขอให้ทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ **เพราะมี (บางรูป) บวชใหม่** เมื่อไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคก็จะปรวนแปรไป **เปรียบเหมือนพืชอ่อนไม่ได้น้ำ** หรือลูกโคอ่อนที่ไม่เห็นแม่ **ท้าวสหัมบดีพรหมก็มากราบทูลขอ**ให้ทรงอนุเคราะห์ด้วยอ้างข้ออุปมาในทำนองเดียวกัน เป็นอันบรรดาเจ้าศากยะชาวบ้านจาตุมาและท้าวสหัมบดีพรหม **ทำให้พระผู้มีพระภาคทรง**

พอพระทัยได้

๒. **พระมหาโมคคัลลานะไปบอกให้ภิกษุเหล่านั้นมาเฝ้า พระผู้มีพระภาคตรัสถาม พระสาริบุตรว่า เธอคิดอย่างไร เมื่อเราประณามภิกษุสงฆ์. พระสาริบุตรกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคทรงขวนขวายน้อย ประกอบการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน แม้เราก็จักขวนขวายน้อย ประกอบการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันบ้าง (คือไม่ยุ่งเกี่ยวกับหมู่คณะ) พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า อย่าเพิ่งคิดอย่างนั้นก่อน แล้วจึงตรัสถามพระมหาโมคคัลลานะบ้าง. พระเถระกราบทูลว่า ข้าพระองค์คิดว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคทรงขวนขวายน้อยประกอบการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน บัดนี้เราและสาริบุตรจักบริหารภิกษุสงฆ์เอง. พระผู้มีพระภาคจึงประทานสาธุการรับรองว่า เรา (พระองค์เอง) หรือสาริบุตรกับโมคคัลลานะพึงบริหารภิกษุสงฆ์ได้**

๓. ครั้นแล้วตรัสสอนภิกษุทั้งหลายถึง**ภัย ๔ ประการ** ที่พึงหวังได้ในการลงน้ำ คือ ๑. คลื่น ๒. จระเข้ ๓. วังวน ๔. ปลาร้าย ทรงเปรียบ**ความไม่อดทนต่อโอวาทเมื่อเข้ามาบวชด้วยภัยคือคลื่น;** ทรงเปรียบ**ความเห็นแก่ปากแก่ท้องด้วยภัยคือจระเข้;** ทรงเปรียบ**กามคุณ ๕ ด้วยภัยคือวังวน** และทรงเปรียบ**มาตุคามด้วยปลาร้าย** ว่าเป็นภัยอันภิกษุผู้บวชในพระธรรมวินัยนี้พึงหวังได้ *(หมายเหตุ: พระสูตรนี้แสดงว่าพระผู้มีพระภาคทรงให้บทเรียนแก่ภิกษุผู้ส่งเสียงอื้ออึงเหล่านั้นอย่างแรง* ***แต่เมื่อมีเหตุผลสมควรก็ทรงเลิกการลงโทษ คือมิใช่ลงโทษให้เสียคน แต่ให้กลับตัว****)*

๑๘. นฬกปานสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านชื่อนฬกปานะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าไม้ทองกวาว ใกล้หมู่บ้านชื่อนฬกปานะ สมัยนั้นกุลบุตรผู้มีชื่อเสียงออกบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคหลายท่านด้วยกัน คือ พระอนุรุทธ์, พระภัททิยะ, พระกิมพิละ, พระภัคคุ, พระโกณฑัญญะ, พระเรวตะ, พระอานนท์ และกุลบุตรผู้มีชื่อเสียงอื่นๆ พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับในกลางแจ้ง ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า **ผู้ที่ออกบวชอุทิศเรา ยินดียิ่งในพรหมจรรย์ละหรือ?** ตรัสถามถึง ๓ ครั้ง ภิกษุเหล่านั้นก็นิ่งอยู่

๒. พระผู้มีพระภาคจึงตรัสระบุพวกพระอนุรุทธ์ (มีรายนามดั่งกล่าวข้างต้น แต่ใช้คำว่า **"อนุรุทฺธา"** อนุรุทธ์และพวก) ซึ่งพระอนุรุทธ์ก็กราบทูลว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายยินดียิ่งในพรหมจรรย์ จึงตรัสว่า ดีแล้ว. แล้วตรัสถามว่า **ออกบวชเพื่อทำที่สุดทุกข์ใช่หรือไม่** พระอนุรุทธ์ก็กราบทูลรับว่า ใช่ จึงตรัสถึงหน้าที่ที่ผู้บวชแล้วพึงกระทำว่า **ถ้ามิได้บรรลุปีติและสุขอันสงัดจากกาม** อันสงัดจากอกุศลธรรม หรือปีติสุขที่สงบระงับกว่านั้นแล้ว ความโลภ (อภิชฌา), ความคิดปองร้าย, ความหดหู่ง่วงงุน, ความลังเลสงสัย, ความฟุ้งสร้านรำคาญใจ, ความไม่ยินดี (ในกุศลธรรม), **ความเกียจคร้านก็จะครอบงำจิตตั้งอยู่ได้** ต่อได้บรรลุปีติและสุขเช่นนั้นหรืออย่างอื่นที่สงบระงับกว่านั้นกิเลสดังกล่าวจึงไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ได้

๓. ตรัสถามว่า เธอคิดว่า ตถาคตละอาสวะไม่ได้จึงพิจารณาแล้วเสพ,

พิจารณาแล้วอดทน, พิจารณาแล้วเว้น พิจารณาแล้วบันเทา (ทำให้น้อยลง) ใช่หรือไม่. กราบทูลว่า ไม่ได้คิดอย่างนั้น พระตถาคตทรงละอาสวะได้แล้ว จึงทรงทำเช่นนั้น. ตรัสรับรองว่าเป็นเช่นนั้น ตรัสถามต่อไปว่า ตถาคตเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงพยากรณ์เมื่อสาวกตายไปว่า ผู้นี้ไปเกิดในที่โน้น ๆ พระอนุรุทธ์กราบทูลขอให้ทรงตอบ จึงตรัสตอบว่าที่ทรงพยากรณ์เช่นนั้น มิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อเรียกร้องคนให้มานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ลาภสักการะหรือชื่อเสียง มิใช่เพื่อให้คนรู้จักเราว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่มีกุลบุตรผู้มีศรัทธา มีความยินดีและปราโมทย์อันกว้างขวาง ได้สดับแล้ว ก็จะน้อมจิตไปเพื่อความสุขของกุลบุตรเหล่านั้น แล้วตรัสขยายความในเรื่องนี้ว่า**จะเป็นการเอาอย่างในทางที่ดี** ในเรื่อง**ศรัทธา, ศีล, สุตะ** (การสดับฟังหรือการศึกษา) **จาคะ** (การสละ) และ**ปัญญา**

๑๙. โคลิสสานิสูตร
สูตรว่าด้วยภิกษุชื่อโคลิสสานิ

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. พระสาริบุตรปรารภภิกษุ ชื่อโคลิสสานิผู้อยู่ป่า แต่มีความประพฤติย่อหย่อน (เห็นแก่ปัจจัย) มีธุระเข้ามาในที่ประชุมสงฆ์ **จึงแสดงข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า ๑๗ ข้อดังต่อไปนี้:–**

๑. ภิกษุผู้อยู่ป่าไปในสงฆ์ **พึงเคารพ**ในเพื่อนพรหมจารี

๒. พึงฉลาดในอาสนะ **ไม่นั่งเบียด**ภิกษุผู้แก่กว่า ไม่นั่งกันภิกษุ

ผู้อ่อนกว่า

๓. **ไม่พึงเข้าบ้าน**เกินเวลา พึงกลับแต่ยังวัน

๔. **ไม่พึงเที่ยวไป**ในสกุลก่อนหรือหลังอาหาร[๑]

๕. **ไม่พึงฟุ้งสร้านและขี้บ่น**

๖. **ไม่พึงเป็นคนปากกล้าพูดมาก**

๗. **พึงเป็นผู้ว่าง่าย**และคบมิตรที่ดี

๘. **พึงสำรวมทวาร**ในอินทรีย์ทั้งหลาย (สำรวมตา หู เป็นต้น)

๙. **พึงรู้ประมาณ**ในการบริโภคอาหาร (โภชเนมัตตัญญุตา)

๑๐. **พึงประกอบความเป็นผู้ตื่น** (ไม่เห็นแก่นอนด้วยชาคริยานุโยค)

๑๑. พึงลงมือทำ**ความเพียร** (กิริยา)

๑๒. พึงมีสติตั้งมั่น (**สติ**)

๑๓. พึงมีจิตตั้งมั่น (**สมาธิ**)

๑๔. พึงมีปัญญา (ปัญญาด้วย**ภาวนา**)

๑๕. พึงประกอบความเพียรในอภิธรรม อภิวินัย เพื่อสามารถตอบชี้แจงได้เมื่อมีผู้ถาม

๑๖. พึงประกอบความเพียรในวิโมกข์อันสงบระงับ อันมิใช่รูปก้าวล่วงรูป เพื่อสามารถตอบชี้แจงได้เมื่อมีผู้ถาม

๑๗. พึงประกอบความเพียรในอุตตริมนุสสธรรม (ธรรมอันยิ่งของมนุษย์) เพื่อสามารถตอบชี้แจงได้เมื่อมีผู้ถาม.

พระมหาโมคคัลลานะถามว่า ภิกษุผู้อยู่ป่าเท่านั้นหรือจึงควรประพฤติ หรือว่าแม้ภิกษุผู้อยู่ชายบ้าน (เขตรอบๆหมู่บ้าน) ก็ควรประพฤติด้วย

---

[๑] เพื่อไม่ละเมิดสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค ปาจิตติยกัณฑ์

พระสาริบุตรตอบว่า แม้ภิกษุผู้อยู่ป่ายังควรประพฤติ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวว่า ภิกษุผู้อยู่ชายบ้านจะไม่ควรประพฤติ

๒๐. กีฏาคิริสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิคมชื่อกีฏาคิริ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปใน**แคว้นกาสี ปัจจุบันนี้ คือเมืองพาราณสี** พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ **ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายเรื่องการเว้นบริโภคอาหารในเวลากลางคืนว่า ทำให้มีอาพาธน้อย** มีโรคน้อย เบาสบาย มีกำลัง อยู่เป็นผาสุก เมื่อเสด็จไปโดยลำดับก็เสด็จแวะพัก ณ นิคมชื่อ กีฏาคิริ ภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะเป็นภิกษุเจ้าถิ่นอยู่ในกีฏาคิรินิคม กลับพูดในทางตรงกันข้าม คือกล่าวว่า พวกตนฉันอาหารในเวลาเย็น เวลาเช้า เวลาวิกาล กลางวัน ก็รู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีโรคน้อย เป็นต้น

๒. พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ตรัสสั่งให้เรียกภิกษุพวกนั้นมาเฝ้า ตรัสถามได้ความตามจริงแล้ว จึงตรัสถามว่า พวกเธอรู้หรือไม่ถึงธรรมที่เราแสดงแล้วว่า อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญแก่บุคคลผู้เสวยสุข หรือทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข อย่างไรกัน กราบทูลว่า ไม่รู้ ตรัสถามต่อไปอีกว่า รู้หรือไม่ว่าอกุศลธรรมและกุศลธรรมเจริญหรือเสื่อมแก่บุคคลผู้เสวยเวทนาอะไรทีละข้อ ก็กราบทูลตอบว่า ไม่รู้. จึงตรัสอธิบายโดยพิสดารทีละข้อ โดยใจความว่า ทรงทราบแล้วถึงเรื่องเหล่านี้ **จึงทรงแนะให้เข้าถึงสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง ตามความเหมาะสม**

อุรุเวลาเสนานิคม สถานที่ที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

คงคามหานทีในปัจจุบัน

๓. ทรงชี้แจงต่อไปว่า ไม่ตรัสสอนให้ภิกษุทุกรูปกระทำการด้วยความไม่ประมาท แต่ก็ไม่ตรัสสอนให้ภิกษุทุกรูปกระทำการด้วยความประมาท ภิกษุเหล่าใดเป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะ ทำหน้าที่เสร็จแล้วเราย่อมสอนภิกษุเหล่านั้นให้ทำการด้วยความไม่ประมาทก็หาไม่ เพราะเธอทำการด้วยความไม่ประมาทอยู่แล้ว เธอเป็นผู้ไม่ควรที่จะประมาท **ส่วนภิกษุเหล่าใดยังต้องศึกษา ยังไม่บรรลุอรหัตตผล เราย่อมสอนภิกษุเหล่านั้นให้ทำการด้วยความไม่ประมาท** เพราะคิดว่า เธอเหล่านี้**เสพเสนาสนะ**อันสมควร **คบกัลยาณมิตร**แล้ว ก็อาจทำให้แจ้งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ได้ในปัจจุบัน เราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุเหล่านี้ จึงสอนให้ทำการด้วยความไม่ประมาท

๔. ตรัสอธิบายถึงบุคคล (ผู้ได้บรรลุคุณธรรม) ๗ ประเภท พร้อมทั้งแจกรายละเอียด ดังต่อไปนี้:-

(๑) **อุภโตภาควิมุต** ผู้พ้นโดยส่วนทั้งสอง (อรรถกถาอธิบายว่า พ้นจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ **พ้นจากนามกายด้วยมรรค**) ได้แก่ **ผู้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยกาย** (คือนามกาย) สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา[๑]

(๒) **ปัญญาวิมุต** ผู้พ้นด้วยปัญญา ได้แก่ **ผู้ไม่ได้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยนามกาย** สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา[๒] ทั้งสองประเภทนี้ไม่ต้องทรงสอนให้ทำการด้วยความไม่ประมาท

---

[๑] ได้แก่ พระอรหันต์ ๕ ประเภท คือ ๔ ประเภทที่ออกจากอรูปสมาบัติ ๔ แต่ละข้อ แล้วพิจารณาสังขารบรรลุอรหันตตผล กับพระอนาคามีที่บรรลุอรหันตตผล จึงรวมเป็น ๕ ประเภท

[๒] ได้แก่ พระอรหันต์ ๕ ประเภท คือ สุกขวิปัสสก ๑ ผู้ออกจากฌาน ๔ แล้วได้บรรลุอรหัตตผลอีก ๔ จึงรวมเป็น ๕ ประเภท

เพราะทำการด้วยความไม่ประมาทอยู่แล้ว (คือเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว ไม่เป็นไปได้ที่จะประมาทอีก)

(๓) **กายสักขี** ผู้ถูกต้องผัสสะแห่งฌานก่อนแล้วจึงทำให้แจ้งนิพพานในภายหลัง.ได้แก่ผู้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยนามกาย แต่สิ้นอาสวะ**เพียงบางส่วน**[๓]

(๔) **ทิฏฐิปัตตะ** ผู้บรรลุเพราะเห็นธรรมด้วยปัญญา ได้แก่ผู้มิได้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับ ด้วยนามกาย สิ้นอาสวะเพียงบางส่วน **เห็นธรรมที่ตถาคตแสดงแล้วอย่างแจ่มแจ้งด้วยปัญญา**[๔]

(๕) **สัทธาวิมุต** ผู้พ้นเพราะศรัทธา ได้แก่ผู้มิได้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยนามกาย สิ้นอาสวะเพียงบางส่วน **มีศรัทธาตั้งมั่นในตถาคต**[๕]

(๖) **ธัมมานุสารี** ผู้แล่นไปตามธรรมะ ได้แก่ผู้มิได้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยนามกาย สิ้นอาสวะเพียงบางส่วน **เพ่งพอประมาณซึ่งธรรมะที่ตถาคตแสดงแล้วด้วยปัญญา**[๖]

(๗) **สัทธานุสารี** ผู้แล่นไปตามศรัทธา ได้แก่ ผู้มิได้ถูกต้องวิโมกข์อันสงบระงับด้วยนามกาย **มีศรัทธามีความรักในตถาคต**

ตั้งแต่กายสักขีถึงสัทธานุสารี รวม ๕ ประเภท เป็นพระอริยบุคคลที่ยังไม่ถึงขั้นพระอรหันต์ พระผู้มีพระภาคยังทรงสอน ให้ทำการด้วยความไม่ประมาท เพราะทรงเห็นผลของความไม่ประมาท *(หมายเหตุ:พระอริยบุคคล ๗ ประเภทนี้ กำหนดด้วยคุณสมบัติ*

---

[๓] ได้แก่ ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลจนถึงอรหัตตมรรค รวม ๖ ประเภท

[๔] ได้แก่ พระอริยบุคคล ๖ ประเภท เช่นเดียวกับกายสักขี

[๕] ได้แก่ พระอริยบุคคล ๖ ประเภท เช่นเดียวกับกายสักขี

[๖] ธัมมานุสารี และสัทธานุสารี (ข้อ ๖-๗) ได้แก่พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค

พิเศษทางจิตใจที่ต่างกันเพียงเล็กๆน้อยๆ มีอธิบายไว้พิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค และอรรถกถาทั่วไป ในที่นี้จึงแสดงไว้พอรู้จักชื่อและคุณสมบัติตามควร)

๕. ครั้นแล้วตรัสว่า พระองค์มิได้ตรัสว่า จะตั้งอยู่ในอรหัตตผลได้ในชั้นแรกทีเดียว แต่จะตั้งอยู่ในอรหัตตผลได้ด้วยการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ, การปฏิบัติโดยลำดับ แล้วตรัสอธิบายว่า บุคคล**มีศรัทธา**แล้ว ก็เข้าไปหา **นั่งใกล้** เงี่ยโสต**สดับธรรม**แล้ว**ทรงจำ**ไว้ พิจารณาเนื้อความ ธรรมะย่อมทนต่อการเพ่ง ครั้นแล้ว**ก็เกิดฉันทะอุตสาหะ** ความชั่งใจ การ**ตั้งความเพียร** ครั้นแล้วย่อมทำให้แจ้งบรมสัจจะด้วยนามกาย ย่อมแทงทะลุ เห็นแจ้งบรมสัจจะนั้นด้วยปัญญา **ถ้าไม่มีศรัทธาก็ไม่มีข้ออื่น ๆ มีการเข้าไปหา เป็นต้น** ท่านทั้งหลาย (หมายถึงภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะที่ประพฤติไม่ดีเหล่านั้น) ปฏิบัติพลาด ปฏิบัติผิดแล้ว โมฆบุรุษเหล่านี้หลีกห่างไปจากพระธรรมวินัยนี้ (ไม่รู้ว่า) ไกลสักเพียงไร

๖. ตรัสต่อไปว่า มีคำเวยยากรณ์ (คำร้อยแก้วหรือคำชี้แจง) อันมีบท ๔ (อริยสัจจ์ ๔) วิญญูบุรุษ พึงรู้ได้ไม่นานด้วยปัญญา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมใดที่เรายกขึ้นแสดงแล้ว เราจักแสดงธรรมนั้นแก่ท่าน ท่านทั้งหลายจักรู้ธรรมะนั้นได้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลถามว่าพวกตนกับผู้รู้ธรรมเป็นอย่างไรกัน ตรัสตอบว่าศาสดาใดหนักในอามิส อยู่อย่างคลุกคลีด้วยอามิส ศาสดานั้นย่อมไม่มีราคาที่จะพึงประเมินหรือต่อรอง (สำนวนการค้า หมายความว่าไม่มีใครถามราคา ตั้งราคาหรือต่อรองราคา เพราะไม่มีราคาที่ควรสนใจ)

แล้วตรัสถึงพระตถาคตว่า ไม่ทรงคลุกคลีด้วยอามิสด้วยประการทั้งปวง **สาวกผู้มีศรัทธา สอบสวน**[๑] แล้วปฏิบัติตาม ๑. ย่อมรู้สึกว่า พระผู้มีพระภาคเป็นศาสดา ตนเป็นสาวก ๒. ย่อมรู้สึกว่าศาสนาของพระศาสดางอกงาม มีโอชะ (น่าเลื่อมใส) ๓. ย่อมรู้สึกพากเพียรเพื่อบรรลุจุดที่มุ่งหมายโดยไม่หยุดความเพียร ๔. ย่อมหวังผลได้อย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน ถ้ามีกิเลสยังเหลือก็จะใช้ได้เป็นพระอนาคามี

จบวรรคที่ ๒ ขึ้นวรรคที่ ๓ ชื่อปริพพาชกวรรค มี ๑๐ สูตร

๒๑. จูฬวัจฉโคตตสูตร
สูตรว่าด้วยวัจฉโคตตปริพพาชก สูตรเล็ก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอด ในป่าใหญ่ ใกล้กรุงเวสาลี **เสด็จไปบิณฑบาตในเวลาเช้า แวะสนทนากับวัจฉโคตต-ปริพพาชก** ณ อารามของปริพพาชกชื่อเอกปุณฑรีกะ วัจฉโคตต-ปริพพาชก ทูลเชิญให้ประทับ ณ อาสนะ ตนเองถือเอาอาสนะต่ำกว่า แล้วทูลถามว่า มีผู้พูดกันว่า พระสมณโคดมเป็นสัพพัญญู รู้สิ่งทั้งปวง เห็นสิ่งทั้งปวง มีญาณทัสสนะปรากฏสมบูรณ์ทุกอิริยาบถดังนี้ จะเป็นการกล่าวตู่หรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่เป็นการกล่าวตู่

๒. ตรัสต่อไปว่า ผู้กล่าวว่าพระสมณโคดมรู้วิชชา ๓ ก็กล่าวได้ เพราะพระองค์ทรงได้

---

[๑] คำว่า สอบสวนนี้ แสดงว่าทางพระพุทธศาสนา**ไม่นิยมให้มีศรัทธาอย่างงมงาย นิยมให้สอบสวนหาความจริงก่อน** (ใช้ปัญญาหาเหตุผลประกอบความเชื่อ จึงจะไม่งมงายเชื่อง่าย-ผู้รวบรวม)

๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณระลึกชาติได้)

๒) จุตูปปาตญาณ (ญาณเห็นความตายความเกิด หรือที่เรียกว่าทิพยจักษุ)

๓) อาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น).

๓. วัจฉโคตตปริพพาชกทูลถามอีกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑) คฤหัสถ์ยังไม่ละกิเลสเครื่องร้อยรัดของคฤหัสถ์ ตายไปจะทำที่สุดทุกข์ได้มีหรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่มี

๒) **คฤหัสถ์ยังไม่ละกิเลสเครื่องร้อยรัด**ของคฤหัสถ์ **ตายไปจะเข้าถึงสวรรค์มีหรือไม่** ตรัสตอบว่า **มี มิใช่หนึ่ง มิใช่ร้อย สองร้อย สามร้อย สี่ร้อย หรือห้าร้อย แต่โดยที่แท้ มีมากกว่านั้น** ที่คฤหัสถ์ยังไม่ละกิเลสเครื่องร้อยรัดของคฤหัสถ์ตายไปเข้าถึงสวรรค์ได้

๓) อาชีวก (นักบวชนอกศาสนาประเภทหนึ่ง) ตายไปจะทำที่สุดทุกข์ได้มีหรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่มี

๔) อาชีวกตายไป จะเข้าถึงสวรรค์มีหรือไม่ ตรัสตอบว่า เท่าที่ทรงระลึกได้ ๙๐ กัปป์ ยังไม่ทรงเห็นอาชีวกเข้าถึงสวรรค์เลย**เว้นแต่อาชีวกพวกหนึ่งที่เป็นกัมมวาที** (กล่าวว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) และกิริยาวาที (กล่าวว่าทำเป็นอันทำ)[๑]

---

[๑] ข้อนี้ว่าโดยเหตุผลทางสามัญสำนึก ก็พอจะเห็นได้ว่า พวกที่สอนให้คนอื่นไม่สนใจในความดีความชั่ว เพราะถือว่าไม่เป็นอันทำและไม่ให้ผลดีชั่ว ก็เท่ากับชักชวนในทางผิด ทำให้เสียศีลธรรม คนเช่นนี้จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ได้อย่างไร *(แต่ก็มิได้สรรเสริญสวรรค์เพราะมิใช่ทางพ้นทุกข์-ผู้รวบรวม)*

๒๒. อัคคิวัจฉโคตตสูตร
สูตรว่าด้วยวัจฉโคตตปริพพาชกผู้ฟังข้อเปรียบเทียบเรื่องไฟ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. วัจฉโคตตปริพพาชกเข้าไปเฝ้าทูลถามถึงทิฏฐิ ๑๐ มี โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง เป็นต้น ว่าทรงเห็นอย่างนั้นหรือไม่ **ตรัสตอบปฏิเสธว่า** มิได้ทรงเห็นอย่างนั้น, วัจฉโคตตปริพพาชกจึงทูลถามว่า ทรงเห็นโทษอะไรจึงไม่ทรงเข้าไปติดทิฏฐิเหล่านี้ด้วยประการทั้งปวง **ตรัสตอบว่า เป็นเหมือนป่า เหมือนเครื่องผูกมัด** เป็นต้น **ซึ่งก่อทุกข์ให้ ทั้งไม่เป็นไปเพื่อเบื่อหน่ายคลายกำหนัด เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน** ตถาคตนำออกซึ่งคำว่า ทิฏฐิ เพราะตถาคตเห็นความเกิดขึ้น ความดับไปของขันธ์ ๕ (มีรูป เป็นต้น) จึงหลุดพ้นอย่างไม่ถือมั่น เพราะสิ้นความยึดถือ สิ้นความคิดว่าเรา ความคิดของเรา และกิเลสประเภทแฝงตัว คือความถือตัว **เพราะคลาย**กำหนัด **ดับ**ได้ **สละ**ได้ **สลัด**ได้ (ซึ่งกิเลสเหล่านั้น)

๒. **วัจฉโคตตปริพพาชก**ทูลถามเป็นข้อๆว่า

๑) ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างนี้ จะเกิดในที่ไหน. ตรัสตอบว่า ไม่มีคำว่า *"เกิด"*

๒) ถ้าอย่างนั้น *"ไม่เกิด"* ใช่หรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่มีคำว่า *"ไม่เกิด"*

๓) ถ้าอย่างนั้น *"เกิดด้วย ไม่เกิดด้วย"* ใช่หรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่มีคำว่า *"เกิดด้วย ไม่เกิดด้วย"*

๔) ถ้าอย่างนั้น *"เกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่"* ใช่หรือไม่ ตรัสตอบปฏิเสธอีก

๓. เมื่อทูลถามถึงเหตุผลที่ตรัสตอบปฏิเสธ และแสดงความรู้สึกว่า ครั้งแรกก็เลื่อมใส แต่บัดนี้หมดความเลื่อมใสเสียแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ธรรมะนี้ลึกซึ้ง ยากที่ท่านผู้มีความเห็นอย่างอื่น มีความพอใจอย่างอื่น มีความเพียรทางอื่น มีอาจารย์อื่นจะรู้ได้ เราจะขอถามให้ท่านตอบ คือ:

๑) **ถ้าไฟลุกโพลง** อยู่เบื้องหน้าท่าน ท่านรู้หรือไม่ ทูลตอบว่า รู้

๒) ไฟลุกโพลงเพราะอาศัยอะไร. ทูลตอบว่า เพราะอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้

๓) **ถ้าไฟดับ**เบื้องหน้าท่าน ท่านรู้หรือไม่. ทูลตอบว่า รู้

๔) ไฟไปทางทิศไหน ทูลตอบว่า ไม่มีคำตอบ **เพราะไฟนั้นลุกโพลงขึ้นเพราะอาศัยเชื้อ เพราะหมดเชื้อและไม่เติมเชื้ออื่นอีก ก็ไม่มี *"อาหาร"* นับได้ว่า *"ดับแล้ว"*** จึงตรัสว่า ตถาคตก็ฉันนั้นละขันธ์ ๕ ทำไม่ให้มีการเกิดอีกแล้ว **ก็พ้นจากการนับว่าเป็นขันธ์ ๕** เป็นผู้ลึกซึ้ง นับไม่ได้ หยั่งไม่ได้ **เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่มีคำว่าเกิดหรือไม่เกิด[๑] เป็นต้น**

วัจฉโคตตปริพพาชกกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า มีแก่นสาร และแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๒๓. มหาวัจฉโคตตสูตร
สูตรว่าด้วยวัจฉโคตตปริพพาชก สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. **วัจฉโคตตปริพพาชก**เข้าไปเฝ้า ขอให้ทรงแสดงกุศลและอกุศลโดยย่อ ซึ่งได้ตรัสแสดงดังนี้:-

---

[๑] ไม่มีคำว่า "เกิดชอบ-เกิดชัง" หรือ "ไม่เกิดชอบ-ชัง" หรือคำว่า "อาลัย-ไม่อาลัย" ก็ไม่มีเกิดหรือไม่เกิด ให้โยนิโสไปที่ผัสสะในปฏิจจสมุปบาท หาครูผู้วิเศษให้พบในนั้น-ผู้รวบรวม

(๑) **ธรรมอันเป็นอกุศล ๓** คือความโลภ, ความคิดประทุษร้าย, ความหลง.

(๒) **ธรรมอันเป็นกุศล ๓** อย่าง คือความไม่โลภ, ความไม่คิดประทุษร้าย, ความไม่หลง

(๓) **ธรรมอันเป็นอกุศล ๑๐** อย่าง คือ ฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติผิดในกาม, พูดปด, พูดส่อเสียด (ยุให้เขาแตกร้าวกัน), พูดคำหยาบ, พูดเพ้อเจ้อ, อยากได้ของเขา, ปองร้ายเขา เห็นผิด (จากคลองธรรม).

(๔) **ธรรมอันเป็นกุศล ๑๐** อย่าง คือที่ตรงกันข้ามกับอกุศล ๑๐ อย่าง

ภิกษุละตัณหาได้เด็ดขาด ย่อมเป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะ หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ

๒. ปริพพาชกทูลถามว่า ภิกษุสาวกของพระโคดมมีสักรูปหนึ่งหรือไม่ ที่ทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันไม่มีอาสวะอยู่ในปัจจุบัน (เป็นพระอรหันต์). ตรัสตอบว่า มีมิใช่น้อย กว่า ๕๐๐ รูป เมื่อทูลถามถึงนางภิกษุณีผู้เป็นสาวิกา ที่เป็นพระอรหันต์เช่นนั้น ก็ตรัสตอบว่า มีมากกว่า ๕๐๐ เช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นทูลถามถึง**อุบาสกอุบาสิกาผู้ละสัญโญชน์ ๕ ได้ (เป็นพระอนาคามี)** และผู้ปราศจากความสงสัย ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นเป็นปัจจัยอยู่ในสัตถุศาสนา (เป็นพระโสดาบัน) ว่ามีสักผู้หนึ่งหรือไม่ ตรัสตอบว่า **มีมากกว่า ๕๐๐**

๓. ปริพพาชกทูลว่า ถ้าได้บรรลุธรรมนั้นเพียงพระสมณโคดม แต่ยังขาดสาวก สาวิกา ที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ได้บรรลุธรรมนั้น พรหมจรรย์ก็ยังชื่อว่าไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น (ที่ยังขาด) แต่นี่บรรลุธรรมนั้นทุกฝ่ายแล้ว พรหมจรรย์จึงชื่อว่าบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น แล้วทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต พร้อมทั้งขอบรรพชาอุปสมบท เมื่อทราบว่านักบวชศาสนาอื่นจะต้องอบรมก่อนถึง ๔ เดือน ก็แสดงความพอใจจะอบรมถึง ๔ ปี[๑]

๔. เมื่ออุปสมบทแล้วได้กึ่งเดือน **ภิกษุวัจฉโคตร**ก็เข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า **ท่านได้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุด้วยญาณ ด้วยวิชชาของพระเสขะ**

---

[๑] ในกรณีที่ทรงพิจารณาเห็นเหมาะสมเป็นพิเศษเฉพาะราย ก็ทรงยกเว้นให้ไม่ต้องอบรม ทั้งนี้เป็นไปตามจริตอัธยาศัยของบุคคลเป็นราย ๆ ไป

หมดสิ้นแล้ว (เป็นพระอริยบุคคลผ่านมาทุกชั้นแล้ว เพียงแต่ยังมิได้เป็นพระอรหันต์) ขอให้ทรงแสดงธรรมให้ยิ่งขึ้นไป จึงทรงแสดงธรรม ๒ อย่าง คือสมถ (การทำใจให้สงบ) และวิปัสสนา(การเห็นแจ่มแจ้ง) และตรัสว่า ธรรม ๒ อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อแทงทะลุธาตุเป็นอเนก

๕. ครั้นแล้วทรงแสดงว่า ภิกษุวัจฉโคตรปรารถนาจะทำอะไร ก็ทำได้ในความสามารถทาง ๑. อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ ๒. ทิพยโสตหูทิพย์ ๓. เจโตปริยญาณ (ญาณกำหนดรู้ใจของผู้อื่น) ๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณระลึกชาติได้) ๕. จุตูปปาตญาณ (ญาณรู้ความตายความเกิด) หรือทิพยจักษุ (ตาทิพย์) ๖. อาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น) **ภิกษุวัจฉโคตรกราบลาหลีกไปบำเพ็ญเพียร ในไม่ช้าก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์** เมื่อภิกษุทั้งหลายจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านจึงฝากไปกราบนมัสการ ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสสรรเสริญให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ท่านเป็นผู้มีวิชชา ๓ มีฤทธิ์ มีอานุภาพมาก

๒๔. ทีฆนขสูตร
สูตรว่าด้วยปริพพาชก ชื่อทีฆนขะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ถ้ำสูกรขาตา (ถ้ำสุกรขุด) เขาคิชฌกูฏใกล้กรุงราชคฤห์. ปริพพาชกชื่อทีฆนขะ (ไว้เล็บยาว) มาเฝ้าแสดงความเห็นว่า ทุกอย่างไม่ควรแก่ตน[๑] ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น

[๑] เป็นการพูดกระทบว่า แม้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ควรแก่เขา

ความเห็นนั้น ก็ไม่ควรแก่ท่านด้วย. ทูลต่อไปว่า ตนชอบใจความเห็นที่ว่า สิ่งนั้นเหมือนกันหมด[๒] ตรัสตอบว่า คนที่พูดอย่างนี้ยังไม่ละทิฏฐินั้น ซ้ำยังไปถือทิฏฐิอื่นอีกด้วย มีอยู่มาก แต่คนที่พูดอย่างนี้แล้วละทิฏฐินั้นไม่ถือทิฏฐิอื่น มีน้อยมาก

๒. ครั้นแล้วตรัสแสดงถึงสมณพราหมณ์บางพวกที่เห็นว่า ทุกสิ่งควรแก่ตนบ้าง ทุกสิ่งไม่ควรแก่ตนบ้าง เห็นว่า บางอย่างควร บางอย่างไม่ควรบ้าง. ฝ่ายที่เห็นว่า ทุกสิ่งควรแก่ตน ใกล้ไปทางยินดียึดมั่นยึดถือ. ฝ่ายที่เห็นว่า ทุกสิ่งไม่ควรแก่ตน. ใกล้ไปในทางไม่ยินดี ไม่ยึดมั่น ไม่ยึดถือ ปริพพาชกจึงกล่าวว่าพระสมณโคดมยกย่องความเห็นของตน. พระผู้มีพระภาคจึงตรัสต่อไปว่า ฝ่าย

[๑] เป็นการพูดกระทบว่า แม้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ควรแก่เขา

[๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบเอาจำนน ก็เลี่ยงไปทางอื่นว่า อะไร ๆ ก็แค่นั้นแหละ หรือราคาเดียวกัน เพื่อจะชี้ว่า อย่านึกว่าใครสูงต่ำกว่าใคร ปริพพาชกผู้นี้โกรธเคืองว่า พระผู้มีพระภาคจูงเอาพระสาริบุตร ซึ่งเป็นลุงของตนมาบวช

ที่เห็นว่า บางอย่างควร บางอย่างไม่ควร ก็ใกล้ไปทางยินดีบ้าง ไม่ยินดีบ้าง เป็นต้น. แล้วตรัสต่อไปว่า วิญญูชนย่อมพิจารณาเห็นว่า การยึดถือทิฏฐิเหล่านี้ ย่อมทำให้ทะเลาะวิวาทกัน ทำให้เบียดเบียนกัน จึงละทิฏฐิเหล่านั้น และไม่ยึดถือทิฏฐิอื่น

๓. ตรัสสอนว่า **ควรพิจารณาเห็นกายนี้โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์** เป็นโรค เป็นต้น จนถึงไม่ใช่ตัวตน เมื่อพิจารณาอย่างนี้ ก็จะละความพอใจในกายเสียได้.

๔. **ครั้นแล้วตรัสเรื่องเวทนา ๓ คือ สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข และชี้ให้เห็นควมไม่เที่ยง อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น เป็นต้น ของเวทนาเหล่านั้น เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ อริยสาวกย่อมเบื่อหน่ายในเวทนาทั้งสาม และเมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนัด และหลุดพ้น รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว สิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ฯลฯ** ผู้มีจิตหลุดพ้นอย่างนี้ ย่อมไม่วิวาทกับใคร ๆ สิ่งใดที่เขาพูดกันในโลก ก็พูดตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดถือ (โปรดดูจูฬตัณหาสังขยสูตร ๑๒/๓๗๘ อยู่ในเล่ม ๙ หน้า ๒๕๗)

๕. **พระสาริบุตรนั่งพัดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์พระผู้มีพระภาค มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน** (เป็นพระอรหันต์) ส่วนปริพพาชกชื่อ**ทีฆนขะ ได้ดวงตาเห็นธรรม** (เป็นโสดาบันบุคคล) เมื่อเห็นธรรมแล้ว ปริพพาชกชื่อทีฆนขะกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา **แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต**

๒๕. มาคัณฑิยสูตร
สูตรว่าด้วยมาคัณฑิยปริพพาชก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เครื่องลาดทำด้วยหญ้า ในโรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร ในนิคมแห่งแคว้นกุรุชื่อกัมมาสธัมมะ ตรัสโต้ตอบกับมาคัณฑิยปริพพาชก ผู้กล่าวหาพระผู้มีพระภาคว่า ทรงกำจัดความเจริญ เพราะตรัสสอนให้สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ[๑]. ครั้งแรกตรัสถามว่า คนบางคนเคยได้รับบำเรอด้วยรูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยกาย) อันน่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ แล้วภายหลังรู้ความจริงทั้งฝ่ายเกิดฝ่ายดับ รู้โทษ รู้ความพอใจ รู้การถอนตัวออก จึงบรรเทาความทะยานอยากในรูป ความเร่าร้อนเพราะรูป ปราศจากความระหาย มีจิตสงบระงับในภายในดังนี้ ท่านจะกล่าวถึงผู้นี้ว่าอย่างไร ทูลตอบว่า ไม่กล่าวว่าอย่างไร.

๒. ตรัสเล่าเรื่องพระองค์เองผู้**พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕** (รูป เสียง เป็นต้น) **มีปราสาท ๓ หลัง** สำหรับฤดูฝน, ฤดูหนาว, ฤดูร้อน พระองค์ได้รับการ**บำเรอด้วยดนตรีไม่มีบุรุษเจือปน** ไม่ต้องลงชั้นล่างของปราสาทตลอด ๔ เดือน ในปราสาทสำหรับฤดูฝน สมัยอื่น**ทรงทราบความจริงเกี่ยวกับกามคุณดั่งกล่าวข้างต้น**จึงทรงบรรเทาความทะยานอยาก เป็นต้น มีจิตสงบระงับภายใน เมื่อ

---

[๑] ลัทธิของมาคัณฑิยปริพพาชกนั้นมีอยู่ว่า ควรเจริญตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควรเห็น ควรฟัง ควรดม ควรลิ้ม ควรถูกต้อง และควรรู้สิ่งที่ยังไม่เคย เมื่อได้เห็นได้ฟัง เป็นต้นแล้ว จึงควรก้าวล่วงเสีย เป็นการบัญญัติความเจริญในเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ทรงเห็นผู้อื่นยังไม่ปราศจากราคะ ถูกความทะยานอยากในกามบีบคั้น ถูกความเร่าร้อนเพราะกามเผาไหม้ เสพกามอยู่ **ก็ไม่ทรงกระหยิ่มยินดีไปตาม เพราะทรงยินดีด้วยความยินดีอันอื่นจากกามอื่น จากอกุศลธรรม จึงไม่ทรงยินดีต่อสิ่งที่เลวกว่า**

๓. ตรัสเปรียบตามที่มาคัณฑิยปริพพาชกทูลรับรองว่าเป็นเช่นนั้น เป็นข้อ ๆ คือ

๑) คนที่เคยเพียบพร้อมด้วยกามคุณในโลกนี้ ภายหลังทำความดีได้ไปเกิดเป็นเทพชั้นดาวดึงส์ **เพียบพร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์ ย่อมไม่เห็นกามสุขของมนุษย์ดีกว่า** ที่ตนควรกลับไปหาอีก

๒) คนเป็นโรคเรื้อน ถูกหนอนไช เกาปากแผลด้วยเล็บ ย่างตัวที่หลุมถ่านเพลิง **เมื่อรักษาหายแล้ว ย่อมไม่กระหยิ่มยินดี** ต่อคนเป็นโรคเรื้อนคนอื่นเพื่อย่างตัวที่หลุมถ่านเพลิงและกินยา

๓) คนเป็นโรคเรื้อน ที่รักษาหายแล้ว ถูกผู้มีกำลังกว่าจับแขนให้เข้าไปหาหลุมถ่านเพลิง จะพยายามเบี่ยงตัวไปทางโน้นทางนี้ เพราะการย่างตัวมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความเร่าร้อนมาก แต่ **ที่เคยสำคัญว่าเป็นสุขในการย่างตัวที่ไฟ ก็เพราะถูกโรคครอบงำ**

๔) คนเป็นโรคเรื้อน ยิ่งเกายิ่งย่างตัว ปากแผลก็ไม่สะอาดยิ่งขึ้น เน่ายิ่งขึ้น **ความเอร็ดอร่อยพอใจ ย่อมมีเพราะเหตุคือการเกา ปากแผล. ความเอร็ดอร่อยพอใจเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ก็ฉันนั้น**

๔. ตรัสถามว่า เคยเห็นพระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชาผู้

เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ไม่ละกามตัณหา แต่มีจิตสงบระงับภายในในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตหรือไม่. ทูลตอบว่า ไม่เคยเห็น ตรัสว่า แม้พระองค์ก็ไม่ทรงเคยเห็นหรือเคยฟังว่ามีเช่นนั้น. จึงตรัสสรูปว่า ต้องรู้ความจริงและรู้กามตัณหา จึงมีจิตสงบระงับภายในอยู่ แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

ลาภมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง
พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง
บรรดาหนทางไปสู่พระนิพพาน
หนทางมีองค์ ๘ เป็นทางอันเกษม

มาคัณฑิยปริพพาชกกล่าวว่า ตนเคยได้ยินครูบาอาจารย์ปริพพาชกรุ่นก่อนๆ กล่าวอย่างนี้เหมือนกัน จึงตรัสถามความหมายว่า ความไม่มีโรคกับนิพพานเป็นอย่างไร. มาคัณฑิยปริพพาชกเอามือลูบตัวแล้วทูลว่า นี่แหละความไม่มีโรค มีความสุข อะไร ๆ ก็ไม่เบียดเบียนในบัดนี้.

๕. ตรัสตอบว่า คนตาบอดแต่กำเนิด ไม่เคยเห็นสีต่าง ๆ ไม่เคยเห็นสิ่งราบเรียบและไม่สม่ำเสมอ ไม่เคยเห็นดวงดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ ได้ยินคนตาดีเขาพูดว่า ผ้าสีขาวดี ก็แสวงหาผ้าขาว แต่ถูกคนบางคนหลอกเอาผ้าสกปรกเปื้อนน้ำมันมาให้ว่า นี่แหละผ้าขาว ก็หลงห่มและชื่นชมว่าผ้าสะอาด มิใช่เพราะรู้เห็น แต่เพราะเชื่อคนตาดีเขาว่า. พวกปริพพาชก ลัทธิอื่นก็ฉันนั้น ไม่รู้จักความไม่มีโรค ไม่เห็นพระนิพพาน แต่ก็กล่าวคาถานี้ ที่ว่าลาภมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง พระนิพพานเป็นสุขยิ่ง คาถานี้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลก่อนตรัสไว้ แต่ปัจจุบันนี้

กลายเป็นคาถาของบุถุชนไปโดยลำดับ ท่านกล่าวถึงกายนี้เป็นโรคเป็นฝี แล้วชี้ความไม่มีโรคและนิพพานไปที่กายนี้ ก็เพราะท่านไม่มีอริยจักษุ ที่จะรู้จักความไม่มีโรค ที่จะเห็นพระนิพพานได้

๖. มาคัณฑิยปริพพาชกทูลขอให้ทรงแสดงธรรมที่จะเป็นเหตุให้ตนรู้จักความไม่มีโรค เห็นพระนิพพานได้ **ก็ทรงแสดงเรื่องความเกิดความดับแห่งกองทุกข์ อันอาจรู้เห็นได้ด้วยตนเองโดยการฟังและปฏิบัติธรรม** ซึ่งทำให้มาคัณฑิยปริพพาชกเลื่อมใสสรรเสริญพระธรรมเทศนา ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และขอบรรพชาอุปสมบท เมื่อทราบว่าจะต้องอบรมก่อน ๔ เดือน ก็แสดงความจำนงจะรับการอบรมถึง ๔ ปี **และเมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน บำเพ็ญเพียรก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์**

๒๖. สันทกสูตร
สูตรว่าด้วยสันทกปริพพาชก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี. พระอานนทเถระ พร้อมด้วยภิกษุมากหลายไปสนทนากับสันทกปริพพาชกพร้อมด้วยบริษัท สันทกปริพพาชกนั่งบนอาสนะต่ำกว่า ขอให้พระอานนท์แสดงธรรมตามคติแห่งอาจารย์ของพระอานนท์. ท่านจึงแสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคตรัสบอกถึงการไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ๔ อย่าง การประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่น่าพอใจ ๔ อย่าง

---

[๑] คำนี้ไม่มีในบาลี ขอยืมมาใช้จากข้อความในสูตรอื่น เพื่อให้ได้ศัพท์เฉพาะ แม้คำว่า *นัตถิกวาทะ* เป็นต้น ก็ใช้เพื่อให้ตรงกับเนื้อความ

๒. การไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ๔ อย่าง คือ

๑) ศาสดาเป็นนัตถิกวาทะ ผู้มีความเห็นว่า *"ไม่มี"* เช่น ไม่มีผลของกรรมดีกรรมชั่ว

๒) ศาสดาเป็นอกิริยวาทะ ผู้มีความเห็นว่า *"ไม่เป็นอันทำ"* เช่น ฆ่าสัตว์ก็ไม่เป็นอันฆ่า

๓) ศาสดาเป็นอเหตุกวาทะ ผู้มีความเห็นว่า *"ไม่มีเหตุ"* คือบุญบาป ไม่มีเหตุปัจจัย

๔) ศาสดาเป็นผู้มีความเห็นในเรื่อง "สังสารสุทธิ๑" คือไม่ว่าพาลหรือบัณฑิตเมื่อเวียนว่ายตายเกิดแล้วก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เหมือนกัน

ศาสดาทั้งสี่ประเภทนี้ วิญญูบุรุษพิจารณาแล้ว ย่อมไม่เลื่อมใสประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเห็นว่าเมื่อบุญไม่มี บาปไม่มี เป็นต้น เราไม่ต้องการบวชประพฤติพรหมจรรย์ ก็จะมีคติเท่าเทียมกับศาสดา

๓. ส่วนการประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่น่าพอใจ ๔ อย่าง

๑) ศาสดาอ้างว่าตนเองเป็นสัพพัญญู มีญาณทัสสนะสมบูรณ์ แต่ช่วยตัวเองไม่ได้

๒) ศาสดาเป็นคนถือความจริงตามที่ฟังมา สอนตามที่ฟังมาตามที่สืบต่อมา สอนโดยอ้างตำรา

๓) ศาสดาเป็นนักเดา

๔) ศาสดาเป็นคนโง่ เมื่อถูกถามก็ตอบซัดส่ายไปมา

วิญญูบุรุษพิจารณาแล้ว รู้ความจริงแล้วก็เบื่อหน่ายหลีกไป จัดเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่น่าพอใจ ที่วิญญูบุรุษไม่อยู่

ประพฤติพรหมจรรย์เลย และอยู่ประพฤติก็ไม่ได้บรรลุธรรมที่ถูกต้องที่เป็นกุศล.

๔. แล้วพระอานนท์ได้กล่าวถึงการประพฤติพรหมจรรย์ที่ได้ผล คือที่ผู้ออกบวชสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม ได้บรรลุฌาน ๔ วิชชา ๓ เป็นพรหมจรรย์ที่สาวกจะได้บรรลุคุณวิเศษอันโอฬาร ซึ่งวิญญูบุรุษอยู่ประพฤติพรหมจรรย์โดยแท้ และเมื่ออยู่ประพฤติก็ได้บรรลุธรรมที่ถูกต้องที่เป็นกุศล.

๕. สันทกปริพพาชกกล่าวว่า พระอรหันต์ยังบริโภคกาม. พระอานนท์ตอบว่า **พระอรหันต์เป็นผู้ที่ไม่ควรที่จะประพฤติล่วงฐานะ ๕** คือ ไม่จงใจฆ่าสัตว์, ไม่ลักทรัพย์, ไม่เสพเมถุน, ไม่พูดปดทั้ง ๆ รู้ และ**ไม่ทำการสะสมบริโภคกาม** ปริพาชกกล่าวอีกว่า พระอรหันต์มีญาณทัสสนะว่า อาสวะของเราสิ้นแล้วใช่หรือไม่. พระอานนท์ตอบว่า เหมือนคนมีมือเท้าขาดอยู่โดยปกติ เมื่อพิจารณาก็รู้ว่ามือเท้าของเราขาดฉันใด แม้พระอรหันต์สิ้นอาสวะแล้วโดยปกติเมื่อพิจารณาก็รู้ว่าอาสวะของเราสิ้นแล้วฉันนั้น.

๖. ปริพพาชกถามถึงผู้ที่นำตนให้พ้นจากทุกข์ได้ว่ามีเท่าไรในพระธรรมวินัยนี้ พระอานนท์ตอบว่า มีมากกว่า ๕๐๐ ปริพพาชกก็สรรเสริญพระอานนท์ว่า แสดงธรรมไม่ยกธรรมะของตน ไม่ข่มธรรมะของคนอื่นเป็นการแสดงธรรมตามเหตุ แต่ก็มีผู้นำตนออกจากทุกข์ได้มากถึงเพียงนั้น ส่วนอาชีวกที่บัญญัติกันว่า เป็นผู้นำตนออกจากทุกข์ได้มีเพียง ๓ คน คือ นันทะวัจฉโคตร กิสะสังกิจจโคตร และมักขลิโคสาละ แล้วกล่าวกะบริษัทของตน อนุญาตให้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดมได้ **ส่วนตนเองยากที่**

จะสละลาภสักการะชื่อเสียงไปได้โดยง่าย เมื่อกล่าวแล้วก็ส่งบริษัทของตนไปประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค

๒๗. มหาสกุลุทายิสูตร
สูตรว่าด้วยสกุลุทายิปริพพาชก สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นปริพพาชกที่มีชื่อเสียง (อาศัยอยู่ในปริพพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง) หลายคนด้วยกัน เช่น อันนภารปริพพาชก วรตรปริพพาชก สกุลุทายิปริพพาชก และปริพพาชกที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ ในเวลาเช้าพระผู้มีพระภาคเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ **ได้เสด็จแวะ ณ อารามของปริพพาชกนั้น** สกุลุทายิปริพพาชกทูลเชิญให้ประทับ ณ อาสนะที่ปูไว้ ตนเองนั่งบนอาสนะที่ต่ำกว่าแล้วเล่าถวายถึงข้อความสนทนากันของสมณพราหมณ์ลัทธิต่างๆ ซึ่งประชุมกันในศาลาฟังความคิดเห็น (ตามศัพท์ กุตูหลศาลา แปลว่า ศาลาตื่นข่าว แต่อรรถกถาแสดงในรูปว่า คนส่วนใหญ่ประชุมกันเพื่อจะฟังว่า ใครจะพูดอะไร)ในวันก่อน ๆ ที่ว่า เป็นลาภของชาวอังคะ, มคธะที่มีสมณพราหมณ์เจ้าหมู่เจ้าคณะเป็นคณาจารย์ มีคนรู้จัก มียศ เป็นเจ้าลัทธิ อันคนส่วนมากนับถือกันว่าเป็นผู้ดีงาม จำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ แล้วระบุชื่อครูทั้งหกมีปูรณกัสสป เป็นต้น มีนิครนถนาฏบุตรเป็นที่สุดและพระสมณโคดม แล้วได้เกิดปัญหาว่า ในท่านเหล่านี้ ใครเป็นผู้ที่สาวกสักการะ เคารพบูชาอาศัยอยู่

๒. แล้วได้ทูลเล่าต่อไปว่า บางคนได้พูดถึงเจ้าลัทธิทั้งหกแต่ละคนว่า สาวกได้คัดค้านหาว่าปฏิบัติผิด ไม่แสดงความเคารพสักการะ แต่เมื่อกล่าวถึงพระสมณโคดมก็พากันสรรเสริญว่า ในขณะที่ทรงแสดงธรรม ถ้าสาวกรูปใดไอ ก็จะมีเพื่อนพรหมจารีใช้เข่ากระตุ้นไม่ให้ทำเสียง จึงไม่มีเสียงจามเสียงไอจากสาวกของพระสมณโคดมในขณะที่ทรงแสดงธรรม. หมู่มหาชนประสงค์จะฟัง ก็จะได้ฟังตามพอใจ. แม้สาวกของพระสมณโคดม**ที่บอกคืนสิกขาสึกออกไป** ก็กล่าวสรรเสริญศาสดา สรรเสริญพระธรรม สรรเสริญพระสงฆ์ **เป็นคนทำงานวัดบ้าง เป็นอุบาสกบ้าง สมาทานศึกษาในสิกขาบท** ๕ (ศีล ๕) พระสมณโคดมจึงเป็นผู้อันสาวกสักการะเคารพนับถือบูชา อาศัยอยู่อย่างนี้

๓. ตรัสถามว่าท่านเห็นว่าสาวกของเราเห็นธรรมกี่อย่างในเราจึงสักการะเคารพ เป็นต้น สกุลุทายิปริพพาชกทูลว่า ๕ อย่าง คือพระผู้มีพระภาคเป็นผู้

๑) **มีอาหารน้อย** พรรณนาคุณแห่งความเป็นผู้มีอาหารน้อย

๒) ถึง ๔ (รวม ๓ ข้อ) **สันโดษด้วยจีวร** (เครื่องนุ่งห่ม), **บิณฑบาต** (อาหาร) และ**เสนาสนะ** (ที่นอนที่นั่งหรือที่อยู่อาศัย) **ตามมีตามได้** พรรณนาคุณแห่งความสันโดษนั้นๆ

๕) **เป็นผู้สงัด** พรรณนาคุณแห่งความสงัด.

๔. **ตรัสตอบชี้แจงถึงธรรม ๕ ประการ** ที่สาวกเห็นแล้วสักการะเคารพ เป็นต้น ในพระองค์โดยละเอียด แล้วตรัสชี้ข้อธรรมอื่นอีก ๕ ข้อ คือ

๑) เห็นว่า**ทรงมีศีล**

๒) เห็นว่า**ทรงแสดงธรรม** เพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่เพื่อไม่รู้ยิ่ง; มีเหตุ มิใช่ไม่มีเหตุ ; มีปาฏิหาริย์ มิใช่ไม่มีปาฏิหาริย์

๓) เห็นว่า**ทรงมีปัญญา**

๔) เห็นว่า**ทรงตอบปัญหาเรื่องอริยสัจจ์ ๔** อย่างน่าพอใจ

๕) เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกของเรา สาวกของเราปฏิบัติตามแล้ว ก็**เจริญสติปัฏฐาน** (การตั้งสติ) ๔ อย่าง, **สัมมัปปธาน** (ความเพียรชอบ) ๔ อย่าง, **อิทธิบาท** (ธรรมะให้บรรลุความสำเร็จ) ๔ อย่าง, **อินทรีย์** (ธรรมะอันเป็นใหญ่มีศรัทธา เป็นต้น) ๕ อย่าง, พละ (ธรรมะอันเป็นกำลัง) ๕ อย่าง, **โพชฌงค์** (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้) ๗ อย่าง, **อริยมรรค** (ทางอันประเสริฐ) มีองค์ ๘, **วิโมกข์** (ความหลุดพ้น) ๘ อย่าง, อภิภายตนะ (อายตนะอันเป็นใหญ่) ๘ อย่าง (มีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกครอบงำรูปเหล่านั้น รู้เห็น เป็นต้น), กสิณายตนะ (อายตนะคือกสิณ[๑]) ๑๐ อย่าง (มีปฐวีกสิณ คือกสิณมีดินเป็นอารมณ์ เป็นต้น), ฌาน ๔ (มีฌานที่ ๑ เป็นต้น), **รู้ว่ากายมีรูปไม่เที่ยง มีความแตกดับไปเป็นธรรมดา** วิญญาณอาศัยเนื่องกับกายนั้น, นิรมิตกายอื่นได้ (มโนยิทธิ-ฤทธิ์ทางใจ), แสดงฤทธิ์ได้, มีหูทิพย์, รู้ใจคนอื่น (เจโตปริยญาณ) ระลึกชาติได้, มีตาทิพย์ หรือเห็นความตายความเกิด, **ได้บรรลุความหลุดพ้น เพราะสมาธิและเพราะปัญญา อันไม่มีอาสวะ** (ข้อที่ ๔ นี้ยาวมากเพราะปรารภธรรมะที่สาวกเจริญและได้บรรลุหลายอย่าง) สกุลุทายิปริพพาชกก็ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

---

[๑] คำว่า **กสิณ** หมายถึง **แบบที่ทำขึ้นเพื่อเพ่งทำจิตให้เป็นสมาธิ** มี ๑๐ คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, ลม, สีเขียว, สีเหลือง, สีแดง, สีขาว, อากาศ, วิญญาณ

๒๘. สมณมุณฑิกสูตร
สูตรว่าด้วยปริพพาชกผู้เป็นบุตรแห่งนางสมณะผู้โกนผม

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ปริพพาชกชื่อ อุคคาหมานะ (ผู้เรียนเก่ง เป็นชื่อฉายา ชื่อปกติว่าสุมนะ) ผู้เป็นบุตรแห่งนางสมณะผู้โกนผม อาศัยอยู่ในมัลลิการาม พร้อมด้วยบริษัทปริพพาชกประมาณ ๕๐๐ ช่างไม้ชื่อปัญจังคะไปยังมัลลิการามสนทนาปราศรัยกัน. อุคคาหมานปริพพาชกกล่าวว่า ตนบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ อย่าง ว่าเป็นสมณะสมบูรณ์ด้วยกุศล มีกุศลยอดเยี่ยม บรรลุความเป็นเลิศ ไม่มีใครรบชนะได้ คือ

๑) ไม่ทำกรรมชั่วทางกาย
๒) ไม่ทำกรรมชั่วทางวาจา
๓) ไม่ทำกรรมชั่วทางใจ
๔) ไม่ประกอบอาชีพชั่ว.

ช่างไม้ชื่อปัญจังคะได้ฟังก็นำมาเล่าถวายให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบทุกประการ

๒. ตรัสตอบว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เด็กเล็กๆที่ยังนอนหงาย (ในเบาะ) ก็จะเป็นสมณะ สมบูรณ์ด้วยกุศล เป็นต้น ตามคำของปริพพาชกนั้น เพราะเด็กนั้นทำความชั่ว ๔ อย่างนั้นไม่ได้ นอกจากดิ้นรน (ทางกาย) ร้องไห้ (ทางวาจา), แสดงอาการชอบหรือไม่ชอบ[๑]

---

[๑] วิกุชฺชิตมตฺตา ฝรั่งแปลว่า นอกจากแสดงความโกรธ อรรถกถาอธิบายว่า นอกจากร้องไห้แล้วหัวเราะ

(ทางใจ) และนอกจากดื่มนมมารดา (ทางอาชีพ) จึงเป็นอันยังไม่ทรงรับรองถ้อยคำของปริพพาชกผู้นั้น.

๓. **ตรัสแสดงธรรมะ ๑๐ ประการ ที่ทำให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกุศล** เป็นต้น คือ

๑) **ควรรู้ศีลอันเป็นอกุศล** พร้อมทั้งรู้สมุฏฐาน, ควรรู้ความดับ, ควรรู้ว่าปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า**ปฏิบัติเพื่อดับศีลอันเป็นอกุศล**

๒) **ควรรู้ศีลอันเป็นกุศล,** ควรรู้สมุฏฐาน, ควรรู้ความดับ, ควรรู้ว่าปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า**ปฏิบัติเพื่อดับศีลอันเป็นกุศล**

๓) **ควรรู้ความดำริทั้งฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศล**เช่นเดียวกับศีล

ครั้นแล้วแจกรายละเอียดออกไปว่า **จิต**เป็นสมุฏฐานของ**ศีล**, **สัญญา** (ความจำ) เป็นสมุฏฐานของ**ความดำริ** ความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศล คือเว้นทุจริตทางกาย วาจา ใจ เว้นอาชีพที่ผิด สำเร็จชีวิตด้วยอาชีพที่ชอบ, **ความดับแห่งศีลที่เป็นกุศล คือรู้เจโตวิมุติปัญญาวิมุติตามเป็นจริง** ความดับแห่งความดำริอันเป็นอกุศล คือเข้าฌานที่ ๑, ความดับแห่งความดำริอันเป็นกุศล คือเข้าฌานที่ ๒ ปฏิบัติเพื่อดับศีลอันเป็นอกุศลและกุศลก็คือ ตั้งความเพียรชอบ (สัมมัปปธาน) ๔ ประการ, ปฏิบัติเพื่อดับความดำริอันเป็นอกุศล และกุศลก็คือ ตั้งความเพียรชอบ ๔ ประการเช่นเดียวกัน

๔. ครั้นแล้วทรงแสดง**ธรรมะ ๑๐ ประการ**ที่ทรงบัญญัติว่า สมบูรณ์ด้วยกุศล เป็นต้น จนถึงอันใครรบชนะไม่ได้ คือภิกษุประกอบด้วย**มรรคมีองค์ ๘** และ**สัมมาญาณะ** (ญาณเห็นชอบ) และ**สัมมาวิมุติ** (ความหลุดพ้นชอบ) อันเป็นของพระอเสขะ (พระอรหันต์)

๒๙. จูฬสกุลุทายิสูตร
สูตรว่าด้วยสกุลุทายิปริพพาชก สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. เช้าวันหนึ่งเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ **ได้เสด็จแวะ** ณ อารามของปริพพาชก อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง **ตรัสสนทนากับสกุลุทายิปริพพาชก** ถึงเรื่องผู้ปฏิบัติตนว่าเป็นสัพพัญญู (รู้สิ่งทั้งปวง) แต่เมื่อถูกถามเข้า ก็ตอบเลี่ยงไปมาและแสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดจนเรื่องคุณพิเศษมีการระลึกชาติได้ เป็นต้น กับเรื่องวรรณะอันยอดเยี่ยม จนถึงเรื่องข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแสดงข้อปฏิบัติตั้งแต่ต่ำจนถึงสูง คืออาสวักขยญาณ (ญาณอันทำอาสวะให้สิ้น).

เมื่อจบพระธรรมเทศนา สกุลุทายิปริพพาชกทูลสรรเสริญ แสดงตนเป็นผู้**ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต** และขอบรรพชาอุปสมบท แต่บริษัท **(ศิษยานุศิษย์) ขอร้องไว้มิให้ออกบวช ด้วยให้เหตุผลว่าเคยอยู่อย่างเป็นอาจารย์ อย่าไปอยู่อย่างเป็นศิษย์เลย. จึงมิได้ออกบวช**

วัดเวฬุวัน(ป่าไผ่) พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวายพระพุทธเจ้า
(ภาพถ่ายสถานที่ปัจจุบัน)

๓๐. เวขณสสูตร
สูตรว่าด้วยปริพพาชกชื่อเวขณสะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ปริพพาชกชื่อเวขณสะเข้าไปเฝ้า ทูลเรื่อง *"วรรณะอันยอดเยี่ยม"* แต่ชี้ไม่ได้ชัดลงไปว่า วรรณะไหน ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสชี้แจงให้เห็นว่ามีสิ่งที่เลิศกว่ากันเป็นชั้นๆ รวมทั้งกามสุข สุขในกาม สุขที่เลิศกว่าสุขในกาม.

เมื่อจบธรรมเทศนา เวขณสปริพพาชกทูลสรรเสริญ แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

จบวรรคที่ ๓ ขึ้นวรรคที่ ๔ ชื่อราชวรรค
คือวรรคว่าด้วยพระราชา มี ๑๐ สูตร

๓๑. ฆฏิการสูตร
สูตรว่าด้วยช่างหม้อชื่อฆฏิการะ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปใน**แคว้นโกศล** พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะจากทางทรงทำพระอาการยิ้มแย้มให้ปรากฏ พระอานนท์กราบทูลถามถึงเหตุที่ทรงยิ้ม จึงตรัสเล่าว่า ในที่นี้เคยมีนิคมชื่อเวภฬิคะ มั่งคั่งรุ่งเรือง มีคนมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่น พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอาศัยนิคมนี้อยู่ อารามของพระองค์ตั้งอยู่ ณ ที่นี้ พระองค์ประทับนั่งสั่งสอนภิกษุสงฆ์ในอารามนี้ **มีช่างหม้อชื่อฆฏิการะเป็นอุปฐาก (ผู้รับใช้) ที่เลิศของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า. ช่างหม้อมีมาณพชื่อโชติปาละเป็นสหายรัก**

๒. **ช่างหม้อชื่อฆฏิการะชวนโชติปาลมาณพไปเฝ้าพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๓ ครั้ง** มาณพก็ตอบปฏิเสธว่า จะมีประโยชน์อะไร

ที่เห็นสมณะศีรษะโล้นผู้นั้น. จึงเปลี่ยนเป็นชวนให้เอาเชือก[๑] (คลุกผงสำหรับถูตัว) ไปสู่แม่น้ำ เพื่อสนานกาย. โชติปาลมาณพก็รับคำ เมื่อเห็นมาณพก็ไปสนานกายแล้ว ช่างหม้อชื่อฆฏิการะก็ชวนไปเฝ้าพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าอีก อ้างว่าอารามอยู่ไม่ไกล. **โชติปาลมาณพก็คัดค้านเช่นเดิมถึง ๓ ครั้ง** ช่างหม้อจึงจับเข็มขัดของมาณพแล้วชวนอีก มาณพก็คัดค้านอีก คราวนี้ช่างหม้อจับผมชวนอีก โชติปาลมาณพนึกแปลกใจว่า ตนสนานศีรษะแล้ว ช่างหม้อซึ่งเป็นคนต่างชาติกัน (ต่างวรรณะ มีวรรณะต่ำกว่า)กลับมาจับผม คงไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย จึงบอกให้ปล่อยผมแล้วชวนกันไปฟังธรรม **เมื่อฟังธรรมแล้วโชติปาลมาณพออกบวช** ส่วนช่างหม้อจำเป็นต้องเลี้ยงมารดาบิดาผู้เสียจักษุ และเป็นคนชรา จึงมิได้ออกบวช

๓. ต่อมาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าอิสิปตนะ แขวงกรุงพาราณสี **พระราชาแห่งแคว้นกาสี พระนามว่ากิกิ** เสด็จไปเฝ้า สดับพระธรรมเทศนา มีความเลื่อมใสทูลเชิญเสด็จเสวย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ในวันรุ่งขึ้น และได้ทูลอาราธนาให้ทรงจำพรรษา ตรัสปฏิเสธ อ้างว่าทรงรับอาราธนาไว้ก่อนแล้ว. เมื่อพระราชาทูลถามว่า มีใครจะเป็นอุปฐากยิ่งกว่าพระองค์หรือ จึงตรัสพรรณนาคุณของช่างหม้อชื่อฆฏิการะ ซึ่งมีคุณธรรมและมีความใกล้ชิดคุ้นเคย พระเจ้ากิกิมีความเลื่อมใส จึงตรัสให้ส่งข้าวสารแห่งข้าวสาลีซึ่งเกิดในดินเหลือง ๕๐๐ หาบ[๒] พร้อมทั้งกับข้าวพอสมควร

---

[๑] เวลาถูตัวใช้มือดึงชายทั้งสองข้าง ตรงกลางโรยฝุ่นเพื่อใช้ถูตัว

[๒] มีปัญหาเรื่องคำว่า ปณฺฑุมุทิกสฺส เกิดในดินมีสีเหลือง ค้นหาคำอธิบายในบาลีไม่พบ ได้สอบในภาษาสันสกฤตมีคำว่า ปาณฺฑุมฤท ดินเหลือง อนึ่ง คำว่า ๕๐๐ หาบนั้น บาลีว่า ๕๐๐ วาหะ พระอรรถกถาจารย์แก้ว่า ๑ วาหะ เท่ากับ ๒๐๐ เกวียน ส่วนกับข้าวนั้น อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่ น้ำมัน น้ำอ้อย เป็นต้น อนึ่ง คำว่า ปณฺฑุมุทิกสฺส มีทางสันนิษฐานตามศัพท์อีกอย่างหนึ่ง คือข้าวสาลีที่หุงแล้วมีสีเหลืองและอ่อนนุ่ม แม้คำว่าเกิดในดินสีเหลือง ก็เป็นเรื่องสันนิษฐานทั้งสิ้น ดินสีเหลืองจะดีสำหรับข้าวสาลีอย่างไรก็ยังไม่ได้สอบสวน

แก่ข้าวสารนั้นไปพระราชทาน แต่ช้างหม้อไม่รับ สั่งให้ถวายคืน. ตรัสสรูปแก่พระอานนท์ว่า **พระองค์เองเป็นโชติปาลมาณพในสมัยนั้น** *(ระหว่างบวชอยู่ได้อุปฐากจุดประทีปโคมไฟขณะพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์นั่งบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ได้กล่าวถ้อยคำไม่สมควรว่าจะมีมรรค ผล นิพพานมาแต่ที่ไหน ด้วยวิบากนี้ในชาติสุดท้าย ทำให้พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ หลงเรียนฌานอยู่ถึงหกปี จึงบรรลุธรรม-ผู้รวบรวม)*

*(**หมายเหตุ:** การที่ช่างหม้อ ฆฏิการะไม่รับข้าวสาลีและกับ อันมากมายนั้น เห็นว่าทำได้โดยไม่ผิด**เพราะช่างหม้อเป็นชาวโกศล พระราชาเป็นชาวกาสี**ไม่ได้ อยู่ในปกครองหรือเป็นผู้ปกครองกัน ถ้าอยู่ในแคว้นเดียวกันคงจะถือเป็นความผิดได้)*

๓๒. รัฏฐปาลสูตร
สูตรว่าด้วยกุลบุตรชื่อรัฏฐปาละ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นกุรุ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ นิคมแห่งแคว้นกุรุชื่อว่าถุลลโกฏฐิตะ รัฏฐปาละบุตรแห่งสกุลผู้มั่งมีแห่งนิคมนั้น สดับพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค มีความเลื่อมใสขอบรรพชาอุปสมบท พระผู้มีพระภาคตรัสให้ไปขออนุญาตมารดาบิดาก่อน เมื่อไปขออนุญาตมารดาบิดาปฏิเสธ จึงลงนอนกับพื้น อดอาหารถึง ๗ วัน มารดาบิดาจึงอนุญาตในที่สุดเมื่อบวชแล้ว ติดตามพระศาสดาไปยังกรุงสาวัตถี ท่านบำเพ็ญเพียรได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๒. ต่อมาท่านได้ลาพระผู้มีพระภาคไปเยี่ยมมารดาบิดา เมื่อไปถึงบ้านก็ถูกขับไล่ ไม่ได้อาหารทั้งยังถูกด่าเพราะไม่มีผู้จำได้ ภายหลังนาง

ทาสีจำได้ จึงเล่าความแก่มารดาของพระรัฏฐปาละ มารดาจึงปล่อยให้นางทาสีพ้นจากความเป็นทาส และบอกแก่บิดา บิดาออกตามพบแล้วนิมนต์ไปฉันที่บ้านในวันรุ่งขึ้น เมื่อท่านไปฉันก็เอาทรัพย์มาล่อ ท่านก็ไม่แสดงความยินดี ภริยาของท่านถามว่า ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่อนางอัปสรที่ (สวยงาม) เช่นไร ท่านตอบว่า มิได้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อนางอัปสร. เมื่อฉันเสร็จแล้วได้กล่าวธรรมภาษิต แล้วไปพักอยู่ ณ ราชอุทยานชื่อมิคาจีระ ของพระเจ้าโกรัพยะ

๓. ณ พระราชอุทยานนั้น ท่านได้แสดงธรรมแด่พระเจ้าโกรัพยะผู้ตรัสว่า **บางคนออกบวชเพราะประกอบด้วยความเสื่อม** อันเนื่องมาจากความแก่, ความเจ็บไข้, ความเสื่อมจากทรัพย์ และความเสื่อมจากญาติ (รวม ๔ ประการ) **ท่านออกบวชเพราะอะไร พระรัฏฐปาละจึงแสดงธัมมุทเทส (ข้อธรรม) ๔ ประการ** ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ คือ

๑) **โลกอันความแก่นำเข้าไปใกล้** ไม่ยั่งยืน

๒) **โลกไม่มีเครื่องต้านทาน** ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน

๓) **โลกไม่มีเจ้าของ** จำละสิ่งทั้งปวงไป

๔) **โลกพร่อง ไม่รู้จักอิ่ม** เป็นทาสแห่งตัณหา.

เมื่อพระเจ้าโกรัพยะตรัสถามถึงความหมาย ก็อธิบายโดยละเอียด ซึ่งพระเจ้าโกรัพยะก็ทรงเลื่อมใส

๓๓. มฆเทวสูตร
สูตรว่าด้วยพระเจ้ามฆเทพ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของพระเจ้ามฆเทพ ใกล้กรุงมิถิลา ทรงทำ**พระอาการยิ้มแย้ม**ให้ปรากฏ เมื่อพระอานนท์กราบทูลถามถึงเหตุที่ทรงยิ้ม จึงตรัสเล่าว่า กรุงมิถิลานี้เคยมีพระ**ราชาพระนามว่ามฆเทพ เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม** ทรงประพฤติธรรมในพราหมณคฤหบดีชาวนิคมชนบททั้งหลาย ทรงอยู่จำอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ ตรัสสั่งช่างกัลบกว่า ถ้าเห็นเส้นพระเกสาหงอกเมื่อไรให้บอก เมื่อล่วงกาลมานานช่างกัลบกเห็นเส้นพระเกสาหงอกก็กราบทูลให้ทรงทราบ ตรัสให้เอาแหนบถอนให้ทอดพระเนตร ครั้นแล้วพระเจ้ามฆเทพจึงตรัสเรียกเชฏฐโอรส (ลูกชายคนโต) มา ทรงมอบราชสมบัติให้แล้วตรัสสั่งให้ปฏิบัติทำนองเดียวกับพระองค์ (คือเมื่อเส้นพระเกสาหงอกให้ออกผนวช) ให้รักษากัลยาณวัตรอันนี้ อย่าเป็นคนสุดท้ายที่ทำให้กัลยาณวัตรนี้ขาดสูญ แล้วจึงออกผนวช

๒. ทรงแผ่เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิตไปทั้งหกทิศ สู่โลกทั้งปวง เจริญพรหมวิหาร ๔ ดังกล่าวมานี้ **เมื่อสวรรคตก็เข้าถึงพรหมโลก** พระโอรสของพระเจ้ามฆเทพ พระราชนัดดาของพระเจ้ามฆเทพ ก็ทรงประพฤติสืบต่อกันมาโดยนัยนี้ **สืบมาจนถึงพระเจ้านิมิ ซึ่งเป็นพระธัมมิกราชา องค์สุดท้าย** เมื่อมาถึงพระราชบุตรของพระเจ้านิมิ ผู้ทรงพระนามว่า **พระเจ้ากฬารชนกะก็ทรงตัดกัลยาณวัตรนั้น ไม่เสด็จออกผนวช** จึงนับเป็นพระองค์

สุดท้ายแห่งกษัตริย์เหล่านั้น, **ตรัสสรูปว่า วัตรนั้นเพียงให้ถึงพรหมโลก แต่กัลยาณวัตรที่ทรงตั้งไว้ในปัจจุบันนี้ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ทำให้ตรัสรู้ และให้ได้นิพพาน ในที่สุดตรัสเตือนให้รักษากัลยาณวัตรของพระองค์ อย่าเป็นคนสุดท้าย**

๓๔. มธุรสูตร
สูตรว่าด้วยพระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตร

๑. **พระมหากัจจานะ**อยู่ในป่าไม้คุนธา[๑] พระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตรเข้าไปหา ตรัสถามถึงเรื่องที่พวกพราหมณ์ถือว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุด วรรณะอื่นเลว วรรณะพราหมณ์ขาว วรรณะอื่นดำ วรรณะพราหมณ์บริสุทธิ์ วรรณะอื่นไม่บริสุทธิ์ วรรณะพราหมณ์เป็นบุตรของพรหม เกิดจากปากพรหม อันพระพรหมสร้างสรรค์เป็นพรหมทายาท. พระเถระตอบว่า เป็นเพียงคำอวดอ้าง *(โฆโสเยว)* เท่านั้น แล้วได้อธิบายว่าวรรณะใดมั่งมี วรรณะอื่นก็ย่อมเป็นคนรับใช้ **ซึ่งทำให้พระเจ้ามธุรราชยอมรับว่าวรรณะทั้งสี่เสมอกัน**

๒. พระเถระอธิบายต่อไปว่า วรรณะใดประพฤติชั่ว (ทางกาย, วาจา, ใจ) วรรณะนั้นเมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก เสมอกัน วรรณใด**เว้นจาก**ประพฤติชั่ว (ทางกาย, วาจา, ใจ) วรรณะนั้นเมื่อตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน วรรณะ

---

[๑] คุนธา จะเป็นไม้อะไรยังไม่ทราบ อรรถกถาแก้ว่า ไม้คุนธาดำ แต่มีคำที่ใกล้เคียงคือคุนหา แปลว่า ต้นกะเม็ง, หญ้าปากกา, ผู้เขียนไม่รู้จักต้นกะเม็ง แต่พบคำอธิบายว่า มีชื่อภาษาลาตินว่า eclipta alba ใบ ราก ใช้เป็นยาถ่าย ทำให้อาเจียน รากก็ใช้เป็นยาได้

ใดประพฤติผิด เช่น ตัดช่อง ปล้นสะดม ล่วงเกินภริยาผู้อื่น วรรณะนั้นก็ต้องถูกลงโทษเสมอกัน. วรรณะใดออกบวช ก็มีผู้อภิวาทต้อนรับ นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ นิมนต์ให้รับปัจจัย ๔ หรือได้รับความคุ้มครองอันเป็นธรรมเสมอกัน.

๓. พระเจ้ามธุรราชตรัสสรรเสริญพระธรรมเทศนา ถามถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าประทับ ณ ที่ไหน เมื่อทรงทราบว่าปรินิพพานแล้ว จึงตรัสว่า ถ้าทรงทราบว่ายังทรงพระชนม์อยู่ก็จะเสด็จไปเฝ้า แม้ไกลถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่เพราะปรินิพพานแล้ว จึงได้แต่ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนม์ชีพ *(พระมหากัจจานะ บางแห่งเรียกพระมหากัจจายนะก็มี-ผู้รวบรวม)*

๓๕. โพธิราชกุมารสูตร
สูตรว่าด้วยโพธิราชกุมาร

๑. พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าเนื้อชื่อเภสกฬา ใกล้เมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ. **โพธิราชกุมาร**ให้สร้างปราสาทชื่อโกกนุท เสร็จใหม่ ๆ ยังไม่ได้ใช้ จึงตรัสให้**มาณพสัญชิกาบุตร**ไปนิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉัน รุ่งขึ้นเมื่อเสด็จไป โพธิราชกุมาร**กราบทูลขอให้ทรงเหยียบผ้า (ขาว) ที่ปู แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงดุษณีถึง ๓ ครั้ง** พระอานนท์จึงขอให้ทรงนำผ้าออกเสีย[๑] พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จเข้าไปประทับนั่งเหนืออาสนะ

๒. เมื่อพระผู้มีพระภาคฉันเสร็จแล้ว โพธิราชกุมารจึงกราบทูลว่า ตนมีความเห็นว่า ความสุขจะพึงบรรลุได้ด้วยความสุขไม่ได้ พึงบรรลุได้ด้วยความทุกข์ (ต้องแสวงหาด้วยความทุกข์จึงได้ความสุข) พระผู้มีพระภาคจึงเล่าถึงการที่**ทรงแสวงหา "สันติวรบท" (ทางอันประเสริฐไปสู่สันติ) ด้วยวิธีทรมานพระกายต่าง ๆ ก็มิได้ตรัสรู้ ต่อเมื่อทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตใจ จึงตรัสรู้ได้** (ความละเอียดเหมือนมหาสัจจกสูตร). แล้วตรัสเล่าถึงการแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ (ภิกษุ ๕ รูป จนกระทั่งภิกษุเหล่านั้นได้ทำให้แจ้งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ (เป็นพระอรหันต์)

๓. โพธิราชกุมารกราบทูลถามว่า ภิกษุได้พระตถาคตเป็นผู้แนะนำจะต้องกินเวลานานสักเท่าไรจึงทำให้แจ้งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ได้

---

[๑] อรรถกถาเล่าว่า โพธิราชกุมารเสี่ยงทายว่า ถ้าจะได้บุตร ขอให้ทรงเหยียบ ในพระวินัย มีข้อห้ามเหยียบผ้าขาวที่ปูไว้ในบ้าน แต่ภายหลังทรงอนุญาตให้เหยียบได้ ถ้าเจ้าของบ้านประสงค์ให้เป็นมงคล *(อดีตชาติโพธิราชกุมารกับภรรยาติดเกาะอดอาหาร เที่ยวเก็บไข่นกบนเกาะเป็นอาหาร ผลกรรมส่งมาถึงชาตินี้ ทำให้ไม่มีบุตร พระพุทธองค์จึงไม่ทรงเหยียบผ้าเสี่ยงทาย-ผู้รวบรวม)*

ตรัสย้อนถามโพธิราชกุมารซึ่งเป็นผู้ชำนาญในการขึ้นขี่ช้าง จับขอ เมื่อมีผู้มาศึกษาศิลปะนี้ ถ้าไม่ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ข้อ จะศึกษาสำเร็จได้หรือไม่. กราบทูลว่า ขาดคุณสมบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่งก็ไม่สำเร็จ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง ๕ ข้อ ในทางตรงกันข้าม ถ้าประกอบด้วยคุณสมบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่งก็สำเร็จ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง ๕ ข้อ

๔. จึงตรัสอธิบายถึง**คุณสมบัติ ๕ ข้อ** คือ **๑.มีศรัทธา ๒.มีโรคน้อย ๓.ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ๔.มีความเพียรไม่ทอดธุระ ๕. มีปัญญา** (การขาดคุณสมบัติพึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม คุณสมบัติทั้งห้าข้อนี้ ใช้ได้แม้ในการฝึกศิลปะขึ้นช้างและจับขอ ใช้ได้ทั้งในการประพฤติพรหมจรรย์ **อนึ่ง คุณสมบัติ ๕ ประการนี้ ตรัสเรียกว่า ปธานิยังคะ องค์อันเป็นประธาน ๕ อย่าง**) แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์อันเป็นประธาน ๕ ประการนี้ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ได้ ภายใน ๗ ปี ๖ ปี ๕ ปี ลงมาจนถึงสั่งสอนในเวลาเย็น ได้บรรลุคุณพิเศษในเวลาเช้า สั่งสอนในเวลาเช้า ได้บรรลุคุณพิเศษในเวลาเย็น โพธิราชกุมารก็ประกาศความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม.

๕. มาณพสัญชิกาบุตรทูลโพธิราชกุมารว่า ท่านประกาศคุณพระพุทธ พระธรรม ถึงอย่างนี้ ยังไม่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอีก โพธิราชกุมารตรัสว่า ท่านอย่ากล่าวอย่างนั้น ข้าพเจ้าได้ฟังมาจากยายว่า ยายเคยประกาศตั้งแต่ข้าพเจ้ายังอยู่ในท้องว่า ไม่ว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย ก็จะเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต แม่นมของข้าพเจ้าก็เคยเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประกาศว่า

โพธิราชกุมาร เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ข้าพเจ้าขอประกาศเป็นครั้งที่ ๓ ว่าเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๓๖. อังคุลิมาลสูตร
สูตรว่าด้วยพระอังคุลิมาล

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม สมัยนั้นมีโจรชื่อองคุลิมาลในแว่นแคว้นโกศล เที่ยวฆ่ามนุษย์เอานิ้วมือมาร้อยเป็นพวงมาลัยคล้องร่าง เช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี **ครั้นเสวยเสร็จ กลับจากบิณฑบาตก็เสด็จเดินทางไกลไปยังที่ที่องคุลิมาลอยู่** มีคนเลี้ยงโค เลี้ยงแกะ และชาวนา วิ่งมาห้ามมิให้เสด็จไป อ้างว่าโจรองคุลิมาลอยู่ทางนั้น ก็คงเสด็จต่อไปโดยดุษณีภาพ โจรองคุลิมาลเห็นเข้า จับอาวุธไล่ตามไปจนสุดกำลัง ก็ไม่สามารถตามทันได้ จึงกล่าวว่า *"หยุดก่อนสมณะ"* พระผู้มีพระภาคตรัสว่า *"เราหยุดแล้ว ท่านจงหยุดสิองคุลิมาล!"* องคุลิมาลก็ทูลถามว่า *"ทรงดำเนินไป เหตุไฉนจึงตรัสว่าหยุดแล้ว"* ตรัสตอบว่า *"เราวางอาชญาในสัตว์ทั้งหลายจึงชื่อว่าหยุด ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย จึงชื่อว่าไม่หยุด"* องคุลิมาลได้คิด ก็เลื่อมใส กราบทูลขอบวช ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคกลับไปกรุงสาวัตถี และพักอยู่ในที่นั้น (เชตวนาราม)

๒. พระเจ้าปเสนทิเตรียมยกทัพออกปราบโจรองคุลิมาล เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยไพร่พล เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามก็กราบทูลว่า จะไปปราบโจรองคุลิมาล พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ถ้าพบโจรองคุลิมาลบวชแล้วตั้งอยู่ในคุณธรรมจะทรงทำอย่างไร พระเจ้าปเสนทิกราบทูลว่า จะอภิวาทต้อนรับ ถวายปัจจัย ๔ และถวายความคุ้มครองอันเป็นธรรม พระผู้มีพระภาคจึงชี้ให้ทรงรู้จักภิกษุองคุลิมาลซึ่งนั่งอยู่ในที่เฝ้าด้วย ครั้นทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าปเสนทิทรงตกพระทัยกลัว จึงตรัสปลอบว่าไม่ให้กลัว พระเจ้าปเสนทิก็ตรัสปราศรัยกับพระองคุลิมาลเป็นอันดี และตรัสปวารณาที่จะถวายปัจจัย ๔ **แต่พระองคุลิมาลทูลว่า มีไตรจีวรบริบูรณ์แล้ว** พระเจ้าปเสนทิจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กราบทูลสรรเสริญว่า พระองค์ไม่สามารถปราบพระองคุลิมาลได้แม้ด้วยท่อนไม้และศัสตรา แต่พระผู้มีพระภาคทรงปราบได้ โดยไม่ต้องใช้ท่อนไม้และศัสตรา แล้วกราบทูลลากลับ.

๓. พระองคุลิมาลไปบิณฑบาตพบหญิงมีครรภ์แก่ ก็มีความกรุณา เมื่อกลับมากราบทูล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนให้พระองคุลิมาลกล่าวสัจจวาจา พระองคุลิมาลก็ไปกล่าวสัจจวาจา ให้พร ให้มีความสวัสดีทั้งมารดาและทารก หญิงนั้นก็คลอดทารกโดยสวัสดี

๔. ต่อมาท่านบำเพ็ญเพียรก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อท่านไปบิณฑบาตก็ถูกก้อนดิน ท่อนไม้ ก้อนกรวดที่เขาขว้างไป มีศีรษะแตก มีโลหิตไหล มีสังฆาฏิขาดวิ่นมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า กรรมที่จะให้ผลไปหมกไหม้ในนรกเป็นเวลาหลายหมื่นหลายแสนปี เป็นอันท่านได้รับผลในปัจจุบัน พระองคุลิมาลก็หลีกเร้นเข้าไปอยู่ในถ้ำ และเปล่งอุทานเป็นธรรมภาษิตในทางส่งเสริมหลักธรรมทางพุทธศาสนา *(การบรรลุธรรมเป็นผลกรรมชาติปัจจุบัน เป็นทิฏฐธัมมเวทนียกรรม ทำให้อกุศลวิบากเป็นอโหสิกรรม-ผู้รวบรวม)*

๓๗. ปิยชาติกสูตร
สูตรว่าด้วยสิ่งที่เกิดจากสิ่งที่เป็นที่รัก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม บุตรน้อยคนหนึ่งของคฤหบดีผู้หนึ่งถึงแก่กรรม. คฤหบดีผู้นั้นก็ไม่เป็นอันทำงาน ไม่เป็นอันบริโภคอาหาร ไปสู่ป่าช้าคร่ำครวญถึงบุตรที่รัก แล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามทราบความแล้ว **จึงตรัสสอนว่า ความโศก ความพิไรรำพัน ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ เป็นของเกิดจากสิ่งเป็นที่รัก** แต่คฤหบดีกล่าวว่า ความยินดี ความดีใจก็เกิดจากสิ่งเป็นที่รักด้วย (เป็นเชิงไม่รับว่าความรักจะทำให้ทุกข์โดยส่วนเดียว ในทางทำให้สุขก็มี).

๒. ขณะนั้น นักเลงสกาหลายคนเล่นสกาอยู่ในที่ไม่ไกล คฤหบดีจึงเข้าไปหานักเลงสกาเหล่านั้น เล่าความที่ตนกล่าวโต้ตอบกับพระผู้มีพระภาคทุกประการ นักเลงสกาก็เห็นด้วยว่า ความยินดี ความดีใจ เกิดจากสิ่งเป็นที่รัก. คฤหบดีเห็นว่า ความเห็นของตนตรงกับพวกนักเลงสกาก็จากไป

๓. เรื่องที่โต้ตอบกันนี้ ก็เป็นข่าวลือไปถึงราชสำนัก. พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสนทนากับพระนางมัลลิกาถึงเรื่องนี้ เพื่อที่จะให้ทราบแน่ **พระนางมัลลิกาจึงส่งนาฬิชังฆพราหมณ์ไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาค. พระองค์ก็ตรัสยืนยันว่า ความเศร้าโศก เป็นต้น เป็นของเกิดจากสิ่งเป็นที่รักจริง** และได้ตรัสชี้ตัวอย่างมากหลายถึงคนที่ถึงกับเป็นบ้าไป หรือฆ่าหญิงคนรักและฆ่าตัวตายเป็นเพราะผู้เป็นที่รักตายไปบ้าง เพราะความรักมีอันปรวนแปรไปบ้าง แล้ว

นาฬิชังฆพราหมณ์ก็กลับมากราบทูลพระนางมัลลิกา.

๔. พระนางมัลลิการจึงทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงบุคคลและแว่นแคว้นต่อไปนี้ คือ กุมารีชื่อวชิรา, นางวาสภขัตติยา, วิฑูฑภเสนาบดี, พระนางมัลลิกาเอง และแคว้นกาสีและโกศล ว่าเป็นที่รักของพระเจ้าปเสนทิโกศลหรือไม่ ตรัสตอบว่า เป็นที่รัก ทูลถามว่าถ้าบุคคลและแว่นแคว้นเปลี่ยนแปลงไปจะทรงเศร้าโศกหรือไม่ ตรัสตอบว่า เศร้าโศก พระนางมัลลิกาจึงตรัสสรูปว่า เพราะเหตุผลดังกล่าวนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึงเรื่องที่ว่า ความเศร้าโศกเป็นต้น เป็นของเกิดจากสิ่งเป็นที่รัก.

๕. พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงเลื่อมใส เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับทำพระภูษาเฉวียง พระอังสา ประคองพระอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า *นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส* ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๓๘. พาหิติยสูตร
สูตรว่าด้วยผ้าที่ทอมาจากแคว้นพาหิติ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงช้างเสด็จออกจากกรุงสาวัตถี เห็นพระอานนท์แต่ไกล ก็ตรัสสั่งบุรุษผู้หนึ่งให้ไปกล่าวกะพระอานนท์ว่า พระเจ้าปเสนทินมัสการบาททั้งสองของพระอานนท์ด้วยเศียรเกล้า ถ้าพระอานนท์ไม่มีธุระรีบด่วนขอได้โปรดรอก่อน แล้วเสด็จลงจากช้าง ชวนพระ

อานนท์ไปยังริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ต่างประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูไว้ พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสถามถึงว่าพระผู้มีพระภาคทรงประพฤติความประพฤติทางกายวาจาใจ อันเป็นการแข่งดี (ควรแก่การยกโทษ) กับสมณพราหมณ์ผู้รู้หรือไม่ พระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่

๒. ตรัสถามว่า ความประพฤติทางกายวาจาใจ อันเป็นการแข่งดี (ควรแก่การยกโทษ) กับสมณพราหมณ์ผู้รู้เป็นอย่างไร. ทูลตอบว่า ที่เป็นอกุศล. ที่เป็นอกุศลเป็นอย่างไร. ทูลตอบว่า ที่มีโทษ. ที่มีโทษเป็นอย่างไร. ทูลตอบว่า ที่มีการเบียดเบียน ที่มีการเบียดเบียนเป็นอย่างไร ทูลตอบว่า ที่มีผลเป็นทุกข์ ที่มีผลเป็นทุกข์เป็นอย่างไร ทูลตอบว่า ที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เบียดเบียนทั้งสองฝ่ายบ้าง. อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อมเมื่อมีผู้ประพฤติเช่นนั้น ส่วนในทางดี พึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม.

๓. พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเลื่อมใสในสุภาษิตของพระอานนท์ ถึงกับตรัสว่า ถ้าพระอานนท์ใช้ช้างแก้ว ม้าแก้ว หรือบ้านส่วยได้ก็จะถวายสิ่งเหล่านั้น เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ไม่ควรแก่พระอานนท์ **จึงขอได้โปรดรับผ้าที่ทอมาจากแคว้นพาหิติ ยาว ๑๒ ศอก กว้าง ๘ ศอก** ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรุทรงใส่หลอดไม้ไผ่สำหรับทำฉัตร[๑] มาถวาย เพื่อเป็นการอนุเคราะห์. เมื่อพระอานนท์อ้างว่าไตรจีวรของท่านบริบูรณ์แล้ว จึงทูลอ้อนวอนให้รับ พระอานนท์ก็รับ แล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ แล้วถวายผ้านั้นแด่พระผู้มีพระภาค

---

[๑] ฉตฺตนาฬี

๓๙. ธัมมเจติยสูตร
สูตรว่าด้วยเจดีย์คือพระธรรม

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เมทฬุปนิคม แคว้นสักกะ **พระเจ้าปเสนทิโกศล**มีพระราชกรณียกิจเสด็จไปยังนครนั้นโดยลำดับ ในการเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงมอบพระขรรค์และพระอุณหิส (กรอบพระพักตร์) แก่**ทีฆการายนอำมาตย์** แล้วเสด็จดำเนินไปยังวิหารซึ่งปิดประตู ค่อยๆเข้าไปสู่ระเบียง ทรงกระแอมแล้วเคาะบานประตู พระผู้มีพระภาคก็ทรงเปิดประตู. จึงเสด็จเข้าไปสู่วิหาร หมอบลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า **ทรงจุมพิตพระบาทพระผู้มีพระภาคด้วยพระโอษฐ์ ทรงนวดฟั้นฝ่าพระบาทด้วยพระหัตถ์** ประกาศนามของพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ทรงเห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงทรงแสดงความเคารพอย่างยิ่งในสรีระนี้.

๒. **ตรัสตอบสรรเสริญว่า**

๑) ไม่ทรงเห็นพรหมจรรย์อื่นจากพรหมจรรย์นี้ที่บริสุทธิ์เห็นปานนี้ ทรงมีความรู้ด้วยญาณอันประจักษ์ในพระผู้มีพระภาคว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ดีโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว

๒) ทรงเห็นภิกษุทั้งหลายพร้อมเพรียงไม่วิวาทกันเข้ากันได้ดี

๓) ทรงเห็นภิกษุทั้งหลายร่าเริงยินดีมีอินทรีย์แช่มชื่น คงจะได้บรรลุคุณพิเศษอันโอฬาร

๔) พระสาวกเตือนกันและกันมิให้ส่งเสียงเอ็ดอึงแม้ไอจาม ใน

ขณะที่พระผู้มีพระภาคแสดงธรรม แสดงว่าทรงฝึกหัดบริษัทได้ดี โดยไม่ต้องใช้อาชญาและศัสตรา

๕-๘) ทรงเห็นบัณฑิตผู้เป็นกษัตริย์, พราหมณ์, คฤหบดี, สมณะ ผูกปัญหาถามว่า จะยกวาทะพระสมณโคดม แต่แล้วก็กลายเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคไป

๙) ช่างไม้ชื่ออิสิทันตะ กับปุราณะ ได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจากพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ก็ไม่ทรงแสดงความเคารพในพระองค์เท่าในพระพุทธเจ้า ครั้งนั้นทรงทดลองอยู่ในโรงพักแคบ ๆ ช่างไม้สองคนทราบว่าพระพุทธเจ้าอยู่ทางไหน ก็นอนหันศีรษะไปทางนั้น หันเท้าไปทางพระเจ้าปเสนทิโกศล

๑๐)ตรัสชี้ให้เห็นว่า **พระผู้มีพระภาคและพระองค์เป็นกษัตริย์เหมือนกัน มีอายุ ๘๐ พรรษาเหมือนกัน เป็นชาวโกศลเหมือนกัน** เพราะเหตุนี้จึงทรงแสดงความเคารพอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จจากไปแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัส**เรียกภาษิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ธัมมเจดีย์** ทรงถือว่ามีประโยชน์และเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายเล่าเรียนทรงจดจำไว้

๔๐. กัณณกัตถลสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในป่าเนื้อชื่อกัณณกัตถละ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าเนื้อ (ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ ชื่อกัณณกัตถละ ใกล้นครอุทัญญา. พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราช

กรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เสด็จไปถึงนครนั้นโดยลำดับ ทรงทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ที่นั้น จึงส่งราชบุรุษไปกราบทูลว่า จะเสด็จไปเฝ้าหลังเวลาเสวยแล้ว พระนางโสมาและพระนางสกุลาซึ่งเป็นพระภคินี จึงกราบทูลขอให้พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าและทูลถามถึงความผาสุกแทนพระนางด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเฝ้ากราบทูลข้อที่พระนางทั้งสองสั่งให้กราบทูล. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า สองพระนางหาทูตอื่นไม่ได้หรือ ตรัสตอบว่า พระนางทั้งสองเห็นว่าหม่อมฉันจะมาเฝ้าจึงฝากกราบทูล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสประทานพรให้พระนางทั้งสองมีความสุข

๒. พระเจ้าปเสนทิได้กราบทูลถามถึงเรื่อง ๔ เรื่อง คือ ๑. เรื่องความเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง (สัพพัญญุตา) ๒. เรื่องวรรณะ ๔ ๓. เรื่องอธิเทพ ๔. เรื่องอธิพรหม[๑] ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสตอบ และพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ทรงแสดงความพอพระทัยชื่นชม.

๓. **ในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง** พระผู้มีพระภาคตรัสว่าไม่มีสมณะ หรือพราหมณ์ที่รู้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างคราวเดียวกัน **ในเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างกันของวรรณะทั้งสี่** ตรัสตอบว่าถือกันว่า วรรณะ กษัตริย์ และพราหมณ์ เป็นเลิศทางการอภิวาท การลุกขึ้นต้อนรับ การทำอัญชลีกรรม การทำสามีจิกรรม (การปฏิบัติชอบโดยอัธยาศัยไมตรี) แต่ในทางปฏิบัติ (องค์หรือคุณธรรมอันเป็นประธาน ๕ อย่าง เช่นเดียวกับที่ตรัสไว้ในโพธิราช

[๑] ในเรื่องใช้คำว่า เทพ ว่าพรหมธรรมดา ในตอนสรูปใช้คำว่า อธิเทพ อธิพรหม คำว่า อธิ แปลได้ว่า ใหญ่ หรือยิ่ง

กุมารสูตร) วรรณะทั้งสี่มีคุณธรรมเหล่านี้ย่อมได้ผลเสมอกันทรงเปรียบด้วยไฟ แม้เกิดจากไม้ต่างชนิด แต่เปลวไฟ สีไฟ ย่อมไม่แตกต่างกัน **ในเรื่องที่เกี่ยวกับเทวดา** ตรัสว่า เทวดาที่มีความคิดเบียดเบียน ย่อมมาสู่โลกนี้อีก ส่วนที่ไม่มีความคิดเบียดเบียนย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีก (ตอนนี้วิฑูฑภะผู้เป็นเสนาบดี ได้ถามสอดขึ้นว่า เทวดาที่มีความคิดเบียดเบียนที่มาสู่โลกนี้ จะทำให้เทวดาที่ไม่คิดเบียดเบียนเคลื่อนจากฐานะ (จุติ) หรือขับไล่ไปได้หรือไม่ พระอานนท์[๒] ก็ตอบโดยอุปมาอุปไมยให้เห็นว่า จะขับไล่ หรือทำให้จุติไม่ได้ แม้แต่ในโลกนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงครอบครองราชย์สมบัติในเขตใดก็ทรงมีอำนาจเฉพาะในเขตนั้น) **ในเรื่องที่เกี่ยวกับพรหม** ก็ตรัสทำนองเดียวกับเรื่องเทวดา.

จบวรรคที่ ๔ ขึ้นวรรคที่ ๕ ชื่อพราหมณวรรค
ว่าด้วยพราหมณ์ มี ๑๐ สูตร

๔๑. พรหมายุสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อพรหมายุ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ **พรหมายุพราหมณ์**ซึ่งเป็นผู้เฒ่า เป็นพราหมณ์ผู้ใหญ่เชี่ยวชาญไตรเวท รู้จักศาสตร์ ว่าด้วยคดีโลกและมหาปุริสลักษณะ

[๒] พระอานนท์เห็นวิฑูฑภเสนาบดี ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าปเสนทิสอดถาม จึงตอบสอดบ้าง ถือว่าเป็นเรื่องของลูกกับลูกควรจะพูดกัน พระเจ้าปเสนทิยังไม่รู้จัก ถึงกับทูลถามชื่อต่อพระผู้มีพระภาค และตรัสชมเชยคำตอบของพระอานนท์

ได้ยินกิตติศัพท์เกี่ยวกับพระผู้มีพระภาคจึงใช้**อุตตรมาณพ** (ผู้เป็นศิษย์) **ให้ไปติดตามดูมหาปุริสลักษณะ** เมื่ออุตตรมาณพได้ไปสังเกตเห็นเป็นส่วนมาก บางส่วนที่เห็นยาก พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงอิทธาภิสังขาร (แสดงโดยฤทธิ์) ให้เห็น และบางข้อก็ไม่ต้องแสดงฤทธิ์ เพียงแต่เปิดโอกาสให้เห็นอย่างธรรมดา นอกจากนั้นอุตตรมาณพยังติดตามดูความเป็นไปของพระผู้มีพระภาคทุกอิริยาบถตลอดเวลา ๗ เดือน แล้วไปแจ้งให้พรหมายุพราหมณ์ทราบถึงลักษณะ ๓๒ ประการ และความเป็นไปแห่งอิริยาบถทั้งปวง

๒. พรหมายุพราหมณ์ก็ลุกจากอาสนะ ทำผ้าห่มเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปยังทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ เปล่งอุทานนอบน้อมพระผู้มีพระภาค *(นโม ตสฺส ฯลฯ ๓ ครั้ง)* แล้วได้เดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงป่ามะม่วงของพระเจ้ามฆเทพ เมื่อไปถึงแล้วได้ใช้อุตตรมาณพเข้าไปกราบทูลก่อน (ด้วยถือว่าเป็นมารยาทที่จะเข้าไปเฝ้าต่อเมื่อได้รับอนุญาตหรือเชื้อเชิญ) เมื่อมาณพไปเฝ้ากราบทูล และพระผู้มีพระภาคทรงเปิดโอกาสแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพิจารณาดูมหาปุริสลักษณะ เมื่อได้เห็นครบทั้งสามสิบสองประการแล้ว จึงทูลถามปัญหา.

๓. **ปัญหาที่ทูลถามนั้นเกี่ยวกับคุณธรรมของพราหมณ์ผู้รู้เวท,** ผู้มีไตรวิชชา, ผู้มีความสวัสดี, ผู้เป็นพระอรหันต์, เป็นเกวลี (ผู้มีความบริบูรณ์สิ้นเชิง), ผู้เป็นมุนี, ผู้เป็นพุทธะ. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบแสดงคุณธรรมเหล่านั้นแล้ว พรหมายุพราหมณ์ก็หมอบแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้า เอาปากจุมพิตพระบาท เอามือนวด

ฟันพระบาท ประกาศนามของตน.

๔. **พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปุพพิกถา** (ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับ) และเรื่องอริยสัจจ์ ๔ พรหมายุพราหมณ์ได้บรรลุธรรมแล้ว จึงนิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันในวันรุ่งขึ้น เมื่อเสด็จไปฉันแล้วพักอยู่ในแค้นวิเทหะนั้นอีก ๗ วัน **ก็เสด็จจากไป ต่อมาไม่ช้าพรหมายุพราหมณ์ก็ถึงแก่กรรม** เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลถามถึงคติ จึงตรัสตอบว่า **เป็นอนาคามีบุคคล** ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

๔๒. เสลสูตร
สูตรว่าด้วยเสลพราหมณ์

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคุตตราปะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะประทับ ณ นิคมชื่ออาปณะแห่งแคว้นนั้น เกณิยชฎิล (นักบวชเกล้าผมเป็นเชิงชื่อเกณิยะ) ได้สดับกิตติศัพท์เกี่ยวกับพระผู้มีพระภาคก็ไปเฝ้า ได้ฟังธรรม มีความเลื่อมใส จึงนิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉัน. พระผู้มีพระภาคทรงเตือนว่า ภิกษุสงฆ์มีจำนวนมากถึง ๑,๒๕๐ รูป ถึง ๒ ครั้ง เกณิยชฎิลก็คงยืนยันตามเดิม[๑] พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับนิมนต์ด้วยดุษณียภาพ (อาการนิ่ง)

---

[๑] การเลี้ยงพระแบบอินเดีย แม้พระมาก ก็ไม่ต้องเตรียมภาชนะสำหรับพระเลย เพราะมีอะไรก็อย่างก็ใส่ลงไปในบาตรทั้งหมด พระคงฉันในบาตรทั้งของคาวหวาน ที่ต้องเตรียมก็มีบ้าง เช่น ภาชนะอาหาร, เตาหุงหาอาหาร, ภาชนะใส่น้ำ, การปูอาสนะ, การเตรียมฟืนทำเชื้อไฟ

๒. เกณิยชฎิลเตรียมบอกญาติมิตรให้ไปช่วยงาน ต่างก็ช่วยเหลือเป็นอันดี **ครั้งนั้นพราหมณ์ชื่อเสละ ผู้เชี่ยวชาญในพระเวท เป็นอาจารย์สอนมนต์แก่มาณพ ๓๐๐ คนในอาปณนิคม** ทราบจากเกณิยชฎิลถึงพระพุทธเจ้า**ก็เลื่อมใส** พาหมู่มาณพไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พิจารณาดูพระพุทธลักษณะเห็นต้องตามมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ แล้วได้กราบทูลโต้ตอบกับพระผู้มีพระภาคโดยทูลเชิญให้เสวยราชย์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พระองค์เป็นพระราชาในทางธรรม ทรงหมุนล้อรถไปโดยธรรม เป็นล้อที่ใครจะให้หมุนกลับ (ปฏิวัติ) ไม่ได้ ทูลถามถึงแม่ทัพธรรม ทรงชี้ไปที่พระสาริบุตร **และได้ทรงแสดงธรรมสอนใจเรื่องอื่นอีก** เสลพราหมณ์พร้อมด้วยบริษัท**ก็ได้บรรพชาอุปสมบท**

๓. เกณิยชฎิลก็นิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉัน ทรงอนุโมทนาปรารภเรื่องการบูชาไฟว่า เป็นประธานของยัญ (ตามแบบของพราหมณ์) สาวิตติฉันท์เป็นประธานของฉันท์ เป็นต้น พระสงฆ์เป็นประธานของผู้บูชายัญผู้หวังบุญ **ส่วนพระเสละพร้อมด้วยบริษัทบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์**

๔๓. อัสสลายสูตร
สูตรว่าด้วยมาณพชื่ออัสสลายนะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ครั้งนั้นพวกพราหมณ์ชาวแว่นแคว้นต่างๆ ประมาณ ๕๐๐ มาพักอยู่ในกรุงสาวัตถีด้วยกรณียกิจบางอย่าง ต่างปรึกษากันว่า พระสมณโคดมบัญญัติความ

บริสุทธิ์ทั้งสี่วรรณะ (ไม่กดพวกวรรณะต่ำ) ใครหนอจะสามารถโต้ตอบกับพระสมณโคดมในเรื่องนี้. ครั้งนั้นมาณพหนุ่มอายุ ๑๖ ชื่ออัสสลายนะ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญไตรเวท พร้อมด้วยคัมภีร์ประกอบ พักอยู่ในกรุงสาวัตถีนั้น พวกพราหมณ์เหล่านั้น จึงไปหามาณพนั้น ขอให้ไปโต้ตอบ มาณพไม่ยอม อ้างว่า พระสมณโคดมเป็นธรรมวาที (ผู้กล่าวเป็นธรรม) พวกพราหมณ์ก็แค่นได้จนถึง ๓ ครั้ง และในท้ายแห่งครั้งที่ ๓ ได้กล่าวว่า อย่าแพ้ทั้งที่ยังไม่ทันได้รบ มาณพก็ยืนยันตามเดิมว่า ไม่สามารถโต้ตอบกับพระสมณโคดม แต่จะไปตามถ้อยคำของพวกพราหมณ์.

๒. มาณพจึงไปพร้อมด้วยพราหมณ์คณะใหญ่ เมื่อได้เข้าเฝ้าแล้วจึงถามพระมติว่า จะทรงคิดเห็นอย่างไร ในข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นประเสริฐ เป็นฝ่ายขาว บริสุทธิ์ ส่วนวรรณะอื่นตรงกันข้าม พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ อ้างว่าพราหมณ์เกิดจากองค์กำเนิดของนางพราหมณ์ จะว่าเกิดจากปากพรหมเป็นผู้ประเสริฐได้อย่างไร แล้วได้ตรัสถึงประเพณีในแคว้นโยนกกับกัมโพช และชนบทชายแดนอื่น ๆ ที่มีคนเพียง ๒ วรรณะ คือ อัยยะ(นาย) กับทาส คนเป็นนายแล้วเป็นทาสก็ได้ คนเป็นทาสแล้วเป็นนายก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ พวกพราหมณ์จะเอากำลัง เอาความสะดวกใจอะไรมาอ้างในข้อที่ว่า พราหมณ์เป็นผู้ประเสริฐเป็นต้น แต่มาณพก็ยังยืนถ้อยคำตามเดิมว่า แม้เช่นนั้นพวกพราหมณ์ก็ยังถือว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐ.

๓. ตรัสถามว่า ผู้ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ เมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาตนรก เพียงวรรณะใดวรรณะหนึ่ง เช่น

กษัตริย์ ส่วนวรรณะอื่นไม่เป็นเช่นนั้นหรือ ทูลตอบว่า เปล่า ตรัสถามทำนองเดียวกัน ในทางทำดี ว่าวรรณใดวรรณหนึ่ง เมื่อตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ วรรณะอื่นไม่เป็นเช่นนั้นหรือ ทูลตอบว่า เปล่า จึงตรัสสรูปทั้งสองตอนว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จะกล่าวว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุดได้อย่างไร (เมื่อไม่มีอะไรพิเศษคงได้รับผลเท่าเทียมกับวรรณะอื่น) แต่อัสสลายนมาณพก็ยังคงยืนกรานว่า พวกพราหมณ์กล่าวว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐ

๔. ตรัสถามว่า วรรณะใดวรรณะหนึ่งเท่านั้นหรือจึงควรเจริญพรหมวิหาร ๔, ควรถือด้ายถูตัวไปอาบน้ำลอยธุลีละออง, ควรสีไฟให้ติดได้มีเปลวไฟ, มีสี, มีแสง ก็ตอบว่า ทำได้ด้วยกัน จึงตรัสสรูปทั้งสามตอนนี้อีก ให้เห็นว่า จะกล่าวว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุดได้อย่างไร แต่มาณพก็ยังยืนยันตามเดิม.

๕. ตรัสถามว่าชายหนุ่มที่เป็นกษัตริย์อยู่ร่วมกับหญิงสาวที่เป็นพราหมณ์ หรือชายหนุ่มที่เป็นพราหมณ์อยู่ร่วมกับหญิงสาวที่เป็นกษัตริย์ มีบุตรออกมา จะเรียกว่ากษัตริย์ก็ได้ พราหมณ์ก็ได้ ใช่หรือไม่ ทูลรับรอง. (แสดงว่าพราหมณ์ไม่ประเสริฐจริง)

๖. ตรัสถามว่า แม่ม้ากับพ่อฬาอยู่ร่วมกันเกิดลูกขึ้น เรียกว่าม้าก็ได้ ฬาก็ได้ ใช่หรือไม่ ทูลตอบว่า ลูกที่เกิดแต่สัตว์ทั้งสองนั้น เป็นม้าอัสดร ตนเห็นความต่างกันในข้อนี้ แต่ไม่เห็นความต่างกันแห่งบุคคลในรายก่อน (ข้อ ๕)

๗. ตรัสถามว่า มาณพสองคนเป็นพี่น้องร่วมบุตร คนหนึ่งสาธยายมนต์ได้ ได้รับการฝึกหัด อีกคนหนึ่งมิใช่ผู้สาธยายมนต์ มิใช่ผู้ได้รับการฝึกหัด พวกพราหมณ์จะเชิญให้คนไหนบริโภคก่อนใน

พิธีสารท (อุทิศให้ผู้ตาย), ในอาหารบรรณาการ, ในยัญญพิธี และในของต้อนรับ ทูลตอบว่า เชิญให้ผู้สาธยายมนต์ผู้ได้รับการฝึกหัดให้บริโภคก่อน เพราะของที่ให้ในผู้ไม่สาธยายมนต์ ผู้มิได้รับการฝึกหัด จะมีผลมากได้อย่างไร

๘. ตรัสถามว่า มาณพสองคนเป็นพี่น้องร่วมอุทร คนหนึ่งสาธยายมนต์ได้ ได้รับการฝึกหัด แต่เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม อีกคนหนึ่งไม่สาธยายมนต์ ไม่ได้รับการฝึกหัด แต่มีศีล มีกัลยาณธรรม ให้บริโภคก่อน. ทูลตอบว่า เชิญผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมให้บริโภคก่อน เพราะของที่ให้ผู้ทุศีล มีบาปธรรม จะมีผลมากได้อย่างไร.

๙. ตรัสสรูปว่า ครั้งแรกท่านกล่าวถึงชาติ (ว่าสำคัญ) ครั้นแล้วกล่าวถึงมนต์ (ว่าสำคัญ) ครั้นแล้วก็ยกมนต์นั้นเสีย กล่าวถึงความบริสุทธิ์ที่มีในวรรณะทั้งสี่ตามที่เราบัญญัติไว้ (แสดงว่าทรงยกเหตุผลต้อนให้มาณพยอมแสดงว่า **ชาติไม่สำคัญเท่ามนต์ มนต์ก็ไม่สำคัญเท่าความประพฤติ** เป็นการจำนนต่อเหตุผลอย่างสมบูรณ์) อัสสลายนมาณพก็นิ่งเก้อเขิน ก้มหน้า

๑๐. จึงตรัสเล่าเรื่องอสตะเทวลฤษี ไปปราบพราหมณฤษี ๗ ตน ผู้มีความเห็นผิดในเรื่องวรรณะพราหมณ์ว่าประเสริฐสุด ด้วยการแสดงเหตุผล จนฤษีทั้งเจ็ดนั้นยอมจำนน. (เป็นการยกประวัติศาสตร์มาสอนว่า ในครั้งโบราณก็มีผู้ปราบคนเห็นผิดเรื่องชาติชั้นวรรณะมาแล้ว)

เมื่อจบพระธรรมเทศนา อัสสลายนมาณพกราบทูลสรรเสริญ แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๔๔. โฆฏมุขสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโฆฏมุขะ

๑. ท่านพระอุเทนะอยู่ในป่ามะม่วงชื่อเขมิยะ ใกล้กรุงพาราณสี โฆฏมุขพราหมณ์มีธุระไปสู่กรุงสาวัตถี ไปพบพระอุเทนะที่ป่ามะม่วงนั้น จึงสนทนาด้วย โดยแสดงความคิดเห็นว่า การบวชที่เป็นธรรมไม่มี พระอุเทนะจึงเข้าไปสู่วิหาร และพราหมณ์ก็ตามเข้าไปสนทนากันในวิหาร พราหมณ์ได้พูดย้ำความเห็นเดิมอีก. พระอุเทนะตกลงกับพราหมณ์ว่า ถ้ายอมรับในข้อที่ควรยอมรับ ถ้าคัดค้านในข้อที่ควรคัดค้านก็จะสนทนากันได้ พราหมณ์ยอมรับข้อเสนอนั้น

๒. พระอุเทนะจึงกล่าวว่า มีบุคคล ๔ ประเภท คือ

๑) ทำตนให้เดือดร้อน

๒) ทำคนอื่นให้เดือดร้อน

๓) ทำตนให้เดือดร้อนด้วย ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วย

๔) ไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน ทั้งไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนเป็นผู้ดับเย็น อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

ในบุคคล ๔ ประเภทนี้ ประเภทไหนเป็นที่พอใจของพราหมณ์ พราหมณ์ตอบว่า ตนไม่พอใจ ๓ ประเภทแรก พอใจประเภทหลัง

๓. พระอุเทนะถามว่า มีบริษัท ๒ ประเภท คือ พวกหนึ่งกำหนัดยินดีในทรัพย์สินต่าง ๆ อีกพวกหนึ่งไม่กำหนัดยินดี ออกบวช ในบริษัท ๒ ประเภทนี้ พราหมณ์เห็นว่าคนที่ไม่เบียดเบียนตน ทั้งไม่เบียดเบียนคนอื่น มีอยู่มากในบริษัทประเภทไหน พราหมณ์ตอบว่า มีมากในประเภทที่ไม่กำหนัดยินดีในทรัพย์สินต่าง ๆ

ท่านพระอุเทนะจึงกล่าวชี้ให้เห็นว่า บัดนี้เราก็ได้รู้ถ้อยคำของท่านที่ว่า การบวชที่เป็นธรรมไม่มี (เมื่อพราหมณ์ยอมรับว่า พวกออกบวช ซึ่งไม่กำหนัดยินดี เป็นพวกไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นโดยมาก ก็เป็นอันชี้อยู่ในตัวว่า การบวชที่เป็นธรรมมีอยู่) พราหมณ์ยอมรับว่า การบวชที่เป็นธรรมมีและได้ขอให้แจกประเภทบุคคลทั้งสี่โดยพิสดาร

๔. พระเถระจึงแจกอธิบายทั้งสี่ประเภท (ตามนัยที่พระผู้มีพระภาคเคยทรงอธิบาย อันปรากฏในกันทรกสูตรที่ ๑ หมายเลขที่ ๓ ที่ย่อไว้แล้วข้างต้น)

๕. โฆฏมุขพราหมณ์แสดงความเลื่อมใส สรรเสริญภาษิตของท่านอุเทนะ ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระอุเทนะกับพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะตลอดชีวิต แต่พระเถระห้ามไว้ ขอให้ถึงพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นสรณะของท่านเป็นสรณะเถิด พราหมณ์จึงถามถึงพระพุทธเจ้าเมื่อทราบว่าปรินิพพานแล้ว จึงกล่าวว่าถ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แม้จะต้องเดินทางตั้งร้อยโยชน์ก็จะไปเฝ้า แต่เมื่อปรินิพพานแล้วจึงขอถึงพระสมณโคดมและพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระอุเทนะจงทรงจำว่าตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิต พร้อมกับได้แสดงความจำนงขอถวายภิกษาเป็นนิตย์ (ถวายอาหารประจำ) แด่พระเถระ พระเถระถามว่า พระราชาแคว้นอังคะทรงถวาย**นิจจภิกขา**[๑] ทุกๆวันอย่างไร ? พราหมณ์ตอบว่า ถวายวันละ ๕๐๐ กหาปณะ.

---

[๑] เข้าลักษณะถวายนิตยภัตต์ และพึงเห็นเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกที่ใช้คำว่า นิจจภิกขา แทนคำว่า เงินประจำ

พระเถระตอบว่า การรับเงินทองไม่ควรแก่ท่าน[๑] พราหมณ์จึงเปลี่ยนเป็นจะสร้างวิหารถวายท่าน **ท่านจึงแนะให้สร้างอุปฐานศาลา** (โรงฉัน) สำหรับสงฆ์ ในกรุงปาฏลิบุตร ซึ่งพราหมณ์ก็ได้ปฏิบัติตามด้วยความเลื่อมใสยิ่ง

๔๕. จังกีสูตร
สูตรว่าด้วยจังกีพราหมณ์

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ ประทับ ณ ป่าไม้สาละ อันเป็นที่ทำพลีกรรมแด่เทพ ด้านเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์นั้น. สมัยนั้น**จังกีพราหมณ์ครอบครองหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ** ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานให้ครอบครอง จังกีพราหมณ์เห็นพราหมณคฤหบดีเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเป็นกลุ่ม ๆ ถามทราบความก็จะไปบ้าง แต่ก็ถูกพวกพราหมณ์ชาวต่างถิ่นที่ไปในที่นั้นคัดค้าน จังกีพราหมณ์ก็โต้ตอบ (เช่นเดียวกับโสณทัณฑพราหมณ์) ในที่สุดได้ไปเฝ้า. ในที่เฝ้านั้นมีมาณพหนุ่มคนหนึ่งอายุ ๑๖ ปี ชื่อกาปทิกะ เป็นผู้เชี่ยวชาญในเวททั้งสาม พร้อมทั้งคัมภีร์ประกอบ พูดสอดแทรกการสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับพราหมณ์ผู้ใหญ่ เมื่อตรัสให้รอก่อน ก็หาทางไล่เลียง (เป็นการลองดีเพื่อให้จำนน).

๒. เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเปิดโอกาส จึงทูลถามปัญหาเป็นข้อ ๆ คือ ๑) พวกพราหมณ์เชื่อถือบทแห่งมนต์ โดยอ้างตำราว่า นี้เป็นจริง

---

[๑] พระสงฆ์ที่รับเงินทอง แล้วอ้างว่าควรแก่ท่าน ควรอ่านและศึกษา ธนัญชานิสูตรที่ ๔๗ หน้า ๑๐๓-ผู้รวบรวม

อย่างอื่นเป็นโมฆะ จะทรงเห็นอย่างไร

๒) ด้วยเหตุเพียงเท่าไรชื่อว่ามีการรักษาสัจจะ

๓) ด้วยเหตุเพียงเท่าไรชื่อว่ามีการตรัสรู้สัจจะ

๔) ด้วยเหตุเพียงเท่าไรชื่อว่ามีการบรรลุสัจจะ.

๓. **ในข้อ ๑** ตรัสย้อนถามให้ยอมรับว่าไม่มีใครเลยในพวกพราหมณ์และครูบาอาจารย์ของพราหมณ์ที่ยืนยันว่าตนรู้ความจริง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด มีธรรม ๕ อย่าง คือ ความเชื่อ, ความพอใจ, การฟังสืบๆมา, การตรึกตามอาการ, ความชอบใจเพราะตรงกับความเห็นของตน ธรรมเหล่านี้มีผล ๒ ประการ คือสิ่งที่เชื่อ เป็นต้นนั้น อาจไม่จริงก็ได้ อาจจริงก็ได้. จึงไม่ควรยึดตามความเชื่อ เป็นต้นว่านี้แลจริง อย่างอื่นเป็นโมฆะ (ข้อนี้ไม่เชิงปฏิเสธศรัทธาหรือความเชื่อ แต่นิยมให้รู้แจ้งประจักษ์มากกว่าใช้หลักเพียงเชื่อผู้อื่น หรือชอบใจว่าถูกกับความเห็นของตน เป็นต้น)

ในข้อ ๒ เรื่องการรักษาสัจจะ ตรัสว่า ให้รักษาสัจจะ โดยยอมรับว่ามีความเชื่ออย่างนี้ มีความพอใจอย่างนี้ เป็นต้น อย่าเพิ่งปลงใจว่า อันนี้จริง อย่างอื่นเป็นโมฆะ[๑]

ในข้อ ๓ เรื่องการตรัสรู้สัจจะ ทรงแสดงถึงการ**รู้เท่าทันธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความคิดประทุษร้ายและความหลง** สดับฟังธรรมะ ทรงจำไว้ได้ มีความอุตสาหะ ตั้งความเพียรตรัสรู้ *"ปรมัตถสัจจะ"* (ความจริงโดยปรมัตถ์ คือจริงแท้ ไม่ใช่จริงเพียงสมมติ) ด้วยปัญญา

---

[๑] เมื่อยังไม่รู้แจ้งเห็นจริง เพียงแต่มีความเชื่อ ก็ควรพูดเพียงว่า มีความเชื่ออย่างนี้ อย่าเพิ่งยืนยันเด็ดขาดลงไปว่า นี่จริง อย่างอื่นไม่จริง เป็นการสอนเรื่องความเชื่ออย่างดียิ่ง

ในข้อ ๔ เรื่องการบรรลุความจริง ทรงแสดงถึงการส้องเสพ ทำให้มากซึ่งธรรมะ (ที่ได้สดับ ได้ทรงจำไว้ได้เหล่านั้น). และได้ทรงแสดงธรรมอันเป็นอุปการะแก่การบรรลุสัจจะ มีความเพียร, การชั่ง หรือไตร่ตรอง เป็นต้น ตามที่มาณพทูลถาม.

๔. มาณพกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา ยอมรับว่าเคยนึกดูหมิ่นสมณะมาก่อน แต่พระผู้มีพระภาคทำให้เกิดความรักความเคารพในสมณะ แล้วแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๔๖. เอสุการีสูตร
สูตรว่าด้วยเอสุการีพราหมณ์

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม เอสุการีพราหมณ์เข้าไปเฝ้าทูลถึงเรื่องที่พวกพราหมณ์บัญญัติการบำเรอ ๔ ประการ คือ

๑) วรรณะทั้งสี่ควรบำเรอพราหมณ์

๒) กษัตริย์, แพศย์, ศูทร ควรบำเรอกษัตริย์

๓) แพศย์, ศูทร ควรบำเรอแพศย์.

๔) ศูทรเท่านั้นควรบำเรอศูทร (สูงกว่าบำเรอพวกต่ำกว่าไม่ได้) ในข้อนี้พระสมณโคดมตรัสว่าอย่างไร ตรัสถามว่า ทั่วโลกยอมรับรองข้อบัญญัตินี้ของพราหมณ์หรือไม่. ทูลตอบว่า ไม่รับรอง จึงตรัสว่า พวกพราหมณ์บัญญัติเอาเอง เหมือนบังคับคนไม่กินเนื้อให้กินเนื้อแล้วยังเรียกร้องเอามูลค่า (ของเนื้อ) อีกด้วย

๒. ตรัสว่า ไม่ทรงกล่าวว่าควรบำเรอทุกอย่าง แต่ก็ไม่ทรงกล่าวว่าไม่ควรบำเรอทุกอย่าง เมื่อบำเรอแล้วเกิดความชั่วไม่เกิดความดีงามก็ไม่ควรบำเรอ เมื่อบำเรอแล้วเกิดความดีงามไม่เกิดความชั่วก็ควรบำเรอ

๓. **ตรัสว่า ไม่ทรงกล่าวว่าความเป็นผู้มีตระกูลสูง ความเป็นผู้มีวรรณะโอฬาร หรือความเป็นผู้มีทรัพย์มาก ว่าดีหรือเลว เพราะคนที่มีสกุลสูง, มีวรรณะโอฬาร (คือวรรณะทั้งสาม ยกเว้นศูทร) และคนที่มีทรัพย์มาก อาจทำได้ทั้งความชั่วความดี (ความชั่วความดีจึงอยู่ที่การกระทำ ไม่ใช่อยู่ที่สกุลสูง เป็นต้น)**

๔. เอสุการีพราหมณ์ทูลถึงการที่พวกพราหมณ์บัญญัติทรัพย์ ๔ ประการ คือ

๑) ทรัพย์ที่ดีของพราหมณ์คือการเที่ยวภิกขาจาร[๑] (เที่ยวขออาหาร)

๒) ทรัพย์ที่ดีของกษัตริย์คือธนู และกระบอกลูกธนู

๓) ทรัพย์ที่ดีของแพศย์คือกสิกรรม และโครักขกรรม (การเลี้ยงโครีดนม)

๔) ทรัพย์ที่ดีของศูทรคือการเกี่ยวหญ้า การหาบหาม แต่วรรณะทั้งสี่นั้นก็ดูหมิ่นทรัพย์ที่ดี ไปทำกิจอันไม่สมควร (คือประกอบอาชีพอื่นนอกจากอาชีพเดิมประจำวรรณะ) ในข้อนี้พระสมณโคดมตรัสว่าอย่างไร. ตรัสว่า เป็นการบัญญัติเอาเองแบบเรื่องการบำเรอ แล้วตรัสว่า **ทรงบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐว่าเป็นทรัพย์ที่ดีของคน** คนที่จะเรียกว่า กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เพราะเกิดขึ้นในสกุลนั้น ๆ

---

[๑] อรรถกถาอธิบายว่า พราหมณ์แม้มีทรัพย์นับจำนวนโกฏิ ก็ควรเที่ยวขออาหารบริโภค

๕. แล้วทรงแสดงว่า **บุคคลทุกวรรณะออกบวช ทำตามพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เว้นความชั่ว ก็ย่อมได้บรรลุธรรมะที่ถูกต้องเสมอกัน** และเมื่อตรัสถามพราหมณ์ก็ยอมรับว่า วรรณะทั้งสี่สามารถเจริญเมตตาจิตไปในถิ่นที่นั้นๆ ได้เหมือนกัน อาจถือด้ายถูตัวไปสนานกายได้เท่ากัน อาจก่อไฟให้ติดได้เหมือนกัน เอสุการีพราหมณ์ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๔๗. ธนัญชานิสูตร
สูตรว่าด้วยธนัญชานิพราหมณ์

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ สมัยนั้นท่านพระสาริบุตรจาริกไปในชนบท *"ทักขิณาคิริ"* (ภูเขาภาคใต้) พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาในกรุงราชคฤห์แล้วเดินทางไปทักขิณาคิริชนบท เข้าไปหาพระสาริบุตรสนทนากัน พระสาริบุตรถามถึงธนัญชานิพราหมณ์ ก็เล่าให้ฟังว่าเป็นผู้ประมาท อาศัยพระราชา "ปล้น" พราหมณคฤหบดี, อาศัยพราหมณคฤหบดี "ปล้น" พระราชา เป็นต้น. เมื่อพระสาริบุตรไปสู่กรุงราชคฤห์ได้พบกับธนัญชานิพราหมณ์ ก็ไต่ถามว่า ยังไม่ประมาทอยู่หรือ พราหมณ์ตอบว่า จะไม่ประมาทได้อย่างไร เพราะตนมีภาระจะต้องเลี้ยงดูมารดาบิดา บุตรภริยาและบ่าวไพร่เป็นต้น

๒. พระสาริบุตรจึงถามว่า ผู้ประพฤติไม่เป็นธรรม ประพฤติผิด เพราะ

เหตุแห่งมารดาบิดา เป็นต้น **นายนิรยบาลจะยอมให้แก้ตัวอย่างนั้นหรือไม่** ตอบว่า ไม่ได้. ถามว่า ผู้ประพฤติไม่เป็นธรรม ประพฤติผิดกับผู้ประพฤติธรรม ประพฤติไม่ผิด เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ใครจะดีกว่าใคร. **ธนัญชานิพราหมณ์ยอมรับว่า ผู้ประพฤติเป็นธรรม ประพฤติไม่ผิดดีกว่า พระสาริบุตรจึงกล่าวสรูปว่า ยังมีการงานที่ถูกต้องตามธรรมะอย่างอื่นที่จะพึงกระทำกรณียกิจแก่มารดาบิดา เป็นต้นโดยไม่ต้องทำบาป และได้บำเพ็ญปฏิปทาอันเป็นบุญด้วย**

๓. ต่อมาธนัญชานิพราหมณ์เจ็บหนัก จึงใช้คนไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค และกราบเรียนพระสาริบุตรและอาราธนาพระสาริบุตรไปสู่ที่อยู่ของตนเพื่ออนุเคราะห์ **พระสาริบุตรก็ถามพราหมณ์ว่า นรก กับกำเนิดดิรัจฉานอันไหนจะดีกว่ากัน พราหมณ์ตอบว่า กำเนิดดิรัจฉานดีกว่า จึงถามเปรียบเทียบเรื่อยไปจากต่ำจนถึงสูง คือเปรตวิสัย, มนุษย์, เทพชั้นจาตุมหาราช, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นยามะ, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี, ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีและพรหมโลก เมื่อเห็นว่าพวกพราหมณ์มีจิตน้อมไปเพื่อพรหมโลก จึงแสดงข้อปฏิบัติ เพื่อไปเกิดในพรหมโลกให้ธนัญชานิพราหมณ์ฟัง คือ การเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ**

๔. ธนัญชานิพราหมณ์สั่งฝากพระสาริบุตรกราบพระบาทพระผู้มีภาคด้วย เมื่อพระสาริบุตรกลับไม่นานก็ถึงแก่กรรม แล้วไปเกิดในพรหมโลก เมื่อพระสาริบุตรไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และเมื่อตรัสถามว่า **เมื่อยังมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปเหตุไฉนจึงแนะธนัญชานิพราหมณ์ให้ตั้งอยู่ในพรหมโลกอันต่ำทราม**แล้วหลีกไปเสีย. พระ

สาริบุตรกราบทูลว่า **เพราะท่านคิดว่า** พวกพราหมณ์น้อมจิตไปเพื่อพรหมโลก (โดยมาก). พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ธนัญชานิพราหมณ์ถึงแก่กรรมไปเกิดในพรหมโลกแล้ว *(พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญพรหมโลก เพราะไม่พ้นทุกข์ กิจที่พึงทำต่อมีอีก คือ พระนิพพานพ้นทุกข์-ผู้รวบรวม)*

๔๘. วาเสฏฐสูตร
สูตรว่าด้วยวาเสฏฐมาณพ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้านชื่ออิจฉานังคละ สมัยนั้นพราหมณ์มหาศาล (ผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก) ที่มีชื่อเสียง เช่น จังกีพราหมณ์ เป็นต้น ก็อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชื่ออิจฉานังคละ มาณพ ๒ คน คือวาเสฏฐะ กับภารทวาชะสนทนากันว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร ภารทวาชะกล่าวว่าผู้เกิดจากมารดาบิดา เป็นพราหมณ์สืบต่อมา ๗ ชั่วอายุคน ไม่มีใครคัดค้านได้ (ในเรื่องวงศ์สกุล) จึงเป็นพราหมณ์ได้ แต่วาเสฏฐมาณพค้านว่า ต้องมีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร จึงเป็นพราหมณ์ได้. ทั้งสองไม่สามารถตกลงกันได้ จึงตกลงกันว่าจะไปทูลถามพระผู้มีพระภาค

๒. เมื่อไปทูลถาม จึงกล่าวเป็นคาถา (คำกวี) ใจความว่า จะเป็นพราหมณ์ได้ เพราะชาติ หรือเพราะการกระทำ. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นคาถาเช่นเดียวกัน โดยใจความว่า **เป็นพราหมณ์มิใช่เพราะชาติแต่เพราะการกระทำที่ดีงามต่าง ๆ** เมื่อจบธรรมเทศนามาณพทั้งสองทูลสรรเสริญ แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๔๙. สุภสูตร
สูตรว่าด้วยสุภมาณพบุตรโตเทยยพราหมณ์

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. สมัยนั้นสุภมาณพบุตรโตเทยยพราหมณ์ มีธุระบางอย่างไปพักในกรุงสาวัตถี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม จึงไปเฝ้า ทูลถามว่า พวกพราหมณ์กล่าวว่า คฤหัสถ์จึงได้บรรลุญายธรรม (ธรรมที่ถูกต้อง) อันเป็นกุศล ส่วนบรรพชิตมิได้บรรลุดังนี้[๑] พระสมณโคดมตรัสในเรื่องนี้อย่างไร. ตรัสตอบว่า พระองค์เป็น *"วิภชวาทะ"* (ผู้กล่าวจำแนกตามเหตุผล) มิใช่ "เอกังสวาทะ" (ผู้พูดในแง่เดียว) ในเรื่องนี้. แล้วตรัสว่า พระองค์ไม่ตรัสสรรเสริญการปฏิบัติผิด คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ถ้าปฏิบัติผิด ก็ไม่ได้บรรลุญายธรรม (ธรรมที่ถูกต้อง) อันเป็นกุศล เพราะเหตุมีความปฏิบัติผิดเป็นมูล พระองค์ตรัสสรรเสริญการปฏิบัติชอบ **คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ถ้าปฏิบัติชอบก็ได้บรรลุญายธรรมอันเป็นกุศล เพราะเหตุมีการปฏิบัติชอบเป็นมูล**

๒. มาณพทูลถามอีกว่า พวกพราหมณ์เขากล่าวว่า การงานในการครองเรือนเป็นงานใหญ่ มีการริเริ่มมาก มีผลมาก แต่การงานในการบวชเป็นการงานน้อย มีการริเริ่มน้อย มีผลน้อย จะตรัสในข้อนี้อย่างไร ตรัสตอบว่า แม้ในข้อนี้ก็ทรงกล่าวจำแนก ไม่กล่าวยืนยันลงไปอย่างเดียว แล้วทรงแสดงว่า การงานที่ใหญ่แต่มีผลน้อยก็มี การงานใหญ่ที่มีผลมากก็มี ทั้งสองอย่างนี้ทรงชี้ไป

---

[๑] พวกพราหมณ์รังเกียจบรรพชิตที่โกนศีรษะ มักให้ร้ายต่าง ๆ ถือว่าเป็นชาติต่ำเลวทราม เกิดจากเท้าของพระพรหม

ที่การทำนา และตรัสต่อไปว่า การงานที่น้อย มีผลน้อยก็มี มีผลมากก็มี ทั้งสองอย่างนี้ทรงชี้ไปที่การค้า แล้วตรัสว่า การงานในการครองเรือนเป็นงานใหญ่ แต่มีผลน้อยก็มี มีผลมากก็มี การงานในการบวชเป็นงานน้อย มีผลน้อยก็มี มีผลมากก็มี เปรียบเหมือนการทำนาและการค้านั้น.

๓. แล้วมาณพได้ทูลอีกถึงข้อที่พวกพราหมณ์บัญญัติธรรม ๕ อย่าง เพื่อบำเพ็ญบุญ เพื่อบรรลุกุศล คือสัจจะ, ตบะ (ความเพียร), พรหมจรรย์ (ไม่เสพกาม), อัชเฌนะ (การสาธยายมนต์), จาคะ (การสละ) ตรัสถามว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้น พร้อมทั้งครูบาอาจารย์ เคยมีสักคนหนึ่งหรือไม่ที่กล่าวว่าได้รู้แจ้งเห็นจริงผลแห่งธรรมะทั้งห้านั้นด้วยตนเองด้วยปัญญาอันยิ่ง. เมื่อมาณพทูลตอบว่า ไม่มีใคร ก็ตรัสเปรียบเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด ซึ่งทำให้มาณพโกรธเคือง ถึงกับใช้ถ้อยคำรุนแรง อ้างพราหมณ์มีชื่อต่าง ๆ มาข่ม เช่น โปกขรสาติพราหมณ์ เป็นต้น

๔. พระผู้มีพระภาคจึงตรัสชี้ให้เห็นว่า พราหมณ์เหล่านั้นยังพูดด้วยพิจารณาบ้าง ไม่พิจารณาบ้าง มีประโยชน์บ้าง ไม่มีประโยชน์บ้าง เป็นต้น ตามที่มาณพรับรอง ยังมีนีวรณ์ ๕ (กิเลสอันกั้นจิต) ยังติดกามคุณ ๕ (มีรูป เสียง เป็นต้น) แล้วทรงย้อนถามถึงคุณธรรม ๕ ประการที่พราหมณ์บัญญัตินั้นว่ามีในคฤหัสถ์มาก หรือมีในบรรพชิตมาก ซึ่งมาณพได้ยอมรับว่ามีในบรรพชิตมาก มีในคฤหัสถ์น้อย (เริ่มยังกับข้อกล่าวในตอนแรกที่ว่า งานคฤหัสถ์เป็นงานใหญ่ มีผลมาก)

๕. แล้วตรัสแสดงว่า ธรรม ๕ อย่างนั้น เป็นเพียงบริขาร (เครื่องใช้)

ของจิต จิตจึงสำคัญกว่า ทรงสอนให้เจริญจิตที่ไม่มีเวร ไม่มีความคิดเบียดเบียน เมื่อมาณพขอให้ทรงแสดงทางที่จะไปอยู่ร่วมกับพรหมก็ตรัสแสดงการแผ่พรหมวิหารจิต (มีเมตตา เป็นต้น)

๖. **สุภมาณพ**ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต **เมื่อเดินทางกลับได้พบชาณุสโสณิพราหมณ์** และเล่าให้ฟังถึงการที่**พระผู้มีพระภาคทรงยุบธรรมะ ๕ อย่างมาไว้ที่จิตเป็นบริขารจิต อันไม่มีเวร ไม่คิดเบียดเบียน** ชาณุสโสณิพราหมณ์ก็ลงจากรถเทียมด้วยม้าขาว ทำผ้าห่มเฉวียงบ่าประคองอัญชลีไปยังทิศทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ เปล่งอุทานว่า เป็นลาภของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มีพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในแว่นแคว้น

๕๐. สคารวสูตร
สูตรว่าด้วยสคารวมาณพ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ สมัยนั้นนางพราหมณ์มีนามว่า **ธนัญชานี** อาศัยอยู่ในหมู่บ้านขื่อปัจจลกัปปะ นางเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อพลาดล้ม ก็เปล่งอุทาน ๓ ครั้ง ว่า **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมพุทฺธสฺส.** สมัยนั้น **สคารวมาณพ**ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในเวททั้งสามได้ฟังว่า นางพราหมณีธนัญชานีกล่าวถ้อยคำอย่างนั้น ก็กล่าวว่า นางพราหมณี ธนัญชานีเป็นผู้ตกต่ำล่มจม ทั้ง ๆ ที่มีพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ก็ยังกล่าวคุณของสมณะศีรษะโล้น. นางตอบว่า ถ้าท่านรู้ถึงศีลและปัญญาของพระ

ผู้มีพระภาค ก็จะไม่สำคัญเห็นว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ควรด่าควรบริภาษเลย มาณพจึงสั่งว่า ถ้าสมณะมาหมู่บ้านนี้ ก็พึงบอกแก่ข้าพเจ้า นางพราหมณีก็รับคำ.

๒. ต่อมาเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล ทรงแวะพัก ณ หมู่บ้านชื่อปัจจลกัปปะ ประทับ ณ ป่ามะม่วงของโตเทยยพราหมณ์ **นางธนัญชานีพราหมณีจึงไปแจ้งให้สคารวมาณพทราบ สคารวมาณพ**ได้ทราบก็ไปเฝ้าทูลถามว่า พระโคดมเป็นพวกไหนของสมณพราหมณ์ ที่ปฏิญญาถึงเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ว่าตนรู้แจ้งในปัจจุบัน อยู่จบพรหมจรรย์ บรรลุถึงความเป็นผู้ถึงฝั่งอย่างสมบูรณ์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พระองค์ตรัสว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นมีต่าง ๆ กัน คือที่เป็นพวกฟังสืบ ๆ กันมาก็มี เช่น พวกพราหมณ์ที่รู้วิชชา ๓ (รู้ไตรเวท), ที่ปฏิญญาถึงเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ด้วยเหตุสักว่า ความเชื่อก็มี เช่น พวกนักเดา นักคิดพิจารณา, ที่รู้แจ้งธรรมด้วยตนเองในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนก็มี พระองค์อยู่ในพวกหลังนี้.

๓. ครั้นแล้วตรัสเล่าพระดำริตั้งแต่ยังมิได้เสด็จออกผนวช เห็นโทษของการครองเรือน แล้วเสด็จออกผนวชจนถึงทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา แล้วทรงเลิกทุกกรกิริยาจนได้บำเพ็ญฌานและได้วิชชา ๓ ใน ๓ ยามแห่งราตรี (ข้อความพิสดารเช่นเดียวกับในมหาสัจจกสูตร)

๔. **มาณพได้ทูลถามถึงเรื่องเทวดาอีกเล็กน้อย** เมื่อตรัสตอบแล้ว ก็ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

จบวรรคที่ ๕ และจบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๓

เล่มที่ ๑๔ ชื่อมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (เป็นสุตตันตปิฎก)

พระไตรปิฎกเล่มนี้ เป็นเล่มที่ ๓ หรือเล่มสุดท้ายของมัชฌิมนิกาย หรือนัยหนึ่งสูตรขนาดกลาง เมื่อเริ่มลำดับมัชฌิมนิกาย จากเล่ม ๑๒ เป็นเล่มแรกเป็นโคน (มูล) **มูลปัณณาสก์** เล่มต่อมาเป็นท่อนกลาง (มัชฌิมะ) **มัชฌิมปัณณาสก์** เล่มนี้ซึ่งเป็นเล่มสุดท้าย จึงชื่อว่ามัชฌิมนิกาย **อุปริปัณณาสก์** (๕๐ สูตรเบื้องบน อันเทียบได้กับส่วนปลายของต้นไม้) ในเล่มนี้ มี ๕ วรรค วรรคละ ๑๐ สูตร คงมีพิเศษอยู่วรรคเดียว คือ วิภังควรรค ซึ่งมีถึง ๑๒ สูตร เมื่อรวมจำนวนสูตรในมัชฌิมนิกายทั้งสามเล่มเข้าด้วยกัน เล่มที่ ๑๓ มี ๕๐ สูตร และเล่มนี้ คือเล่มที่ ๑๔ มี ๕๒ สูตร จึงเป็น ๑๕๒ สูตร

ขึ้นวรรคที่ ๑ ชื่อเทวทหวรรค (วรรคมีเทวทหสูตรเป็นสูตรแรก)

๑. เทวทหสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในเทวทหนิคม

๑. พระผู้มีพระภาคประทับในนิคมเทวทหะ แคว้นสักกะ ณ ที่นั้น ได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า มีสมณพราหมณ์บางพวกมีความเห็นว่า สุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุขที่บุคคลเสวยทั้งปวง เนื่องมาจากเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อน เมื่อกรรมเก่าหมดไป ไม่ทำกรรมใหม่ ไม่มีกิเลสต่อไปอีก ก็สิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม ก็สิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ก็สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงก็ทำลายไปหมด ผู้มีวาทะอย่างนี้เป็นพวกนิครนถ์ (นักบวชพวกหนึ่ง มีนิครนถนาฏบุตรเป็นหัวหน้า)

๒. ตรัสเล่าว่า พระองค์เคยเสด็จเข้าไปหาพวกนิครนถ์เหล่านั้น ถามว่า พวกท่านมีความเห็นอย่างนั้นจริงหรือ ถ้าพวกนั้นรับว่าจริง ก็จะตรัสถามว่า รู้หรือไม่ว่า ได้เคยเป็นอะไร หรือไม่เคยเป็นอะไรในกาลก่อนเคยทำบาปกรรมหรือไม่เคยทำในกาลก่อน รู้หรือไม่ว่าทุกข์ที่หมดไปแล้วมีเท่านี้ ทุกข์ที่จะพึงทำให้หมดไปมีเท่านี้ เมื่อทุกข์หมดไปเท่านี้แล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักหมดไป รู้หรือไม่ว่าการละอกุศลธรรม การทำกุศลธรรมให้ถึงพร้อมย่อมมีได้ในปัจจุบัน ก็ตอบว่า ไม่รู้ทุกคำถาม พระองค์จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อไม่รู้ก็ไม่ควรจะยืนยันว่าสุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุขทั้งปวง เนื่องมาจากเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อน. เปรียบเหมือนคนที่ถูกยิงด้วยลูกศร เมื่อหมอผ่าตัดถอนลูกศรออก เอาไฟย่างปากแผล เมื่อหายแล้ว ก็ยังนึกออกถึงทุกขเวทนาที่เคยได้รับในการถูกยิง ในการผ่าตัด และในการย่างปากแผล แต่พวกนิครนถ์ไม่รู้เรื่องอะไรเลย เกี่ยวกับการเกิดหรือกระทำในกาลก่อน จะกล่าวยืนยันว่า เวทนาที่ได้รับเนื่องมาจากเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อนอย่างไร.

๓. พวกนิครนถ์ยังว่า นิครนถนาฏบุตรเป็นสัพพัญญู รู้แจ้งเห็นจริงสิ่งทั้งปวง กล่าวไว้อย่างนี้และพวกเราก็พอใจเห็นด้วย. จึงตรัสตอบนิครนถ์พวกนั้นว่า ธรรม ๕ ประการ คือ ความเชื่อ, ความพอใจ, การฟังสืบๆมา, การตรึกตามอาการ, ความชอบใจตรงกับความเห็นของตน มีผลเป็น ๒ ทาง (คือผิดก็ได้ ถูกก็ได้ เป็นการเตือนไม่ให้ติดความเชื่อ ความพอใจ เป็นต้น)

๔. ครั้นแล้วตรัสถามว่า ในสมัยใดมีความพยายาม ความเพียรกล้า ในสมัยนั้นย่อมได้เสวยทุกขเวทนากล้า แต่สมัยใดความพยายาม

ความเพียรไม่กล้า ในสมัยนั้นก็มิได้เสวยทุกขเวทนากล้าใช่หรือไม่ เมื่อพวกนิครนถ์ยอมรับว่าเป็นเช่นนั้น (อันเป็นการยอมรับว่าตนสร้างทุกขเวทนาขึ้นเองในปัจจุบัน ขัดกันกับหลักการที่ว่า เวทนาเกิดมาจากการกระทำในกาลก่อน) พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ควรกล่าวว่า เวทนาทุกชนิด เนื่องมาจากเหตุที่กระทำไว้ในกาลก่อน.

๕. ตรัสถามพวกนิครนถ์ว่า ด้วยความพยายามและความเพียร จะสามารถเปลี่ยนกรรมที่จะให้ผลในปัจจุบันหรือให้ผลในชาติหน้าหรือให้ผลเป็นทุกข์ กลายเป็นตรงกันข้ามจะได้หรือไม่ ตอบว่าไม่ได้ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นความพยายามความเพียรของพวกนิครนถ์ชื่อว่าไร้ผล

๖. ตรัสกับภิกษุทั้งหลายต่อไปว่า พวกนิครนถ์ที่มีความเห็นอย่างนี้ย่อมถูกติเตียนโดยฐานะ ๑๐ คือ

๑) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อน พวกนิครนถ์ (ที่ได้รับทุกข์หนักเพราะทรมานตัว) ก็คงทำกรรมชั่วไว้

๒) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะท่านผู้เป็นใหญ่สร้าง (หรือบันดาล) ท่านผู้เป็นใหญ่ก็คงจะชั่วชาติจึงสร้างให้พวกนิครนถ์ได้รับทุกข์

๓) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะเหตุบังเอิญ พวกนิครนถ์ก็ประสบเหตุบังเอิญที่ชั่ว เพราะต้องได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก

๔) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะชาติกำเนิด ชาติกำเนิดของนิครนถ์ก็คงจะชั่ว จึงทำให้เสวยทุกขเวทนาหนัก.

๕) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะความพยายามในปัจจุบัน ความพยายามในปัจจุบันของพวกนิครน์ก็คงจะชั่ว จึงทำให้เสวย

ทุกขเวทนาหนัก

๖) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อน หรือมิใช่เพราะเหตุที่ทำไว้ในกาลก่อน พวกนิครนถ์ก็ถูกติเตียน

๗) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะท่านผู้เป็นใหญ่สร้างหรือไม่ก็ตาม พวกนิครนถ์ก็ถูกติเตียน

๘) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะเหตุบังเอิญหรือไม่ก็ตาม พวกนิครนถ์ ก็ถูกติเตียน

๙) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะชาติกำเนิดหรือไม่ก็ตาม พวกนิครนถ์ก็คงถูกติเตียน

๑๐) ถ้าสัตว์เสวยสุขทุกข์ เพราะความพยายามในปัจจุบันหรือไม่ก็ตาม พวกนิครนถ์ก็คงถูกติเตียน (เพราะลัทธิของพวกนี้คือทรมานตัวให้ได้รับความลำบาก)

๗. ครั้นแล้วทรงแสดงวิธีที่ความพยายาม ความเพียรจะมีผล คือไม่ปล่อยตัวให้ทุกข์ครอบงำ ไม่สละสุขที่ถูกธรรม **ไม่ติดอยู่ในสุขนั้น มีปัญญารู้เห็นตามเป็นจริง ก็จะคลายความกำหนัดยินดีเสียได้** ความทุกข์ก็จะหมดไปได้ ความพยายาม ความเพียร จึงชื่อว่ามีผล (ตอนนี้เป็นการแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา)

๘. ทรงแสดงต่อไปว่า ภิกษุพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า ถ้าอยู่สบาย อกุศลธรรมจะเจริญ กุศลธรรมจะเสื่อม ถ้าตั้งตนไว้ในทุกข์ อกุศลธรรมจะเสื่อม กุศลธรรมจะเจริญ ก็จะตั้งตนไว้ในทุกข์ เพื่อให้อกุศลธรรมเสื่อม และเพื่อให้กุศลธรรมเจริญ. แต่ในสมัยอื่นจะไม่ทำเช่นนั้น เพราะสำเร็จประโยชน์แล้วจึงไม่ต้องทำเช่นนั้นอีก เปรียบเหมือนช่างศรย่างลูกศร ดัดลูกศรที่ง่ามไม้ ทำให้ตรงใช้การได้

ภายหลังก็ไม่ต้องย่าง หรือดัดซ้ำอีก อย่างนี้ก็เป็นอีกประการหนึ่งที่ความพยายาม ความเพียรชื่อว่ามีผล.

๙. ครั้นแล้วทรงแสดงถึงการมีบุคคลออกบวช เว้นความชั่ว มีศีลสำรวมอินทรีย์ เจริญสมาธิ ละนีวรณ์ ๕ บำเพ็ญฌานทั้งสี่ ได้วิชชา ๓ มีอาสวักขยญาณ (ความรู้อันทำให้สิ้นอาสวะ) เป็นที่สุด ความพยายาม ความเพียร ก็ชื่อว่ามีผลเป็นข้อ ๆ มา

๑๐. ทรงแสดงในที่สุดว่า พระตถาคตได้เสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะ (ตรงกันข้ามกับนิครนถ์ที่เสวยทุกขเวทนาอันหนัก) จึงได้รับการสรรเสริญทั้งสิบฐานะ (ตรงกันข้ามกับการที่พวกนิครนถ์ถูกติเตียนทั้งสิบฐานะดั่งกล่าวมาแล้ว ตามข้อ ๖)

๒. ปัญจัตตยสูตร
สูตรว่าด้วยความเห็น ๕ ประการที่จัดเป็นประเภทได้ ๓

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายถึงสมณพราหมณ์บางพวกที่มีความเห็นปรารภส่วนสุดเบื้องปลาย (เมื่อตาย) คือ

๑) อัตตาที่มีความจำได้หมายรู้ ย่อมไม่มีโรคหลังจากตายแล้ว

๒) อัตตาที่ไม่มีความจำได้หมายรู้ ย่อมไม่มีโรคหลังจากตายแล้ว

๓) อัตตาที่มีความจำได้หมายรู้ก็ไม่ใช่ ไม่มีความจำได้หมายรู้ก็ไม่ใช่ ย่อมไม่มีโรคหลังจากตายแล้ว

๔) บางพวกบัญญัติความขาดสูญของสัตว์ที่เป็นอยู่

๕) **บางพวกบัญญัตินิพพานในปัจจุบัน**[๑]

ความเห็นทั้งห้าประการนี้จัดได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. บัญญัติตนว่าไม่มีโรคหลังจากตาย ๒. บัญญัติความขาดสูญของสัตว์ ๓. บัญญัตินิพพานในปัจจุบัน.

๒. ครั้นแล้วทรงแจกรายละเอียดแห่งความเห็น ๕ ประการนั้น และตรัสสรูปในตอนท้ายว่า ตถาคตรู้เท่า เห็นความถอนตัวจากความเห็นนั้น ๆ ได้ จึงก้าวล่วงความเห็นนั้น แล้วได้ทรงแสดงถึงความเห็นปรารภเบื้องปลาย และความเห็นปรารภเบื้องต้น แล้วชี้ให้เห็นว่า**ตถาคตมีความไม่ยึดมั่นถือมั่น หลุดพ้น (อนุปาทาวิโมกข์)**

๓. กินติสูตร
สูตรว่าด้วยความคิดว่า "เป็นอย่างไร"

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ราวป่า อันเป็นที่นำพลีกรรมไปทำพิธีใกล้กรุงกุสินารา ณ ที่นั้น ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า มีความคิดเห็นในพระองค์เป็นอย่างไร คือเห็นว่าพระองค์ทรงแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งจีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ, ความเป็นนั่นเป็นนี่ หรือไม่เป็นนั่นเป็นนี่อย่างนั้นหรือ. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า มิได้คิดเช่นนั้น.

๒. ตรัสต่อไปว่า เมื่อไม่คิดเช่นนั้น เธอคิดอย่างไรเล่า กราบทูลว่าคิดว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมด้วยความอนุเคราะห์ จึง

---

[๑] คำว่า นิพพานในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาก็แสดงถึงเหมือนกัน แต่ในที่นี้ หมายถึงเข้าใจผิดว่า ความสุขบางชั้น เช่น สุขในกาม สุขในฌาน ว่าเป็นนิพพานในปัจจุบัน

ตรัสว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านทั้งหลายทั้งปวงก็พึงพร้อมเพรียงไม่วิวาทกัน**ศึกษาในสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น จนถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗)** เมื่อศึกษาอย่างนี้ ถ้าภิกษุ ๒ **รูป มีวาทะต่างกันในอภิธรรม**[๒] ก็พึงเข้าไปหาภิกษุที่ว่าง่ายกว่า พูดให้รู้ถึงความต่างกันโดยอรรถะพยัญชนะเตือนอย่าให้วิวาทกัน อันไหนถือมาผิด (หรือเวียนมาผิด) ก็พึงทรงจำไว้แล้วกล่าวแต่ที่เป็นธรรมเป็นวินัย

๓. ต่อจากนั้นทรงแสดงเงื่อนไขต่างๆ ที่ภิกษุพร้อมเพรียงกันศึกษาอยู่ มีภิกษุผู้มีวาทะต่างกันโดยอรรถะ เสมอกันโดยพยัญชนะบ้าง เสมอกันโดยอรรถะ ต่างกันโดยพยัญชนะบ้าง, เสมอกันทั้งโดยอรรถะทั้งโดยพยัญชนะบ้าง ควรเข้าไปหาฝ่ายที่ว่าง่าย แล้วชี้แจงและทรงจำไว้ให้ดี กล่าวแต่ที่เป็นธรรมเป็นวินัย

๔. ต่อจากนั้นทรงแสดงว่า เมื่อภิกษุพร้อมเพรียงกันศึกษาอยู่ มีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งต้องอาบัติก็ยังไม่พึงโจทท้วงพึงพิจารณาตัวบุคคลก่อน ถ้าพอว่ากล่าวได้ไม่ยุ่งยาก ก็พึงว่ากล่าว ถ้าจะยุ่งยาก เกิดการเบียดเบียน ก็พึงวางเฉย

๕. ถ้ามีปากเสียงกัน มีความไม่พอใจเกิดขึ้น ก็พึงกล่าวกะภิกษุผู้ว่าง่าย ให้เห็นโทษว่าสมณะพึงติเตียน, ไม่ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน, เมื่อภิกษุอื่นถามว่า อาจจะทำให้ภิกษุเหล่านั้นออกจากอกุศล ตั้งอยู่ในกุศลได้หรือไม่ ถ้าจะตอบให้ดี ก็พึงตอบว่า เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค สดับธรรมที่ทรงแสดงแล้ว กล่าวธรรมนั้น แก่ภิกษุ

---

[๒] คำว่า อภิธรรม ในที่นี้ อรรถกถาแก้ว่า ธรรมอันวิเศษยิ่ง คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

เหล่านั้น พวกเธอก็ออกจากอกุศล ตั้งอยู่ในกุศลได้. ตอบอย่างนี้ ไม่เป็นการยกตน (ว่าสามารถ) ไม่เป็นการข่มผู้อื่น (ว่าไม่สามารถ) และก็จะไม่ถูกตำหนิ

๔. สามคามสูตร
สูตรว่าด้วยเหตุการณ์ที่เกิดในหมู่บ้านชื่อสามะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ สามคาม แคว้นสักกะ ครั้งนั้น นิครนถนาฏบุตรถึงแก่กรรมในกรุงปาวาแล้วไม่นาน สาวกก็แตกกันทะเลาะวิวาทกัน พระจุนทะเข้าไปหาพระอานนท์เล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงนำเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลเรื่องราว และแสดงความปรารถนาที่จะเห็นว่าไม่มีการวิวาทเกิดขึ้นในสงฆ์ซึ่งจะเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นความสุขแก่ชนเป็นอันมาก.

๒. พระผู้มีพระภาคจึงตรัสแก่พระอานนท์ **ทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ,** มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๖ ประการ, อธิกรณ์ ๔ อย่าง, วิธีระงับอธิกรณ์ ๗ อย่าง และในที่สุดได้ทรงแสดง **ธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน ๖ ประการที่เรียกว่าสาราณิยธรรม[๒] อันเป็นไปเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์และมีเมตตาต่อกัน เพื่อสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน**

---

[๒] ธรรม ๖ ได้แก่ ๑. เมตตากายกรรม ๒. เมตตาวจีกรรม ๓. เมตตามโนกรรม ๔ แบ่งปันบริโภค(สาธารณโภคิตา) ๕.สีลสามัญญตา ๖.ทิฏฐิสามัญญตา-ผู้รวบรวม

๕. สุนักขัตตสูตร
สูตรว่าด้วยสุนักขัตตลิจฉวี

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอด ในป่าใหญ่ใกล้กรุง**เวสาลี สมัยนั้นภิกษุหลายรูปพยากรณ์อรหัตผล**ในสำนักพระผู้มีพระภาค (คือพูดว่าตนเป็นพระอรหันต์) **สุนักขัตตลิจฉวี**ได้ทราบ**จึงเข้าไปราบทูลถามว่า** ภิกษุพวกนั้นพยากรณ์โดยชอบ (ได้บรรลุจริง ๆ) หรือสำคัญผิดว่าได้บรรลุ. ตรัสตอบว่ามีทั้งสองประเภท แต่ประเภทที่สำคัญผิดว่าได้บรรลุ ตถาคตก็คิดว่าจักแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น ส่วนผู้ที่แต่งปัญหาเข้ามาถามตถาคต (เพื่อลองดี) แม้ตถาคตคิดว่าจักแสดงธรรมแก่เขา ความคิดนั้นก็เป็นอย่างอื่น (คือรู้สึกว่าฝ่ายหนึ่งเข้าใจผิด อีกฝ่ายหนึ่งตั้งอยู่ในอิจฉาจาร คือมีความอยาก ความปรารถนาเป็นตัวนำ).

ซากกรุงเวสาลีปัจจุบัน พระเจ้าอโศกปักเสาหิน
เป็นเครื่องหมาย เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๖

๒. เมื่อสุนักขัตตลิจฉวีกราบทูลขอให้ทรงแสดงธรรมเพื่อภิกษุทั้งหลายจักได้ทรงจำไว้ **พระผู้มีพระภาค จึงทรงแสดงเรื่องกาม ๕ คือ รูป เสียง เป็นต้น ที่น่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ** แล้วทรงแสดง

ถึงฐานะที่อาจเป็นไปได้ที่บุคคลผู้น้อมใจไปในโลกามิส (เหยื่อล่อของโลกมีรูป เสียง เป็นต้น) ย่อมพูดย่อมตรึกตรองแต่เรื่องประเภทนั้น คบบุคคลที่น้อมจิตไปในโลกามิสด้วยกัน ไม่สนใจฟังถ้อยคำที่เนื่องด้วย (ฌานสมาบัติที่เป็น) อาเนญชะ[๑] (คือไม่หวั่นไหว) ไม่คบบุคคลที่มีใจน้อมไปในอาเนญชะนั้น จึงพึงทราบได้ว่าเป็นผู้น้อมไปในโลกามิส

๓. ครั้นแล้วได้**ทรงแสดงต่อไปถึงฐานะที่อาจเป็นไปได้** ที่ผู้น้อมจิตไปในอาเนญชะ, ในอากิญจัญญายตนะ (อรูปสมาบัติที่ ๓), ในเนวสัญญานาสัญญายตนะ (อรูปสมาบัติที่ ๔)และ**ในสัมมานิพพาน** (สภาพที่ดับกิเลสและความทุกข์โดยชอบ) แต่ละข้อ ย่อมพูด ย่อมตรึกตรองแต่เรื่องที่ตนสนใจ ไม่สนใจฟังในเรื่องที่ต่ำกว่า (ระบุชื่อเป็นชั้นๆ จนถึง**สัมมานิพพานซึ่งถือว่าสูงสุด**) จึงพึงทราบได้ว่าเป็นผู้น้อมไปในอาเนญชะ ในอากิญจัญญายตนะ เป็นต้น จนถึงสัมมานิพพาน.

๔. แล้วทรงแสดงถึงฐานะที่อาจเป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปรู้ว่า **ลูกศรคือตัณหา** อันพระสมณะ (พระพุทธเจ้า) ได้ตรัสไว้ **พิษร้ายคืออวิชชา** ย่อมกำเริบเพราะฉันทราคะ (ความกำหนัดเพราะพอใจ) และพยาบาท (ความคิดปองร้าย) **ถ้าละลูกศรคือตัณหาได้ นำพิษร้ายคืออวิชชาออกได้ ตนก็จะน้อมไปในสัมมานิพพาน** แต่ก็ประกอบเนือง ๆ ในทางที่แสดงต่อสัมมานิพพาน จึงถูกราคะครอบงำจิตถึงความตาย (จากศาสนา) หรือทุกข์ปางตาย (ต้องอาบัติเศร้าหมองอื่นๆ) และทรงแสดงภิกษุที่ตรงกันข้าม คือรู้แล้ว

---

[๑] อรรถกถาแก้ว่า สมาบัติ ๖ เบื้องต่ำ (รูปฌาน ๔ อรูปฌานที่ ๑ ที่ ๒ รวมเป็น ๖)

ไม่ประกอบเนือง ๆ ในทางที่แสดงต่อสัมมานิพพานจึงไม่เป็นเช่นนั้น ทรงเปรียบเหมือนคนถูกลูกศรไปให้หมอผ่าตัดถอนเอาลูกศรออกแล้ว แต่กินของแสลง และไม่รักษาปากแผลให้ดี แผลก็อาจกำเริบทำให้ถึงตาย หรือทุกข์ปางตายได้ และเหมือนอบุคคลที่ไม่กินของแสลง รักษาปากแผลดี แผลก็ไม่กำเริบ.

๕. ตรัสต่อไปว่า **ภิกษุผู้สำรวมในอายตนะ ๖** (มีตา, หู เป็นต้น) รู้ว่ากิเลสเป็นรากของความทุกข์ **เป็นผู้ไม่มีกิเลส หลุดพ้นเพราะสิ้นกิเลสแล้ว** ก็มิใช่ฐานะที่จะนำกายเข้าไปเกลือกกลั้วในสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส และคิดในทางที่เป็นกิเลส เปรียบเหมือนคนผู้รักชีวิตย่อมไม่ดื่มยาพิษ ไม่ยื่นมือ หรือหัวแม่มือ หัวแม่เท้าเข้าหางูพิษ

๖. อาเนญชสัปปายสูตร
สูตรว่าด้วยปฏิปทาเป็นที่สบายแก่อาเนญชะ[๑]

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกุรุ ณ ที่นั้น ได้ตรัสชี้ให้เห็นโทษของกามและกามสัญญา (ความกำหนดหมายเกี่ยวกับกาม) ว่า ทั้งสองอย่างนี้เป็นบ่วงมาร, เป็นวิสัยของมาร, เป็นเหยื่อล่อของมาร, เป็นที่โคจรของมาร

---

๑ คำว่า อาเนญชะนี้จะได้แก่อะไร เป็นปัญหาสำคัญยิ่งทางวิชาการ **ในสุนักขัตตสูตรที่ ๕ แสดงว่าฌานหรือสมาบัติ ๖ เป็นอาเนญชะ (รูปฌาน ๔ อรูปฌานที่ ๑ ที่ ๒)** แต่เวลาอธิบายอเนญชาภิสังขาร พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า เจตนาในอรูปฌาน ๔ เป็นอเนญชาภิสังขาร ไม่พูดถึงรูปฌานเลย คงเอารูปฌานไปไว้ในปุญญาภิสังขาร **แต่ลีลาพระพุทธภาษิตที่แสดงในพระสูตรนี้และในสุนักขัตตสูตร ก่อนถึงสูตรนี้ อาเนญชะ มีความหมายคลุมทั้งรูปฌาน ๔ และอรูปฌานที่ ๑ ที่ ๒** ดังกล่าวแล้ว. อนึ่ง คำว่า อาเนญชะ แปลว่า ความเป็นสภาพไม่หวั่นไหว. แต่ในเล่ม ๒๑ จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย ทรงอธิบายอาเนญชะว่า ได้แก่รูปฌาน ๔

๒. ทรงแสดงว่าอริยสาวกพิจารณาเห็นอย่างนี้ อยู่ด้วยจิตอันเป็นมหัคคตะ (เป็นฌาน) เมื่อตายไปก็มีฐานะที่วิญญาณพึงเข้าถึงอาเนญชะ (ความเป็นสภาพที่ไม่หวั่นไหว) นี้จัดเป็นข้อปฏิบัติที่ ๑ อันเป็นที่สบายแก่ (เข้ากันได้กับ) อาเนญชะ

๓. ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่ ๒ อันเป็นที่สบายแก่อาเนญชะ เช่นข้อแรก แต่เพิ่ม**การพิจารณารูปทั้งมหาภูตรูป** (รูปใหญ่ได้แก่ธาตุทั้งสี่) **และอุปาทายรูป** (รูปที่ปรากฏเพราะอาศัยธาตุทั้งสี่)[๑]

๔. ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่ ๓ อันเป็นที่สบายแก่อาเนญชะ แต่เพิ่มการพิจารณาเรื่องรูปและรูปสัญญา (ความกำหนดหมายรูป) ให้เห็นไม่เที่ยง ไม่ควรยินดี

๕. ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ อันเป็นที่สบายแก่อากิญจัญญายตนะ (อรูปสมาบัติ ที่ ๓) ว่า ได้แก่

๑) การที่อริยสาวกพิจารณาเห็นว่า กาม, กามสัญญา, รูป, รูปสัญญา, อาเนญชสัญญา ดับไม่มีเหลือในอากิญจัญญายตนะ (สมาบัติหรือฌานที่มีความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์)

๒) พิจารณาเห็นว่าอากิญจัญญายตนะ ว่างจากตน จากสิ่งที่เนื่องด้วยตน และ

๓) พิจารณาเห็นว่า เราไม่มีที่ไหน ๆ เราไม่เกี่ยวข้องกับใครในที่ไหนๆ, ใครๆ ไม่เกี่ยวข้องกับเราในที่ไหนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับเราในที่ไหนๆ. เราไม่มีเกี่ยวข้องอะไรเลย (พิจารณาความไม่มีอะไร ๔ แง่)

๖. ทรงแสดงข้อปฏิบัติที่เป็นที่สบายแก่เนวสัญญานาสัญญายตนะ (อรูปสมาบัติที่ ๔) ว่า ได้แก่การที่อริยสาวกพิจารณาเห็นว่า กาม,

---

[๑] ค้นคว้ารายละเอียดในหนังสือเล่ม ๘ ปริจเฉท ๖ เรื่องรูปสังคหวิภาค-ผู้รวบรวม

กามสัญญา, รูป, รูปสัญญา, อาเนญชสัญญา ดับไม่มีเหลือในเนวสัญญานาสัญญายตนะ (สมาบัติที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)

๗. พระอานนท์กราบทูลถามว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้วางเฉยได้ จะพึงปรินิพพานหรือไม่ปรินิพพาน. ตรัสตอบว่า ปรินิพพานก็มี ไม่ปรินิพพานก็มี **ที่ไม่ปรินิพพานก็เพราะยังมีอุปาทาน** คือยึดมั่นเนวสัญญานาสัญญายตนะ **ที่ปรินิพพานก็เพราะไม่มีอุปาทาน**

๘. พระอานนท์กราบทูลถามว่า ความหลุดพ้นอันเป็นอริยะ (อริยวิโมกข์) เป็นอย่างไร ตรัสตอบว่า ได้แก่อมตะ คือความหลุดพ้นแห่งจิตเพราะไม่ยึดมั่นสิ่งต่างๆที่รวมเรียกว่าสักกายะ (กายของตน) คือ กาม, กามสัญญา, รูป, รูปสัญญา, อาเนญชสัญญา, อากิญจัญญายตนสัญญาและเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญา.

๙. ครั้นแล้วตรัสชี้ว่า **นั่นโคนไม้, นั่นเรือนว่าง, ท่านทั้งหลายจงเพ่ง, จงอย่าประมาท, จงอย่าเดือดร้อนในภายหลัง** นี้แลคืออนุสาสนีของเรา

๗. คณกโมคคัลลานสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อคณกโมคคัลลานะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพารามใกล้กรุงสาวัตถี ตรัสตอบเรื่องอนุปุพพสิกขา (ข้อศึกษาโดยลำดับ) อนุปุพพปฏิปทา (ข้อปฏิบัติโดยลำดับ) ในพระธรรมวินัยนี้ แก่คณกโมคคัลลานพราหมณ์ผู้ทูลถาม โดยชี้ไปที่:

๑) การมีศีล**สำรวมในปาฏิโมกข์** (ศีลที่เป็นประธาน)

๒) การ**สำรวมอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๓) ความเป็น**ผู้รู้ประมาณ**ในอาหาร

๔) การประกอบ**ความเพียร**เป็นเครื่องดื่ม (ไม่เห็นแก่นอนมากนัก)

๕) การมี**สติ**สัมปชัญญะ

๖) การบำเพ็ญ**สมาธิ**ชำระจิตจากนีวรณ์ ๕

๗) การ**สงบ**จากกาม จากอกุศลธรรม บำเพ็ญฌานที่ ๒ ถึงฌานที่ ๔

๒. **พราหมณ์ถามว่า พระนิพพานมีอยู่ ทางไปสู่พระนิพพานมีอยู่** พระสมณโคดมผู้ทรงชักชวนให้ไปก็มีอยู่ เหตุไฉนบางคนที่ได้รับคำสั่งสอนแล้วจึงได้บรรลุ **บางคนจึงมิได้บรรลุ** ตรัสตอบว่า **เหมือนชี้ทางให้คนไปกรุงราชคฤห์ แต่ไปทางอื่นเสียก็ไปไม่ถึง ถ้าไปถูกทางตามที่ชี้ก็ถึงได้** คณกโมคคัลลานพราหมณ์ กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๘. โคปกโมคคัลลานสูตร
สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโคปกโมคคัลลานะ

๑. พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้วไม่นาน พระอานนท์อยู่ในเวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรุกำลังให้ซ่อมแซมกรุงราชคฤห์ เพื่อทรงต้อนรับพระเจ้า (จัณฑ) ปัชโชต แห่งแคว้นอวันตี (ผู้เป็นสหายของพระเจ้าพิมพิสารพระราชบิดา) พระอานนท์แวะไปสนทนากับโคปกโมคคัลลานพราหมณ์ (ซึ่งกำลังอยู่ที่โรงงาน) พราหมณ์ถามถึงภิกษุผู้มีคุณธรรมเท่าพระพุทธเจ้าว่า มีหรือไม่

ตอบว่า ไม่มี แล้วชี้ว่า พระพุทธเจ้าทรงชี้ทางพระสาวกเป็นผู้ดำเนินตามทาง

๒. วัสสการพราหมณ์ตรวจงานมาพบ จึงถามว่า พระศาสดาทรงตั้งใครเป็นที่พึ่งที่ระลึกแทนพระองค์. ตอบว่า ไม่ได้ทรงตั้งใคร. ถามว่า มีใครที่สงฆ์แต่งตั้งให้แทนหรือไม่ ตอบว่า ไม่มี. ถามว่า ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่มีที่พึ่งที่ระลึก. ตอบว่า มี คือ มีพระธรรมเป็นที่พึ่งที่ระลึก. พราหมณ์ขอให้อธิบาย จึงอธิบายถึงการที่ภิกษุประชุมกันสวดปาฏิโมกข์ จัดการกับภิกษุที่ต้องอาบัติ ไม่ใช่ถือว่าบุคคลจัดการ แต่พระธรรมจัดการ. เมื่อถามว่า มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่ท่านเคารพนับถืออยู่อาศัย ตอบว่า มี. ถามว่า เมื่อตอบปฏิเสธว่าไม่มีใครแทนพระพุทธเจ้า แล้วกลับตอบรับว่า มีผู้ที่ท่านเคารพนับถืออยู่อาศัย จะหมายความว่าอย่างไร.

๓. พระอานนท์จึงตอบว่า **พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมะที่น่าเลื่อมใส ๑๐ ประการไว้** ธรรมเหล่านี้มีในผู้ใด เราย่อมเคารพนับถืออยู่อาศัยผู้นั้น **ธรรมะ ๑๐ ประการ** คือ

๑) มีศีล

๒) มีการสดับมาก (พหูสุตตะ)

๓) ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ (สันโดษ)

๔) ได้ฌานตามต้องการ

๕) แสดงฤทธิ์ได้

๖) มีหูทิพย์

๗) กำหนดรู้จิตใจของผู้อื่น

๘) ระลึกชาติได้

} อภิญญา ๖

๙) มีตาทิพย์
๑๐)ทำอาสวะให้สิ้น (อาสวักขยญาณ) } อภิญญา ๖

๔. วัสสการพราหมณ์ถามอุปนนทเสนาบดีว่า ท่านเหล่านี้ ชื่อว่าเคารพบูชาผู้ควรเคารพบูชาหรือไม่ เสนาบดียอมรับว่า เคารพบูชาผู้สมควร วัสสการพราหมณ์จึงถามพระอานนท์ถึงที่อยู่ เมื่อทราบว่าอยู่ ณ เวฬุวนาราม ก็พูดเท้าความถึงพระผู้มีพระภาคเรื่องการบำเพ็ญฌาน โดยถามว่า พระโคดมทรงสรรเสริญฌานทุกชนิดหรือไม่ ตอบว่า มิได้ทรงสรรเสริญฌานทุกชนิด แต่จะไม่สรรเสริญฌานเสียทั้งหมดก็หาไม่ **พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสสรรเสริญผู้บำเพ็ญฌานอย่างไม่รู้ความจริงเกี่ยวกับนีวรณ์ ๕** (กิเลสอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี) ปล่อยให้นีวรณ์ครอบงำ **ตรัสสรรเสริญภิกษุผู้สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บำเพ็ญฌานที่ ๑ ถึงฌานที่ ๔**

๕. วัสสการพราหมณ์ยอมรับว่า พระโคดมทรงติฌานที่ควรติ ทรงสรรเสริญฌานที่ควรสรรเสริญแล้วลาไป โคปกโมคคัลลานพราหมณ์พูดกับพระอานนท์ว่า ยังไม่ตอบคำของตน (ในข้อ ๑) พระอานนท์ว่าตอบแล้ว คือไม่มีภิกษุที่มีคุณธรรมเท่าพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นผู้ชี้ทาง พระสาวกเป็นผู้ดำเนินตามทาง

๙. มหาปุณณมสูตร
สูตรว่าด้วยคืนพระจันทร์เต็มดวง สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ประทับนั่งในที่แจ้ง แวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ใน

คืนพระจันทร์เต็มดวง ๑๕ ค่ำ ภิกษุรูปหนึ่งกราบทูลถามเรื่องอุปาทานขันธ์ (ขันธ์ที่ยึดถือ) ๕ อย่าง พระผู้มีพระภาคตรัสตอบโดยใจความ คือ:-

๑) ขันธ์ ๕ มีความพอใจเป็นมูล

๒) อุปาทานกับอุปาทานขันธ์ ๕ เป็นอันเดียวกัน อุปาทานไม่อื่นจากอุปาทานขันธ์ ๕ คือ**ความกำหนัดเพราะพอใจในอุปาทานขันธ์ ๕ จัดเป็นอุปาทาน**

๓) มีความต่างกันแห่งความกำหนัดเพราะพอใจในอุปาทานขันธ์ ๕ เช่น ความคิดปรารถนาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ในอนาคต

๔) คำว่า ขันธ์ หมายถึงขันธ์ ๕ ทั้งสามกาล ทั้งภายใน, ภายนอก, หยาบ, ละเอียด, เลว, ประณีต, ไกล, ใกล้

๕) เหตุปัจจัยที่ให้บัญญัติขันธ์ ๕ คือธาตุ ๔ เป็นเหตุปัจจัยให้บัญญัติรูปขันธ์ (กองรูป) ผัสสะ เป็นเหตุปัจจัยให้บัญญัติเวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, และสังขารขันธ์ นามรูปเป็นปัจจัยให้บัญญัติวิญญาณ

๖) **สักกายทิฏฐิ**[๑] คือความเห็นรูปเป็นตน เป็นต้น

๗) สักกายทิฏฐิ จะไม่มีได้ ด้วยไม่เห็นว่ารูปเป็นตน เป็นต้น.

๘) ความสุขกาย สุขใจ เป็นอัสสาทะ (ความพอใจ) ในขันธ์ ๕, ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์แปรปรวน เป็นโทษในขันธ์ ๕, การละความกำหนัดเพราะพอใจ เป็นการหลุดพ้น หรือการถอนตัวในขันธ์ ๕.

๙) ภิกษุรู้เห็นขันธ์ ๕ ตามเป็นจริง ไม่ยึดถือ ก็จะไม่มีอหังการ

---

[๑] ความเห็นเป็นเหตุยึดกายของตน (*ด้วยเห็นว่ารูปเป็นตนแล้วถือมั่นด้วยอุปาทาน ถ้าละได้* **ก็สงบระงับเป็นปรินิพพายติ คือ หมดพยศ** ดูหน้า ๓๗ ประกอบ - ผู้รวบรวม)

(ความถือว่าเราเป็นเรา)มมังการ (ความถือว่าเป็นของเรา) และมานะ (ความถือตัว) ซึ่งเป็นกิเลสแฝงตัว

๒. ภิกษุรูปหนึ่งเกิดสงสัยว่า ถ้าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน) กรรมที่อนัตตาเป็นผู้ทำ จะถูกต้องอัตตาอะไร จึงตรัสถามให้เธอเห็นทีละข้อว่า ขันธ์ ๕ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดถืออย่างไร

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน (เป็นพระอรหันต์)

๑๐. จูฬปุณณมสูตร
สูตรว่าด้วยคืนพระจันทร์เต็มดวง สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ประทับนั่งในที่แจ้ง แวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ในคืนพระจันทร์เต็มดวง ๑๕ ค่ำ ตรัสสอนเรื่องอสัตบุรุษ (คนชั่ว) และสัตบุรุษ (คนดี) โดยแสดงว่าอสัตบุรุษประกอบด้วย**อสัทธรรม ๗ ประการ** คือ

๑) **คบ**อสัตบุรุษ
๒) **คิด**อย่างอสัตบุรุษ
๓) **ปรึกษา**อย่างอสัตบุรุษ
๔) **พูด**อย่างอสัตบุรุษ
๕) **ทำ**อย่างอสัตบุรุษ
๖) **เห็น**อย่างอสัตบุรุษ
๗) **ให้**อย่างอสัตบุรุษ

พร้อมทั้งแสดงรายละเอียด ส่วนสัตบุรุษ ทรงแสดงโดยนัยตรงกันข้าม **คติของอสัตบุรุษ คือนรก** หรือกำเนิดดิรัจฉาน **ส่วนคติของสัตบุรุษ คือความเป็นใหญ่ในเทพหรือความเป็นใหญ่ในมนุษย์**

จบวรรคที่ ๑ ขึ้นวรรคที่ ๒ ชื่ออนุปทวรรค

แปลว่า วรรคมีอนุปทสูตรเป็นหัวหน้า มี ๑๐ สูตร

๑๑. อนุปทสูตร
สูตรว่าด้วยลำดับบทธรรม

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสสรรเสริญพระสาริบุตรว่ามีปัญญาและเห็นแจ้งบทธรรมตามลำดับภายในครึ่งเดือน คือ รูปฌาน ๔, อรูปฌาน ๔, สัญญาเวทยิตนิโรธ, มีความชำนาญและบรรลุถึงฝั่งแห่งศีล, สมาธิ, ปัญญา, วิมุตติ, วิมุตติญาณทัสสนะ, หมุนธรรมจักร ตามที่พระตถาคตหมุนไปแล้วได้[๑]

๑๒. ฉวิโสธนสูตร
สูตรว่าด้วยข้อสอบสวน ๖ อย่าง

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ตรัสสอนวิธีสอบสวนภิกษุผู้พยากรณ์อรหัตตผล (ผู้พูดว่าตนเป็นพระอรหันต์) โดยวิธีตั้งปัญหาให้ตอบรวม ๖ ข้อ[๒] คือ

๑) รู้เห็นอย่างไรใน**โวหาร ๔ คือ การพูดว่า ได้เห็น ได้ฟัง ได้**

---

[๑] ศัพท์ต่าง ๆ ในสูตรนี้ มีในที่อื่นที่ผ่านมาแล้วทั้งสิ้น

[๒] พลิกไปดูคำอธิบายละเอียดใน**สูตร ๔๓ อนาถปิณฑิกโกวาทสูตร** มีข้อความเพิ่มเติมชัดเจนขึ้น (ผู้รวบรวม)

ทราบ ได้รู้แจ้ง ในสิ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ทราบ ได้รู้แจ้ง

๒) รู้เห็นอย่างไรใน**ขันธ์ ๕** ที่ยึดถือ

๓) รู้เห็นอย่างไรใน**ธาตุ ๖**

๔) รู้เห็นอย่างไรใน**อายตนะภายในภายนอก ๖ คู่** คือตาคู่กับรูป หูคู่กับเสียง เป็นต้น

๕) รู้เห็นอย่างไรใน**กายที่มีวิญญาณครองของตน**

๖) รู้เห็นอย่างไรใน**นิมิตทั้งปวงภายนอก** จิตจึงหลุดพ้นจากอาสวะถอนอหังการ (ความถือเรา) มมังการ (ความถือว่าเป็นของเรา) และมานะ (ความถือตัว) ซึ่งเป็นอนุสัย (กิเลสที่แฝงตัว) เสียได้ พร้อมทั้งแสดงคำตอบในทางรู้เท่าและตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา จนได้อาสวักขยญาณ คือญาณอันทำอาสวะให้สิ้นเป็นที่สุด[๑]

๑๓. สัปปุริสธัมมสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะของคนดี

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงทั้งธรรมะของคนดีและธรรมะของคนชั่ว (สัปปุริสธรรม, อสัปปุริสธรรม) โดยแสดงธรรมะของคนชั่วก่อน แล้วแสดงธรรมะของคนดีกำกับ เป็นคู่ๆ ไปรวม ๒๐ คู่ **ในที่นี้จะแสดงแต่ฝ่ายชั่ว** (ฝ่ายดีพึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม คือ ไม่ยกตนข่มผู้อื่น) **คือยกตนข่มผู้อื่น เพราะ:–**

๑) ออกบวชจาก**ตระกูลสูง**

๒) ออกบวชจาก**ตระกูลใหญ่**

---

[๑] ในพระไตรปิฎกแสดงไว้ชัดเพียง ๕ ข้อ ส่วนข้อ ๖ แสดงตามมติอรรถกถาให้แยกปัญหาเรื่องกายของตนกับกายของผู้อื่น นอกจากนั้นอรรถกถายังแสดงมติอื่นอีก

๓) มีคนรู้จัก มียศ

๔) มีลาภปัจจัย ๔

๕) สดับตรับฟังมาก

๖) ทรงจำวินัยได้

๗) เป็นนักกล่าวธรรม

๘) อยู่ป่า

๙) ทรงผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่นที่เก็บตกเอามาปะติดปะต่อเป็นจีวร)

๑๐) ถือบิณฑบาต

๑๑) อยู่โคนไม้

๑๒) อยู่ป่าช้า

๑๓-๑๖) ได้รูปฌาน ที่ ๑ ถึงที่ ๔

๑๗-๒๐) ได้อรูปฌานที่ ๑ ถึงที่ ๔.

ส่วนภิกษุผู้ก้าวล่วงอรูปฌานที่ ๔ เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธได้ ตั้งแต่ชั้นอนาคามีขึ้นไป ย่อมสิ้นอาสวะ ไม่ยึดถือสิ่งใด ๆ

๑๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงธรรมะที่ควรเสพและไม่ควรเสพเป็น ๓ ตอน พระสาริบุตรกราบทูลขยายความย่อให้พิสดารทั้งสามตอนนั้น ตรัสรับรองว่าถูกต้อง คือ :-

๑) **ความประพฤติกาย,** ความประพฤติทางวาจา, ความประพฤติ**ทางใจ,** ความคิด, การได้สัญญา (ความกำหนดหมาย), การได้ทิฏฐิ (ความเห็น), การได้อัตตภาพ (รวม ๗ หัวข้อ) **แต่ละข้อมีทั้งควรเสพและไม่ควรเสพ**

๒) รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, และธรรมะ ที่พึงรู้แจ้งได้ทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย และใจ **แต่ละข้อมีทั้งควรเสพและไม่ควรเสพ**

๓) ปัจจัย ๔ มีจีวร เป็นต้น, คาม, นิคม, นคร, ชนบท, และบุคคล **แต่ละข้อมีทั้งควรเสพและไม่ควรเสพ**

พระสาริบุตรอธิบายในหลักใหญ่ที่ว่า **ถ้าเสพเข้าอกุศลธรรมเจริญ กุศลธรรมเสื่อม ก็ไม่ควรเสพ ถ้าอกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญก็ควรเสพ** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผู้ใดรู้อรรถ (เนื้อความ) แห่งคำที่ตรัสไว้อย่างย่อ ๆ โดยพิสดาร ผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์และความสุข

๑๕. พหุธาตุกสูตร
สูตรว่าด้วยธาตุหลายอย่าง

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภัย, อันตราย, อุปสัค เกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต พระอานนท์กราบทูลถามว่า ด้วยเหตุเพียงไรภิกษุจึงควรแก่ถ้อยคำว่า **ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต** เป็นผู้พิจารณาสอนสวน. ตรัสตอบว่า **ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ, ฉลาดในอายตนะ, ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท และฉลาดในฐานะ** (สิ่งที่เป็นไปได้) **และอฐานะ** (สิ่งที่เป็นไปไม่ได้)

๒. **ในข้อฉลาดในธาตุ** ทรงแสดงความเป็นผู้ฉลาดใน**ธาตุ ๑๘ (อายตนะภายใน** มีตา เป็นต้น **๖**, **อายตนะภายนอก** มีรูป เป็นต้น **๖, วิญญาณ** มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น **๖** รวมเป็น ๑๘); **ธาตุ ๖** คือ ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, อากาศ, วิญญาณ ; **ธาตุ ๖** คือ สุขกาย, ทุกข์กาย, สุขใจ, ทุกข์ใจ, เฉยๆ, อวิชชา (ความไม่รู้) ; **ธาตุ ๖** คือ กาม, เนกขัมมะ (ออกจากกาม), พยาบาท, ไม่พยาบาท, เบียดเบียน, ไม่เบียดเบียน ; **ธาตุ ๓** คือ กาม, รูป, อรูป; **ธาตุ ๒** คือ ธาตุที่ปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตาธาตุ) ธาตุที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง (อสังขตาธาตุ).

๓. **ในข้อฉลาดในอายตนะ** ทรงแสดงความเป็นผู้ฉลาดในอายตนะภายใน ๖ ภายนอก ๖

๔. **ในข้อฉลาดในปฏิจจสมุปบาท** (ความอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น) ทรงแสดงความเป็นผู้ฉลาดทั้งใน**เหตุปัจจัยสายเกิด** คือเพราะมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งต่อๆไป ทั้งใน**เหตุปัจจัยสายดับ** คือเพราะดับสิ่งนี้ สิ่งต่อ ๆ ไปจึงดับ

๕. **ในข้อฉลาดในฐานะและอฐานะ** ทรงแสดงความเป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เช่น ผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาทิฏฐิเป็นไปไม่ได้ ที่จะเห็นสังขารว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน และสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น บุถุชน (มิจฉาทิฏฐิ) เป็นไปได้ที่จะเห็นสังขารว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน (***พระสูตรนี้*** *เป็นหัวใจของการเจริญสติปัฏฐาน ให้พึงเห็น, ได้ยิน ฯลฯ เข้ามาที่ ตา, หู ฯลฯ (มิใช่ที่รูป เสียง ฯลฯ) ให้แยกเป็นแต่ละอย่างเป็นสักว่า เห็น, ได้ยิน-ผู้รวบรวม)*

๑๖. อิสิคิลิสูตร
สูตรว่าด้วยภูเขาชื่ออิสิคิลิ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาชื่ออิสิคิลิ ใกล้กรุงราชคฤห์ ตรัสเล่าว่า ชื่อของภูเขาลูกต่างๆ เคยเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น แต่ภูเขาอิสิคิลิมีชื่อนี้มาไม่เปลี่ยนแปลง แล้วตรัสเล่าเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เฉพาะพระองค์ มิได้ตั้งศาสนาขึ้น) ประมาณ ๕๐๐ รูป ที่อาศัยอยู่ ณ ภูเขานี้ **มนุษย์ทั้งหลายเห็นแต่ท่านเข้าไป ไม่เห็นออกมา เลยตั้งชื่อว่า ภูเขาอิสิคิลิ (ภูเขากลืนฤษี)** แล้วได้แสดงพระนามของพระปัจเจกพุทธเจ้าพระองค์ต่างๆ มีพระอริฏฐะ เป็นต้น

๑๗. มหาจัตตาฬีสกสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะหมวด ๔๐ หมวดใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย มีใจความสำคัญเป็น ๓ ตอน คือ:-

๑. ทรงแสดง**สัมมาสมาธิ** (ความตั้งใจมั่นชอบ) **ที่มีที่อาศัย มีคุณธรรมอื่นๆอีก ๗ ข้อ เป็นเครื่องประกอบ** (บริขาร) คือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, เจรจาชอบ, กระทำชอบ, เลี้ยงชีวิตชอบ, พยายามชอบ, ระลึกชอบ.

๒. ทรงแสดง**สัมมาทิฏฐิ[๑] (ความเห็นชอบ) ว่าเป็นหัวหน้า**และว่า รู้จักทั้งฝ่ายเห็นชอบและฝ่ายเห็นผิด. ทรงอธิบายความเห็นผิดว่า ได้แก่เห็นว่า ทานที่ให้ไม่มี ผลกรรมดีกรรมชั่วไม่มี เป็นต้น แล้วทรงแสดง**สัมมาทิฏฐิว่ามี ๒ อย่าง คือ ที่มีอาสวะ กับที่ไม่มีอาสวะ** (ชั้นต่ำสำหรับบุถุชน ชั้นสูงสำหรับพระอริยะ) แล้วทรงแสดงสัมมาทิฏฐิในฐานะเป็นหัวหน้า ในการแจกรายละเอียดของข้อนั้น ๆ

๓. ทรงแสดงว่า ธรรมปริยายที่เรียกว่า **"มหาจัตตาฬีสกะ"** *"หมวด ๔๐ หมวดใหญ่"* คือเป็นฝ่ายกุศล ๒๐ ฝ่ายอกุศล ๒๐ (ตั้งหลักมรรค ๘ เติม**สัมมาญาณะ** ความรู้โดยชอบ **สัมมาวิมุติ** ความหลุดพ้นโดยชอบเป็น ๑๐ กุศลธรรมเป็นอเนกเหล่าอื่นที่ถึงความเกิดมีบริบูรณ์ เพราะธรรมะฝ่ายถูกทั้งสิบข้อนั้นเป็นปัจจัย จัดเป็นฝ่ายกุศล ๒๐ ตั้งหลัก มิจฉัตตะ ความผิด มีความเห็นผิดเป็นต้น มีความหลุดพ้นผิดเป็นที่สุดเป็น ๑๐ อกุศลธรรมเป็นอเนกเหล่าอื่นที่ถึงความเกิดมีบริบูรณ์ เพราะธรรมะฝ่ายผิด ๑๐ ข้อนั้นเป็นปัจจัยจัดเป็นฝ่ายอกุศล ๒๐)

---

[๑] คือความเห็นชอบในสัทธา ๔ ได้แก่ ๑.เชื่อกรรม ๒.เชื่อผลกรรม ๓.เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน ๔.เชื่อพระปัญญาตรัสรู้พระพุทธเจ้า เห็นชอบดังกล่าวมานี้ มรรค ที่เหลืออีก ๗ องค์ ย่อมเกิดตามและสัมมาญาณ กับ สัมมาวิมุติ ย่อมเกิดตาม-ผู้รวบรวม

๑๘. อานาปานสติสูตร
สูตรว่าด้วยการตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี ตรัสแสดงธรรมในท่ามกลางพระเถระผู้มีชื่อเสียง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ โดยแสดงว่า **อานาปานสติที่เจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก, ทำสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์, สติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔ ที่เจริญ ทำให้มากแล้ว ทำโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาตรัสรู้) ๗ ให้บริบูรณ์, โพชฌงค์ ๗ ที่เจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้วิชชา (ความรู้) และวิมุติ (ความหลุดพ้น) ให้บริบูรณ์.**

๒. ต่อจากนั้นทรงแสดงรายละเอียดในการเจริญอานาปานสติอย่างธรรมดา (เช่น ที่แสดงในอานาปานบรรพ มหาสติปัฏฐานสูตร) การเจริญอานาปานสติให้เกี่ยวกับกาย, เวทนา, จิต, และธรรม; การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ให้เกี่ยวกับโพชฌงค์ ๗ มีสติ เป็นต้น

๑๙. กายคตาสติสูตร
สูตรว่าด้วยการตั้งสติกำหนดพิจารณากาย

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่ากายคตาสติ(สติกำหนดพิจารณากาย) ที่เจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก พระผู้มีพระภาคเสด็จมาตรัสถามทราบความจึงทรงแสดงรายละเอียด (แบบที่ทรงแสดงในมหาสติปัฏฐานสูตร) คือ **การกำหนดพิจารณา**

กายแบ่งออกเป็น ๖ ส่วน คือ

๑) พิจารณาลมหายใจเข้าออก (อานาปานบรรพ)

๒) พิจารณาอิริยาบถของกาย เช่น ยืน เดิน (อิริยาบถบรรพ)

๓) พิจารณาความเคลื่อนไหวของกาย เช่น คู้แขน เหยียดแขน เป็นต้น (สัมปชัญญบรรพ)

๔) พิจารณาความน่าเกลียดของกาย (มนสิการบรรพ)

๕) พิจารณาร่างกายโดยความเป็นธาตุ (ธาตุบรรพ)

๖) พิจารณาร่างกายที่เป็นศพมีลักษณะต่างๆ (นวสีวถิกบรรพ)

๒. ครั้นแล้วทรงแสดงการเจริญกายคตาสติ จนได้ฌานที่ ๑ ถึงฌานที่ ๔ แล้ว**ตรัสแสดงอานิสงส์ของกายคตาสติว่าเป็นส่วนแห่งวิชชา** เป็นต้น พร้อมด้วยอุปมาต่างๆ และ**ในที่สุดได้แสดงว่า ทำให้มีอานิสงส์ ๑๐ อย่าง คือ**

๑) อดทนความไม่ยินดีและความยินดี

๒) ครอบงำความหวาดกลัวได้

๓) อดทนต่อหนาวร้อน ถ้อยคำล่วงเกิน และทุกขเวทนา เป็นต้น

๔) ได้ฌานตามปรารถนา

๕) ได้อิทธิวิธี (แสดงฤทธิ์ได้)

๖) ได้หูทิพย์

๗) ได้เจโตปริยญาณ (ญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่น)

๘) ระลึกชาติได้

๙) เห็นความตายความเกิดของสัตว์ทั้งหลาย (ทิพยจักษุ) และ

๑๐) **ทำอาสวะให้สิ้นได้**

๒๐. สังขารูปปัตติสูตร
สูตรว่าด้วยความคิด[๑] กับการเข้าถึงสภาพตามที่คิดไว้

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงการที่ภิกษุประกอบด้วย**ศรัทธา**(ความเชื่อ), **ศีล** (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย), **สุตะ** (การสดับตรับฟัง), **จาคะ** (การสละ) และ**ปัญญา**ว่า ตั้งจิตจะไปเกิดในที่ดีๆอย่างไร **เมื่ออบรมความคิดหรือเจตนากับธรรมะเป็นเครื่องอยู่** (มีศรัทธา เป็นต้น) **ให้มากแล้วก็จะเกิดในฐานะนั้นๆ ได้ตามปรารถนา** ตั้งแต่ความเป็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล จนถึงเทพ, พรหมทั้งรูปพรหมและอรูปพรหม และในที่สุด **ถึงทำอาสวะให้สิ้นได้**

จบวรรคที่ ๒ ขึ้นวรรคที่ ๓ ชื่อสุญญตวรรค แปลว่า วรรคมีสุญญตสูตรเป็นหัวหน้า มี ๑๐ สูตร

๒๑. จูฬสุญญตสูตร
สูตรว่าด้วยความว่างเปล่า สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาในบุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี. ตรัสตอบคำถามของพระอานนท์ถึงเรื่องที่ในสมัยก่อนและสมัยปัจจุบัน (ขณะนั้น) **ทรงอยู่โดยมากด้วยสุญญตาวิหาร (ธรรมะเป็นเครื่องอยู่ คือการทำในใจถึงความว่างเปล่า)** พร้อมทั้งทรงแสดงรายละเอียดในทางปฏิบัติ โดยการไม่ใส่ใจถึงสัญญา (ความกำหนด

---

[๑] คำว่า **สังขาร** ที่แปลว่า**ความคิด** เป็นการแปลถือเอาความ มีพระพุทธภาษิตบ่งชัดว่า ได้แก่ **เจตนา** ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๗

หมาย) อย่างหนึ่ง แล้วใส่ใจความเป็นหนึ่งโดยอาศัยสัญญาอีกอย่างหนึ่งสูงขึ้นไปโดยลำดับแล้วพิจารณาถึงสัญญาที่ไม่ใส่ใจว่าสูญ แต่นึกว่าสัญญาที่กำลังใส่ใจ (อันมีอารมณ์สูงกว่า) ว่าเป็นของไม่สูญ เริ่มต้นแต่**ไม่ใส่ใจมนุสสสัญญา (ความกำหนดหมายในมนุษย์) แล้วใส่ใจในอรัญญสัญญา (ความกำหนดหมายในป่า) เลื่อนระดับสูงขึ้นไป** จนถึงทำอาสวะให้สิ้นได้เป็นที่สุด. แล้วตรัสว่า สมณะหรือพราหมณ์ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ที่เข้าสู่สุญญตาอันบริสุทธิ์ยอดเยี่ยม ก็จะเข้าสู่สุญญตา (ตามที่ทรงแสดงมาแล้ว) นี้อยู่

๒๒. มหาสุญญตสูตร
สูตรว่าด้วยความว่างเปล่า สูตรใหญ่

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ตรัสกับพระอานนท์ถึงเรื่อง *"การเข้าสุญญตาภายใน"* **เพราะไม่ใส่ใจนิมิตทั้งปวง (ทำใจให้ว่างจากความเกาะเกี่ยว)** เข้าฌานที่ ๑ ถึงฌานที่ ๔ แล้วใส่ใจสุญญตาภายใน มีความรู้ตัวอยู่เสมอ แล้วใส่ใจสุญญตาภายนอก สุญญตาทั้งภายใน ทั้งภายนอก ใส่ใจอาเนญชา[๑] แล้วคอยกำหนดดูว่าจิตจะน้อมไป เพื่อสุญญตาภายใน เพื่ออาเนญชาหรือไม่ **ครั้นแล้วตรัสสอนให้มีความรู้ตัวในความเคลื่อนไหวต่างๆ ทั้งกาย, วาจา, ใจ**

๒. ต่อจากนั้นทรงแสดงอุปัทวะ (อันตราย) แห่งอาจารย์แห่งศิษย์และแห่งการประพฤติพรหมจรรย์และตรัสว่า อันตรายแห่งการ

---

[๑] อาเนญชาหรืออาเนญชะ ดูคำอธิบายในอาเนญชสัปปายสูตร เล่ม ๑๔ วรรค ๑ สูตรที่ ๖ (หมายถึง รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๑-๒ แต่พระอรรถกาจารย์ว่า หมายถึง อรูปฌาน ๔)

ประพฤติพรหมจรรย์ มีผลร้ายมากกว่าอันตรายทั้งสองข้างต้น และตรัสสอนให้ปฏิบัติต่อศาสดาฉันมิตร มิใช่ฉันศัตรู คือให้ตั้งใจฟังธรรม ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ความสุขสิ้นกาลนาน **ในที่สุดตรัสว่า พระองค์ทรงกล่าวทั้งในทางข่ม ทั้งในทางประคอง** (ไม่ใช่มุ่งแต่ลงโทษหรือมุ่งแต่ยกย่องเพียงอย่างเดียว) ผู้ใดมีสาระก็จะดำรงอยู่ได้

๒๓. อัจฉริยัพภูตธัมมสูตร
สูตรว่าด้วยสิ่งอัศจรรย์และไม่เคยมีก็มีขึ้น

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องความอัศจรรย์ในการที่พระผู้มีพระภาคทรงระลึกพระชาติได้ว่าเคยเป็นอย่างนั้น ๆ มา เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จมาตรัสถามทราบความ ก็ตรัสให้พระอานนท์กล่าวถึงความอัศจรรย์เท่าที่ทราบ พระอานนท์ก็กราบทูลตามที่เคยได้สดับมาในที่เฉพาะพระพักตร์ **ถึงความอัศจรรย์ต่างๆของพระโพธิสัตว์ เมื่อเกิดเมื่อดำรงอยู่ในเทพชั้นดุสิต ก็ทรงมีสติสัมปชัญญะ เป็นต้น จนถึงความอัศจรรย์ เมื่อประสูติจากพระครรภ์มารดา** (โปรดดูข้อความที่ย่อไว้แล้วในมหาปทานสูตร เล่ม ๑๐ มหาวัคค์ สูตรที่ ๑)

๒. ตรัสเพิ่มเติมว่า เวทนา (ความเสวยหรือรู้สึกอารมณ์) สัญญา (ความกำหนดหมาย) และวิตก (ความตรึก) ที่ตถาคตรู้แจ้งแล้วย่อมเกิดขึ้น ย่อมปรากฏ ย่อมดับไป[๒]

---

[๒] อรรถกถาอธิบายว่า มีโอกาสพิจารณาสังขารธรรมได้ตลอดเวลา ๗ วัน ไม่เหมือนสาวกที่พิจารณาได้เฉพาะ เมื่อประจวบกับสิ่งเหล่านั้นเฉพาะหน้าเมื่อถึงโอกาส

๒๔. พักกุลัตเถรัจฉริยัพภูตธัมมสูตร
สูตรว่าด้วยสิ่งอัศจรรย์และไม่เคยมีก็มีขึ้นของพระพักกุลเถระ

ท่านพระพักกุละอยู่ในเวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ **ชีเปลือยชื่อกัสสปะ เคยเป็นสหายตั้งแต่ครั้งเป็นคฤหัสถ์** ของท่านพระพักกุละเข้าไปหาท่านพระพักกุละ ถามทราบความว่าบวชมาถึง ๘๐ ปี แล้วได้ถามถึงปัญหาเรื่องเคยเสพเมถุนกี่ครั้ง พระพักกุละตอบว่า ไม่ควรถามเช่นนั้น ควรจะถามว่า กามสัญญา (ความกำหนดหมายในกาม) เกิดขึ้นกี่ครั้ง แล้วก็เล่าให้ฟังว่า **ตลอด ๘๐ ปีนี้ ท่านไม่เคยมีกามสัญญา รวมทั้งสัญญาในการพยาบาท ในการเบียดเบียนเลย** แล้วท่านได้เล่าถึงสิ่งที่ท่านไม่เคยต่างๆ (อันแสดงความเป็นผู้บริสุทธิ์พิเศษ) ของท่านตลอดเวลา ๘๐ ปี **ชีเปลือยเลื่อมใสขอบวช บำเพ็ญเพียรไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์** ต่อมาไม่ช้าท่านพระพักกุละถือลูกกุญแจเข้าไปสู่วิหาร บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านจะปรินิพพานในวันนี้ (ท่านบวชเมื่ออายุ ๘๐ ปี บวชได้ ๘๐ พรรษา จึงปรินิพพานเมื่ออายุ ๑๖๐ ปี แล้วได้นั่งปรินิพพานในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นความน่าอัศจรรย์. (เรื่องนี้เป็นเหตุการณ์ภายหลังพุทธปรินิพพาน)

๒๕. ทันตภูมิสูตร
สูตรว่าด้วยภูมิหรือสถานที่ที่ฝึกไว้

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ชยเสนราชกุมาร (ราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร) เสด็จดำเนินเล่น ตรัสสนทนากับสามเณรรูปหนึ่งผู้บวชไม่นาน ผู้อาศัยอยู่ในกุฎีในป่า เมื่อทรงขอให้สามเณร

แสดงธรรม สามเณรออกตัวต่างๆในที่สุดก็ทรงแค่นไค้ให้แสดงจนได้ เมื่อแสดงจบแล้ว ราชกุมารตรัสว่าเป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญเพียรจะบรรลุความเป็นผู้มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง สามเณรจึงนำความมากราบทูลพระผู้มีพระภาค **พระองค์ตรัสว่า ชยเสนราชกุมารอยู่ในท่ามกลางกาม ที่จะรู้เห็นถึงสิ่งที่พึงรู้เห็นได้ด้วยเนกขัมมะ (การออกจากกามนั้น) ย่อมเป็นไปไม่ได้**

๒. ครั้นแล้วทรงแสดงธรรมแก่สามเณร **เปรียบเทียบให้เห็นความต่างกัน ระหว่างช้าง, ม้า, โค ที่ได้รับการฝึกกับที่มิได้รับการฝึกว่า จะให้ไปสู่ที่หมายได้ ต่างกันอย่างไร.หรือเปรียบเหมือนคนหนึ่งยืนบนยอดเขา อีกคนหนึ่งยืนอยู่เชิงเขา จะให้เห็นอะไร ๆ เหมือนผู้ยืนอยู่บนยอดเขาอย่างไร** แล้วได้ทรงแสดงข้อเปรียบเทียบอื่นอีก รวมทั้งข้อที่ผู้ออกบวชบำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ บำเพ็ญฌานได้วิชชา ๓ มีความสิ้นอาสวะในที่สุด

๒๖. ภูมิชสูตร
สูตรว่าด้วยพระเถระชื่อภูมิชะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม. เช้าวันหนึ่ง ท่านพระภูมิชะเข้าไปยังที่ประทับของชยเสนราชกุมาร นั่งเหนืออาสนะที่ปูลาดไว้ ชยเสนราชกุมารกล่าวว่า บุคคลจะทำความหวังหรือไม่ก็ตาม ประพฤติพรหมจรรย์ก็ไม่ควรจะบรรลุผลได้ ท่านพระภูมิชะทูลตอบว่า ท่านไม่ได้ฟังมาจากพระผู้มีพระภาคแต่ก็เชื่อว่าจะทรงตอบว่า ไม่สำคัญที่ทำความหวังหรือไม่ทำ **ถ้าประพฤติพรหมจรรย์**

โดยไม่แยบคาย (อโยนิโส) ก็ไม่ควรบรรลุผล แต่ถ้าประพฤติพรหมจรรย์ โดยแยบคาย ก็ควรบรรลุผลได้ ราชกุมารกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นศาสดาของท่านก็เหมือนยืนอยู่บนศีรษะของสมณพราหมณ์ทั้งปวง แล้วได้ถวายอาหารของพระองค์ให้ท่านพระภูมิชะฉัน

๒. ท่านพระภูมิชะกลับมากราบทูลพระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า ที่ตอบไปนั้นไม่ผิด และได้ทรงชี้แจงเพิ่มเติม เปรียบสมณพราหมณ์ผู้มีความเห็นผิด จนถึงมีความตั้งใจมั่นผิด ประพฤติพรหมจรรย์จึงไม่ควรบรรลุผล ว่าเหมือนคนต้องการน้ำมัน **แต่ไปคั้นน้ำมันจากทราย** หรือต้องการนมโค **แต่รีดนมจากเขาโค** ต้องการไฟ **แต่เอาไม้สดชุ่มด้วยยางมาสีให้ไฟติด** ครั้นแล้วทรงแสดงการปฏิบัติถูกในทางที่ตรงกันข้าม

พระเจ้าพิมพิสารหลั่งน้ำถวายวัดเวฬุวัน

๒๗. อนุรุทธสูตร
สูตรว่าด้วยพระอนุรุทธเถระ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะส่งคนไป**นิมนต์พระอนุรุทธ์ พร้อมด้วยภิกษุอื่นอีก ๓ รูป**[๑] (รวม ๔ รูป ไปฉันที่บ้าน เมื่อฉันเสร็จแล้ว จึงถามปัญหาถึงเรื่อง อัปปมาณาเจโตวิมุติ (ความหลุดพ้นแห่งจิตอันไม่มีประมาณ) กับมหัคคตาเจโตวิมุติ (ความหลุดพ้นแห่งจิตที่เป็นฌาน) มีอรรถะ (ความหมาย) และพยัญชนะ (ตัวอักษร) ต่างกัน หรือว่ามีอรรถะอย่างเดียวกัน มีพยัญชนะต่างกัน พระเถระตอบว่า มีอรรถะและพยัญชนะต่างกัน โดยอธิบายว่า **อัปปมาณาเจโตวิมุติ** ได้แก่การแผ่จิต อันประกอบไปด้วย พรหมวิหาร ๔ มีเมตตา เป็นต้น อันหาประมาณจำกัดมิได้ไปยังโลกทั้งปวง ทั้งหกทิศ (รวมทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง) **ส่วนมหัคคตาเจโตวิมุติ** ได้แก่การเจริญฌาน (แผ่กสิณนิมิตไป) กำหนดขอบเขตเพียงโคนไม้แห่งเดียวบ้าง, ๒-๓ แห่งบ้าง, กำหนด ๒-๓ เขตบ้านบ้าง, กำหนดแว่นแคว้นใหญ่ ๑ บ้าง, ๒-๓ บ้าง, กำหนดแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขตบ้าง, แล้วได้อธิบายเพิ่มเติมและตอบปัญหาของพระอภิยะกัจจานะอีกเกี่ยวกับเรื่องเทพที่มีแสงสว่าง

---

๑. ในเมืองไทยมักมีผู้ถือกันว่า นิมนต์พระ ๔ รูปเฉพาะไปสวดศพ แต่หลักฐานในพระไตรปิฎก นอกจากสูตรนี้แล้ว ยังมีอีกดังในอภยราชกุมารสูตร (เล่ม ๑๓ มัชฌิมปัณณาสก์ คหปติวรรค สูตรที่ ๘ หน้า ๒๒ เล่มนี้) แสดงว่าไม่มีการถือ (มงคลตื่นข่าว เป็นสีลัพพตปรามาส-ผู้รวบรวม)

๒๘. อุปักกิเลสสูตร
สูตรว่าด้วยเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี. สมัยนั้นภิกษุชาวกรุงโกสัมพีแตกกัน ต่างว่ากล่าวเสียดสีกันต่าง ๆ พระผู้มีพระภาคทรงห้ามปรามก็ไม่ฟัง จึงตรัสแสดงธรรมเป็นคติเรื่องการทะเลาะวิวาท แล้วเสด็จไปสู่พาลกโลณการคาม (หมู่บ้านทำเกลือชื่อพาลกะ) ณ ที่นั้นได้ทรงแสดงธรรมแก่พระภคุ แล้วเสด็จไปสู่ป่าชื่อปาจีนวังสะ ผู้เฝ้าป่าไม่ยอมให้เข้า พระอนุรุทธ์ได้ทราบ จึงแจ้งแก่คนเฝ้าป่ามิให้ห้าม เพราะท่านเป็นพระศาสดาของพวกเรา และได้บอกให้พระนันทิยะ พระกิมพิละมาเฝ้าต้อนรับ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามถึงความผาสุก, ความสามัคคี, ความไม่ประมาท, และคุณพิเศษ (โปรดดูจูฬโคสิงคสาลสูตร เทียบดูด้วย) ท่านเหล่านั้นกล่าวตอบในทางที่ดีงาม

๒. ในส่วนที่เกี่ยวกับคุณพิเศษ กราบทูลว่า **รู้สึกว่ามีแสงสว่าง และเห็นรูป แต่ไม่นาน แสงสว่างนั้นและการเห็นรูปก็หายไป ไม่ได้บรรลุนิมิตนั้นอีก ตรัสตอบว่า ควรบรรลุนิมิตนั้น** แล้วตรัสเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อก่อนตรัสรู้ว่าเคยทรงประสบภาวะเช่นนั้นเหมือนกัน แต่ทรงสอบสวนถึงต้นเหตุ ซึ่งทรงแก้ทีละอย่าง ๆ เหตุเหล่านั้นคือ ความสงสัย, การไม่ทำในใจ, ความหดหู่งวงงุน, ความหวาดสะดุ้ง, ความตื่นเต้น, ความย่อหย่อน, ความเพียรตึงเกินไป, ความเพียรหย่อนเกินไป, ความอยาก, ความกำหนดหมายต่างๆ, การ

เพ่งรูปมากเกินไป, (รวมเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ๑๑ อย่าง)[๑] ในที่สุด เมื่อทรงทราบว่าเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตก็ทรงละได้หมดทุกอย่าง *(ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องอุปกิเลสในเล่ม ๒-ผู้รวบรวม)*

๓. **ตรัสเล่าต่อไปอีกว่า เมื่อทรงบำเพ็ญเพียรไป ก็ทรงรู้สึกว่ามีแสงสว่าง แต่ไม่ทรงเห็นรูปบ้าง ทรงเห็นรูป แต่ไม่ทรงรู้สึกว่ามีแสงสว่างบ้าง ตลอดคืนบ้าง ตลอดวันบ้าง ตลอดทั้งวันทั้งคืนบ้าง** เมื่อทรงสอบสวนถึงเหตุปัจจัย ก็ทรงคิดว่า **ในสมัยใดไม่สนใจรูปนิมิต** (เครื่องหมายคือรูป) **สนใจแต่โอภาสนิมิต** (เครื่องหมายคือแสงสว่าง) **ในสมัยนั้นก็รู้สึกว่ามีแสงสว่าง แต่ไม่เห็นรูป; ในสมัยใดไม่สนใจโอภาสนิมิต สนใจแต่รูปนิมิต ในสมัยนั้นย่อมเห็นรูป แต่ไม่รู้สึกว่ามีแสงสว่าง**

๔. ต่อจากนั้นทรงแสดงถึงการที่ทรงรู้สึกว่ามีแสงสว่างน้อย เห็นรูปน้อย, ทรงรู้สึกว่ามีแสงสว่าง ไม่มีประมาณ เห็นรูปไม่มีประมาณ เมื่อทรงสอบสวนถึงเหตุปัจจัย ก็ทรงคิดว่า ในสมัยใดสมาธิน้อย ในสมัยนั้นจักษุก็น้อย ทำให้รู้สึกว่าแสงสว่างน้อย เห็นรูปน้อยด้วยจักษุน้อย แต่ในสมัยใด สมาธิไม่มีประมาณ ในสมัยนั้นจักษุก็ไม่มีประมาณ ทำให้รู้สึกว่า แสงสว่างไม่มีประมาณ เห็นรูปไม่มีประมาณ (แสดงว่ากำลังของสมาธิเป็นสำคัญ ถ้ากำลังน้อยก็ทำให้ทิพยจักษุมีความสามารถน้อยไปด้วย) ครั้นทรงทราบว่าได้ทรงละอุปกิเลสแห่งจิต (ทั้งสิบเอ็ด) ได้แล้ว ก็ทรงคิดว่าได้เจริญสมาธิโดยส่วน ๓ แล้วในบัดนี้

๕. ต่อจากนั้นทรงแสดงว่า ได้ทรงเจริญ

---

[๑] ความเศร้าหมองแห่งจิตหรืออุปกิเลสทั้งสิบเอ็ดอย่างนี้ เป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรมะขั้นสูง ผู้ต้องการทราบคำอธิบายละเอียด โปรดดูคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์

๑) สมาธิที่มีทั้งวิตกวิจาร (ได้แก่ฌานที่ ๑)
๒) สมาธิที่ไม่มีวิตก แต่มีวิจาร (ได้แก่ฌานที่ ๒ ในฌาน ๕)
๓) สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจาร (ได้แก่ฌานที่ ๒, ๓, ๔ ในฌาน ๔ และฌานที่ ๓, ๔, ๕ ในฌาน ๕)
๔) สมาธิที่มีปีติ (ได้แก่ฌานที่ ๑, ๒ ในฌาน ๔ และฌานที่ ๑, ๒, ๓ ในฌาน ๕)
๕) สมาธิที่ไม่มีปีติ (ได้แก่ฌานที่ ๓, ๔ ในฌาน ๔ และฌานที่ ๔, ๕ ในฌาน ๕)
๖) สมาธิที่ประกอบด้วยความสุข (ได้แก่ฌานที่ ๑, ๒, ๓ ในฌาน ๔ และฌานที่ ๑ ถึง ๔ ในฌาน ๕)
๗) สมาธิที่ประกอบด้วยอุเบกขา (ได้แก่ฌานที่ ๔ ในฌาน ๔ และฌานที่ ๕ ในฌาน ๕)

เมื่อได้เจริญอย่างนี้แล้วก็เกิดญาณทัสสนะ (ความเห็นด้วยญาณ) ขึ้นว่า ความหลุดพ้นของพระองค์ไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ไม่มีการเกิดอีก

(หมายเหตุ : สูตรนี้แสดงหลักวิชาในการปฏิบัติจิตใจชั้นสูง ซึ่งเกิดปัญหาแก่พระสาวก แต่พระองค์ก็ทรงแสดงว่าได้แก้ปัญหาตกมาแล้วก่อนตรัสรู้ ในที่นี้ไม่ค่อยได้อธิบายศัพท์ไว้พิสดาร เพราะเห็นว่าจะต้องอธิบายยืดยาวและใช้หน้ากระดาษมาก อย่างไรก็ตาม สูตรนี้น่าเลื่อมใสเป็นพิเศษในทางปฏิบัติที่แสดงว่า พระพุทธศาสนานั้นมิใช่เรื่องสำหรับพูดเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในทางปฏิบัติด้วย และพึงสังเกตว่าในสูตรนี้ นับเป็นหลักฐานแรกที่แสดงฌาน ๕ เพราะที่แล้วมาแสดงแต่ฌาน ๔ เท่านั้น)

๒๙. พาลบัณฑิตสูตร
สูตรว่าด้วยพาลและบัณฑิต

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม : **ตรัสแสดงลักษณะของคนพาล ๓ อย่าง** คือ คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว คนพาลจะต้องประสบทุกข์โทมนัสถึง ๓ ประการในปัจจุบัน และตายไปก็จะเข้าสู่นรก, กำเนิดดิรัจฉาน หรือถ้าเกิดในมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลต่ำ ยากจน มีผิวพรรณทราม มีโรคเบียดเบียน ไม่มีลาภ. ส่วน**บัณฑิตมีลักษณะ ๓** คือ คิดดี พูดดี ทำดี บัณฑิตย่อมได้เสวยสุขโสมนัสถึง ๓ ประการในปัจจุบัน และตายไปก็จะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ แล้วทรงแสดงสมบัติจักรพรรดิ์โดยละเอียดว่า เทียบกันไม่ได้เลยกับสมบัติทรัพย์. หรือถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลสูงมั่งคั่ง รูปงาม มีลาภ

๓๐. เทวทูตสูตร
สูตรว่าด้วยเทวทูต

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงธรรมว่า ผู้มีทิพยจักษุ ย่อมเห็นสัตว์ทั้งหลายตาย, เกิด, เลว, ประณีต, ผิวพรรณดี, ผิวพรรณทราม, มีคติดี, มีคติชั่ว เข้าถึงฐานะต่าง ๆ ตามกรรม เปรียบเหมือนคนมีตาดียืนอยู่ตรงกลาง (ระหว่างเรือน ๒ หลัง) ย่อมมองเห็นคนเข้าออก เดินไปเดินมาสู่เรือนฉะนั้น

๒. ทรงแสดงถึงนายนิรยบาล (ผู้รักษานรก) หลายคน จับคนที่ไม่ดีไปแสดงแก่พญายมขอให้ลงโทษ **พญายมถามถึงเทวทูต ๕** คือ

เด็ก, คนแก่, คนเจ็บไข้, คนถูกลงโทษเพราะทำความผิดและคนตาย แล้วชี้แจงให้เห็นว่าจะต้องได้รับผลแห่งการกระทำ (ที่ชั่ว) นั้น ๆ แล้วทรงแสดงการลงโทษต่าง ๆ ที่นายนิรยบาลเป็นผู้ทำ รวมทั้งแสดงถึงมหานรก, นรกคูถ (อุจจาระ) และนรกชื่อกุกกุละ ซึ่งมีการลงโทษทรมานอย่างน่าสยดสยอง

(หมายเหตุ อ่านรายละเอียดเรื่องเทวทูตทั้ง ๕ เพิ่มเติมในหนังสือ เล่ม ๘ ปริจเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค-ผู้รวบรวม)

จบวรรคที่ ๓ ขึ้นวรรคที่ ๔ ชื่อวิภังคสูตร มี ๑๒ สูตร

๓๑. ภัทเทกรัตตสูตร
สูตรว่าด้วยราตรีเดียวที่ดี

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงบทตั้ง (อุทเทส) และคำอธิบายหรือการแจกแจง (วิภังค์) เกี่ยวกับบุคคลผู้มีราตรีเดียวอันดี โดยใจความคือ**ไม่ให้ติดตามเรื่องล่วงมาแล้ว ไม่ให้หวังเฉพาะเรื่องที่ยังมาไม่ถึง ให้เห็นแจ้งในปัจจุบัน ให้รีบเร่งทำความเพียรเสียในวันนี้ ใครจะรู้ว่าความตายจะมีในวันพรุ่ง เพราะจะผัดเพี้ยนต่อมฤตยูผู้มีเสนาใหญ่ ย่อมไม่ได้** คนที่มีความเพียรอย่างนี้ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันกลางคืน เรียกว่ามีราตรีเดียวอันดี (อันเจริญ). การไม่ติดตามอดีต การไม่หวังเฉพาะอนาคต ตรัสอธิบายว่า **ไม่ให้มีความยินดีเพลิดเพลินในอดีตและอนาคตนั้น**

๓๒. อานันทภัทเทกรัตตสูตร
สูตรว่าด้วยพระอานนท์อธิบายภัทเทกรัตตสูตร

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. สมัยนั้นพระอานนท์กล่าวธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายในโรงฉัน (อุปฐานศาลา) โดยอธิบายทั้งบทตั้งและคำอธิบายแห่ง**ภัทเทกรัตตสูตร** พระผู้มีพระภาคเสด็จมาตรัสถามทราบความ ทรงรับรองคำอธิบายนั้น

๓๓. มหากัจจานภัทเทกรัตตสูตร
สูตรว่าด้วยพระมหากัจจานะอธิบายภัทเทกรัตตสูตร

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. มีเรื่องเล่าถึงพระมหากัจจานะแสดงธรรมอธิบายขยายความแห่ง**ภัทเทกรัตตสูตร**ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ย่อๆ ให้พิสดาร เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ ก็ตรัสชมเชยและว่า ถ้าถามให้ทรงอธิบาย ก็จะทรงอธิบายในทำนองเดียวกันนี้

๓๔. โลมสกังคิยสูตร
สูตรว่าด้วยพระโลมสกังคิยะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. เรื่องเล่าว่า เทพบุตรถามพระโลมสกังคิยะ เรื่อง**ภัทเทกรัตตสูตร** ทั้งบทตั้งทั้งคำอธิบายท่านตอบไม่ได้. จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถามให้ทรงแสดงทั้งบทตั้งและคำอธิบาย ใจความก็อย่างเดียวกับสูตรที่ ๓๑

๓๕. จูฬกัมมวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ทรงตอบคำถามของสุภมาณพบุตรแห่งโตเทยยพราหมณ์เกี่ยวกับผลร้ายผลดีต่างๆ ๗ คู่ว่า เนื่องมาจากกรรมคือการกระทำของสัตว์ คือ :-

๑. **มีอายุน้อย** เพราะฆ่าสัตว์ **มีอายุยืน** เพราะไม่ฆ่าสัตว์

๒. **มีโรคมาก** เพราะเบียดเบียนสัตว์ **มีโรคน้อย** เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์

๓. มีผิวพรรณทราม เพราะขี้โกรธ **มีผิวพรรณดี** เพราะไม่ขี้โกรธ

๔. **มีศักดาน้อย** เพราะมักริษยา **มีศักดามาก** เพราะไม่มักริษยา

๕. **มีโภคทรัพย์น้อย** เพราะไม่ให้ทาน **มีโภคทรัพย์มาก** เพราะให้ทาน

๖. **เกิดในตระกูลต่ำ** เพราะกระด้างถือตัวไม่อ่อนน้อม **เกิดในตระกูลสูง** เพราะไม่กระด้างถือตัว แต่รู้จักอ่อนน้อม

๗. **มีปัญญาทราม** เพราะไม่เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น **มีปัญญาดี** เพราะเข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น.

สุภมาณพบุตรโตเทยยพราหมณ์กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๓๖. มหากัมมวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรใหญ่

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. ตรัสแสดงธรรมแก่พระอานนท์ ภายหลังที่ตรัสปรารภเรื่องพระสมิทธิตอบคำถามของปริพพาชก โปตลิบุตรแง่เดียว แทนที่จะตอบแบ่งตามเหตุผล เมื่อพระอานนท์กราบทูลขอร้อง จึงทรงแสดงเรื่องการจำแนกกรรมเรื่องใหญ่ โดยแสดงถึงบุคคล ๔ ประเภท คือ

๑. ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก

๒. ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๔. ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต นรก

ซึ่งทำให้สมณพราหมณ์บางพวกผู้เห็นไม่ตลอดสายเข้าใจผิด ทรงรับรองเฉพาะคำกล่าวที่ถูกต้อง ที่ไม่ถูกต้องก็ไม่ตรัสรับรอง นอกจากนั้น **ทรงแสดงเหตุผล คือกรรมดีกรรมชั่วที่ทำก่อนทำหลัง และการมีความเห็นถูกเห็นผิดก่อนตายว่า อาจแทรกส่งผลให้คนเข้าใจผิดได้** แต่ความจริงกรรมทุกอย่างจะส่งผลทั้งสิ้น (เพียงแต่ให้เข้าใจให้ตลอดสายและไม่สับเหตุผล)

๓๗. สฬายตนวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกอายตนะ ๖

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงธรรมเรื่องการแจกอายตนะ ๖ โดยตั้งบทตั้ง (อุทเทส) ว่า

ควรทราบอายตนะภายใน ๖, อายตนะภายนอก ๖, หมวดวิญญาณ ๖, หมวดผัสสะ ๖, มโนปวิจาร (ความท่องเที่ยวไปแห่งใจ) ๑๘, ทางไปของสัตว์ (สัตตบท) ๓๖ เป็นต้น ครั้นแล้วทรงแจกอายตนะภายใน ๖ ว่ามีตา เป็นต้น, อายตนะภายนอก ๖ ว่ามีรูป เป็นต้น, วิญญาณกาย ๖ มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น, ผัสสกาย ๖ มีจักขุสัมผัส เป็นต้น, มโนปวิจาร ๑๘ คือเห็นรูป, ฟังเสียง เป็นต้น **แล้วใจก็ท่องเที่ยวไปสู่รูปที่เป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส โทมนัส และอุเบกขา** (เวทนาทางใจ ๓ x อายตนะ ๖ = ๑๘), ส่วนสัตตบทหรือทางไปของสัตว์ ๓๖ ทรงแสดงโสมนัส (ความดีใจ) ที่อาศัยเรือน ๖, อาศัยเนกขัมมะ (การออกจากกาม) ๖ ; โทมนัส (ความเสียใจ) ที่อาศัยเรือน ๖ ; อาศัยเนกขัมมะ ๖ ; อุเบกขาที่อาศัยเรือน ๖, อาศัยเนกขัมมะ ๖ (เวทนาทางใจ ๓ x ๒ คือ เรือนกับเนกขัมมะ x อายตนะ ๖ = ๓ x ๒ x ๖ = ๓๖)

ครั้นแล้วทรงแสดงธรรม**ให้อาศัยส่วนที่อาศัยเนกขัมมะ ให้ละส่วนที่อาศัยเรือน** แล้วทรงแสดงคุณลักษณะของศาสดา

๓๘. อุทเทสวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยบทตั้งและคำอธิบาย

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงอุทเทสวิภังค์ คือบทตั้ง พร้อมทั้งคำอธิบายที่ว่า ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่วิญญาณของเธอจะไม่ซัดส่ายไปภายนอก ไม่ตั้งอยู่ในภายใน ไม่ยึดมั่น ถือมั่น ไม่สะดุ้ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะไม่มีความเกิดขึ้น

แห่งชาติ ชรา มรณะ และเหตุให้ทุกข์เกิดอีกต่อไป. ตรัสเพียงย่อ ๆ เท่านี้แล้วก็เสด็จลุกขึ้นเข้าสู่พระวิหาร

๒. ภิกษุทั้งหลายจึงไปหาพระมหากัจจานเถระ ขอให้อธิบายขยายความโดยพิสดาร ซึ่งท่านก็ได้อธิบายชี้แจงเป็นข้อๆไป (แต่มีข้อน่าสังเกตว่า ในประโยคว่า วิญญาณไม่ตั้งอยู่ในภายใน ท่านใช้คำว่า **จิต** แทนคำว่า **วิญญาณ** ว่าไม่ติดอยู่ในองค์ฌาน) เมื่อภิกษุทั้งหลายไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค ก็ตรัสชมเชยพระมหากัจจานเถระ และตรัสสอนให้ทรงไว้อย่างที่ได้แสดงไว้แล้ว

๓๙. อรณวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกธรรมที่ไม่มีข้าศึก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสแสดงอรณวิภังค์ คือการแจกธรมที่ไม่เป็นข้าศึก มีใจความสำคัญ คือ :-

ไม่พึงประกอบเนืองๆ ซึ่งกามสุข และการทรมานตัวให้ลำบาก พระตถาคตตรัสรู้ทางสายกลางที่ไม่อาศัยส่วนสุดทั้งสอง อันทำให้เกิดดวงตา เกิดญาณ เป็นไปเพื่อตรัสรู้และนิพพาน. พึงรู้การยกย่อง การรุกราน แล้วไม่พึงแสดงธรรมยกย่องหรือรุกรานบุคคล, ไม่พึงกล่าววาจาในที่ลับ (ไม่พูดส่อเสียด), ไม่พึงกล่าววาจาเลอะเทอะในที่พร้อมหน้า, พึงพูดโดยไม่รีบด่วน, ไม่พึงยึดถือถ้อยคำในพื้นชนบท ไม่พึงข้ามบัญญัติทางโลก **(คือไม่ยึดมั่นถือมั่นโวหารทางโลก แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ขวางโลก โดยไม่ยอมพูดรู้เรื่องกับชาวโลก)** พร้อมทั้งตรัสอธิบายโดยละเอียดว่า ข้อปฏิบัติหรือธรรมะที่กล่าวมานี้เป็นธรรมะที่ไม่มีข้าศึก.

ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้รู้จักธรรมทั้งที่มีข้าศึกและไม่มีข้าศึก และให้ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่ไม่มีข้าศึก แล้วตรัสสรรเสริญว่า กุลบุตรชื่อสุภูติเป็นผู้ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่ไม่มีข้าศึก

๔๐. ธาตุวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกธาตุ

๑. พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ เสด็จแวะพัก ณ กรุงราชคฤห์ ทรงอาศัย**ที่อยู่ของช่างหม้อชื่อภัคคะ**พักแรมคืน ตรัสแสดงธรรมแก่**กุลบุตรชื่อปุกกุสาติ**ผู้บวชอุทิศพระองค์ แต่ไม่รู้จักพระองค์ โดยใจความสำคัญ คือ:-

บุรุษนี้มี**ธาตุ ๖**, มี**อายตนะสำหรับถูกต้อง ๖, มีความท่องเที่ยวไปแห่งใจ ๑๘** (มโนปวิจาร), **มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔**, บุคคลตั้งอยู่ในธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจแล้ว กิเลสย่อมไม่เป็นไป เมื่อกิเลสไม่เป็นไป ก็เรียกได้ว่า มุนีผู้สงบระงับ, ไม่ควรประมาท**ปัญญา,** ควรตามรักษา**สัจจะ**, ควรเจริญ**การสละ(จาคะ)**, ควรศึกษา**ความสงบ (อุปสมะ)** แล้วได้ตรัสอธิบายรายละเอียด

๒. ในการแจกรายละเอียด ทรงแสดง**ธาตุ ๖** คือ ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, อากาศ, วิญญาณ ; **อายตนะ สำหรับถูกต้อง ๖** คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ ; **มโนปวิจาร ๑๘** คือความท่องเที่ยวไปแห่งใจในโสมนัส (ความดีใจ) ๖ ในโทมนัส (ความเสียใจ) ๖ ในอุเบกขา (ความรู้สึกเฉยๆ) ๖ รวมเป็น ๑๘ ; **ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔** คือ **ปัญญา, สัจจะ, จาคะ** (การสละกิเลส), และ

อุปสมะ (ความสงบระงับ). แล้วตรัสอธิบายแต่ละข้อโดยพิสดารต่อไปอีก **โดยเฉพาะวิญญาณ ตรัสอธิบายว่า ได้แก่สิ่งที่รู้แจ้งสุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุข** (ดูมหาเวทัลลสูตร เทียบดูด้วย)

๓. **พระปุกกุสาติ**ก็รู้ได้ทันทีว่าตนพบพระศาสดาแล้ว จึงลงกราบขอประทานอภัยโทษ พระผู้มีพระภาคตรัสประทานอภัย. พระปุกกุสาติ (ซึ่งเดิมบวชเอาเอง) จึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท. ตรัสสั่งให้หาบาตรจีวร ในขณะที่หาบาตรจีวรนั้น ก็ถูกแม่โคขวิดถึงแก่ชีวิต เมื่อมีผู้กราบทูลถามถึงคติในสัมปรายภพ (ภพเบื้องหน้า) ของปุกกุสาติ ก็ตรัสตอบว่า **เป็นอนาคามี เพราะละสัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการได้**

๔๑. สัจจวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกอริยสัจจ์

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าอิสิปตนมิคทายวัน แขวงกรุงพาราณสี ตรัสเล่าเรื่องที่ทรงแสดงธรรมจักร ณ ป่าอิสิปตนมิคทายวัน แล้วตรัสแนะให้คบพระสาริบุตรและพระโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นบัณฑิตเป็นผู้อนุเคราะห์เพื่อนพรหมจารี (คือเพื่อนผู้ร่วมประพฤติพรหมจรรย์หรือเพื่อนภิกษุด้วยกัน) ตรัสเปรียบพระสาริบุตรด้วยผู้ให้กำเนิด เปรียบพระโมคคัลลานะด้วยผู้เลี้ยงดู (แม่นม) พระสาริบุตรแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระโมคคัลลานะก็แนะนำให้ตั้งอยู่ในมรรคผลที่สูง ๆ ขึ้นไป และพระสาริบุตรเป็นผู้อาจอธิบายอริยสัจจ์ ๔ โดยพิสดาร

๒. เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดั่งนี้แล้ว ก็เสด็จลุกขึ้นเข้าไปสู่พระวิหาร พระสาริบุตรก็แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย อธิบายเรื่องอริยสัจจ์ ๔ โดยพิสดาร

๔๒. ทักขิณาวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกทักษิณา (ของทำทาน)

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิโครธารามใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ **พระนางมหาปชาบดีโคตรมี นำคู่ผ้าใหม่ซึ่งทรงกรอด้ายเองทอเองไปถวายพระผู้มีพระภาค** ขอให้ทรงรับเพื่อเป็นการอนุเคราะห์ พระผู้มีพระภาคตรัสแนะให้ถวายในสงฆ์อันจะชื่อว่าบูชาทั้งพระองค์และพระสงฆ์ พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ทรงยืนยันขอถวายพระผู้มีพระภาคตามเดิมเป็นครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ทรงแนะนำตามเดิมแม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓

๒. พระอานนท์จึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงรับ โดยอ้างอุปการคุณ ซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตรมี เคยมีต่อพระผู้มีพระภาคในการที่ทรงเลี้ยงดู ทรงให้ดื่มถัญญ์ (น้ำนม) ภายหลังที่พระพุทธมารดาสวรรคต และอ้างอุปการคุณที่พระผู้มีพระภาคทรงมีต่อพระนางมหาปชาบดีโคตรมี เป็นเหตุให้พระนางถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ, ทรงเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดปด ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย, ทรงประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่, ทรงหมดความสงสัยในอริยสัจจ์

๔ ประการ. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลอาศัยผู้ใด แล้วตั้งอยู่ในคุณธรรมตามที่พระอานนท์กล่าวมานั้น พระองค์ไม่ตรัสการที่บุคคลนั้นกราบไหว้ลุกขึ้นต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม (พนมมือไหว้) สามีจิกรรม (การแสดงอัธยาศัยไมตรีให้เหมาะสมแก่ฐานะและการให้ปัจจัย ๔ มีผ้านุ่งห่ม เป็นต้น ว่าเป็นการตอบแทนอันดีต่อผู้ที่ตนอาศัยนั้น.

๓. **แล้วทรงแสดงทักษิณา** (ของให้หรือของถวาย) ที่เจาะจงบุคคล ๑๔ ประเภทเป็นข้อๆไป คือ การที่บุคคลถวายทานหรือให้ทาน

๑) ในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒) ในพระปัจเจกพุทธเจ้า

๓) ในพระอรหันตสาวกของพระตถาคต

๔) ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล

๕) ในพระอนาคามี

๖) ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล

๗) ในพระสกทาคามีผล

๘) ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล

๙) ในพระโสดาบัน

๑๐) ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล

๑๑) ในท่านผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ภายนอก (พระพุทธศาสนา)

๑๒) ในบุถุชน (คนยังหนาด้วยกิเลส) ผู้มีศีล

๑๓) ในบุถุชนผู้ทุศีล

๑๔) ในสัตว์ดิรัจฉาน.

๔. **แล้วทรงแสดงว่า** ทักษิณา มีคุณอันพึงหวังได้ คือทานที่ให้ในสัตว์ดิรัจฉาน มีคุณถึงร้อย, ในบุถุชนผู้ทุศีล มีคุณถึงพัน, ในบุถุชนผู้มีศีล มีคุณถึงแสน, ในท่านผู้ปราศจากความกำหนัดในกามภายนอก (พระพุทธศาสนา) มีคุณถึงแสนโกฏิ, ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล มีคุณเป็นอสงไขย (นับไม่ได้) อัปไมย (ประมาณไม่ได้) จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงทานที่ถวายในบุคคลที่สูงขึ้นไปกว่านี้.

๕. **แล้วทรงแสดงทักษิณา** (ของถวาย) ที่เป็นไปในสงฆ์ ๗ ประเภท คือ

๑) ในสงฆ์สองฝ่าย (ภิกษุสงฆ์, ภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

๒) ในสงฆ์สองฝ่าย เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว

๓) ในภิกษุสงฆ์

๔) ในภิกษุณีสงฆ์

๕) ทักษิณาที่เจาะจงภิกษุหรือภิกษุณีจำนวนเท่านั้นเท่านี้จากสงฆ์

๖) ทักษิณาที่เจาะจงภิกษุเท่านั้นเท่านี้จากสงฆ์

๗) ทักษิณาที่เจาะจงภิกษุณีเท่านั้นเท่านี้จากสงฆ์

๖. **ตรัสว่า ในอนาคตกาลนานไกล จักมีโคตรภู[๑] (สงฆ์) ผู้มีผ้ากาสาวะที่คอ เป็นผู้ทุศีล มีบาปธรรม บุคคลจักถวายทานอุทิศสงฆ์ในโคตรภู (สงฆ์) ผู้ทุศีลเหล่านั้น แม้ทักษิณาที่เป็นไปในสงฆ์นั้น**

---

[๑] **โคตรภูสงฆ์** หมายถึง **สงฆ์โดยชื่อ** แต่ความประพฤติย่อหย่อน อรรถกถาแสดงว่า ได้แก่ ผู้มีผ้ากาสาวะพันที่มือหรือที่คอพอเป็นเครื่องหมาย แต่มีบุตรภริยา และประกอบอาชีพต่างๆ เช่น กสิกรรม พาณิชยกรรม ตามปกติ, อนึ่งคำว่า โคตรภู นี้ ยังหมายถึงผู้อยู่กึ่งกลางระหว่างพระอริยเจ้ากับบุถุชน คือ คนที่ยังหนาไปด้วยกิเลส

เราก็กล่าวว่า นับไม่ได้ประมาณไม่ได้ เราไม่กล่าวว่า ทานที่เจาะจงบุคคลมีผลมากกว่าทักษิณาที่เป็นไปในสงฆ์โดยปริยายไร ๆ เลย

๗. ตรัสแสดงความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่าง คือทักษิณาที่

๑) บริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก (ผู้รับ)

๒) บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

๓) ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก ทั้งฝ่ายปฏิคาหก

๔) บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก ทั้งฝ่ายปฏิคาหก.

พร้อมทั้งทรงแสดงรายละเอียดกำหนดความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ด้วยการที่บุคคลมีศีล มีกัลยาณธรรม และทุศีล มีบาปธรรม

จบวรรคที่ ๔ ขึ้นวรรคที่ ๕ ชื่อสฬายตนวรรค แปลว่า วรรคกำหนดด้วยอายตนะ ๖ มี ๑๐ สูตร

๔๓. อนาถปิณฑิโกวาทสูตร[๑]
สูตรว่าด้วยการให้โอวาทแก่อนาถปิณฑิกคฤหบดี

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม สมัยนั้นอนาถบิณฑิกคฤหบดีไม่สบาย เป็นไข้หนักจึงส่งคนไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ และให้ถวายบังคมแทนตน กับส่งคนไปอาราธนาพระสาริบุตรไปยังที่อยู่ของตน เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ พระสาริบุตรรับนิมนต์แล้วก็ไปเยี่ยมไต่ถาม โดยมีพระอานนท์ตามไปด้วย เป็นปัจฉาสมณะ (ภิกษุผู้ติดตาม) คฤหบดีกล่าวตอบว่า มีทุกขเวทนากล้า จึงกล่าวธรรมสั่งสอน คือ :-

---

[๑] พึงศึกษาให้เข้าใจนำไปปฏิบัติกำหนดเจริญสติ มีข้อความคล้ายคลึงกันกับสูตรที่ ๑๒ ฉวิโสธนสูตร หน้า ๑๒๘ และต่อไปอีกหลายสูตร-ผู้รวบรวม

๑. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือตา** หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๒. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือรูป** เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่พึงถูกต้องด้วยกาย) ธรรมะ (สิ่งที่พึงรู้แจ้งได้ด้วยใจ) และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมะ

๓. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือวิญญาณ** (๖) มีจักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา) เป็นต้น และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยวิญญาณ (๖) มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น.

๔. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือสัมผัส** (ความถูกต้อง ๖) มีจักขุสัมผัส (ความถูกต้องทางตา) เป็นต้น และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยสัมผัส (๖) มีจักขุสัมผัส เป็นต้น.

๕. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือเวทนา** (ความรู้สึกหรือเสวยอารมณ์ ๖) มีจักขุสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกอารมณ์อันเกิดแต่สัมผัสทางตา) เป็นต้น และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยเวทนา (๖) มีจักขุสัมผัสสชาเวทนา เป็นต้น.

๖. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือธาตุดิน** ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ และธาตุรู้ (วิญญาณธาตุ) และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยธาตุดิน เป็นต้น.

๗. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือ** (**ขันธ์ ๕** คือ) รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยรูป เป็นต้น

๘. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือ** (**อรูปฌาน ๔** คือ) อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัญญา

นาสัญญายตนะ และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยอากาสานัญจายตนะ เป็นต้น.

๙. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือ**โลกนี้โลกหน้า และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยโลกนี้โลกหน้า.

๑๐. ท่านพึงสำเหนียกว่า **จักไม่ยึดถือ**สิ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ทราบ ได้รู้แจ้ง ได้แสวงหา ได้ติดตามด้วยใจ **และวิญญาณของท่านจักไม่อาศัยสิ่งนั้น**

อนาถบิณฑิกคฤหบดีได้ฟัง ก็ร้องไห้ พระอานนท์จึงถามว่า **ท่านยังติดยังอาลัยอยู่หรือ คฤหบดี ตอบว่า มิได้ติด มิได้อาลัย**[๑] แต่ไม่เคยได้ฟังธรรมิกถาอย่างนี้. เมื่อทราบว่าธรรมิกถาเช่นนี้ ไม่ได้แสดงแก่คฤหัสถ์ผู้นุ่งผ้าขาว แต่แสดงแก่บรรพชิต **จึงขอร้องพระสาริบุตรให้แสดงแก่คฤหัสถ์บ้าง เพราะกุลบุตรที่มีกิเลสน้อยมีอยู่จะเป็นผู้รู้ธรรมะได้** ไม่ได้ฟังก็จะเสื่อมจากธรรมะไป. พอพระสาริบุตรและพระอานนท์กลับแล้วไม่นาน **อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็ถึงแก่กรรมไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต**[๒] แล้วกลับมาปรากฏตนถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กล่าวสุภาษิตและชมเชยพระสาริบุตร

๔๔. ฉันโนวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการให้โอวาทพระฉันนะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. พระสาริบุตร, พระมหาจุนทะ, และพระฉันนะ อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ.

---

[๑] **ออาลัย** คือ ไม่อาลัยทาง ตา หู ฯลฯ เป็นอนาลัย-อนาลโย แปลว่า นิพพาน ความไม่มีอาลัย-ผู้รวบรวม

[๒] นัยว่าได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน-ผู้รวบรวม

พระฉันนะไม่สบาย เป็นไข้หนัก. พระสาริบุตรจึงชวนพระมหาจุนทะไปเยี่ยมถามอาการ **พระฉันนะเล่าทุกขเวทนากล้าให้ฟังและแสดงความจำนงจะฆ่าตัวตาย** พระสาริบุตรก็ห้ามไว้และแสดงธรรมให้ฟัง **มิให้ยึดถืออายตนะภายในมีตา เป็นต้น วิญญาณมีจักขุวิญญาณ เป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูป (ที่พึงรู้แจ้งได้ด้วยจักขุวิญญาณ) เป็นต้นว่าเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา. เมื่อพระสาริบุตรกับพระมหาจุนทะกลับไปแล้ว พระฉันนะก็ฆ่าตัวตาย** พระสาริบุตรไปกราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคก็ตรัสตอบโดยใจความว่า ผู้ใดละทิ้งกายนี้ยึดถือกายอื่น เรากล่าวว่ามีโทษ **แต่ภิกษุฉันนะเป็นผู้ไม่มีโทษ** (อรรถกถาแก้ว่า **สำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการสิ้นชีวิต ที่เรียกว่าสมสีสี)**

๔๕. ปุณโณวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระปุณณะ

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. พระปุณณะเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอให้ประทานโอวาท **จึงทรงแสดงธรรมสอนให้ไม่เพลิดเพลินยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมะที่น่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ เมื่อดับความเพลิดเพลินได้กับดับทุกข์ได้**

๒. พระปุณณะกราบทูลว่า ท่านจักไปอยู่ในชนบท ชื่อสุนาปรันตะ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชาวสุนาปรันตะดุร้าย ถ้าเขาด่าว่า เธอจะทำอย่างไร กราบทูลว่า ยังดีกว่าทำร้ายด้วยมือ. ตรัสถามว่าถ้าเขาทำร้ายด้วยมือ จะทำอย่างไร กราบทูลว่า ยังดีกว่าใช้ก้อนดินทำร้าย. ตรัสถามว่าถ้าเขาใช้ก้อนดินทำร้าย จะทำอย่างไร กราบทูลว่า ยังดีกว่าใช้ท่อนไม้ทำร้าย. ตรัสถามว่า ถ้าเขาใช้ท่อนไม้ทำร้าย

จะทำอย่างไร กราบทูลว่า ยังดีกว่าทำร้ายด้วยศัสตรา. ตรัสถามว่า ถ้าเขาทำร้ายด้วยศัสตราจะทำอย่างไร กราบทูลว่า ยังดีกว่าฆ่าด้วยศัสตราที่คม. ตรัสถามว่า ถ้าเขาฆ่าด้วยศัสตราที่คม จะทำอย่างไร กราบทูลว่า บุคคลบางคนยังต้องหาคนมาฆ่า แต่นี่ดีที่ไม่ต้องหา ได้คนที่มาฆ่าให้.

๓. พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนา และตรัสอนุญาตให้ไปได้ ท่านไปอยู่ในที่นั้น ได้แสดงธรรมให้มีผู้ประกาศตนเป็นอุบาสก ๕๐๐ คน **และท่านเองก็ได้บรรลุวิชชา ๓** (ระลึกชาติได้, ทิพยจักษุเห็นสัตว์เกิดตาย, ทำอาสวะให้สิ้น) **ภายในพรรษานั้น และได้ปรินิพพานในกาลต่อมา**

๔๖. นันทโกวาทสูตร[๑]
สูตรว่าด้วยการให้โอวาทของพระนันทกะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. พระนางมหาปชาบดีโคตรมี พร้อมด้วยนางภิกษุณีทั้งหลายเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอให้ประทานโอวาท, จึงทรงมอบหมายให้พระนันทกะผู้ไม่ประสงค์จะให้ โอวาทแก่นางภิกษุณี เป็นผู้ทำหน้าที่นี้ **ท่านจึงไปสอน ให้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์(ทนอยู่ไม่ได้) ไม่ใช่ตัวตนของอายตนะภายในมีตา เป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูป เป็นต้น วิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์) มีจักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งทางตา) เป็นต้น** พร้อมด้วยคำซักถามให้ตอบด้วยความเห็นจริงของผู้ฟังเอง และพร้อมด้วยคำเปรียบเทียบหลายข้อ. พระผู้มีพระภาคตรัสชมเชยมาก

[๑] ให้พิจารณาดู**เรื่องธาตุ ๑๘** หนึ่งในวิปัสสนาภูมิหก **มีอารมณ์ ๖ ทวาร ๖ วิญญาณ ๖** เป็นแต่ละอย่างๆ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เกิด-ดับๆ ไม่ใช่ตัวตน เรา เขา เป็นหนทางพ้นทุกข์ถึงนิพพาน-ผู้รวบรวม

๔๗. จูฬราหุโลวาทสูตร
สูตรว่าด้วยการให้โอวาทของพระราหุล สูตรเล็ก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม **ตรัสสอนพระราหุลให้เห็นความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ (ทนอยู่ไม่ได้) และไม่ใช่ตัวตนของอายตนะภายใน มีตา เป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูป เป็นต้น วิญญาณ มีจักขุวิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ด้วยตา) เป็นต้น สัมผัส (ความถูกต้อง) มีจักขุสัมผัส เป็นต้น เวทนา (ความรู้สึกอารมณ์) มีเวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เป็นต้น** พระราหุลก็มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ **ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน**

("ผู้ไม่ถือมั่น ย่อมบรรลุนิพพาน" จากเวสาลีสูตร ๑๘/๑๒๓ ผู้รวบรวม)

๔๘. ฉฉักกสูตร
สูตรว่าด้วยธรรมะหมวด ๖ รวม ๖ ข้อ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายถึงธรรมะหมวด ๖ รวม ๖ ข้อ คือ

๑) **อายตนะภายใน ๖** มีตา เป็นต้น

๒) **อายตนะภายนอก ๖** มีรูป เป็นต้น

๓) **วิญญาณกาย (หมวดวิญญาณ) ๖** มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น

๔) **ผัสสกาย (หมวดความสัมผัสถูกต้อง) ๖** มีจักขุสัมผัส เป็นต้น

๕) **เวทนากาย (หมวดเวทนาคือความรู้สึกอารมณ์) ๖** มีเวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เป็นต้น

๖) **ตัณหากาย (หมวดตัณหา ความทะยานอยาก) ๖** มีตัณหา

ที่เกิดจากเวทนาอันเนื่องมาแต่จักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เป็นต้น พร้อมทั้ง**ตรัสสอนให้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน**ของสิ่งเหล่านั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ **ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน** (เป็นพระอรหันต์)

(หมายเหตุ ตั้งแต่สูตรที่ ๔๓ ถึง ๔๘ เป็นเรื่องรูปนาม, ขันธ์, อายตนะ, ธาตุ พึงศึกษา และเจริญสติให้มาก เป็นทางบรรลุธรรม-ผู้รวบรวม)

๔๙. สฬายตนวิภังคสูตร
สูตรว่าด้วยการแจกอายตนะ ๖

๑ พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เชตวนาราม. ทรงแสดงธรรมชื่อว่า "มหาสฬายตนิกะ" (ธรรมที่เกี่ยวด้วยอายตนะ ๖ อย่างพิสดาร) โดยทรงแสดงว่า **เมื่อไม่รู้ไม่เห็นธรรมะ ๖ หมวด** ดั่งที่ทรงแสดงในฉฉักกสูตร (ก่อนหน้าสูตรนี้สูตรเดียว) **ตามเป็นจริง ความลำบาก เดือดร้อนกระวนกระวาย ทั้งทางกายและทางจิตก็จะเจริญขึ้น ผู้ไม่รู้นั้น ย่อมได้เสวยทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ** แล้วทรงแสดงให้เห็นว่า **ถ้ารู้เห็นตามเป็นจริง ไม่กำหนัดยินดี ก็จะชื่อว่าทำมรรคมีองค์ ๘ ให้บริบูรณ์** เมื่อทำได้อย่างนั้น ก็จะชื่อว่าทำธรรมะอื่น (ในโพธิปักขิยธรรม) ให้บริบูรณ์ด้วย.

๒. ครั้นแล้วทรงแสดงธรรมะที่เทียมคู่ **คือสมถะ** (การทำใจให้สงบ) **และวิปัสสนา** (การทำปัญญาให้เห็นแจ้ง) และแสดงธรรมที่ควรกำหนดรู้ **คือขันธ์ ๕** ; ธรรมที่ควรละ **คืออวิชชา** (ความไม่รู้อริยสัจจ์ ๔) **และภวตัณหา** (ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่) ; ธรรมที่ควรเจริญ คือ**สมถะและวิปัสสนา** ; ธรรมที่ควรทำให้แจ้งคือ **วิชชา (ความรู้อริยสัจจ์ ๔) และวิมุติ** (ความหลุดพ้น)

๕๐. นครวินเทยยสูตร
สูตรว่าด้วยพรหมณคฤหบดีชาวบ้านนครวินทะ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่. เสด็จแวะพัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์แคว้นโกศลชื่อนครวินทะ ตรัสแสดงธรรมแก่พราหมณ์คฤหบดีเหล่านั้น ผู้มาเฝ้าว่า ถ้านักบวชลัทธิอื่นถามท่านว่า สมณพราหมณ์เช่นไร ไม่ควรสักการะเคารพนับถือบูชา ก็พึงตอบว่า ได้แก่สมณพรามหณ์พวกที่ยังไม่ปราศจากราคะ (ความกำหนัดยินดี) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) โมหะ (ความหลง) ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยกาย) และธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) มีจิตยังไม่สงบระงับในภายในยังประพฤติเสมอบ้าง ไม่เสมอบ้าง (ลุ่มๆ ดอนๆ) ทางกาย วาจา ใจ ทั้งนี้เพราะพวกเราเอง (ที่เป็นคฤหัสถ์) ก็มีความประพฤติเช่นนั้น เมื่อไม่เห็นความประพฤติสม่ำเสมอ (เรียบร้อย) หรือคุณธรรมที่ยิ่งขึ้นไปของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จึงไม่ควรสักการะเคารพนับถือบูชาสมณพราหมณ์เหล่านั้น. ถ้านักบวชลัทธิอื่นจะพึงถามถึงสมณพราหมณ์ที่ควรสักการะเคารพนับถือบูชา ก็พึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม (คือที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ).

ครั้นแล้วตรัสต่อไปถึงการที่นักบวชลัทธิอื่นจะพึงถามถึงอาการและความเป็นไปของสมณพราหมณ์ที่พวกท่านกล่าวว่า เป็นผู้ปราศจากราคะ ปฏิบัติเพื่อนำออกซึ่งราคะ ปราศจากโทสะ ปฏิบัติเพื่อนำออกซึ่งโทสะ ปราศจากโมหะ ปฏิบัติเพื่อนำออกซึ่งโมหะ พวกท่านพึงตอบว่า **สมณพราหมณ์เหล่านั้นเสพเสนาสนะป่าอันสงัด ไม่มีรูป**

เสียง เป็นต้น ที่เห็นแล้ว ฟังแล้ว เป็นต้น จะทำให้ยินดียิ่ง

พราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านนครวินทะ กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๕๑. ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตร
สูตรว่าด้วยความบริสุทธิ์แห่งบิณฑบาต

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์. เวลาเย็นพระสาริบุตรออกจากที่เร้นมาเฝ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง จึงตรัสถามพระสาริบุตรว่า อินทรีย์ของท่านผ่องใส ฉวีวรรณของท่านบริสุทธิ์ ท่านอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไรมาก เมื่อพระสาริบุตรกราบทูลว่า **อยู่ด้วยสุญญตาวิหาร (ธรรมเป็นเครื่องอยู่มีความว่างเปล่าเป็นอารมณ์**) จึงตรัสว่า ดีแล้วที่อยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่แห่งมหาบุรุษ.

๒. ครั้นแล้วตรัสถึงการที่ภิกษุผู้หวังจะอยู่มากด้วยสุญญตาวิหาร พึงพิจารณาว่า เราเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เที่ยวไปในที่ใด กลับจากบิณฑบาตโดยทางใด ในทางนั้น ที่นั้น เรามีความพอใจ มีความกำหนัดยินดี มีความคิดประทุษร้าย ความหลงความขัดข้องแห่งจิตในรูป เสียง เป็นต้นหรือไม่ **เมื่อพิจารณารู้ว่าเรายังมีความพอใจในรูป เสียง เป็นต้น ก็พึงพยายามเพื่อละอกุศลบาปธรรมเหล่านั้น ถ้าพิจารณาเห็นว่าเราไม่มีความพอใจในรูป เสียง เป็นต้น ก็พึงอยู่ด้วยปีติปราโมทย์นั้น ศึกษาอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน**

๓. ต่อจากนั้นพึงพิจารณาว่า **เราละกามคุณ ๕** (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ) **และนีวรณ์ ๕** (กิเลสอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี) **ได้แล้วหรือยัง เมื่อพิจารณาเห็นว่ายังละไม่ได้ ก็พึงพยายามเพื่อละ เมื่อพิจารณาเห็นว่าละได้แล้ว ก็พึงอยู่ด้วยปีติปราโมทย์นั้น ศึกษาอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน**

๔. ครั้นแล้วทรงแสดงการพิจารณาข้อธรรมอื่นอีก คือ **อุปาทานขันธ์ ๕** กำหนดรู้แล้วหรือยัง ; **สติปัฏฐาน ๔** เจริญแล้วหรือยัง; **ความเพียรชอบ ๔** เจริญแล้วหรือยัง ; **ธรรมะอันให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่าง, ธรรมอันเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน ๕ อย่าง,** ธรรมะอันเป็น**กำลัง ๕ อย่าง,** ธรรมะอันเป็นองค์แห่งปัญญา**เครื่องตรัสรู้ ๗ อย่าง, ทางมีองค์ ๘** อันประเสริฐ, สมถะ (การทำจิตให้สงบ) และวิปัสสนา (การทำปัญญาให้เห็นแจ้ง) เจริญแล้วหรือยัง; **วิชชา** (ความรู้อริยสัจจ์ ๔), **วิมุติ** (ความหลุดพ้น) ทำให้แจ้งแล้วหรือยัง เมื่อพิจารณาเห็นว่าอะไรยัง ก็พึงพยายามเพื่อทำการนั้น ๆ **เมื่อเห็นว่าทำเสร็จแล้ว ก็พึงอยู่ด้วยปีติปราโมทย์นั้น ศึกษาอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันกลางคืน**

๕. ตรัสสรูปในที่สุดว่า สมณะหรือพราหมณ์ในอดีตกาล อนาคตกาล นานไกล หรือในบัดนี้ ที่ทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ์ก็พิจารณาแล้วอย่างนี้ ทำให้บิณฑบาตบริสุทธิ์อย่างนี้.

๕๒. อินทริยภาวนาสูตร
สูตรว่าด้วยการอบรมอินทรีย์

๑. พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าไผ่ ใกล้นิคม ชื่อกัชชังคลา. ตรัสถามอุตตรมาณพผู้เป็นศิษย์ของปาราสิริยพราหมณ์ว่า พราหมณ์ผู้นั้นแสดงถึงการอบรมอินทรีย์[๑] แก่สาวกอย่างไร มาณพกราบทูลว่าพราหมณ์สอนไม่ให้เห็นรูป ไม่ให้ฟังเสียง พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น คนตาบอดหูหนวกก็จักชื่อว่าได้อบรมอินทรีย์ด้วย มาณพก็เก้อเขิน นิ่งก้มหน้า.

๒. จึงตรัสกะพระอานนท์ว่า ปาราสิริยพราหมณ์แสดงการอบรมอินทรีย์แก่สาวก ต่างจากการอบรมอินทรีย์ในอริยวินัย (วินัยของพระอริยเจ้า) เมื่อพระอานนท์กราบทูลขอให้ทรงอธิบาย **จึงตรัสแสดงถึงการอบรมอินทรีย์ เมื่อเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ และรู้ธรรมะว่า ความพอใจ ความไม่พอใจ หรือทั้งพอใจและไม่พอใจเกิดขึ้น ก็ให้รู้เท่าทันว่าเกิดขึ้นแล้ว แต่เป็นของหยาบอันปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนความวางเฉยเป็นของสงบระงับและประณีต ทรงสรูปว่า ทำอย่างนี้เป็นการอบรมอินทรีย์อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย.**

๓. แล้วทรงแสดงข้อปฏิบัติของเสขะ (พระอริยบุคคลที่ยังมิได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ยังศึกษาอยู่) ว่า **เมื่อเห็นรูป เสียง เป็นต้น เกิดความพอใจ ไม่พอใจ หรือทั้งพอใจทั้งไม่พอใจขึ้น ก็เบื่อหน่าย เกลียดชังความรู้สึกพอใจ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นนั้น.**

---

[๑] คำว่า อินทรีย์ ในที่นี้ หมายถึงสิ่งที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๔. ทรงแสดงการที่พระอริยเจ้าอบรมอินทรีย์แล้ว คือเมื่อเห็นรูป เสียง เป็นต้น เกิดความพอใจ เป็นต้น ใคร่จะอยู่อย่างกำหนดหมายว่าไม่ปฏิกูล (น่าเกลียด) ในสิ่งปฏิกูล ; กำหนดหมายว่าปฏิกูลในสิ่งไม่ปฏิกูล ; กำหนดหมายว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งปฏิกูลและไม่ปฏิกูล ; กำหนดความหมายว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่ปฏิกูลและปฏิกูล ; หรือใคร่จะเพิกถอนทั้งสิ่งปฏิกูลและไม่ปฏิกูล อยู่อย่างวางเฉย มีสติสัมปชัญญะ ก็ทำได้ทุกอย่าง

(***หมายเหตุ*** *พระสูตรนี้สอนการกำหนดเจริญสติปัฏฐานด้วยขันธ์ อายตนะ ธาตุ หมั่นทบทวน**ค้นหาครูผู้วิเศษ**ให้พบเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา นิดเดียวๆ... เดี๋ยวนี้...ๆ-ผู้รวบรวม*)

จบวรรคที่ ๕ และจบพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔

พระไตรปิฎก เล่ม ๑๕-๓๓

พระไตรปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๑๕ ถึง ๓๒ ไม่ได้นำลงไว้ เนื่องจากเห็นว่าเนื้อหาจากเล่มต้น ๆ มีความสำคัญมากพอที่จะนำเอาไปปฏิบัติ มีแสดงไว้แล้วในเล่ม ๙ ถึงเล่ม ๑๔ **คำสอนส่วนใหญ่ สรุปลงรูป-นาม ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ สติปัฏฐาน ๔ สัจจะ ๔ และโยงลงไตรลักษณ์ ถึงความพ้นทุกข์ คือ พระนิพพาน**

จึงขอนำมากล่าวไว้ พอเห็นเค้าโครงเรื่อง ดังนี้

เล่ม ๑๕ ชื่อสคาถวรรค แสดงเกี่ยวกับเรื่องของเทวดา มาร พรหม ฯลฯ รวม ๑๒ สังยุตต์(เรื่อง) ๒๗๑ พระสูตร

เล่ม ๑๖ ชื่อนิทานวรรค แสดงถึงเรื่องการตรัสรู้ ธาตุ สังสารวัฏ ฯลฯ รวม ๙ สังยุตต์

เล่ม ๑๗ ชื่อขันธวารวรรค แสดงถึงเรื่องขันธ์ ทิฏฐิ กิเลส นาค (งู) ครุฑ (นก) เทพคนธรรพ์ ฯลฯ รวม ๑๓ สังยุตต์

เล่ม ๑๘ ชื่อสฬายตนวรรค แสดงถึงอายตนะ เวทนา มาตุคาม อสังขตะ อัพยากตะ (เรื่องโต้เถียงไม่มีประโยชน์) มี ๑๐ สังยุตต์ ๒๐๐ พระสูตร

เล่ม ๑๙ ชื่อมหาวารวรรค แสดงเรื่องมรรค ๘ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน ฌาน อริยสัจ รวม ๑๒ สังยุตต์

เล่ม ๒๐ ชื่อเอก-ทุก-ติกนิบาต แสดงหลักธรรมเป็นจำนวน ๑-๒-๓ กล่าวถึงธรรมทั่ว ๆ ไป

เล่ม ๒๑ ชื่อจตุกกนิบาต แสดงหลักธรรมเป็นจำนวน ๔

มีจำนวนประมาณ ๓๐๐ พระสูตร เป็นปัณณาสก์ คือหมวด ๕๐ จำนวน ๔ หมวด และมีหมวดนอก ๕๐ ขนาดยาว และขนาดสั้น กล่าวถึงธรรมทั่ว ๆ ไป

เล่ม ๒๒ ชื่อปัญจก-ฉักกนิบาติ แสดงหลักธรรมจำนวน ๕-๖ ประมาณ ๓๐๐ พระสูตร

เล่ม ๒๓ ชื่อสัตตก-อัฏฐก-นวกนิบาต แสดงหลักธรรมจำนวน ๗-๘-๙ ประมาณ ๓๐๐ พระสูตร

เล่ม ๒๔ ชื่อทสก-เอกาทสกนิบาต แสดงหลักธรรมจำนวน ๑๐-๑๑ ประมาณ ๓๐๐ พระสูตร

เล่ม ๒๕ ชื่อขุททกนิกาย ว่าด้วยหมวดเบ็ดเตล็ด ธรรมบท สุภาษิตสั้น ๆ ประมาณ ๓๐๐ หัวข้อ

เล่ม ๒๖ ชื่อขุททกนิกาย ว่าด้วย วิมานวัตถุ เปรตวัตถุ พระเถร-เถรีคาถา จำนวน ๔๗๓ เรื่อง

เล่ม ๒๗ ชื่อขุททกนิกาย ว่าด้วยชาดก (ชาตก=ผู้เกิด) มี ๕๒๕ เรื่อง มีมหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องสุดท้าย

เล่ม ๒๘ ชื่อขุททกนิกาย ว่าด้วยชาดกมี ๒๒ เรื่อง เป็นชุมนุมเรื่องใหญ่ เรียกมหานิบาตชาดก เช่น ทศชาติชาดก เป็นต้น

เล่ม ๒๙ ชื่อขุททกนิกาย มหานิทเทส เป็นภาษิตพระสารีบุตร ใจความยกเอาพระสูตรมาอธิบาย

เล่ม ๓๐ ชื่อขุททกนิกาย จูฬนิทเทส มีสาระคล้ายคลึงและต่อจากเล่ม ๒๙

เล่ม ๓๑ ชื่อปฏิสัมภิทามรรค คือ ทางแห่งความแตกฉาน เป็น

ภาษิตพระสารีบุตร อธิบายศัพท์ธรรมะต่าง ๆ

เล่ม ๓๒ ชื่อขุททกนิกาย อปทาน แสดงประวัติการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสาวกต่าง ๆ รวม ๔๑๒ เรื่อง เป็นลักษณะคำฉันท์มุ่งความไพเราะทางวรรณคดี

เล่ม ๓๓ (สุดท้ายของพระสุตตันตปิฎก) อปทาน ภาค ๒ พุทธวังสะ, จริยปิฎก ต่อจากเล่ม ๓๒ กล่าวถึงวงศ์แห่งพระพุทธเจ้า จริยาของพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติ และบำเพ็ญบารมี

จบพระสุตตันตปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๙-๓๓ จำนวน ๒๕ เล่ม ในจำนวน ๔๕ เล่ม ของพระไตรปิฎกทั้งหมด ได้สรุปรวมไว้ในหนังสือชุดมนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๙-๑๐ นี้

อนึ่ง พระไตรปิฎก เล่ม ๓๔-๔๕ เป็นพระอภิธรรมปิฎก ได้สรุปรวมไว้แล้ว ในหนังสือชุดมนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๘ ว่าด้วยพระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ

ส่วนพระไตรปิฎก เล่ม ๑-๘ เป็นพระวินัยปิฎก จะได้คัดย่อรวบรวมจัดพิมพ์ลงในหนังสือชุดมนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๑๑ ต่อไป (ประมาณปลายปี พ.ศ.๒๕๕๒) มีเนื้อหารวมถึงวินัยของฆราวาสผู้ครองเรือนที่มุ่งหวังความเจริญฝ่ายเดียว เหมาะสำหรับผู้เตรียมบวชหรือมีบุตรหลานจะบวชควรมีไว้อ่านศึกษาอย่างยิ่ง

พระสุตตันตปิฎก (เล่มที่ ๓๓ เล่มสุดท้าย)
ขุททกนิกายอปทานพุทธวังสะ (วงศ์แห่งพระพุทธเจ้า)

ในเรื่องพุทธวงศ์นี้ แบ่งออกเป็น ๒๘ หัวข้อใหญ่ คือ หัวข้อแรกว่าด้วยรตนจงกรม คือที่จงกรมแก้วอันเป็นที่เสด็จจงกรม (จงกรม อ่านว่า **จังกระมะ แปลว่า เดินกลับไปกลับมา**อย่างมีสติสัมปชัญญะ) ส่วนหัวข้อที่ ๒ ถึงที่ ๒๖ ว่าด้วยพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระทีปังกร จนถึงพระโคดมเป็นที่สุด. หัวข้อที่ ๒๗ ว่าด้วยปกิณณกะ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า. หัวข้อที่ ๒๘ ว่าด้วยการแจกพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งจะกล่าวตามลำดับหัวข้อต่อไปโดยสังเขป

๑. รตนจังกมนกัณฑ์ หมวดว่าด้วยที่จงกรมแก้ว เป็นคำฉันท์พรรณนาเหตุการณ์เมื่อเสด็จไปโปรดพระพุทธบิดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ตรัสแสดงธรรมเรื่องเวสสันดรชาดกเสร็จแล้วจึงทรงนิรมิตเรือนแก้วเสด็จจงกรม แสดงปาฏิหาริย์ให้เห็นว่าทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ มาในอดีตกาลอย่างไร

(เรื่องนี้อาจถอดความได้ว่าทรงแสดงธรรมชัดเจนอย่างปาฏิหาริย์ เห็นจริงเห็นจังว่า ได้ทรงบรรลุผลดีมิใช่อย่างลอยๆ แต่ต้องบำเพ็ญบารมีมาอย่างมากมาย อันแสดงหลักการที่สำคัญแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่ามิได้มีการได้ดีใดๆ เกิดขึ้นโดยบังเอิญ)

๒. ทีปังกรพุทธวงศ์ (ที่ ๑) วงศ์แห่งพระทีปังกรพุทธเจ้า เล่าเรื่องเมื่อครั้งพระโคดมพุทธเจ้า**เป็นสุเมธดาบส** ช่วยชาวบ้านทำทางให้พระทีปังกรพุทธเจ้าเสด็จผ่าน มีที่เหลืออยู่อีกหน่อยที่ยังทำทางไม่เสร็จด้วยศรัทธา สุเมธดาบสจึงลงนอนทับโคลนให้พระพุทธเจ้าพร้อม

ทั้งพระสาวกเสด็จและเดินเหยียบข้ามไป แล้วได้รับพยากรณ์ว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม ต่อจากนั้น แสดงรายละเอียดเฉพาะพระทีปังกรพุทธเจ้า

๓. โกณฑัญญพุทธวงศ์ (ที่ ๒) วงศ์แห่งพระโกณฑัญญพุทธเจ้าสมัยนั้น พระโคดมพุทธเจ้าได้เคย**เป็นกษัตริย์** พระนามว่า วิชิตาวี ได้ถวายทานแด่พระโกณฑัญญพุทธเจ้า และได้รับพยากรณ์ ต่อจากนั้นแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระโกณฑัญญพุทธเจ้า

๔. มังคลพุทธวงศ์ (ที่ ๓) วงศ์แห่งพระมังคลพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคดมพุทธเจ้า**เป็นพราหมณ์** มีนามว่า สุรุจิ ได้บูชาพระมังคลพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ และถวายน้ำนมโคให้ดื่ม ก็ได้รับพยากรณ์ ต่อจากนั้นแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระมังคลพุทธเจ้า

๕. สุมนพุทธวงศ์ (ที่ ๔) วงศ์แห่งพระสุมนพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคดมพุทธเจ้า**เป็นอตุลนาคราช** ได้ถวายข้าวน้ำและผ้าคู่แด่พระสุมนพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ และได้รับพยากรณ์ ต่อจากนั้นแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระสุมนพุทธเจ้า

๖. เรวตพุทธวงศ์ (ที่ ๕) วงศ์แห่งพระเรวตพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคดมพุทธเจ้า**เป็นพราหมณ์**นามว่า อติเทวะ ได้ถึงพระเรวตพุทธเจ้าเป็นสรณะ ได้ชมเชยพระคุณ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาของพระพุทธจ้าพระองค์นั้น และได้ถวายทานอันยอดเยี่ยม ได้รับพยากรณ์ ต่อจากนั้นแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระเรวตพุทธเจ้า

๗. โสภิตพุทธวงศ์ (ที่ ๖) วงศ์แห่งพระโสภิตพุทธเจ้า สมัยนั้นพระโคดมพุทธเจ้า**เป็นพราหมณ์**นามว่า สุชาตะ ได้ถวายข้าวน้ำแด่พระโสภิตพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสาวก และได้รับพยากรณ์ (ข้อความ

เกี่ยวกับรายละเอียด เฉพาะพระองค์ของพระพุทธเจ้าที่กล่าวพระนามนั้น มีกล่าวไว้ทุกแห่ง ต่อไปจะไม่กล่าวถึง เป็นอันทราบกันว่า มีรายละเอียดกล่าวไว้ทุกพระองค์ และพระโคดมพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญความดีพร้อมทั้งได้รับพยากรณ์ทุกครั้ง)

๘. อโนมทัสสิพุทธวงศ์ (ที่ ๗) วงศ์แห่งพระอโนมทัสสีพุทธเจ้า

๙. ปทุมพุทธวงศ์ (ที่ ๘) วงศ์แห่งพระปทุมพุทธเจ้า

๑๐. นารทพุทธวงศ์ (ที่ ๙) วงศ์แห่งพระนารทพุทธเจ้า

๑๑. ปทุมุตตรพุทธวงศ์ (ที่ ๑๐) วงศ์แห่งพระปทุมุตตรพุทธเจ้า สมัยนั้นพระพุทธองค์**เป็นพราหมณ์** นามว่า ชลิตะ ได้เคยถวายผ้าและได้รับพยากรณ์ **อีกแสนกัปป์**จะได้เป็นพระพุทธเจ้าชื่อ สมณโคดม (มีสาวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกกา มากมาย ที่อธิษฐานขอสำเร็จบรรลุมรรคผลสมัยนี้ และได้สำเร็จในสมัยพระพุทธเจ้าสมณ โคดม นับเวลาล่วงได้หนึ่งแสนกัปป์)

๑๒. สุเมธพุทธวงศ์ (ที่ ๑๑) วงศ์แห่งพระสุเมธพุทธเจ้า

๑๓. สุชาตพุทธวงศ์ (ที่ ๑๒) วงศ์แห่งพระสุชาตพุทธเจ้า

๑๔. ปิยทัสสิพุทธวงศ์ (ที่ ๑๓) วงศ์แห่งพระปิยทัสสีพุทธเจ้า

๑๕. อัตถทัสสิพุทธวงศ์ (ที่ ๑๔) วงศ์แห่งพระอัตถทัสสีพุทธเจ้า

๑๖. ธัมมทัสสิพุทธวงศ์ (ที่ ๑๕) วงศ์แห่งพระธัมมทัสสีพุทธเจ้า

๑๗. สิทธัตถพุทธวงศ์ (ที่ ๑๖) วงศ์แห่งพระสิทธัตถพุทธเจ้า

๑๘. ติสสพุทธวงศ์ (ที่ ๑๗) วงศ์แห่งพระติสสพุทธเจ้า

๑๙. ปุสสพุทธวงศ์ (ที่ ๑๘) วงศ์แห่งพระปุสสพุทธเจ้า

๒๐. วิปัสสิพุทธวงศ์ (ที่ ๑๙) วงศ์แห่งพระวิปัสสีพุทธเจ้า สมัยนั้น นางธิดากษัตริย์ ถวายผอบแก่นจันทน์แดง อธิษฐานขอเป็นพระพุทธ

มารดาพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง จนล่วงมา ๓๑ กัปป์ (มหาปทานสูตร มหาวัคค์) จึงได้เกิดเป็นพระนางสิริมหามายาพุทธมารดา สมัยโคดมพุทธวงศ์ที่ ๒๕

๒๑. สิขิพุทธวงศ์ (ที่ ๒๐) วงศ์แห่งพระสิขีพุทธเจ้า

๒๒. เวสสภูพุทธวงศ์ (ที่ ๒๑) วงศ์แห่งพระเวสสภูพุทธเจ้า

๒๓. กุกกุสันธพุทธวงศ์ (ที่ ๒๒) วงศ์แห่งพระกุกกุสันธพุทธเจ้า (พระนามนี้ ในที่อื่นใช้คำว่า กกุสันธะ)

๒๔. โกนาคมนพุทธวงศ์ (ที่ ๒๓) วงศ์แห่งพระโกนาคมนพุทธเจ้า

๒๕. กัสสปพุทธวงศ์ (ที่ ๒๔) วงศ์แห่งพระกัสสปพุทธเจ้า

๒๖. โคตมพุทธวงศ์ (ที่ ๒๕) วงศ์แห่งพระโคดมพุทธเจ้า มีข้อความแสดงการแสดงธรรม การประชุมพระสาวก พระนามพระพุทธบิดา พระพุทธมารดา และพระนามพระสาวกที่สำคัญ

๒๗. พุทธปกิณณกกัณฑ์ หมวดเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า แสดงว่าในกัปป์ไหน พระพุทธเจ้าพระองค์ไหน ทรงอุบัติบ้าง ในตอนต้นได้แสดงว่าในกัปป์เดียวกับพระทีปังกรพุทธเจ้า (พระองค์ที่ ๑ ในพุทธวงศ์) นั้น ยังมีพระพุทธเจ้าอีก ๓ พระองค์ (รวมเป็น ๔) คือ พระตัณหังกร, พระเมธังกร, พระสรณังกร ต่อจากนั้นจึงถึงพระทีปังกรพุทธเจ้า (อันแสดงว่าทั้งสามพระองค์นั้น มีมาก่อนพระองค์แรกในพุทธวงศ์ ๒๕ พระองค์ **ซึ่งความจริงตามหลักพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าในอดีตมีมากนับจำนวนไม่ได้ ในเล่มนี้แสดงพระนามไว้ ๒๘ พระองค์)**

๒๘. ธาตุภาชนียกถา แสดงว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ได้มีการแจกพระธาตุไปไว้ในที่ต่างๆ คือ ๑. ในนครของพระเจ้าอชาตศัตรู (ราชคฤห์) ๒. ในกรุงเวสาลี ๓. ในกรุงกบิลพัสดุ์ ๔.

ในแคว้นอัลลกัปปะ ๕. ในรามคาม ๖. ในแคว้นเวฏฐทีปกะ ๗. ในกรุงปาวาแห่งกษัตริย์มัลละ ๘ ในกรุงกุสินารา (รวมเป็นพระเจดีย์บรรจุพระอัฏฐิ ๘ แห่ง) โทณพราหมณ์ได้นำทะนานสำหรับตักแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุสตูป เรียกว่า ตุมพเจดีย์ (พระเจดีย์ทะนาน) โมริยกษัตริย์ได้ขอรับพระอังคาร (เถ้าถ่าน) ไปบรรจุเป็นอังคารสตูป นอกจากนั้นยังแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้ว พระทนต์ พระเกศ พระโลมา และพุทธบริขารต่างๆ

(จบพุทธวงศ์)

คัมภีร์อนาคตวงศ์

(พระพุทธเจ้าสิบพระองค์ในอนาคตกาล)

ปรากฏในคัมภีร์อนาคตวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตกาล ๑๐ พระองค์ ดังต่อไปนี้

๑. **พระเมตไตรยโพธิสัตว์** จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ศรีอริยเมตไตรย** มีต้นกากะทิง (นาครุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๒. **พระรามโพธิสัตว์** จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า **รามะ** มีต้นจันทน์ (จนทนสารรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๓. **พระปเสนทิโกศลโพธิสัตว์** จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ธรรมราชา** มีต้นกากะทิง (นาครุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๔. **พระอภิภูโพธิสัตว์ (พญาวสวัตดีมาร)** จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ธรรมสามี** มีต้นสาละ (สาลรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๕. **พระทีฆชังฆีโพธิสัตว์ (อสุรินทราหู)** จักเป็นพระพุทธเจ้า

พระนามว่า **นารทะ** มีต้นกากะทิง (นาครุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๖. พระโสณโพธิสัตว์ (โสณพราหมณ์) จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่า **รังสีมุนี** มีต้นไม้เลียบ (ปิปผลิรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๗. พระสุภโพธิสัตว์ (สุภพราหมณ์) จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่า **เทวเทพ** มีต้นจำปา (จมปกรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๘. พระโตเทยยโพธิสัตว์ (โตเทยยพราหมณ์) จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า **นรสีห์** มีต้นแคฝอย (ปาฏลีรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับ ตรัสรู้

๙. พระธนบาลโพธิสัตว์ (ช้างนาฬาคิรี) จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่า **ติสสะ** มีต้นไทร (นิโครธรุกโข) เป็นต้นไม้ประทับตรัสรู้

๑๐.พระปาลิไลยกโพธิสัตว์ (ช้างปาลิไลยกะ) จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่า **สุมังคละ** มีต้นกากะทิง (นาครุกโข) เป็นต้นไม้ประทับ ตรัสรู้

ต้นไม้ทั้ง ๑๐ ชนิดนี้ จักเป็นต้นไม้ตรัสรู้ หรือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๑๐ พระองค์ในอนาคตกาล

พระพุทธกิจ ๕ ประการ

กิจในปุเรภัต เวลาเช้า เสด็จบิณฑบาต *(ปุพพัณเห ปิณฑปาตัง)*

กิจในปัจฉาภัต เวลาเย็น ทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน *(สายัณเห ธัมมเทสนัง)*

กิจในปฐมยาม เวลาค่ำ ประทานโอวาทแก่ภิกษุ *(ปโทเส ภิกขุ โอวาทัง)*

กิจในมัชฌิมยาม เวลาเที่ยงคืน ทรงวิสัชนาปัญหาแก่เทวดา *(อัฑฒรัตเต เทวปัญหนัง)*

กิจในปัจฉิมยาม เวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลกอันควรเสด็จไปโปรด

(ปัจจุจุสเสว คเตกาเล ภัพพาภัพเพ วิโลกนัง)

"องค์พระมุนีผู้ประเสริฐ ทรงยังกิจห้าประการให้หมดจด ฯ
เอเตปัญจ วิเธ กิจเจ วิโสเธติ มุนิปุงคโว ฯ"

สรุปสถานที่จำพรรษาของพระพุทธองค์

พรรษา	ชนมายุ	สถานที่	เมืองและแคว้น	หมายเหตุ
๑	๓๕	ป่าอิสิปตนมิคทายวัน	กรุงพาราณสี แคว้นกาสี	โปรดปัญจวัคคีย์
๒-๔	๓๖-๓๘	เวฬุวนาราม	กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ	โปรดพระเจ้าพิมพิสาร
๕	๓๙	กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน	กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี	โปรดพระนางปชาบดีโคตมี
๖	๔๐	มกุลบรรพต เหนือราชคฤห์	แคว้นมคธ	แสดงยมกปาฏิหาริย์
๗	๔๑	สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	-	โปรดพุทธมารดา
๘	๔๒	เภสกฬาวัน	สุงสุมารคีรี แคว้นภัคคะ	โปรดพระอนุรุทธะ
๙	๔๓	วัดโฆสิตราม	กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ	โปรดโฆสิตเศรษฐี
๑๐	๔๔	โคนต้นสาละ ป่าปาลิเลยยกะ	ใกล้กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ	ระหว่างโกสัมพีและสาวัตถี
๑๑	๔๕	หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาลา	แคว้นมคธ	โปรดกสิภารทวาชพราหมณ์
๑๒	๔๖	ควงไม้สะเดา	เมืองเวรัญชา แคว้นปัญจาละ	โปรดเวรัญชพราหมณ์
๑๓	๔๗	จาลิกาบรรพต หมู่บ้านชันตุ	เมืองจาลิกา	โปรดพระเมฆิยะ
๑๔	๔๘	พระเชตวันมหาวิหาร	กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล	โปรดชาวสาวัตถี
๑๕	๔๙	วัดนิโครธาราม	กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ	โปรดพุทธบิดา,ญาติ
๑๖	๕๐	อัคคาฬวเจดีย์วิหาร	เมืองอาฬวี	โปรดอาฬวกยักษ์
๑๗	๕๑	วัดเวฬุวันมหาวิหาร	กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ	โปรดอภัยราชกุมาร
๑๘	๕๒	จาลิกบรรพต	เมืองจาลิกา	ไม่ปรากฏหลักฐาน
๑๙	๕๓	จาลิกบรรพต	เมืองจาลิกา	ไม่ปรากฏหลักฐาน
๒๐	๕๔	วัดเวฬุวันมหาวิหาร	กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ	โปรดชาวเมืองราชคฤห์
๒๑-๔๔	๕๕-๗๙	วัดเชตวันและบุปพาราม	กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล	โปรดนางวิสาขา
๔๕	๘๐	เวฬุวคาม	กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี	โปรดชาวเมือง

(หมายเหตุ ข้อมูลรายละเอียดข้างต้นได้ จากหนังสือประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย พ.ศ.๒๕๔๖ รวบรวมโดยพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ

ข้อสังเกตุ พระไตรปิฎกแสดงไว้ว่า ได้ทรงเสด็จกรุงกบิลพัสด์ และบวชสามเณร ให้พระราหุลเมื่ออายุเจ็ดขวบ และบวชให้พระนันทกุมาร ในวันอภิเษกสมรสด้วย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพรรษาที่ ๒ หลังตรัสรู้-ผู้รวบรวม)

สรุปพระอรหันต์องค์สำคัญ ๔๕ องค์

ที่	ชื่อ	บิดา	ที่เกิด	ตระกูล	เอตทัคคะ
๑	พระโกณฑัญญะ	พราหมณ์มหาศาล	กรุงกบิลพัสดุ์	พราหมณ์	รู้ราตรีนาน
๒	พระยสะ	เศรษฐี	กรุงพาราณสี	พราหมณ์	-
๓	พระอุรุเวลกัสสปะ	พราหมณ์กัสสปะ	คยาสีสะ มคธ	พราหมณ์	มีบริวารมาก
๔	พระสารีบุตร	พราหมณ์รังคันตะ	นาลันทา มคธ	พราหมณ์	มีปัญญามาก
๕	พระมหาโมคคัลลานะ	พราหมณ์โกลิตะ	นาลันทา มคธ	พราหมณ์	มีฤทธิ์มาก
๖	พระมหากัสสปะ	พราหมณ์กปิละ	บ้านมหาติฏฐะ มคธ	พราหมณ์	ผู้ทรงธุดงค์
๗	พระมหากัจจายนะ	ปุโรหิต	อุชเชนี อวันตี	ปุโรหิต(แพศย์)	อธิบายย่อให้พิศดาร
๘	พระโมฆราช	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	ทรงจีวรเศร้าหมอง
๙	พระราธะ	พราหมณ์	กรุงราชคฤห์	พราหมณ์	มีญาณแจ้งในธรรม
๑๐	พระปุณณมันตานีบุตร	พราหมณ์มหาศาล	กรุงกบิลพัสดุ์	พราหมณ์	ทรงธรรมกถึก
๑๑	พระกาฬุทายี	มหาอำมาตย์	กรุงราชคฤห์ มคธ	อำมาตย์(แพศย์)	ผู้ไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส
๑๒	พระนันทะ	พระเจ้าสุทโธทนะ	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	สำรวมอินทรีย์ ๖
๑๓	พระราหุล	เจ้าชายสิทธัตถะ	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	ใคร่ในการศึกษา
๑๔	พระอุบาลี	ช่างตัดผม	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	ผู้ทรงวินัย
๑๕	พระภัททิยราช	เจ้าชายกรุงกบิลพัสดุ์	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	เกิดในตระกูลสูง
๑๖	พระอนุรุทธะ	พระเจ้าอมิโตทนะ	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	มีทิพยจักษุ
๑๗	พระอานนท์	พระเจ้าสุกโกทนะ	กรุงกบิลพัสดุ์	กษัตริย์	เป็นพระพหุสูตร
๑๘	พระโสณโกฬิวิสะ	เศรษฐี	จำปานคร	แพศย์	ปรารภความเพียร
๑๙	พระรัฏฐปาละ	เศรษฐี	บ้านถุลลโกฏฐิตะ	แพศย์	บวชด้วยศรัทธา
๒๐	พระปิณโฑลภารทวาชะ	พราหมณ์มหาศาล	กรุงราชคฤห์	พราหมณ์	บรรลือสีหนาท
๒๑	พระมหาปันถกะ	ทาสในสำนักเศรษฐี	กรุงราชคฤห์	พราหมณ์	เจริญปัญญาภาวนา

ที่	ชื่อ	บิดา	ที่เกิด	ตระกูล	เอตทัคคะ
๒๒	พระจุฬปันถกะ	ทาสในสำนักเศรษฐี	กรุงราชคฤห์	พราหมณ์	เจริญมโนมยิทธิ
๒๓	พระโสณกุฏิกัณณะ	บุตรนางกาฬี	กรุงราชคฤห์	-	แสดงธรรมไพเราะ
๒๔	พระลกุณฏกภัททิยะ	เศรษฐี	กรุงสาวัตถี	แพศย์	มีเสียงไพเราะ
๒๕	พระสุภูติ	สุมนเศรษฐี	กรุงสาวัตถี	แพศย์	มีทักขิเณยยบุคคล
๒๖	พระกังขาเรวตะ	เศรษฐี	กรุงสาวัตถี	แพศย์	ยินดีในฌานสมาบัติ
๒๗	พระวักกลิ	พราหมณ์วักกลิ	กรุงสาวัตถี	แพศย์	ศรัทธาวิมุตติ
๒๘	พระกุณฑธานะ	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี	แพศย์	จับฉลากเป็นปฐม
๒๙	พระวังคีสะ	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	ปัญญาปฏิภาณ
๓๐	พระปิลินทวัจฉะ	พราหมณ์วัจฉะ	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	เป็นที่รักของเทวดา
๓๑	พระกุมารกัสสปะ	บุตรนางภิกษุณี	กรุงราชคฤห์	แพศย์	แสดงธรรมวิจิตร
๓๒	พระมหาโกฏฐิตะ	พราหมณ์อัสสลายน	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	แตกฉานปฏิสัมภิทา
๓๓	พระโสภิตะ	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี,โกศล	พราหมณ์	ระลึกชาติได้
๓๔	พระนันทกะ	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	โอวาทนางภิกษุณี
๓๕	พระมหากัปปินะ	กษัตริย์กุกกุฏวตี	นครกุกกุฏวตี	กษัตริย์	โอวาทภิกษุ
๓๖	พระสาคตะ	พราหมณ์	กรุงสาวัตถี	พราหมณ์	ฉลาดเตโชกสิณ
๓๗	พระอุปเสน	พราหมณ์วังคันตะ	นาลันทา มคธ	พราหมณ์	เป็นที่ศรัทธา
๓๘	พระขทิรวนิยเรวตะ	พราหมณ์วังคันตะ	นาลันทา มคธ	พราหมณ์	ผู้อยู่ป่า
๓๙	พระสีวลี	เจ้าชายกรุงโกลิยะ	กรุงโกลิยะ	กษัตริย์	มีลาภมาก
๔๐	พระพาหิยทารุจิริยะ	กุฎุมพี	พาหิยรัฐ	แพศย์	บรรลุเร็ว
๔๑	พระพากุละ (พักกุละ)	มหาเศรษฐี	กรุงโกสัมพี	แพศย์	มีโรคาพยาธิน้อย
๔๒	พระทัพพมัลลบุตร	พระเจ้ามัลลราช	กรุงกุสาวดี,มัลละ	กษัตริย์	จัดแจงอาสนะ
๔๓	พระองคุลิมาล	ปุโรหิต	กรุงสาวัตถี,โกศล	พราหมณ์	คาถาคลอดง่าย
๔๔	พระจูฬปันถะ	พราหมณ์วังคันตะ	นาลันทา มคธ	พราหมณ์	-
๔๕	พระนาลกะ	บุตรน้องสาวอสิตดาบส	กรุงกบิลพัสดุ์	พราหมณ์	-

พระอรหันต์ ๗๐๐ องค์ ทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่วาลุการาม นครเวสาลี เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ ระงับอธิกรณ์ภิกษุชาววัชชีว่า วัตถุ ๑๐ ไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย โดยพระสัพพกามีเป็นประธาน เป็นศิษย์สายพระอานนท์ และพระอนุรุทธ์ รวม ๘ รูป เป็นคณะสงฆ์จัดประชุมแปดเดือนสำเร็จ โดยพระเจ้ากาฬาโศกอุปถัมภ์ (วัตถุ ๑๐ ได้แก่ สะสมเกลือได้ ฉันอาหารบ่ายล่วงสององคุลีและฉันอดิเรกได้ รับทองและเงินได้ เป็นต้น เป็นเหตุให้สงฆ์แตกเป็น ๑๘ นิกาย รวมทั้งมหายานด้วย-ผู้รวบรวม)

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานสังคายนาครั้งที่ ๓ เพื่อกำจัดอลัชชี หกหมื่นปลอมบวช ด้วยพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ องค์ ที่อโศการาม นครปาฏลิบุตร สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พ.ศ. ๒๓๖ ใช้เวลาเก้าเดือนสำเร็จ และส่งสมณฑูต ๙ สาย เผยแผ่พระศาสนามาจนปัจจุบันนี้ (ได้ร้อยกรองพระอภิธรรมออกเป็นอีกปิฎกหนึ่งดังปรากฏในสังคีติสูตร-ผู้รวบรวม)

ภาคผนวก

แนวทางปฏิบัติธรรมของพระอริยบุคคลและบุคคลต่างๆ ครั้งสมัยพุทธกาล

บุคคล ๔ จำพวก

อุคฆฏิตัญญูบุคคล คือ ผู้อาจรู้ได้ฉับพลันแต่เพียงท่านยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง มีปัญญาเฉียบแหลม เมื่อได้ฟังธรรมเพียงหัวข้อก็เข้าใจและบรรลุธรรม (บัวพ้นน้ำ)

วิปจิตัญญูบุคคล คือ ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความหมายแห่งหัวข้อนั้น เกิดปัญญารู้ขึ้นต่อเมื่อขยายความ (บัวปริ่มน้ำ)

ไนยยบุคคล คือ ผู้พอแนะนำได้ พอที่จะฝึกสอน อบรมให้เข้าใจธรรมได้ต่อไป (บัวกลางน้ำ)

ปทปรมบุคคล หรือ บทบรม คือ *"ผู้มีบทมาก คือ ถ้อยคำเป็นอย่างยิ่ง"* เป็นบุคคลด้อยปัญญา เล่าเรียนได้อย่างมากที่สุดก็เพียงถ้อยคำหรือข้อความ เป็นผู้ได้แค่ตัวบทหรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจความหมาย ต้องใช้ความเพียรอย่างมาก บางทีอาจสอนไม่ได้ (บัวใต้โคลนตม)

พระอริยบุคคลและบุคคลต่าง ๆ ครั้งสมัยพุทธกาล

๑. พาหิยทารุจีริยะ

พระมหาสาวก เกิดในครอบครัวมีตระกูลในแคว้นพาหิยรัฐ ลงเรือเดินทะเลเพื่อจะไปค้าขาย เรือแตกกลางทะเล รอดชีวิตแต่หมดเนื้อหมดตัว ต้องแสดงตนเป็นผู้หมดกิเลสหลอกลวงประชาชนเลี้ยงชีวิต ต่อมาไปพบพระพุทธเจ้าทูลขอให้ทรงแสดงธรรม

พระพุทธองค์ ทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่ออารมณ์ที่รับรู้ทางอายตนะทวารทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

"ดูก่อน พาหิยะ เธอเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น...ได้ยินเสียงก็สักแต่ว่าได้ยิน...ฯลฯ เป็นต้น"

พอจบพระธรรมเทศนาย่นย่อ พาหิยะก็ได้สำเร็จพระอรหัต แต่ไม่ทันได้อุปสมบท กำลังเที่ยวหาบาตรจีวร เผอิญถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดเอาสิ้นชีวิตเสียก่อน ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางตรัสรู้ฉับพลัน อุคฆฏิตัญญูบุคคล (โคแม่ลูกอ่อนขวิดเอา เนื่องจากอปราปรเวทนียกรรม อันเป็นอุปฆาตกกรรมตามมาตัดรอนชีวิต เพราะอดีตชาติหนึ่งเป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง แล้วฆ่าเอาทรัพย์ นายเวรจึงตามมาทวงเอาประกอบกับไม่เคยได้ทำบุญมาก่อนจึงหาบริขารมาบวชมิได้) **อดีตชาติหนึ่ง** ครั้งปลายพุทธกาลพระพุทธเจ้ากัสสปะ เคยบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกับพระทัพพมัลลบุตรและเพื่อนภิกษุ ปีนหน้าผาขึ้นไปบนยอดเขาแล้วผลักบันไดทิ้งอธิษฐานขอยอมตาย หากไม่บรรลุธรรมและชาตินั้น พระพาหิยะและพระทัพพมัลลบุตร ตายแล้วก็ไม่บรรลุธรรม (มีเพื่อนภิกษุบรรลุธรรม ๒ องค์) เวียนว่ายอยู่ในเทวโลกและมนุษย์จนมาบรรลุธรรมเอาในชาติสุดท้ายนี้

๒. อัญญาโกณฑัญญะ

อัญญาโกณฑัญญะ พระมหาสาวกผู้เป็นปฐมสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นรูปหนึ่งในคณะพระปัญจวัคคีย์ เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล เกิดที่หมู่บ้านโทณวัตถุ ไม่ไกลจากกรุงกบิลพัสดุ์ เดิมชื่อโกณฑัญญะ เป็นพราหมณ์หนุ่มที่สุดในบรรดาพราหมณ์ ๘ คนผู้ทำนายลักษณะของสิทธัตถกุมาร และเป็นผู้เดียวที่ทำนายว่า พระกุมารจะทรงออกบรรพชา ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่าง

แน่นอน มีคติเป็นอย่างเดียว ต่อมาท่านออกบวชตามเสด็จพระสิทธัตถะ และบำเพ็ญทุกรกิริยา เป็นหัวหน้าพระเบญจวัคคีย์ และได้นำคณะหลีกหนีไป เมื่อพระมหาบุรุษเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยากลับเสวยพระกระยาหาร ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วเสด็จไปโปรด ท่านสดับปฐมเทศนาได้ดวงตาเห็นธรรม ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นปฐมสาวกของพระพุทธเจ้า ต่อมาได้สำเร็จอรหัตด้วยฟังอนัตตลักขณสูตร

ในอดีตกาลอันนับไปแสนกัปจากภัทรกัปนี้ สมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ เกิดในตระกูลคหบดีมหาศาล เป็นบุตรมหาเศรษฐีในเมืองหังสวดีนคร ได้ฟังธรรมแลเห็นพระพุทธเจ้า แต่งตั้งภิกษุสาวกองค์หนึ่งเป็นเอตทัคคะทางบรรลุธรรมเป็นคนแรก จึงได้ตั้งความปรารถนาไว้ แล้วนิมนต์ภิกษุทั้งหมดแสนหนึ่ง อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานถวายภัตตาหารอยู่ตลอดเจ็ดวัน พร้อมทั้งถวายจีวรผ้าเนื้อละเอียด แก่พระพุทธเจ้าและภิกษุสาวก และตั้งความปรารถนาดำรงตำแหน่งเอตทัคคะทางบรรลุธรรมเป็นคนแรก และในทุก ๆ ชาติก็ได้กระทำกัลยาณกรรมต่อมาทุกชาติ

พระอัญญาโกณฑัญญะ (พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสชิ) ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร

"วิรชัง วิตมลัง ธัมมจักขุง อุทปาทิ ฯ"

จักษุในธรรมปราศจากธุลี และมีมลทินอันปราศ ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระโกณฑัญญะว่า

"*ยังกิญจิ สมุทยธัมมังฯ* ไตรวัฏทั้งสาม ได้แก่ กิเลส กรรม วิบากอันใดอันหนึ่ง ที่มีกิเลสเกิดขึ้นพร้อมเป็นธรรมดา

สัพพันตัง นิโรธธัมมังฯ ไตรวัฏทั้งปวงนั้น ก็เป็นของมีความดับเป็นธรรมดา (ปฐมสมโพธิ หลักสูตรนักธรรมฯ)

("สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นล้วนดับไปเป็นธรรมดา") ตถาคตสูตร ๑๗/๔๗๕ พระเถรคาถา

"ดูก่อน ผู้เห็นอำนาจประโยชน์ผู้มาละฆราวาสสมบัติ ออกบำเพ็ญพรตพรหมจารย์เลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารตามอริยวิสัย"

ส่วนลามกเลวทราม ๒ อย่างไม่พึงเข้าไปใกล้

๑) **กามสุขัลลิกานุโยโค** ความประกอบพัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นของต่ำช้า กระทำสัตว์ให้ห่างจากอุตริมนุสสธรรมและให้สัตว์เกิด...

๒) ส่วนลามกอีกประการหนึ่ง คือ **อัตตกิลมถานุโยโค** ความประกอบตามซึ่งความลำบากเหน็ดเหนื่อยตนนี้ใด เป็นทุกข์ให้เกิดทุกข์แก่ผู้ประกอบ ไม่เป็นอริยธรรม ไม่ไปจากข้าศึกได้ ไม่เป็นทางอภิสมัยที่จะแปรปุถุชนให้เป็นอริยบุคคล...

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาหนทางที่สัตว์พึงดำเนินไปตั้งอยู่ในท่ามกลาง ไปโดยท่ามกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา หนทางกลาง อันตถาคตตรัสรู้ด้วยปัญญายิ่งกระทำจักษุญาณ และปรีชาญาณให้รอบรู้ดังแสงสว่างชัชวาล กำจัดมืดมหันธการโมหะ ความหลงให้พินาศ... ย่อมเป็นไปเพื่อความตรัสรู้ยิ่ง"

มัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคาหนทางกลาง มีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

แล้วจึงตรัสเทศนาอริยสัจของจริงอย่างประเสริฐทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ทุกข์ คือ *ชาติปิทุกขา....ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ ทุกข์ คือ อุปาทานขันธ์...ฯลฯ*

ทุกขสมุทัย คือ ตัณหาเครื่องดิ้นรนสัตว์นี้อันใด มีอันกระทำความเกิดอีก..ฯลฯ

ทุกขนิโรธ คือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความแห่งตัณหานั้นดับไปโดยไม่เหลืออันใด

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาทางปฏิบัติถึงความดับทุกข์ มีองค์ ๘ .....

ญาณอันเกิดขึ้นแล้วในอริยสัจทั้ง ๔ เป็นสัจจะละ ๓ ญาณ คือ สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย *จักขุงอุทปาทิ* จักษุได้เกิดแล้ว *ญาณังอุทปาทิ* ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว *ปัญญาอุทปาทิ* ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว *วิชชาอุทปาทิ* วิชชาความรู้แล้วได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา

สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ ในทุกขอริยสัจ
สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ ในทุกขสมุทัยอริยสัจ
สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ ในทุกขนิโรธอริยสัจ
สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

มีปริวัฏเวียนไป ๓ มีอาการ ๑๒ ดังนี้ กาลใดแลยถาภูตญาณทัสสนะ ปัญญาอันรู้เห็นจริงแท้มีปริวัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ ในอริยสัจ ๔ เป็นญาณทัสสนะอันบริสุทธิ์...**ไตรวัฏ คือ กรรม กิเลส**

เจาชัณฑีสถูป ที่พระพุทธองค์ทรงพบกับปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก

ธัมมเมกขสถูป ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตนสูตร
โปรดปัญจวัคคีย์ ในวันเพ็ญอาสาฬหบูชา

วิบาก อันใดอันหนึ่งที่มีกิเลสเกิดขึ้นพร้อมเป็นธรรมดา ไตรวัฏทั้งปวงนั้นก็เป็นของมีความดับไปเป็นธรรมดา... ดังนี้ พระโกณฑัญญะบรรลุพระโสดาปัตติผลญาณ (เป็นวิปปจิตัญญูบุคคล)

แต่นั้นทรงสั่งสอนภิกษุอีก ๔ รูปที่เหลือ (พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสชิ) ทรงโอวาทอนุสาสน์ด้วยธรรมิกถาเป็นปกิรณกเทศนาตามสมควรแก่อัทธยาสัยและกาลสมัย ครั้งนั้นพระวัปปะและพระภัททิยะทั้ง ๒ ก็เกิดธรรมจักษุบรรลุโสดาปัตติผลบรรพชาอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ทรงสั่งสอนพระมหานามะ พระอัสสชิ ที่ยังมิได้สำเร็จโลกุตตคุณนั้นด้วย ธรรมิกถาต่อมา ทั้งสองก็เกิดธรรมจักษุพระโสดาปัตติผลแล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาโดยนัยหนหลัง

เมื่อได้โสดาปัตติผลพร้อมกันทั้ง ๕ รูปแล้ว ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ ได้สำเร็จพระอรหัตผลเป็นพระอเสขะอริยสาวก

เนื้อความย่ออนัตตลักขณสูตร

๑) รูปัง ภิกขเว อนัตตา *รูป* (สิ่งที่แตกสลายด้วยความร้อนและเย็นได้แก่ รูปขันธ์ร่างกาย เป็นต้น) เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน

ถ้าหากรูปเป็นอัตตา เป็นตัวเป็นตนเป็นแก่นสารจริงแล้ว รูปนี้ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธความเบียดเบียน จะพึงได้ในรูปตามใจหวังว่ารูปของเราจงเป็นอย่างนี้ อย่าป่วย อย่าไข้ อย่าชราชำรุดทรุดโทรมเสื่อมเสีย อย่าพิบัติเลย...

๒) เวทนา ภิกขเว อนัตตา *เวทนา* ความเพียร อารมณ์ ที่เป็นสุขสำราญใจ ทุกข์กับกาย ไม่สบายจิต อุเบกขาไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี

ความเสวยอารมณ์ ๓ อย่างนี้ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่เป็นแก่นสาร ไม่เป็นไปอำนาจของผู้ใด ไม่มีใครเป็นเจ้าของป้องกันพิทักษ์รักษา

ถ้าหากเวทนาความเสวยอารมณ์นี้ เป็นอัตตาตัวตนแล้วไซร้ ก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธความเบียดเบียนให้แปรผันต่างๆ พึงได้ตามปรารถนาว่า เวทนาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด สุขจงยั่งยืนเถิด อย่าเสื่อมสูญเลย...

๓) สัญญา ภิกขเว อนัตตา *สัญญา* ความจำได้จำไว้ จำรูป เสียงกลิ่นรส สัมผัส ธรรมารมณ์คิดนึก จำไว้ซึ่งอารมณ์ทั้ง ๖ นี้เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่เป็นแก่นสาร ไม่เป็นไปในอำนาจของผู้ใด...

ถ้าหากสัญญาความจำได้จำไว้นี้ เป็นอัตตาตัวตนแล้วไซร้ ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ ความเบียดเบียนพิบัติแปรผัน พึงปรารถนาว่า สัญญาที่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขจงยั่งยืนถาวรตั้งอยู่เป็นนิตย์เถิด อย่าเสื่อมสูญเลย...

๔) สังขารา ภิกขเว อนัตตา *สังขาร* คือ ธรรมอันปรุงใจคิดอ่านต่อใจ เจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นในจิตทั้งปวง สังขารธรรมที่ปรุงใจสัตว์นี้เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่เป็นไปในอำนาจของผู้ใด

ถ้าหากสังขารธรรมอันปรุงใจสัตว์เหล่านั้นพึงเป็นอัตตาตัวตนเป็นแก่นสารแล้วไซร้ ก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธความเบียดเบียนพิบัติแปรปรวน พึงปรารถนาว่าสังขารที่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขจงตั้งอยู่เถิดอย่าได้แปรปรวนพิบัติเลย ส่วนชั่วที่เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์จงอย่าบังเกิดขึ้นเลย แม้เกิดขึ้นแล้วจงเสื่อมสูญหายเสียโดยพลันเถิด อย่าตั้งอยู่นานเลย...

๕) วิญญาณัง ภิกขเว อนัตตา *วิญญาณ* คือ ใจที่รู้พิเศษซึ่งอารมณ์ที่เป็นไปในจักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย มนะ นั้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่เป็นไปในอำนาจของผู้ใด

ถ้าหากวิญญาณนี้ จะพึงเป็นอัตตาตัวตน เป็นแก่นสารแล้วไซร้ ก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ ความเบียดเบียนพิบัติแปรปรวนไปต่างๆ พึงปรารถนาว่า วิญญาณของเราจงเป็นอย่างนี้ วิญญาณของเราจงอย่าเป็นอย่างนั้น...

เมื่อแสดงเบญจขันธ์โดยอนัตตลักษณะอย่างนี้แล้ว ทรงตรัสอนุโยคซักถามต่อไปว่า

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ...เที่ยงหรือไม่เที่ยง... **สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นสุขหรือเป็นทุกข์เล่า...**สิ่งใดที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ควรหรือเพื่อละธรรมเห็นโดยสำคัญซึ่งสิ่งนั้นว่า นั่นเป็นของ ๆ เรา นั่นเป็นเรา นั่นตัวตนแก่นสารแห่งเรา...

ทรงสั่งสอนโดยวิปัสสนานัยให้พิจารณาเบญจขันธ์ ถอนตัณหามานะทิฏฐิด้วยประการฉะนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเพื่อหน่ายนิพพิทาญาณเกิดแล้ว วิราคะความคลายกำหนัดปราศย้อมไป ชำระกิเลสเครื่องย้อมจิต ด้วยอำนาจแห่งยถาภูตญาณทัสสนะด้วยประการฉะนี้ ความวิมุติหลุดพ้นก็ด้วยประการฉะนี้

กิจที่จำต้องทำ กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกไม่มีด้วยประการฉะนี้ พระเบญจวัคคีย์ ก็ได้สำเร็จพระอรหัตตผล

๓. อุรุเวลกัสสปะ

อุรุเวลกัสสปะ (นทีกัสสปะ คยากัสสปะ)

นักบวชชฎิลสามพี่น้อง ถือลัทธิบูชาไฟ เป็นที่เคารพนับถือของชาวราชคฤห์ ภายหลังได้เป็นพระอรหันต์พร้อมกันทั้งสามพี่น้อง และบริวารหนึ่งพันคน ด้วยได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าด้วยเรื่องอาทิตตปริยายสูตร (เป็นอุคฆฏิตัญญูบุคคล)

อาทิตตปริยายสูตร คือ **พระสูตรที่ว่าด้วยอายตนะทั้ง ๖ ที่ร้อนติดไฟลุกทั่ว ได้แก่ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ** ตลอดจนร้อนด้วยทุกข์ มีชาติ ชรามรณะ เป็นต้น ทำให้ภิกษุเหล่านั้นบรรลุอรหัตตผล (สฬายตนวรรค (พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๔ วรรคที่ ๕ สฬายตนวรรค ดูหน้า ๑๖๐ ตั้งแต่สูตรที่ ๔๓ เป็นต้นไป)

อุรุเวลกัสสปะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเคยเป็นนักบวชประเภทชฎิล นับถือลัทธิบูชาไฟ ถือตัวว่าเป็นพระอรหันต์ สร้างอาศรมสั่งสอนลัทธิของตนอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา เพราะเหตุที่เป็นชาวกัสสปโคตรและอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลา จึงได้ชื่อว่า *อุรุเวลกัสสปะ* ท่านผู้นี้เป็นคณาจารย์ใหญ่ ที่ชาวราชคฤห์นับถือมาก มีน้องสองคน คนหนึ่งชื่อ *นทีกัสสปะ* อีกคนหนึ่งชื่อ *คยากัสสปะ* ล้วนเป็นหัวหน้าชฎิลตั้งอาศรมอยู่ถัดกันไปบนฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ไม่ห่างไกลจากอาศรมของพี่ชายใหญ่ ต่อมาพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาทรงทรมานอุรุเวลกัสสปะด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จนท่านชฎิลใหญ่คลายพยศ ยอมมอบตัวเป็นพุทธสาวกขอบรรพชา ทำให้ชฎิลผู้น้อง

อุรุเวลาเสนานิคม สถานที่ที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

เมืองพาราณสี

ทั้งสองพร้อมด้วยบริวารออกบวชตามด้วยทั้งหมด ครั้นบวชแล้วได้ฟังเทศนา **อาทิตตปริยายสูตร** จากพระพุทธเจ้า ก็ได้สำเร็จพระอรหัตทั้งสามพี่น้องพร้อมด้วยบริวารทั้งหมดหนึ่งพันองค์ พระอุรุเวลกัสสปะได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีบริษัทใหญ่ คือ มีบริวารมาก

นทีกัสสปะ นักบวชชฎิลแห่งกัสสปโคตรน้องชายของอุรุเวลกัสสปะ พี่ชายของคยากัสสปะ ออกบวชตามพี่ชาย พร้อมด้วยชฎิลบริวาร ๓๐๐ คน สำเร็จอรหัตด้วยฟัง**อาทิตตปริยายสูตร** เป็นมหาสาวกองค์หนึ่งในอสีติมหาสาวก

คยากัสสปะ นักบวชชฎิลแห่งกัสสปโคตร ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลคยาสีสะเป็นน้องชายคนเล็กของอุรุเวลกัสสปะ ออกบวชตาม พี่ชายพร้อมด้วยชฎิล ๒๐๐ ที่เป็นบริวาร ได้ฟังพระธรรมเทศนา**อาทิตตปริยายสูตร** บรรลุพระอรหัต และเป็นมหาสาวกองค์หนึ่งในอสีติมหาสาวก

เมื่อครั้งจากกัปนี้ไปแสนกัป สมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ อุรุเวลกัสสปะ เกิดในตระกูล ชาวเมืองหังสวดีนคร เจริญวัยได้ฟังธรรมจากพระศาสดา แลเห็นพระองค์แต่งตั้งสาวกตำแหน่งยอดภิกษุผู้มีบริวารมาก จึงตั้งความปรารถนา และได้เชิญภิกษุแสนหนึ่ง มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เลี้ยงฉลองตลอดเจ็ดวัน และถวายจีวรทุกองค์ ตั้งความปรารถนาเป็นสาวกพระพุทธเจ้าผู้มีบริวารมาก และได้ปฏิบัติกัลยาณกรรมตลอดมา ไปบังเกิดเทวดาและมนุษย์เช่นนี้ทุกชาติ อบายภูมิไม่ได้ไปเกิดเลย

เมื่อครั้ง ๙๒ กัปจากกัปนี้ สมัยพระปุสสะสัมมาสัมพุทธเจ้า (จากกัปนี้ย้อนขึ้นไปถึงพระวิปัสสีสัมพุทธเจ้านับได้ ๓๑ กัป) ได้มา

เกิดเป็นพระราชอนุชาต่างพระมารดากับพระพุทธเจ้าปุสสะ มีพระราชบิดาชื่อ พระมหินทรราชา มีพี่น้องอีก ๒ คน ทั้ง ๓ คน ต่างทำหน้าที่รักษาความสงบบ้านเมือง พระราชบิดาหวงห้ามมิให้ผู้ใดบำรุงเลี้ยงพระพุทธเจ้านอกจากพระองค์เอง แม้พระญาติก็ทรงห้าม ทั้ง ๓ พี่น้องจึงคิดอุบายวางแผน จะออกไปปราบโจร ถ้าสำเร็จขอพรพระราชบิดาขอบำรุงเลี้ยงพระพุทธเจ้าบ้าง จนพระราชบิดาจำยอมทรงอนุญาตให้ ๓ พี่น้องบำรุงเลี้ยงพระพุทธเจ้าตลอด ๓ เดือน และถือศีล ๑๐ ทั้งสามคน **ได้ทรงตั้งอำมาตย์ ๓ คน** ทำหน้าที่หารายได้ ๑ คน ทำหน้าที่รับ-จ่ายเงิน ๑ คน และผู้ทำหน้าที่จัดเลี้ยง ๑ คน ซึ่งต่อมาอำมาตย์ทั้ง ๓ คน **ได้กลับชาติมาเกิดสมัยพุทธกาล เป็นพระเจ้าพิมพิสาร วิสาขอุบาสก และรัฐปาลเถระ** ตลอดชีวิตประกอบกัลยาณกรรม ต่อมาจึงได้มาเกิดในตระกูลชฎิลกัสสปโคตร เรียนไตรเพท แล้วออกบวชในสมัยพุทธกาล ออกบวชบำเพ็ญธรรมเป็นฤษีชฎิล ๓ พี่น้องเป็นชาติสุดท้าย

๔. อุปติสสมาณพ

อุปติสสะ (พระสารีบุตร)

ฟังธรรมจากพระอัสสชิอรหันตเถระว่า

“เย ธัมมา เหตุปปภวา เตสัง เหตุง ตถาคโต เตสัญ จ โย นิโรโธ จ เอวังวาที มหาสมโณ

“สิ่งใดเกิดแต่เหตุ ทรงแสดงเหตุและความดับของสิ่งนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนอย่างนี้” (วินัย ๔/๖๙ พระเถรคาถา)

อุปติสสะได้ฟังก็บรรลุเป็นโสดาบันบุคคล (อุคฆฏิตัญญู)

๕. โกลิตะ

โกลิตะ (พระโมคคัลลาน์)

ได้ฟังธรรมจากอุปติสสะ(สหายรัก) ในเรื่องเดียวกัน เมื่อได้ฟังจบก็ได้บรรลุเป็นโสดาบันบุคคลเช่นเดียวกัน

เหตุแห่งอุคฆติตัญญูบุคคลทั้งสอง เพราะความสั่งสมอบรมมาแต่อดีตอนันตชาติในกาลก่อนถึงสองอสงไขยแสนกัปแห่งอรหันตอัครสาวกภูมิ (อุคฆติตัญญูบุคคลสำหรับอรหันตสาวกภูมิ ที่ไม่ใช่อัครสาวกภูมิ เท่ากับหนึ่งอสงไขยแสนกัป แต่ถ้าปรารถนาอัครสาวกภูมิจะต้องบำเพ็ญบารมีสองอสงไขยแสนกัป) ที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ เมื่อครั้งพระปทุมุตตรพุทธเจ้า

๖. สาริบุตร

สารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า เกิดที่หมู่บ้านนาลกะ (บางแห่งเรียกนาลันทะ) ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ เป็นบุตรแห่งตระกูลหัวหน้าหมู่บ้านนั้น บิดาชื่อ วังคันตพราหมณ์ มารดาชื่อ สารี จึงได้นามว่า สารีบุตร แต่เมื่อยังเยาว์ เรียกว่า อุปติสสะ มีเพื่อนสนิทชื่อ *โกลิตะ* ซึ่งต่อมา คือ *พระมหาโมคคัลลานะ* มีน้องชาย ๓ คน ชื่อ จุนทะ อุปเสนะ และเรวตะ น้องหญิง ๓ คน ชื่อ จาลา อุปจาลา และสีสุปจาลา ซึ่งต่อมาได้บวชในพระธรรมวินัยทั้งหมด เมื่ออุปติสสะและโกลิตะจะบวชนั้น ทั้งสองคนไปเที่ยวดูมหรสพที่ยอดเขาด้วยกัน คราวหนึ่งไปดูแล้วเกิดความสลดใจ คิดออกแสวงหาโมกขธรรม และต่อมาได้ไปบวชอยู่ในสำนักของสัญชัยปริพาชก แต่ก็ไม่บรรลุจุด

มุ่งหมาย จนวันหนึ่งอุปติสสปริพาชก พบพระอัสสชิเถระขณะท่านบิณฑบาต เกิดความเลื่อมใสในอาการสำรวมอินทรีย์ จึงได้ติดตามไปสนทนาขอถามหลักคำสอน ได้ฟังความย่อเพียงคาถาเดียวก็ได้ดวงตาเห็นธรรม กลับไปบอกข่าวแก่โกลิตะ สหายรัก แล้วพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า มีปริพาชกที่เป็นศิษย์ตามไปด้วยถึง ๒๕๐ คน ได้รับเอหิภิกขุอุปสมบท ทั้งหมดที่เวฬุวัน **เมื่อบวชแล้วได้ ๑๕ วัน พระสารีบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาเวทนาปริคคหสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ทีฆนขปริพาชก ณ ถ้ำสุกรขาตา เขาคิชฌกูฏ** ก็ได้บรรลุพระอรหัต ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญามาก และเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา ท่านได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา และได้รับการยกย่องเป็นพระธรรมเสนาบดี คำสอนของท่านปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก เช่น สังคีติสูตรและทสุตตรสูตร ที่เป็นแบบอย่างแห่งการสังคายนา เป็นต้น ท่านปรินิพพาน ก่อนพระพุทธเจ้าไม่กี่เดือน เมื่อจวนจะปรินิพพาน ท่านเดินทางไปโปรดมารดาของท่าน ซึ่งยังเป็นมิจฉาทิฐิให้มารดาได้เป็นพระโสดาบันแล้วปรินิพพานที่บ้านเกิด ด้วยปักขันทิกาพาธ(อาเจียนเป็นเลือด) หลังจากปลงศพ แล้วพระจุนทะน้องชายของท่านนำอัฐิธาตุไปถวายพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสว่าให้ก่อสถูปบรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ ณ พระเชตวัน เมืองสาวัตถี (อรรถกถาว่าท่านปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน ๑๒ จึงเท่ากับ ๖ เดือนก่อนพุทธปรินิพพาน)

พระสารีบุตร มีคุณธรรมและจริยาวัตรที่เป็นแบบอย่างหลายประการ เช่น เป็นผู้มีความกตัญญูสูง ดังได้แสดงออกเกี่ยวกับพระอัสสชิ (นอนหันศีรษะไปทางที่พระอัสสชิพำนักอยู่) และราธพราหมณ์

(ระลึกถึงบิณฑบาตหนึ่งทัพพี และรับเป็นอุปัชฌาย์แก่ราธะ) สมบูรณ์ด้วยขันติธรรมต่อคำว่ากล่าว(ยอมรับคำแนะนำแม้ของสามเณร ๗ ขวบ) เป็นผู้เอาใจใส่อนุเคราะห์เด็ก (เช่น ช่วยเอาเด็กยากไร้มาบรรพชา มีสามเณรอยู่ในความปกครองดูแล ซึ่งเก่งกล้าสามารถหลายรูป) และเอาใจใส่คอยดูแลภิกษุอาพาธ เป็นต้น

๗. มหาโมคคัลลานะ

มหาโมคคัลลานะ ชื่อพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า เกิดที่หมู่บ้านโกลิตคาม ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ เป็นบุตรของพราหมณ์นายบ้านแห่งนั้น มารดาชื่อนางโมคคัลลีพราหมณี เดิมเรียกชื่อ ว่า โกลิตะ ตามชื่อหมู่บ้านซึ่งบิดาของตนเป็นใหญ่ ต่อมาเรียก *โมคคัลลานะ* เพราะเป็นบุตรของนางพราหมณีโมคคัลลี หรือโมคคัลลานีนั้น ได้เป็นสหายกับอุปติสสะ (คือพระสารีบุตร) มาแต่เด็ก ต่อมาทั้งสองได้ออกบวชเป็นปริพพาชก อยู่ในสำนักของสัญชัยปริพพาชก จนกระทั่งอุปติสสะได้พบพระอัสสชิ สหายทั้งสองบรรลุโสดาบัน จึงได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้า บวชในพระธรรมวินัย **เมื่อบวชแล้วถึงวันที่ ๗ โกลิตะ ซึ่งบัดนี้เรียกว่า มหาโมคคัลลานะ ก็ได้บรรลุอรหัตตผล** ท่านได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีฤทธิ์มาก และเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ในตอน ปลายพุทธกาล ท่านถูกพวกโจรซึ่งได้รับจ้างจากพวกเดียรถีย์ลอบสังหาร ด้วยการทุบตีจนร่างแหลก เพราะเหตุวิบากอกุศลเศษกรรมทุบบิดามารดาด้วยหลงเชื่อภรรยาใส่ร้ายในอดีตชาติหนึ่ง พระพุทธเจ้าโปรดให้ ก่อสถูป บรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ใกล้ซุ้มประตูวัดเวฬุวันในเขตเมือง ราชคฤห์ ชื่อของท่านนิยมเรียกกันง่าย ๆ ว่า พระโมคคัลลาน์

๘. อุปเสนวังคันตบุตร

อุปเสนวังคันตบุตร พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อวังคันตะ มารดาชื่อนางสารี เป็นน้องชายของพระสารีบุตร เกิดที่หมู่บ้านนาลกะ เติบโตขึ้นเรียนไตรเพทจบแล้ว ต่อมาได้ฟังธรรม **มีความเลื่อมใส จึงบวชในพระพุทธศาสนา หลังจากบวชได้ ๒ พรรษา จึงได้สำเร็จพระอรหัต** ท่านออกบวชจากตระกูลใหญ่ มีคนรู้จักมาก และทั้งเป็นนักเทศก์ที่สามารถ จึงมีกุลบุตรเลื่อมใสมาขอบวชด้วยเป็นจำนวนมาก ตัวท่านเองเป็นผู้ถือธุดงค์ และสอนให้สัทธิวิหาริกถือธุดงค์ด้วย ปรากฏว่าทั้งตัวท่าน และบริษัทของท่านเป็นที่เลื่อมใสของคนทั่วไปหมด จึงได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางทำให้เกิดความเลื่อมใสทั่วทุกด้าน (คือไม่เฉพาะตนเองน่าเลื่อมใส แม้คณะศิษย์ก็น่าเลื่อมใสไปหมด)

๙. เรวตขทิรวนิยะ

เรวตขทิรวนิยะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อวังคันตะ มารดาชื่อ นางสารี เป็นน้องชายคนสุดท้องของพระสารีบุตร บวชอยู่ในสำนักของภิกษุพวกอยู่ป่า (อรัญวาสี) **บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าไม้ตะเคียนประมาณ ๓ เดือนเศษ ก็ได้สำเร็จพระอรหัต** ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางอยู่ป่า

๑๐. พระนางโรหิณี

โรหิณี เจ้าหญิงองค์หนึ่ง แห่งศากยวงศ์ เป็นพระธิดาของพระเจ้าอมิโตทนะ ซึ่งเป็นพระเจ้าอาของพระพุทธเจ้า เป็นกนิษฐภคินี คือ น้องสาวของพระอนุรุทธะ ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

๑๑. ปุณณมันตานีบุตร

ปุณณมันตานีบุตร พระมหาสาวกองค์หนึ่ง ได้ชื่ออย่างนี้เพราะเดิมชื่อปุณณะ เป็นบุตรของนางมันตานี ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในหมู่บ้านพราหมณ์ ชื่อโทณวัตถุ ไม่ไกลจากเมืองกบิลพัสดุ์ เป็นหลานของพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้บรรพชาเมื่อพระเถระผู้เป็นลุงเดินทางมายังเมืองกบิลพัสดุ์ **บวชแล้วไม่นานก็บรรลุอรหัตตผล เป็นผู้ปฏิบัติตนตามหลักกถาวัตถุ ๑๐** และสอนศิษย์ของตนให้ปฏิบัติเช่นนั้นด้วย ท่านได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาพระธรรมกถึก หลักธรรมเรื่องวิสุทธิ ๗ ก็เป็นภาษิตของท่าน

๑๒. พระปุณณะ

ปุณณสุนาปรันตะ, ปุณณสุนาปรันตกะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง ในจำนวนอสีติมหาสาวก ชื่อเดิมว่า ปุณณะ เกิดที่เมืองท่าชื่อ สุปปารกะ ในแคว้นสุนาปรันตะ เมื่อเติบโตขึ้น ได้ประกอบการค้าขายร่วมกับน้องชาย ผลัดกันนำกองเกวียน ๕๐๐ เล่ม เที่ยวค้าขายตามหัวเมืองต่าง ๆ คราวหนึ่ง น้องชายอยู่เฝ้าบ้านปุณณะนำกองเกวียนออกค้าขายผ่านเมืองต่าง ๆ มาจนถึงกรุงสาวัตถี พัก

กองเกวียนอยู่ใกล้พระเชตวัน รับประทานอาหารเช้าแล้วก็นั่งพักผ่อนกันตามสบาย ขณะนั้นเอง ปุณณะมองเห็นชาวพระนครสาวัตถีแต่งตัวสะอาดเรียบร้อย พากันเดินไปยังพระเชตวันเพื่อฟังธรรม ไต่ถามทราบความก็ดีใจ จึงพาบริวารเดินตามเขาเข้าไปสู่พระวิหาร ยืนอยู่ท้ายสุดที่ประชุม ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใสอยากจะบวช วันรุ่งขึ้นถวายมหาทานแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้วมอบหมายธุระแก่เจ้าหน้าที่คุมของให้นำสมบัติไปมอบให้แก่น้องชาย แล้วออกบวชในสำนักพระศาสดา **ตั้งใจทำกรรมฐานแต่ก็ไม่สำเร็จ** คิดจะไปบำเพ็ญภาวนาที่ถิ่นเดิมของท่านเอง จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลขอพระโอวาท ดังปรากฏเนื้อความในปุณโณวาทสูตร **พระผู้มีพระภาคเจ้าประทานพระโอวาทแสดงวิธีปฏิบัติต่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์** โดยอาการที่จะมิให้ทุกข์เกิดขึ้น แล้วตรัสถามท่านว่าจะไปอยู่ในถิ่นใด ท่านทูลตอบว่าจะไปอยู่ในแคว้นสุนาปรันตะ ตรัสถามว่า ชาวสุนาปรันตะเป็นคนดุร้าย ถ้าเขาด่าว่าท่านจะวางใจต่อคนเหล่านั้นอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่ายังดีนักหนาที่เขาไม่ตบตี ตรัสถามว่า ถ้าเขาตบตีจะวางใจอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่ายังดีนักหนาที่เขาไม่ขว้างปาด้วยก้อนดิน ตรัสถามว่า ถ้าเขาขว้างปาด้วยก้อนดินจะวางใจอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่ายังดีนักหนาที่เขาไม่ทุบตีด้วยท่อนไม้ ตรัสถามว่า ถ้าทุบตีด้วยท่อนไม้จะวางใจอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่ายังดีนักหนาที่เขาไม่ฟันแทงด้วยศัสตรา ตรัสถามว่า ถ้าเขาฟันแทงด้วยศัสตราจะวางใจอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่ายังดีนักหนาที่เขาไม่เอาศัสตราอันคมฆ่าเสีย ตรัสถามว่า ถ้าเขาเอาศัสตราอันคมปลิดชีพเสีย

จะวางใจอย่างไร ทูลตอบว่า จะคิดว่า มีสาวกบางท่านเบื่อหน่ายร่างกาย และชีวิตต้องเที่ยวหาศัสตรามาสังหารตนเอง แต่เราไม่ต้องเที่ยวหาเลย ก็ได้ศัสตราแล้ว พระผู้มีพระภาคประทานสาธุการ และตรัสว่าท่านมีทมะ (อดทนข่มใจ) และอุปสมะ (ความสงบใจจากข้าศึก) อย่างนี้ สามารถไปอยู่ในแคว้นสุนาปรันตะได้ พระโอวาทและแนวคิดของพระปุณณะนี้เป็นคติอันมีค่ายิ่ง สำหรับพระภิกษุผู้จะจาริกไปประกาศพระศาสนาในถิ่นไกล (ขันตีจ=มีความอดทนเป็นมงคลอันสูงสุด มงคลที่ ๓๗ "*ขันตีจ โสวจัสสตา* (เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย) *สมณานัญจ ทัสสนัง* (การได้พบเห็นสมณะ) *เอตัมมัง คลมุตตมัง* เป็นมงคลสูงสุด)

พระปุณณะกลับสู่แคว้นสุนาปรันตะแล้ว **ได้ย้ายหาที่เหมาะสำหรับการทำกรรมฐานหลายแห่ง จนในที่สุดแห่งที่ ๔** ได้เข้าจำพรรษาแรกที่วัดมกุฬการาม **ในพรรษานั้น** น้องชายของท่านกับพ่อค้ารวม ๕๐๐ คน เอาสินค้าลงเรือจะไปยังทะเลอื่น ในวันลงเรือ น้องชายมาลาและขอความคุ้มครองจากท่าน ระหว่างทางเรือไปถึงเกาะแห่งหนึ่ง พากันแวะบนเกาะ พบป่าจันทน์แดงอันมีค่าสูง จึงล้มเลิกความคิดที่จะเดินทางต่อ ช่วยกันตัดไม้จันทน์บรรทุกเรือจนเต็ม แล้วออกเดินทางกลับถิ่นเดิม แต่พอออกเรือมาได้ไม่นาน พวกอมนุษย์ (รุกขเทวา) ที่สิงในป่าจันทน์ซึ่งโกรธแค้น ได้ทำให้เกิดลมพายุอย่างแรงและหลอก หลอนต่าง ๆ น้องชายของพระปุณณะระลึกถึงพระพี่ชาย **พระปุณณะทราบ จึงเหาะมายืนอยู่ที่หน้าเรือ** พวกอมนุษย์ก็พากันหนีไป ลมพายุก็สงบ

พวกพ่อค้าทั้ง ๕๐๐ คน กลับถึงถิ่นเดิมโดยสวัสดีแล้ว ได้พร้อมทั้งภรรยาพากันประกาศนับถือ พระปุณณะ และถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แล้วแบ่งไม้จันทน์แดงส่วนหนึ่งมาถวาย ท่านพระปุณณะ

ตอบว่าท่านไม่มีกิจที่จะต้องใช้ไม้เหล่านั้น และแนะให้สร้างศาลาถวายพระพุทธเจ้า ศาลานั้นเรียกว่า จันทนศาลา เมื่อศาลาเสร็จแล้ว พระปุณณะได้ไปทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จมายังแคว้นสุนาปรันตะพร้อมด้วยพระสาวกจำนวนมาก ระหว่างทางพระผู้มีพระภาคทรงแวะหยุดประทับ**โปรดสัจจพันธดาบส ที่ภูเขาสัจจพันธ์ก่อนแล้วนำพระสัจจพันธ์ ซึ่งบรรลุอรหัตตผลแล้วมายังสุนาปรันตะด้วย** ทรงแสดงธรรมโปรดชาวสุนาปรันตะ และประทับที่จันทนศาลาในมกุฬการาม ๒-๓ วัน เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้าน แล้วทรงเดินทางกลับ ระหว่างทางเสด็จถึงฝั่งแม่น้ำนัมมทา **ได้แสดงธรรมโปรดนัมมทานาคราช** นาคราชขอของที่ระลึกไว้บูชา **จึงประทับรอยพระบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานั้น** จากนั้นเสด็จต่อไปถึงภูเขาสัจจพันธ์ ตรัสสั่งพระสัจจพันธ์ให้อยู่สั่งสอนประชาชน ณ ที่นั้น พระสัจจพันธ์ทูลขอสิ่งที่ระลึกไว้บูชา **จึงทรงประทับรอยพระบาทไว้ที่ภูเขานั้นด้วย อันนับว่าเป็นประวัติการเกิดขึ้นของรอยพระพุทธบาท**

เหตุการณ์ที่เล่านี้ เกิดขึ้นในพรรษาแรกที่พระปุณณะกลับมาอยู่ในแคว้น สุนาปรันตะ และท่านเองก็ได้บรรลุอรหัตตผลในพรรษาแรกนั้นเช่นกัน ท่านพระปุณณเถระบำเพ็ญจริยาเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนสืบมาจนถึงปรินิพพาน ณ แคว้นสุนาปรันตะนั้น ก่อนพุทธปรินิพพาน

๑๓. พระอุปวาณะ

อุปวาณะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง ในนครสาวัตถี ได้เห็นพระพุทธองค์ในพิธีถวายวัดพระเชตวันเกิดความเลื่อมใส จึงได้มาบวชในพระศาสนาและได้บรรลุอรหัตตผล

ท่านเคยเป็นอุปัฏฐากของพระพุทธองค์ แม้ในวันปรินิพพานพระอุปวาณะก็ถวายงานพัดอยู่เฉพาะพระพักตร์ เรื่องราวเกี่ยวกับท่านปรากฏในพระไตรปิฎก ๔-๕ แห่ง เช่นเรื่องที่ท่านสนทนากับพระสารีบุตรเกี่ยวกับโพชฌงค์ ๗ ประการ เป็นต้น

๑๔. มหากัจจายนะ

มหากัจจายนะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในกัจจายนะโคตรที่พระนางอุชเชนี เป็นบุตรปุโรหิตของพระราชาแห่งแคว้นอวันตี เรียนจบไตรเพทแล้ว ต่อมาได้เป็นปุโรหิตแทนบิดา พระเจ้าจัณฑปัชโชต ตรัสสั่งให้หาทางนำพระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่กรุงอุชเชนี กัจจายนปุโรหิตจึง**เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุอรหัตตผล** อุปสมบทแล้ว แสดงความประสงค์ที่จะอัญเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าสู่แคว้นอวันตี พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้ท่านเดินทางไปเอง ท่านเดินทางไปยังกรุงอุชเชนี ประกาศธรรม ยังพระเจ้าจัณฑปัชโชต และชาวเมืองทั้งหมดให้เลื่อมใสในพระศาสนา แล้วจึงกลับมาเฝ้าพระบรมศาสดา ต่อมาได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางขยายความคำย่อให้พิสดาร มีเรื่องเล่าเป็นเกร็ดว่า ท่านมีรูปร่างสวยงาม ผิวพรรณดังทองคำ บุตรเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ *โสเรยยะ* เห็นแล้วเกิดมีอกุศลจิตต่อท่านว่า ให้ได้อย่างท่านเป็นภรรยาตน หรือให้ภรรยาตนมีผิวพรรณงามอย่างท่าน **เพราะอกุศลจิตนั้น เพศของโสเรยยะกลายเป็นหญิงไป** นางสาวโสเรยยะแต่งงานมีครอบครัว มีบุตรแล้ว ต่อมาได้พบและขอขมาต่อท่าน เพศก็กลับเป็นชายตามเดิม โสเรยยะขอบวชในสำนักของท่าน และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง (บางแห่งเรียก “พระมหากัจจานเถระ”)

๑๕. มหากัปปินะ

มหากัปปินะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเป็นกษัตริย์ ครองราชย์สมบัติในนครกุกกุฏวดีในปัจจันตประเทศ ได้ทราบข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้า แล้ว**บังเกิดปีติศรัทธา สละราชสมบัติทรงม้าเดินทางไกลถึง ๓๐๐ โยชน์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า สดับธรรมกถา บรรลุพระอรหัต** แล้วได้รับอุปสมบท ส่วนพระอัครมเหสีชื่อ*อโนชา* เมื่อทราบข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้าก็**เกิดปีติ และศรัทธาเช่นเดียวกัน พระนางทรงรถเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ฟังธรรมบรรลุโสดาปัตติผล** แล้ว รับบรรพชาจากพระอุบลวรรณาเถรีไปอยู่ในสำนักภิกษุณี ฝ่ายมหากัปปินเถระ ชอบอยู่สงบสงัดและมักอุทานว่าสุขจริงหนอ สุขจริงหนอ ท่านสามารถแสดงธรรมให้ศิษย์บรรลุอรหัตตผลได้พร้อมคราวเดียวถึง ๑,๐๐๐ องค์ พระบรมศาสดายกย่องว่าท่านเป็นเอตทัคคะในทางให้โอวาทแก่ภิกษุ

๑๖. มหากัสสปะ

มหากัสสปะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อมหาติตถะในแคว้นมคธ เป็นบุตรของกปิลพราหมณ์ มีชื่อเดิมว่า**ปิปผลิมาณพ** เมื่ออายุ ๒๐ ปี ได้สมรสกับ**นางภัททกาปิลานี** ตามความประสงค์ของมารดาบิดา แต่ไม่มีความยินดีในชีวิตครองเรือน ต่อมาทั้งสามีภรรยาได้สละเรือน นุ่งห่มผ้ากาสาวะออกบวชกันเอง เดินทางออกจากบ้าน แล้วแยกกันที่ทางสองแพร่ง ปิปผลิมาณพได้

พบพระพุทธเจ้าที่พหุปุตตนิโครธระหว่างเมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา ได้อุปสมบทด้วยโอวาท ๓ ข้อ และได้*ถวายผ้าสังฆาฏิของตนแลกกับจีวรเก่าของพระพุทธเจ้า* แล้วสมาทานธุดงค์ **ครั้นบวชล่วงไปแล้ว ๗ วัน ก็ได้บรรลุพระอรหัต เป็นผู้ที่ปฏิปทามักน้อยสันโดษ** ได้รับยกย่องว่าเป็น*เอตทัคคะในทางถือธุดงค์* เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว *ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มและเป็นประธานในปฐมสังคายนา* ท่านดำรงชีวิตสืบมาจนอายุ ๑๒๐ ปี จึงปรินิพพาน

๑๗. มหากาล

มหากาล ชื่อพระอรหันตสาวกรูปหนึ่ง ในครั้งพุทธกาล ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ **เป็นพี่ชายของพระจุลกาล** ที่ถูกภรรยาเก่าสองคนรุมกันจับสึกเสีย

๑๘. พระกุมารกัสสปะ

กุมารกัสสปะ พระเถระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรธิดาเศรษฐีในพระนครราชคฤห์ *คลอดเมื่อมารดาบวชเป็นภิกษุณีแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรม* ทารกนั้นได้นามว่ากัสสปะ ภายหลังเรียกกันว่ากุมารกัสสปะ เพราะท่านเป็นเด็กสามัญแต่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างราชกุมาร ท่าน**อุปสมบทในสำนักของพระศาสดา ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็น*เอตทัคคะในทางแสดงธรรมวิจิตร*

๑๙. ภัททาปิลานี

ภัททกาปิลานี พระมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นธิดาพราหมณ์โกลิยโคตรในสาคลนครแห่งมัททรัฐ (คัมภีร์อปทานว่าไว้ชัดดังนี้ แต่อรรถกถาอังคุตตรนิกายคลาดเคลื่อนเป็นแคว้นมคธ) พออายุ ๑๖ ปี ได้สมรสกับ**ปิปผลิมาณพ** (พระมหากัสสปะ) ต่อมามีความเบื่อหน่ายในฆราวาส จึงออกบวชเป็นปริพาชิกา เมื่อพระมหาปชาบดีผนวชเป็นภิกษุณีแล้ว นางได้มาบวชอยู่ในสำนักของพระมหาปชาบดี **เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยความไม่ประมาท ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางปุพเพนิวาสานุสติ เรียกภัททากาปิลานีบ้าง ภัททากปิลานีบ้าง

๒๐. ภัททวัคคีย์

ภัททวัคคีย์ พวกเจริญ, เป็นชื่อคณะสหาย ๓๐ คนที่พากันเข้ามาในไร่ฝ้ายแห่งหนึ่งเพื่อเที่ยวตามหาหญิงแพศยา ผู้ลักห่อเครื่องประดับหนีไป และได้พบพระพุทธเจ้าซึ่งพอดีเสด็จแวะเข้าไปประทับพักอยู่ที่ไร่ฝ้ายนั้น **ได้ฟังเทศนาอนุบุพพิกถา และอริยสัจจ์ ๔ ได้ดวงตาเห็นธรรม (โสดาบัน) แล้วขออุปสมบท**

๒๑. พระโสณาเถรี

โสณา พระมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นธิดาของผู้มีตระกูลในพระนครสาวัตถี นางมีสามีแล้ว มีบุตร ๑๔ คน เป็นชาย ๗ คน หญิง ๗ คน ภายหลังสามีถึงแก่กรรม ลูกชายหญิงก็แต่งงานไปหมด

จึงออกบวชเป็นภิกษุณี มีความเพียรอย่างแรงกล้า **เจริญวิปัสสนา**อยู่ในเรือนไฟ **ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็น*เอตทัคคะในทางปรารภความเพียร*

๒๒. พระนางเขมาเถรี

เขมา พระเถรีมหาสาวิการูปหนึ่ง ประสูติในราชตระกูลแห่งสาคลนครในมัททรัฐ ต่อมาได้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร มีความมัวเมาในรูปสมบัติของตน **ได้ฟังพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องราคะ และการกำจัดราคะ พอจบพระธรรมเทศนาก็ได้บรรลุพระอรหัต** แล้วบวชเป็นภิกษุณี ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญามาก *และเป็นอัครสาวิกาฝ่ายขวา*

๒๓. พระนางอุบลวรรณเถรี

อุบลวรรณา พระมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นธิดาเศรษฐีในพระนครสาวัตถี ได้ชื่อว่า อุบลวรรณา เพราะมีผิวพรรณดังดอกนิลุบล (อุบลเขียว) มีความงามมาก จึงเป็นที่ปรารถนาของพระราชาในชมพูทวีปหลายพระองค์ ต่างส่งคนมาติดต่อท่านเศรษฐีเกิดความลำบากใจ จึงคิดจะให้ธิดาบวชพอเป็นอุบาย แต่นางเองพอใจในบรรพชาอยู่แล้ว จึงบวชเป็นภิกษุณีด้วยศรัทธาอย่างจริงจัง คราวหนึ่งอยู่เวรจุดประทีปในพระอุโบสถ นางเพ่งดูเปลวประทีป ถือเอาเป็นนิมิตเจริญฌานมีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ได้บรรลุพระอรหัต ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางแสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ *และเป็นอัครสาวิกาฝ่ายซ้าย*

๒๔. ปฏาจาราเถรี

ปฏาจารา พระมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นธิดาเศรษฐีในพระนครสาวัตถี ได้รับวิปโยคทุกข์อย่างหนักเพราะสามีตาย ลูกตาย พ่อแม่พี่น้องตายหมด ในเหตุการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันที และติดต่อกันถึงกับเสียสติปล่อยผ้านุ่งผ้าห่มหลุดลุ่ย เดินบ่นเพ้อไปในที่ต่าง ๆ จนถึงพระเชตวัน พระศาสดาทรงแผ่พระเมตตา เปล่งพระวาจาให้นางกลับได้สติ **แล้วแสดงพระธรรมเทศนา นางได้ฟังแล้วบรรลุโสดาปัตติผล** บวชเป็นพระภิกษุณี ไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัต ได้รับยกย่องว่าเป็น*เอตทัคคะในทางทรงพระวินัย*

พระนางเขมาเถรี พระนางอุบลวรรณาเถรี และนางปฏาจาราเถรี ทั้งสามท่านนี้ อดีตชาติหนึ่งเกิดเป็นธิดาพระเจ้ากิกิ แห่งแคว้นกาสี ครั้งสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า

ส่วนพระนางอุบลวรรณาเถรี อดีตชาติหนึ่ง เกิดเป็นพระราชธิดามหาเวสสันดรชื่อ กัณหา เสียใจที่ถูกพระราชบิดาเวสสันดรยกให้เป็นทาสแก่พราหมณ์เฒ่าชูชกในชาตินั้น

๒๕. พระอุบาลี

อุบาลี พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เดิมเป็นกัลบกของพระเจ้าศากยะ ได้ออกบวชที่อนุปิยอัมพวัน พร้อมกับพระอานนท์ และพระอนุรุทธะ เป็นต้น มีอุปัชฌาย์ ชื่อพระกัปปิตก **ครั้นบวชแล้ว เรียนกรรมฐาน จะไปอยู่ป่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต ท่านเล่าเรียนและเจริญวิปัสสนาไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัต** เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเชี่ยวชาญในพระวินัยมาก จนพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาภิกษุผู้ทรงพระวินัย (วินัยธร) พระอุบาลีเป็นกำลังสำคัญในคราวทำปฐมสังคายนา คือ เป็นผู้วิสัชนาพระวินัย

๒๖. พระอนุรุทธะ

อนุรุทธะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ เป็นพระโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะ และเป็นอนุชาของเจ้ามหานามะ ภายหลังออกบวชพร้อมกับเจ้าชายอานนท์ เป็นต้น **เรียนกรรมฐานในสำนักของพระสารีบุตร ได้บรรลุพระอรหัต**ที่ป่าปาจีนวังสทายวันในแคว้นเจตี พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางทิพยจักษุ

๒๗. พระอานนท์

พระอานนท์ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ เป็นโอรสของพระเจ้าสุกโกทนะ ซึ่งเป็นพระเจ้าอาของเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านออกบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับอนุรุทธะและอุบาลี เป็นต้น และได้รับเลือกเป็นพระอุปัฏฐากประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า ได้

สาลวโนทยาน
สถานที่พระพุทธองค์เสด็จ
ดับขันธปรินิพพาน
ต่อมาได้มีการสร้างเป็นปรินิพพานสถูป ทรงระฆังคว่ำที่มีขนาดใหญ่

อานันทเจดีย์ อนุสรณ์พระอานนท์ยอดอุปัฏฐาก
ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของสถูปปรินิพพาน

รับยกย่องเป็นเอตทัคคะหลายด้าน คือ เป็นพหูสูต เป็นผู้มีสติ มีคติ มีธิติ (เพียร, อดทน) และเป็นอุปัฏฐาก **ท่านบรรลุพระอรหัตหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน** เป็นกำลังสำคัญในคราวทำปฐมสังคายนาคือ เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม (ซึ่งต่อมาแบ่งเป็นพระสูตร และพระอภิธรรม) ท่านดำรงชีวิตสืบมาจนอายุได้ ๑๒๐ ปี จึงปรินิพพานในอากาศ เหนือแม่น้ำโรหิณี ซึ่งเป็นเส้นกั้นแดนระหว่างแคว้นของพระญาติทั้งสองฝ่าย คือ ศากยะ และโกลิยะ

๒๘. พระราหุล

ราหุล พระมหาสาวกองค์ เป็นโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ คราวพระพุทธเจ้าเสด็จนครกบิลพัสดุ์ในพรรษาที่สอง ราหุลกุมารมีพระชนม์เจ็ดพรรษา เข้าเฝ้าทูลขอทายาทสมบัติตามคำแนะนำของพระมารดา พระพุทธเจ้าจะประทานอริยทรัพย์ จึงให้พระสารีบุตรบวชราหุลเป็นสามเณร นับเป็นสามเณรองค์แรก ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ยังไม่ครบพรรษา **ได้ฟังพระพุทธโอวาทเจริญกายคตาสติ พิจารณาอาการ ๓๒ โดยความเป็นธาตุ** เมื่ออินทรีย์แก่กล้า พระพุทธองค์ทรงสอนให้เจริญจิตภาวนาว่าร่างกายไม่ใช่ของเรา **และต่อด้วยเจริญเมตตา**เป็นอัปปมัญญา **เจริญอนิจจสัญญาละอัสมิมานะ** ทรงแสดงอานาปานสติ เริ่มสอนธาตุ ๔ และทรงสอนให้**เจริญวิปัสสนากรรมฐาน**ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นทุกข์ย่อมเบื่อหน่าย พระราหุลส่งจิตพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนาก็ได้สำเร็จอรหัตตผล ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทาง

เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา (อรรถกถาว่า พระราหุลปรินิพพาน ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก่อนพุทธปรินิพพาน และก่อนการปรินิพพานของพระสารีบุตร)

๒๙. กาฬุทายี

กาฬุทายี อำมาตย์ของพระเจ้าสุทโธทนะ เป็นสหชาติและเป็นพระสหายสนิทของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ พระเจ้าสุทโธทนะส่งไปทูลเชิญพระศาสดา เพื่อเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์ กาฬุทายีไปเฝ้าพระศาสดาที่กรุงราชคฤห์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาบรรลุพระอรหัตตผลอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว ทูลเชิญพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้ทำตระกูลให้เลื่อมใส

๓๐. มหาปชาบดี

มหาปชาบดีโคตรมี พระน้านางของพระพุทธเจ้า เดิมเรียกว่า พระนางปชาบดี เป็นธิดาของพระเจ้าอัญชนะแห่งโกลิยวงศ์ เป็นพระภคินีของพระนางสิริมหามายา เมื่อพระมหามายาสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าสุทโธทนะได้มอบพระสิตธัตถะให้พระน้านางเลี้ยงดู ต่อมาเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะสวรรคตแล้ว พระนางได้ออกบวชเป็นภิกษุณีองค์แรก ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางรัตตัญญู (ผู้มีราตรีนาน บวชนานรู้เหตุการณ์ก่อนใคร ๆ)

๓๑. ภัททากัจจานา

ภัททากัจจานา พระมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งโกลิยวงศ์ พระนามเดิมว่า ยโสธรา หรือ พิมพา เป็นพระมารดาของพระราหุลพุทธชิโนรส ได้นามว่า ภัททากัจจานา เพราะทรงมีฉวีวรรณดุจทองคำเนื้อเกลี้ยง บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา**เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางบรรลุมหาภิญญา เรียก ภัททกัจจานาก็มี

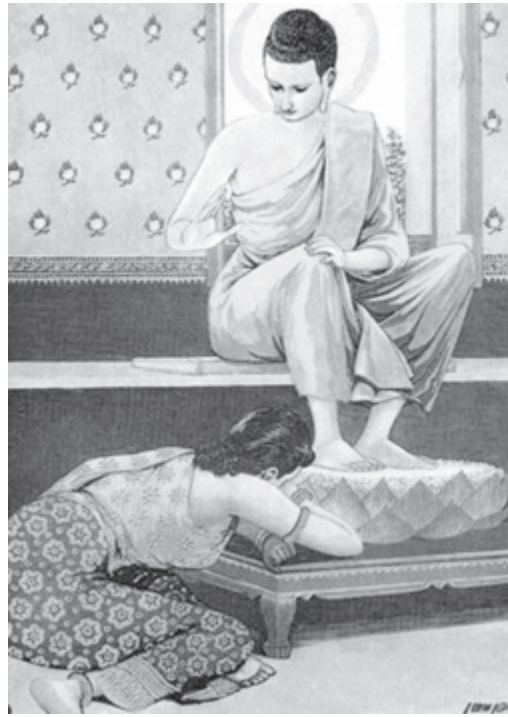

ภาพวาดพระบรมศาสดาเสด็จเยี่ยม พระนางภัททากัจจานา(พิมพา) ในพรรษาที่ ๒ เมื่อพระราหุลพระชนมายุได้เจ็ดขวบ

๓๒. เทวทัตต์

เทวทัตต์ ราชบุตรของพระเจ้าสุปปพุทธะ เป็นเชฏฐภาดา (พี่ชาย) ของพระนางพิมพาผู้เป็น พระชายาของสิทธัตถกุมาร เจ้าชาย เทวทัตต์ออกบวชพร้อมกับพระอนุรุทธะ พระอานนท์และกัลบกอุบาลี เป็นต้น **บำเพ็ญฌานจนได้โลกียอภิญญา** ต่อมามีความมักใหญ่ ได้ยุยงพระเจ้าอชาติศัตรุ และคบคิดกันพยายามประทุษร้ายพระพุทธเจ้า ก่อเรื่องวุ่นวายในสังฆมณฑลจนถึงทำสังฆเภท และถูกแผ่นดินสูบในที่สุด

๓๓. รูปนันทา

รูปนันทา พระราชบุตรีของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางปชาบดีโคตรมี เป็นพระกนิษฐพระนันทะ และเป็นพระกนิฏฐภคินีต่างพระมารดาของพระสิทธัตถะ ได้ออกบวชในสำนักนางภิกษุณี และต่อมา**ได้ฟังความพระพุทธเจ้าทรงเทศนาเรื่องกายคตาสติ และมรณานุสสติ และได้บรรลุอรหัต**

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ แสนกัปจากกัปนี้ไป พระนางเกิดในตระกูลเมืองหังสวดีนคร เจริญวัยแล้วได้ไปฟังธรรมพระบรมศาสดา แลเห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุณีรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งยอดกว่าภิกษุณีอื่นเป็นเอตทัคคะในทางผู้มีความยินดีในฌาน นางทำกุศลยิ่งขึ้นเข้าไปแล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น เลี้ยงภัตภิกษุแสนรูปมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ตลอดเจ็ดวัน ตั้งความปรารถนาตำแหน่งภิกษุณีผู้ยอดกว่าภิกษุณีทั้งหมดในความเป็นผู้ยินดียิ่งในฌาน ต่อมาก็ได้เวียนว่ายอยู่ระหว่างเทวดากับมนุษย์แสนนาน

พระนางมาเกิดในครรภ์พระนางมหาปชาบดี ในพุทธกาลก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ต่อมาได้บวชอยู่ในสำนักพระนางมหาปชาบดี พระนางมัวเมาอยู่ในสิริโฉมอันงดงามของตน เมื่อถึงเวลาไม่ไปรับโอวาท ไม่กล้าไปเฝ้าพระศาสดา เพราะได้ยินว่าพระศาสดาตำหนิคนสวย จึงให้คนไปแทน เมื่อพระศาสดาบังคับให้ไปรับโอวาทด้วยตนเอง พระนางจึงไปทั้งที่ไม่ปรารถนา เมื่อไปก็แอบอยู่ท้ายบริษัท ด้วยอำนาจพุทธฤทธิ์พระพุทธองค์ได้ทรงเนรมิตหญิงงามจับใบตาลงานพัดอยู่ พระนางรูปนันทาแลเห็นจึงคิดว่าพระบรมศาสดาไม่ได้รังเกียจคนสวย หญิงถวายงานพัดนี้สวยกว่าตนหลายร้อยเท่า ตนเองไม่ได้เสี้ยวหนึ่งในสิบ

ของหญิงนี้เลย

ทันใดนั้น พระพุทธองค์ทรงเนรมิตทำให้กายหญิงนั้นเป็นนครแห่งกระดูกทั้งหลาย (อัฐินัง นครัง กะตังฯ) แก่และตายไป **พระนางก็ตั้งอยู่ในความสิ้นไป ความเสื่อมไปเข้าไปในรูปนั้นได้บรรลุอรหัต** เมื่อเพ่งบรรลุฌานเอาฌานเป็นบาทและยินดีในการเข้าฌาน ต่อมาได้รับสถาปนาตำแหน่งเป็นภิกษุณีผู้ยินดียิ่งในฌาน

๓๔. กุณฑธานะ

กุณฑธานะ พระเถระผู้เป็นมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์ในพระนครสาวัตถี เรียนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ ต่อมาเมื่อสูงอายุแล้วได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใสจึงบวชในพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นมา ก็มีรูปหญิงคนหนึ่งติดตามตัวตลอดเวลา จนกระทั่งได้บรรลุพระอรหัต รูปนั้นจึงหายไป ท่านได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในการถือเอาสลากเป็นปฐม

๓๕. พระนันทะ

พระนันทะ พระอนุชาของพระพุทธเจ้าแต่ต่างพระมารดา คือประสูติแต่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ออกบวชในวันมงคลสมรสกับนางชนบทกัลยาณี เบื้องแรกประพฤติพรหมจรรย์อยู่ด้วยความจำใจ แต่ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยอุบาย จนพระนันทะเปลี่ยนมาตั้งใจปฏิบัติธรรม และในที่สุดก็ได้บรรลุอรหัตตผล ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะทางสำรวมอินทรีย์

พระพุทธองค์ ทรงใช้อุบายให้พระนันทะถือบาตรเดินไปส่ง แล้วทรงถามให้นันทะตอบว่าจะบวช ด้วยความเกรงพระทัย พระพุทธองค์จึงทรงบวชให้ ต่อมาได้พาไปเห็นนางอัปสรบนสวรรค์ ให้พระนันทะเร่งปฏิบัติเพื่อให้ได้นางอัปสรเหล่านั้น จนถูกภิกษุสงฆ์โจทก์หาว่าพระนันทะถูกจ้างให้ปฏิบัติธรรม เพราะหลงอยากได้นางอัปสร จึงเกิดความละอายหันมาตั้งใจปฏิบัติธรรมจนบรรลุธรรมดังกล่าว

อนึ่ง **สำรวมอินทรีย์** หมายความว่า อินทรีย์ทางทวาร ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

อินทรีย์ ๕ ในเวทนา ได้แก่ สุขินทรีย์ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์ อุเบกขินทรีย์

อินทรีย์ ๕ ในโพธิปักขิยธรรม ได้แก่ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์

๓๖. สุทโธทนะ

สุทโธทนะ กษัตริย์ศากยวงศ์ ซึ่งเป็นราชาผู้ครองแคว้นศากยะหรือสักกชนบท ณ นครกบิลพัสดุ์ มีพระมเหสีพระนามว่า พระนางสิริมหามายา หรือ เรียกสั้น ๆ ว่ามายา เมื่อพระนางมายาสวรรคตแล้ว พระนางมหาปชาบดีโคตรมีได้เป็นพระมเหสีต่อมา พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระราชบุตรองค์ที่ ๑ ของพระเจ้าสีหหนุ เป็นพระราชบิดาของพระสิทธัตถะ เป็นพระอัยกาของพระราหุล และเป็นพระพุทธบิดา พระองค์สวรรคตในปีที่ ๕ แห่งพุทธกิจ ก่อนสวรรคต **พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดให้ได้ทรงบรรลุอรหัตผล** และได้เสวยวิมุตติสุข ๗ วันก่อนปรินิพพาน

๓๗. สุปปพุทธะ

สุปปพุทธะ กษัตริย์โกลียวงฆ์ เป็นพระราชบุตรองค์ที่ ๑ ของพระเจ้าอัญชนะ เป็นพระบิดาของพระเทวทัต และพระนางยโสธราพิมพา โกรธแค้นพระพุทธเจ้าที่หนีบวชทิ้งพระราชธิดาของตน วันหนึ่งแกล้งขวางทางเดินบิณฑบาตพระพุทธองค์ และต่อมาภายในเจ็ดวันได้ถูกธรณีสูบไปตกนรก

๓๘. สภิยะ

สภิยะ พระเถระผู้ใหญ่ชั้นมหาสาวก เคยเป็นปริพาชกมาก่อน ได้ฟังพระพุทธเจ้าพยากรณ์ปัญหาที่ตนถาม มีความเลื่อมใสขอบวช หลังจากบวชแล้วไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัต

๓๙. จุนทะ

จุนทะ พระเถระผู้ใหญ่ชั้นมหาสาวก เป็นน้องชายของพระสารีบุตร เคยเป็นอุปัฏฐากของพระพุทธองค์ และเป็นผู้นำอัฐิของพระสารีบุตรจากบ้านเกิดที่ท่านปรินิพพานมาถวายแด่พระพุทธองค์ที่พระเชตวัน

๔๐. นันทกะ

พระนันทกะ พระเถระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลผู้ดีมีฐานะในพระนครสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดามีความเลื่อมใส ขอบวช **เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้สำเร็จพระอรหัต** ท่านมีความสามารถในการแสดงธรรมจนเป็นที่เลื่องลือ ครั้งหนึ่งท่านแสดงธรรมแก่นางภิกษุณี ปรากฏว่านางภิกษุณีได้สำเร็จพระอรหัตถึง ๕๐๐ องค์ ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางให้โอวาทแก่นางภิกษุณี

๔๑. นาคิตะ

นาคิตะ พระเถระมหาสาวกองค์หนึ่ง เคยเป็นอุปัฏฐากของพระพุทธองค์ มีพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ท่านเกี่ยวกับเนกขัมมสุขอยู่ในอังคุตตรนิกาย ๒-๓ แห่ง

๔๒. สิคาลมาตาเถรี

สิคาลมาตา พระมหาสาวิกาองค์หนึ่งเป็นธิดาเศรษฐีในพระนครราชคฤห์เจริญวัยแล้ว แต่งงาน มีบุตรคนหนึ่งชื่อ สิงคาลกุมาร วันหนึ่งได้ฟังธรรมีกถาของพระศาสดา มีความเลื่อมใส (คัมภีร์อปทานว่า **ได้ฟังสิงคาลกสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บุตรของนางซึ่งว่าด้วยเรื่องอบายมุข มิตรแท้ มิตรเทียม ทิศ ๖ เป็นต้น และได้บรรลุโสดาปัตติผล**) ขอบวชเป็นภิกษุณี ต่อมาได้ไปฟังธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงแสดง นางคอยตั้งตาดูพระพุทธสิริสมบัติด้วย

ศรัทธาอันแรงกล้า พระพุทธองค์ทรงทราบดังนั้นก็ทรงแสดงธรรมให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของนาง **นางส่งใจไปตามกระแสพระธรรมเทศนาก็ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะในทางศรัทธาวิมุต; สิคาลกมาตา หรือ สิงคาลมาตา ก็เรียก

๔๓. ธัมมทินนาเถรี

ธัมมทินนา พระเถรีมหาสาวิกาองค์หนึ่ง เป็นกุลธิดาชาวพระนครราชคฤห์ เป็นภรรยาของวิสาขเศรษฐี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บวชในสำนักนางภิกษุณี บำเพ็ญเพียรไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัต ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นธรรมกถึก (เขียนธรรมทินนาก็มี)

๔๔. มหาโกฏฐิตะ

มหาโกฏฐิตะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี บิดาเป็นมหาพราหมณ์ชื่อ อัสสลายนะ มารดาชื่อจันทวดี ท่านเรียนจบไตรเพท ได้ฟังเทศนาของพระศาสดามีความเลื่อมใส **บวชแล้ว เจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทา ๔

๔๕. วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ

เป็นภิกษุในคณะเบญจวัคคีย์ อันมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้าคณะ เป็นพระอรหัตรุ่นแรก ทุกองค์เป็น ๑ ใน ๘๐ อสีติมหาสาวก

พระอัสสชิ มีกล่าวถึงว่าอุปติสสะ (พระสารีบุตร) ได้เดินตามไปขอฟังธรรมย่อ และเมื่อได้ฟังธรรมจบอุปติสสะได้ดวงตาเห็นธรรมถึงโสดาปัตติผล และได้ไปเล่าให้โกลิตะสหายรักฟัง ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นโสดาปัตติผลด้วยเช่นกัน พระสารีบุตรให้ความเคารพเมื่อทราบว่าพระอัสสชิอยู่ทางทิศใด พระสารีบุตรจะนอนหันศีรษะไปทิศนั้น

หัวข้อธรรมโดยย่อ มีเนื้อความธรรมะภาษิตเถรคาถา ดังนี้

"เย ธัมมา เหตุปัปภวา เตสัง เหตุง ตถาคโต เตสัญจ โยนิโรโธ เอวัง วาทีมหาสมโณฯ สิ่งใดเกิดแต่เหตุ ทรงแสดงเหตุและความดับของสิ่งนั้น" วินัย ๔/๖๙ พระเถรคาถา

๔๖. พระสุภูติ

สุภูติ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเป็นบุตรสุมนเศรษฐี ในพระนครสาวัตถี ได้**ไปร่วมงานฉลองวัด**เชตวันของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี **ได้ฟังพระธรรมเทศนา**ของพระศาสดา ต่อมา**เจริญวิปัสสนาทำเมตตาฌานให้เป็นบาท ได้สำเร็จพระอรหัต** พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ ๒ ทาง คือในทางอรณวิหาร (เจริญฌานประกอบด้วยเมตตา) และเป็นทักขิไณยบุคคล

๔๗. วักกลิ

วักกลิ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์ชาวพระนครสาวัตถี เรียนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ บวชในพระพุทธศาสนา ด้วยความอยากเห็นพระรูปพระโฉมของพระศาสดา ครั้น

บวชแล้วก็คอยติดตามดูพระองค์ตลอดเวลาจนไม่เป็นอันเจริญภาวนา พระพุทธเจ้าทรงรอเวลาให้ญาณของเธอสุกงอม ครั้นแล้วก็ตรัสเตือนเธอว่า *"จะมีประโยชน์อะไรที่ได้เห็นกายเปื่อยเน่านี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา"* ดังนี้เป็นต้น และทรงสอนต่อไปด้วยอุบายวิธีจนในที่สุดพระวักกลิก็ได้สำเร็จพระอรหัต และต่อมาได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในทางศรัทธาวิมุต คือ หลุดพ้นด้วยศรัทธา

๔๘. วังคีสะ

วังคีสะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์ในพระนครสาวัตถี ได้ศึกษาไตรเพทจนมีความชำนาญเป็นที่พอใจของอาจารย์ จึงได้เรียนมนตร์พิเศษชื่อฉวสีสมนตร์ สำหรับพิสูจน์ศีรษะซากศพ เอานิ้วเคาะหัวศพก็ทราบว่าผู้นั้นตายแล้วไปเกิดเป็นอะไร ที่ไหน ท่าน

มีความชำนาญในมนตร์นี้มาก ต่อมาได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้แสดงความสามารถของตน แต่เมื่อเคาะศีรษะของผู้ปรินิพพานแล้วไม่สามารถบอกคติได้ **ด้วยความอยากเรียนมนตร์เพิ่มอีก จึงขอบวชในพระพุทธศาสนา ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมีปฏิภาณ

๔๙. กีสาโคตรมี

กีสาโคตรมี พระเถรีสำคัญองค์หนึ่ง เดิมเป็นธิดาคนยากจนในพระนครสาวัตถี แต่ได้เป็นลูกสะใภ้ของเศรษฐีในพระนครนั้น นางมีบุตรชายคนหนึ่ง อยู่มาไม่นานบุตรชายตาย นางมีความเสียใจมากอุ้มบุตรที่ตายแล้วไปในที่ต่าง ๆ เพื่อหายาแก้ให้ฟื้น จนได้ไปพบพระพุทธเจ้า **พระองค์ทรงสอนด้วยอุบาย และทรงประทานโอวาท นางได้ฟังแล้วบรรลุโสดาปัตติผล** บวชในสำนักนางภิกษุณี

วันหนึ่งนั่ง**พิจารณาเปลวประทีป**ที่จุดตามประทีปอยู่ในพระอุโบสถ **ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางทรงจีวรเศร้าหมอง

๕๐. จูฬปันถกะ

จูฬปันถกะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งในอสีติมหาสาวก เป็นบุตรของธิดาเศรษฐีกรุงราชคฤห์ และเป็นน้องชายของมหาปันถกะ ออกบวชในพระพุทธศาสนาปรากฏว่ามีปัญญาทึบอย่างยิ่ง พี่ชายมอบคาถาเพียง ๑ คาถาให้ท่องตลอดเวลา ๔ เดือน ก็ท่องไม่ได้ จึงถูกพี่ชายขับไล่ เสียใจคิดจะสึก พอดีพบพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสปลอบแล้วประทานผ้าขาวบริสุทธิ์ให้ไปลูบคลำ พร้อมทั้งบริกรรมสั้น ๆ *"รโชหรณํ ๆ ๆ"* ผ้านั้นหมองเพราะมือคลำอยู่เสมอ ทำให้ท่านมองเห็นไตรลักษณ์ และได้สำเร็จพระอรหัต ท่านมีความชำนาญแคล่วคล่องในอภิญญา ๖ ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้ฉลาดในเจโตวิวัฏฏ์; ชื่อท่านเรียกง่าย ๆ ว่า *จูฬปันถก,* บางแห่งเขียนเป็น *จุลลปันถก* **อกุศลกรรมอดีตชาติหนึ่ง**เคยหัวเราะเยาะกล่าวดูถูกเพื่อนที่ปัญญาทึบ ชาตินี้จึงมีปัญญาทึบ **ส่วนกุศลกรรม**ที่มีอานิสงส์ให้บรรลุฌาน เพราะเคยพิจารณาผ้าเช็ดหน้าแล้วเปื้อนธุลีเจริญอสุภกรรมฐาน **ลงไตรลักษณ์** ในอดีตชาติมาก่อน ผลกรรมจึงมาอุปถัมภ์ให้บรรลุธรรม ในชาติสุดท้ายนี้

๕๑. พระพากุละ

พากุละ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรเศรษฐีเมืองโกสัมพี มีเรื่องเล่าว่าเมื่อยังเป็นทารกขณะที่พี่เลี้ยงนำไปอาบน้ำเล่นที่แม่น้ำ ท่านถูกปลาใหญ่กลืนลงไปอยู่ในท้อง ต่อมาปลานั้นถูกจับได้ที่เมืองพาราณสี และถูกขายให้แก่ภรรยาเศรษฐีเมืองพาราณสี ภรรยาเศรษฐีผ่าท้อง

ปลาพบเด็กแล้วเลี้ยงไว้เป็นบุตรฝ่ายมารดาเดิมทราบข่าวจึงขอบุตรคืน ตกลงกันไม่ได้ จนพระราชาทรงตัดสินให้เด็กเป็นทายาทของทั้งสองตระกูลท่านจึงได้ชื่อว่า พากุละ แปลว่า *"คนสองตระกูล"* หรือ *"ผู้ที่สองตระกูลเลี้ยง"* ท่านอยู่ครองเรือนมาจนอายุ ๘๐ ปี จึงได้ฟังพระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนา **มีความเลื่อมใสขอบวชแล้วบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วัน ได้บรรลุพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้มีอาพาธน้อย คือสุขภาพดี; พักกุละ ก็เรียก

๕๒. พระสีวลี

สีวลี พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นโอรสพระนางสุปปวาสา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของเจ้ากรุงโกลิยะ ปรากฏว่าตั้งแต่ท่านปฏิสนธิในครรภ์เกิดลาภสักการะแก่พระมารดาเป็นอันมาก ตามตำนานว่าอยู่ในครรภ์พระมารดาถึงเจ็ดปี พระมารดาเจ็บพระครรภ์อยู่ถึงเจ็ดวัน ครั้นประสูติแล้วก็ทำกิจการต่าง ๆ ได้ทันที ต่อมาท่านบวชในสำนักของพระสารีบุตร ในวันที่บวชพอมีดโกนตัดกลุ่มผมครั้งที่ ๑ ได้บรรลุโสดาปัตติผล ครั้งที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามิผล ครั้งที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามิผล **พอปลงผมเสร็จก็ได้สำเร็จพระอรหัต** ท่านสมบูรณ์ด้วยปัจจัยลาภและทำให้ลาภเกิดแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางมีลาภมาก

๕๓. กังขาเรวตะ

กังขาเรวตะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เดิมเป็นบุตรของตระกูลที่มั่งคั่งชาวนครสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระศาสดา

ทรงแสดง **มีความเลื่อมใสขอบวชต่อมาได้สำเร็จพระอรหัต** ได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้ยินดีในฌานสมาบัติ

๕๔. กิมพิละ

กิมพิละ เจ้าศากยะองค์หนึ่ง ออกบวชพร้อมกับพระอนุรุทธะ ได้สำเร็จอรหัตและเป็นมหาสาวกองค์หนึ่งในจำนวน ๘๐ องค์

๕๕. สุภัททะ

สุภัททะ วุฒบรรพชิต *"พระสุภัททะผู้บวชเมื่อแก่"* ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการปรารภที่จะสังคายนาครั้งที่ ๑ ก่อนบวชเป็นช่างตัดผมในเมืองจาตุมา มีบุตรชาย ๒ คน ออกบวชแล้วคราวหนึ่งได้ข่าวว่าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยสงฆ์หมู่ใหญ่จะเสด็จมายังเมืองอาตุมา จึงให้บุตรทั้งสองเอาเครื่องมือตัดผมออกไปเที่ยวขอตัดผมตามบ้านเรือนทุกแห่งแลกเอาเครื่องปรุงยาคูมาได้มากมาย แล้วบัญชาการให้ผู้คนจัดเตรียมข้าวยาคูไว้เป็นอันมาก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึง ก็นำเอาข้าวยาคูนั้นเข้าไปถวาย พระพุทธเจ้าตรัสถาม ทรงทราบความว่าพระสุภัททะได้ข้าวนั้นมาอย่างไรแล้ว ไม่ทรงรับ และทรงติเตียนแล้วทรงบัญญัติสิกขาบท ๒ ข้อ คือบรรพชิตไม่พึงชักชวนคนทำในสิ่งที่เป็นอกัปปิยะ และภิกษุผู้เคยเป็นช่างกัลบกไม่พึงเก็บรักษาเครื่องตัดโกนผมไว้ประจำตัว จากการที่ได้ถูกติเตียน และเสียของ เสียหน้าเสียใจ ในเหตุการณ์ครั้งนั้น พระสุภัททะก็ได้ผูกอาฆาตไว้ ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วได้เจ็ดวัน พระสุภัททะร่วมอยู่ในคณะของพระมหากัสสปะ ซึ่งกำลังเดินทางจากเมืองปาวาสู่เมือ

กุสินาราระหว่างทางนั้นคณะได้ทราบข่าวพุทธปรินิพพานจากอาชีวกผู้หนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นราคะ (คือที่ยังเป็นปุถุชน โสดาบัน สกิทาคามี) พากันร้องไห้คร่ำครวญเป็นอันมาก ในขณะนั้นเองพระสุภัททะวุฒบรรพชิตก็ร้องห้ามขึ้นว่า *"อย่าเลยท่านผู้มีอายุ พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่าร่ำไห้ไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว พระมหาสมณะนั้นคอยเบียดเบียนพวกเราว่าสิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น"* พระมหากัสสปะได้ฟังแล้ว เกิดธรรมสังเวชดำริว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานเพียงเจ็ดวันก็ยังเกิดเสี้ยนหนามขึ้นแล้วในพระศาสนา หากต่อไปคนชั่วได้พวกพ้องมีกำลังเติบกล้าขึ้น ก็จะทำพระศาสนาให้เสื่อมถอย ดังนั้นหลังจากเสร็จงานถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว ท่านจึงได้ยก**ถ้อยคำของสุภัททะวุฒบรรพชิตนี้ขึ้นเป็นข้อปรารภ** ชักชวนพระเถระทั้งหลายร่วมกันทำ**สังคายนาครั้งแรก** ด้วยพระอรหัตห้าร้อย มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ผู้วิสัชชนาพระวินัย คือพระอุบาลี ผู้วิสัชชนาพระธรรม คือพระอานนท์ ประชุมที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ **เมื่อหลังพุทธปรินิพพานได้สามเดือน** มีพระเจ้าอาชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก สิ้นเวลาถึงเจ็ดเดือนจึงเสร็จ

๕๖. ทัพพมัลลบุตร

ทัพพมัลลบุตร พระเถระมหาสาวกองค์หนึ่งในอสีติมหาสาวก เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัลลราช เมื่อพระชนม์ ๗ พรรษา มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บรรพชาเป็นสามเณร เวลาปลงผมพอมีดโกนตัดกลุ่มผมครั้งที่ ๑ ได้บรรลุโสดาปัตติผล ครั้งที่ ๒ ได้

บรรลุสกทาคามิผล ครั้งที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามิผล **พอปลงผมเสร็จก็ได้บรรลุพระอรหัต** (ลักษณะคล้ายคลึงกันกับพระสีวลี) ท่านรับภาระเป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ ในตำแหน่งเสนาสนปัญญาปกะ (ผู้ดูแลจัดสถานที่ พักอาศัยของพระ) และภัตตุเทศก์ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาเสนาสนปัญญาปกะ

เมื่อครั้งปลายพุทธกาลสมัยพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทัพพมัลลบุตรกับพวกภิกษุรวม ๗ รูป เบื่อหน่ายพระภิกษุอลัชชีจึงหนีขึ้นไปบำเพ็ญสมณธรรมบนยอดเขา และผลักบันไดทิ้งขอบรรลุธรรม หากไม่บรรลุธรรมก็ขอยอมตาย ในวันที่ห้า มีภิกษุบรรลุอรหัต ๑ รูป และวันที่เจ็ดบรรลุธรรมอีก ๑ รูป ที่เหลือ ๕ รูปยอมตายเพราะยอมอดอาหารแต่ก็ไม่บรรลุธรรม ในจำนวน ๕ รูปที่ตายมีทัพพมัลลบุตร และพาหิยะทารุจีริยะด้วย

ต่อมาในชาติสุดท้าย จึงกลับมาเกิดเป็นทัพพมัลลบุตรและพาหิยทารุจีริยะในพุทธกาลนี้

พระทัพพมัลลบุตร เป็นผู้ดูแลภัตตุเทศก์ วันหนึ่งอุบาสกเศรษฐีมานิมนต์พระภิกษุสองรูปไปฉันที่บ้าน พระทัพพมัลลบุตรได้จัดให้พระเมตติยะและพระภุมมชกะไปฉัน ด้วยคิดว่าทั้งสองรูปนี้ไม่เคยได้ฉันภัตต์ประณีตเลย ทั้งสองรูปดีใจนอนไม่หลับทั้งคืนคิดว่าจะได้ฉันภัตต์อันประณีตในวันรุ่งขึ้น อุบาสกเศรษฐีทราบว่าเป็นพระภิกษุลามกสองรูปนี้ไม่มีความศรัทธา จึงสั่งให้คนใช้จัดอาหารเป็นข้าวปลายเกรียนกับน้ำผักดองและจัดเสนาสนะที่ข้างซุ้มประตูเรือน พระทั้งสองรูปไปฉันตามกำหนดไปพบอาหารและสถานที่ที่ต้อนรับไม่เป็นไปตามที่คิด รู้สึกผิดหวังและคิดว่าคงถูกพระทัพพมัลลบุตรยุแหย่เศรษฐี

จึงผูกใจอาฆาตพระทัพพมัลลบุตร

ต่อมาพระเมตติยะและพระภุมมชกะได้สมคบกันกับภิกษุณีเมตติยา กล่าวโจทปฐมปาราชิกแก่พระทัพพมัลลบุตร และกล่าวโจทความผิดอีกหลายครั้ง พระพุทธองค์ทรงให้สอบสวนแต่ก็หาความผิดมิได้ (พระเมตติยะพระภุมมชกะเป็นพระสงฆ์ในกลุ่มจำนวนหกรูปเรียกว่า *"ฉัพพัคคีย์"* ที่กระทำผิดและเป็นต้นบัญญัติอาบัติมากมายหลายครั้งหลายข้ออาบัติ)

๕๗. ทีฆนขะ

ทีฆนขะ ชื่อปริพาชกผู้หนึ่ง ตระกูลอัคคิเสสนะ **ขณะที่พระพุทธเจ้าเทศนาเวทนาปริคคหสูตร** *(พิจารณาปัจจัยเกิด-ดับ เห็นความไม่เที่ยงของเวทนา ผู้รวบรวม)* โปรดปริพาชกผู้นี้พระสารีบุตรนั่งถวายงานพัดอยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ของพระพุทธองค์ได้**ฟังเทศนานั้น ได้สำเร็จพระอรหัตหลังจากบวชแล้ว ๑๕ วัน ส่วนทีฆนขะ เพียงแต่ได้ดวงตาเห็นธรรม** (บรรลุโสดาบัน) แสดงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา *(โปรดพลิกกลับไปอ่าน "ทีฆนขสูตร" ที่ ๒๔ หน้า ๕๖ ประกอบ ผู้รวบรวม)*

๕๘. นาลกะ

นาลกะ หลานชายของอสิตดาบสออกบวชตามคำแนะนะของลุงและไปบำเพ็ญสมณธรรมรอการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอยู่ในป่าหิมพานต์ ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้มาทูลถามเรื่องโมไนยปฏิปทา และกลับไป**บำเพ็ญสมณธรรมในป่าหิมพานต์ ได้บรรลุอรหัตแล้ว** ดำรงอายุ

อยู่อีก ๗ เดือน ก็ปรินิพพานในป่าหิมพานต์นั้นเอง ท่านจัดเป็นมหาสาวก องค์หนึ่งในอสีติมหาสาวกด้วย

๕๙. ปิณโฑลภารทวาชะ

ปิณโฑลภารทวาชะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล ภารทวาชโคตร ในพระนครราชคฤห์ **เรียนจบไตรเพท ออกบวชในพระพุทธศาสนาได้สำเร็จพระอรหัต** เป็นผู้บริบูรณ์ด้วย สติ สมาธิ ปัญญา มักเปล่งวาจาว่า *"ผู้ใดมีความเคลือบแคลงสงสัยในมรรคก็ดี ผลก็ดี ขอผู้นั้นจงมาถามข้าพเจ้าเถิด"* พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางบันลือสีหนาท

๖๐. ปิลินทวัจฉะ

ปิลินทวัจฉะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเกิดในตระกูลพราหมณ์วัจฉโคตร ในเมืองสาวัตถีได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า มีศรัทธาเลื่อมใสออกบวชในพระพุทธศาสนา **เจริญวิปัสสนาแล้วได้บรรลุอรหัตตผล** ต่อมาได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นที่รักของพวกเทวดา

ปิลินทวัจฉะ ในอดีตชาติหนึ่งเกิดเป็นพระราชา ได้ชักชวนราษฎรให้ถือศีลห้าจำนวนมาก **และต่อมาราษฎรทั้งหลายได้ไปบังเกิดเป็นเทวดาเป็นอันมาก** จึงมีเทวดาที่รู้จักมากมายมาถึงชาติพุทธุปบาทกาลนี้ **จึงมีเทวดารักมากมาย** ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะทางยอดสาวกที่มีเทวดารัก ปิลินทวัจฉะละทิ้งอธิวาสนาไม่ได้อย่างหนึ่ง คือพูดติดปากคำว่า *"เจ้าคนถ่อย"* (แต่ไม่มีกรรมอันหยาบ)

๖๑. มหาปันถกะ

มหาปันถกะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเป็นบุตรของธิดาเศรษฐีกรุงราชคฤห์ ได้ไปวัดกับเศรษฐีผู้เป็นตา ได้ฟังเทศนาของพระศาสดาอยู่เสมอ จิตก็น้อมไปทางบรรพชา จึงบวชเป็นสามเณรตั้งแต่ยังเด็ก **เมื่ออายุครบก็อุปสมบท ต่อมาได้สำเร็จพระอรหัต** พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะทางด้านเป็นผู้ฉลาดในปัญญาวิวัฏฏ์ (จุลปันถกน้องชายฉลาดในเจโตวิวัฏฏ์) เพราะท่านชำนาญในอรูปาวจรฌานและเชี่ยวชาญทางด้านวิปัสสนา ท่านเคยรับหน้าที่เป็นภัตตุเทศก์ คือผู้จัดแจกอาหารของสงฆ์ด้วย, ท่านเป็นพี่ชายของพระจุลลปันถกะ หรือจูฬปันถก

๖๒. มหาอุทายี

มหาอุทายี พระเถระผู้ใหญ่องค์หนึ่งเป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองกบิลพัสดุ์ เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จไปโปรดพระญาติ จึงออกบวชและได้สำเร็จอรหัตตผล ท่านเป็นพระธรรมกถึกองค์หนึ่ง มีเรื่องเกี่ยวกับการที่ท่านแสดงธรรมบ้าง สนทนาธรรมบ้าง ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง คราวหนึ่งพระอานนท์เห็นท่านนั่งแสดงธรรมอยู่ มีคฤหัสถ์ล้อมฟังอยู่เป็นชุมนุมใหญ่ จึงได้กราบทูลเล่าถวายพระพุทธเจ้าเป็นข้อปรารภให้พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศกธรรม หรือ**องค์คุณของธรรมกถึก ๕ ประการ** คือ

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

๒. อ้างเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจ

๓. มีจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น

๖๓. ราธพราหมณ์

ราธะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เดิมเป็นพราหมณ์ในเมืองราชคฤห์ **เมื่อชราลงถูกบุตรทอดทิ้ง** อยากจะบวชก็ไม่มีภิกษุรับบวชให้ เพราะเห็นว่าเป็นคนแก่เฒ่า ราธะเสียใจ ร่างกายซูบซีด พระศาสดาทรงทราบจึงตรัสถามว่ามีใครระลึกถึงอุปการะของราธะได้บ้าง พระสารีบุตรระลึกถึงภิกษาทัพพีหนึ่งที่ราธะถวาย จึงรับเป็นอุปัชฌาย์และราธะได้เป็นบุคคลแรกที่อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา **ท่านบวชแล้วไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัต** พระราธะเป็นผู้ว่าง่าย **ตั้งใจรับฟังคำสั่งสอน มีความสุภาพอ่อนโยน เป็นตัวอย่างของภิกษุผู้บวชเมื่อแก่** ทั้งพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรก็ชมท่าน ท่านเคยได้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เคยทำหน้าที่เป็นพุทธอุปฐากได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางก่อให้เกิดปฏิภาณ

๖๔. ยสกุลบุตร

ยส, ยสะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสีมีความเป็นอยู่อย่างสุขสมบูรณ์ วันหนึ่งเห็นสภาพในห้องนอนของตนเป็นเหมือนป่าช้า เกิดความสลดใจคิดเบื่อหน่าย จึงออกจากบ้านไปพบพระพุทธเจ้าที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในเวลาใกล้รุ่ง **พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาอนุบุพพิกถา และอริยสัจจ์โปรดยสกุลบุตรได้ดวงตาเห็นธรรมต่อมาได้ฟังธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เศรษฐีบิดาของตน ก็ได้บรรลุอรหัตตผล**แล้วขออุปสมบท เป็นภิกษุสาวกองค์

ที่ ๖ ของพระพุทธเจ้า(อดีตชาติหนึ่งเคยเจริญอสุภกรรมฐานป่าช้าทั้งเก้ามาก่อน)

ยสกุลบุตร พระยสะเมื่อก่อนอุปสมบทเรียกว่า ยสกุลบุตร

๖๕. สุชาดา

สุชาดา อุบาสิกาสำคัญคนหนึ่ง เป็นธิดาของผู้มีทรัพย์ซึ่งเป็นนายใหญ่แห่งชาวบ้านเสนานิคม ตำบลอุรุเวลา ได้ถวายข้าวปายาสแก่พระมหาบุรุษในเวลาเช้าของวันที่จะตรัสรู้ มีบุตรชื่อยส ซึ่งต่อมาออกบวชเป็นพระอรหันต์ **นางสุชาดาได้เป็นปฐมอุบาสิกา พร้อมกับภรรยาเก่าของยสะ** (บรรลุโสดาบันตั้งแต่ครั้งนั้น) และได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสิกาผู้ถึงสรณะเป็นปฐม

นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาสก่อนพระพุทธองค์จะตรัสรู้ในคืนวันเพ็ญเดือน ๖

เนินดินบริเวณบ้านนางสุชาดา ไม่ไกลจากริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

๖๖. ลกุณฏกภัททิยะ

ลกุณฏกภัททิยะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเป็นบุตรในตระกูลมั่งคั่ง ชาวพระนครสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาที่พระเชตวันมีความเลื่อมใสจึงบวชในพระพุทธศาสนา ท่านมีรูปร่างเตี้ยค่อมจนบางคนเห็นขัน วันหนึ่งมีหญิงสาวเดินผ่านมาพอเห็นท่านแล้วหัวเราะจนเห็นฟัน ท่านกำหนดฟันนั้นเป็นอารมณ์กรรมฐาน ได้สำเร็จอนาคามิผล ต่อมาท่านได้บรรลุพระอรหัตในสำนักพระสารีบุตร แต่เพราะความที่มีรูปร่างเล็กเตี้ยค่อมท่านมักถูกเข้าใจผิดเป็นสามเณรบ้าง ถูกพระหนุ่มเณรน้อยล้อเลียนบ้าง ถูกเพื่อนพระดูแคลนบ้าง แต่พระพุทธเจ้ากลับตรัสยกย่องว่าถึงท่านจะร่างเล็ก แต่มีคุณธรรมฤทธานุภาพมาก ท่านได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีเสียงไพเราะ

๖๗. สาคตะ

สาคตะ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลพราหมณ์ในพระนครสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดามีความเลื่อมใส

ขอบวชแล้วทำความ**เพียรเจริญสมาบัติ ๘ ประการ** จนมีความชำนาญในสมาบัติ ท่านเป็นต้นบัญญัติสุราปานสิกขาบท และเพราะเกิดความสังเวชในเหตุการณ์ที่เกิดกับตนครั้งนี้ **จึงเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานจนได้สำเร็จพระอรหัต** ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางเตโชธาตุสมาบัติ

๖๘. พระเสละ

เสละ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เกิดในตระกูลพราหมณ์ ในอังคุตตราปะ เรียนจบไตรเพท เป็นคณาจารย์สอนศิษย์ ๓๐๐ คน ได้พบพระพุทธเจ้าที่อาปณนิคม เห็นว่าพระองค์สมบูรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะครบถ้วนและได้ทูลถามปัญหาต่าง ๆ เมื่อฟังพระดำรัสตอบแล้วมีความเลื่อมใส ขอบวช ต่อมาไม่ช้าก็ได้บรรลุพระอรหัต *(โปรดอ่าน “เสลสูตร” ที่ ๔๒ หน้า ๙๒ ประกอบ-ผู้รวบรวม)*

๖๙. โสณกุฏิกัณณะ

โสณกุฏิกัณณะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเป็นบุตรของอุบาสิกาชื่อ กาฬี ซึ่งเป็นพระโสดาบัน เกิดที่บ้านเดิมของมารดาในเมืองราชคฤห์ แล้วกลับไปอยู่ในตระกูลบิดาที่แคว้นอวันตี ทักขิณาบถ พระมหากัจจายนะให้บรรพชาเป็นสามเณรแล้วรอต่อมาอีก ๓ ปี เมื่อท่านหาภิกษุได้ ๑๐ รูปแล้วจึงให้อุปสมบทเป็นภิกษุ **บวชแล้วไม่นานก็สำเร็จพระอรหัต** ต่อมาท่านได้เดินทางมาเฝ้าพระศาสดาที่เมืองสาวัตถี พร้อมทั้งนำความที่พระอุปัชฌาย์สั่งมากราบทูลขอพระพุทธานุญาตด้วยรวม ๘ ข้อ ทำให้เกิดมีพระพุทธานุญาตพิเศษสำหรับปัจจันตชนบท เช่น

ให้สงฆ์มีภิกษุ ๕ รูปให้อุปสมบทได้ ให้ใช้รองเท้าหนาหลายชั้นได้ ให้อาบน้ำได้ตลอดทุกเวลา เป็นต้น ท่านแสดงธรรมมีเสียงไพเราะแจ่มใสชัดเจน จึงได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะ ในทางกล่าวกัลยาณพจน์

มีเรื่องแสดงไว้ว่า พระโสณกุฏิกัณณะ (แปลว่าผู้ประดับตุ้มหูราคาโกฏิ) เกิดวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจักรกัปปวัตนสูตรแก่เบญจวัคคีย์

มารดาของท่านชื่อ อุบาสิกากาฬี ในวันหนึ่งนางได้ยินเสียงพูดคุยกันของเทวดาเบื้องอากาศบนหลังคาบ้าน (เสียงพูดคุยกันดังมาจากเทวดายักษ์ ๒ ตน)

สาตาคิรียักษ์ *"วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ราตรีอันเป็นทิพย์ปรากฏแล้ว มาเราทั้งสองจะไปเฝ้าพระโคดมผู้มีพระนามอันไม่ทรามเถิด..."*

เหมวตยักษ์ *"พระโคดมผู้คงที่ ทรงตั้งพระทัยไว้ดีแล้วในสัตว์ทั้งปวง ทรงตั้งกายสมาทาน อาชีพ และมโนสมาทานในสัตว์ทั้งปวงหรือ? พระโคดมทรงกระทำความดำริในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ให้อยู่ในอำนาจหรือ?"*

สาตาคิริยักษ์ ได้วิสัชชนาตอบข้อที่เหมวตยักษ์ถามแล้ว ๆ เหมวตยักษ์ตั้งและสูดแล้วตามความชอบด้วยการกล่าวถึงคุณแห่งพระสรีระ วรรณะ ของพระศาสดาแล้ว เหมวตยักษ์ได้ส่งญาณไปตามกระแสแห่งพระธรรมเทศนาของสหายตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลแล้ว

คราวนั้น อุบาสิกากาฬี แม้ยังไม่เคยเห็นพระบรมศาสดาเลยเกิดความเลื่อมใสในธรรมที่เขาแสดงแก่บุคคลอื่น **ตั้งอยู่ในโสดาปัตติ**

ผล ประดุจบริโภคโภชนาที่เขาจัดสำรับให้กับคนอื่น เป็นโสดาบันอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนา และในคืนนั้นนางก็ได้คลอดบุตรท่าน โสณกุฏิกัณณะ วันที่บรรลุพร้อมโสดาบัน

๗๐. พระโสณโกฬิวิสะ

โสณโกฬิวิสะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งเดิมเป็นกุลบุตรชื่อโสณะ ตระกูลโกฬิวิสะ เป็นบุตรของอุสภเศรษฐีแห่งวรรณะแพศย์ ในเมืองกาฬจัมปากะ แคว้นอังคะ โสณกุลบุตรมีลักษณะพิเศษในร่างกายคือ**มีฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนนุ่ม** และมีขนอ่อนขึ้นภายใน อีกทั้งมีความเป็นอยู่อย่างดี ได้รับการบำรุงบำเรอทุกประการ อยู่ในปราสาท ๓ ฤดู **จึงได้สมญาว่าเป็น สุขุมาลโสณะ** ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารทรงสดับกิตติศัพท์ จึงรับสั่งให้โสณะเดินทางไปเฝ้าและให้แสดงขนที่ฝ่ามือฝ่าเท้าให้ทอดพระเนตร คราวนั้นโสณะมีโอกาสได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้สดับพระธรรมเทศนา เกิดความเลื่อมใสขอบวช **ท่านทำความเพียรอย่างแรงกล้าจนเท้าแตกและเริ่มท้อแท้ใจ** พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานโอวาทด้วยข้ออุปมาเรื่องพิณสามสาย **ท่านปฏิบัติตาม ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหัต** พระศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางปรารภความเพียร

๗๑. องคุลิมาล

องคุลิมาล พระมหาสาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้า เคยเป็นมหาโจรโด่งดังเป็นบุตรของภัคควพราหมณ์ ผู้เป็นปุโรหิตของพระเจ้าโกศล มารดาชื่อ นางมันตานีพราหมณี เดิมชื่อ อหิงสกะ (แปลว่า *"ผู้*

ไม่เบียดเบียน”) ไปศึกษาศิลปะศาสตร์ในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ เมืองตักสิลา มีความรู้และความประพฤติดี เพื่อนศิษย์ด้วยกันริษยา ยุอาจารย์ให้กำจัดเสีย อาจารย์ลวงอุบายให้ไปฆ่าคนครบหนึ่งพันแล้ว จะมอบวิชาวิเศษอย่างหนึ่งให้ จึงกลายไปเป็นมหาโจรผู้โหดร้ายทารุณ ตัดนิ้วมือคนที่ตนฆ่าตายแล้วร้อยเป็นพวงมาลัย จึงได้ชื่อว่า องคุลิมาล (แปลว่า *“มีนิ้วเป็นพวงมาลัย”*) **ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดกลับใจได้ ขอบวช ต่อมาก็ได้สำเร็จพระอรหัต** ท่านเป็นต้นแห่งพุทธบัญญัติไม่ให้บวชโจรที่ขึ้นชื่อโด่งดัง

๗๒. ยโสชะ

ยโสชะ มหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรหัวหน้าชาวประมงใกล้ประตูเมืองสาวัตถี ได้ฟังพระธรรมเทศนากปิลสูตร (ว่าด้วยกรุงกบิลพัสดุ์) ที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงมีความเลื่อมใสขอบวช **ต่อมาได้ไปเจริญสมณธรรม** ที่ฝั่งแม่น้ำ วัคคุมุทา ได้สำเร็จพระอรหัต

๗๓. รัฏฐปาละ

รัฏฐปาละ หรือ รัฐปาลเถระ เป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรแห่งตระกูลหัวหน้า ในภุลลโกฏิฐิตนิคมในแคว้นกุรุ ฟังธรรมแล้วมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ลาบิดามารดาขอบวชแต่ไม่ได้รับอนุญาต เสียใจมากและอดอาหารขอตาย บิดามารดาจึงต้องอนุญาต **ออกบวชไม่นานก็ได้สำเร็จอรหัต** ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางบวชด้วยศรัทธา

๗๔. ขทิรวนิยะ

ขทิรวนิยะ พระมหาสาวกองค์หนึ่งใน ๘๐ อสีติมหาสาวก ได้สำเร็จพระอรหัต (คนละองค์กับเรวตขทิรวนิยะ)

๗๕. วิมละ สุพาหุ ปุณณชิ ควัมปติ

เป็นบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี เป็นสหายของยสกุลบุตร ได้ทราบข่าวยสกุลบุตรออกบวช **จึงได้บวชตามสำเร็จอรหัต** และทุกท่านต่างก็ได้เป็น ๑ ใน ๘๐ อสีติมหาสาวก

๗๖. สุภัททปริพพาชก

สุภัททะ ปัจฉิมสักขิสาวก (สาวกผู้ทันเห็นองค์สุดท้าย) ของพระพุทธเจ้าเรียกสั้น ๆ ว่า **ปัจฉิมสาวก** เดิมเป็นพราหมณ์ตระกูลใหญ่ ต่อมาออกบวชเป็นปริพพาชก อยู่ในเมืองกุสินารา ในวันที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานสุภัททปริพพาชกได้ยินข่าวแล้วคิดว่าตนมีข้อสงสัยอยู่อย่างหนึ่ง อยากจะขอให้พระพุทธเจ้าทรงแสดง

ธรรมเพื่อแก้ข้อสงสัยนั้นเสียก่อนที่จะปรินิพพาน จึงเดินทางไปยังสาลวัน ตรงไปหาพระอานนท์แจ้งความประสงค์จะเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระอานนท์ได้ห้ามไว้เพราะเกรงว่าพระองค์เหน็ดเหนื่อยอยู่แล้ว จะเป็นการรบกวนให้ทรงลำบาก สุภัททปริพาชกก็คะยั้นคะยอจะขอเข้าเฝ้าให้ได้ พระอานนท์ก็ยืนกรานห้ามอยู่ถึง ๓ วาระ จนพระผู้มีพระภาคทรงได้ยินเสียงโต้ตอบกันนั้น จึงตรัสสั่งพระอานนท์ว่า สุภัททะมุ่งหาความรู้ มิใช่ประสงค์จะเบียดเบียนพระองค์ ขอให้ปล่อยให้เขาเข้าเฝ้าเถิด สุภัททปริพพาชกเข้าเฝ้าแล้วทูลถามว่า สมณพราหมณ์เจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงทั้งหลาย คือเหล่าครูทั้ง ๖ นั้น ล้วนได้ตรัสรู้จริงทั้งหมดตามที่ตนปฏิญญา หรือได้ตรัสรู้เพียงบางส่วน หรือไม่มีใครตรัสรู้จริงเลย พระพุทธเจ้าทรงห้ามเสียและตรัสว่าจะ**ทรงแสดงธรรม คือ หลักการหรือหลักความจริงให้ฟัง แล้วตรัสว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ หาไม่ได้ในธรรมวินัยใด สมณะ (คืออริยบุคคลทั้ง ๔) ก็หาไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น อริยมรรคมีองค์ ๘ หาได้ในธรรมวินัยใด สมณะก็หาได้ในธรรมวินัยนั้น** อริยมรรคมีองค์ ๘ หาได้ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่น ๆ ว่างจากสมณะ**และตรัสสรุปว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นอยู่โดยชอบ (อริยมรรคมีองค์ ๘) โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อจบพระธรรมเทศนา สุภัททปริพพาชกเลื่อมใส ทูลขอบรรพชาอุปสมบท** พระพุทธเจ้าตรัสสั่งพระอานนท์ให้บวชสุภัททะในสำนักของพระองค์ โดยประทานพุทธานุญาต พิเศษให้ยกเว้นไม่ต้องอยู่ติตถิยปริวาส **ท่านสุภัททะบวชแล้วไม่นาน (อรรถกถาว่าในวันนั้นเอง) ก็ได้บรรลุอรหัตตผล**นับเป็นพุทธปัจฉิมสักขิสาวก

๗๗. อชิตะมาณพ (หัวหน้าศิษย์เป็นหลานพราหมณ์พาวรี)

ชาตุกัณณิ, ติสสเมตเตยย โตเทยยมาณพ นันทมาณพ ปิงคิยมาณพ ปุณณกมาณพ โปสาลมาณพ ภัคคุ ภัททราวุธมาณพ เมตตคูมาณพ โมฆราชมาณพ เหมกมาณพ อุทยมาณพ อุปสีวมาณพ โธตกมาณพ

เป็นศิษย์ในคณะ ๑๖ คนของพราหมณ์พาวรี (พร้อมด้วยสาวกหนึ่งหมื่นหกพันคน) **ที่ไปทูลถามปัญหากับพระศาสดาที่ปาสาณเจดีย์และสำเร็จอรหัต** ทุกองค์ต่างเป็น ๑ ใน ๘๐ อสีติมหาสาวก

พราหมณ์พาวรี ผู้เป็นลุงของอชิตมาณพ และเป็นอาจารย์ใหญ่ของศิษย์ทั้ง ๑๖ คน แต่ละคนมีสาวกคนละพันคน ได้มอบหมายให้ไปถามปัญหาพระพุทธเจ้า **ในคณะมีพราหมณ์โมฆราชผู้มีมานะถือตัวมาก ว่าตนเป็นบัณฑิตกว่าผู้อื่น**จนถูกพระพุทธเจ้าทรมานรุกราน และรุกรานแต่ละคน ๆ ทั้ง ๑๖ คนด้วยคำถามหลายข้อด้วยพระสัพพัญยุตญาณ จนญาณแต่ละคน ๆ แก่กล้า คณะโมฆราชพร้อมด้วยสาวกสิบหกคนบรรลุอรหัตก่อน และต่อมาจนครบ ๑๖ คณะ จำนวน ๑๖,๐๐๐ คน บรรลุอรหัตทั้งหมด บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา สถาปนาพระโมฆราชเป็นเอตทัคคะผู้ทรงจีวรปอน (เก่า)

๗๘. พาวรีพราหมณ์

พาวรีพราหมณ์ ผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ ตั้งอาศรมสอนไตรเพทแก่ศิษย์อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ณ สุดเขตแดนแคว้นอัสสกะ ได้ส่งศิษย์ ๑๖ คนไปถามปัญหาพระศาสดา เพื่อจะทดสอบว่าพระองค์เป็นพระ

สัมมาสัมพุทธะจริงหรือไม่ ภายหลังได้รับคำตอบแล้วศิษย์ชื่อ ปิงคิยะ ซึ่งเป็นหลานของท่านได้กลับมาเล่าเรื่อง และแสดงคำตอบปัญหาของพระศาสดา **ทำให้ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอนาคามี**

๗๙. โมฆราชเถระ

โมฆราชมาณพ ศิษย์คนหนึ่งในจำนวน ๑๖ คน ของพราหมณ์พาวรี ที่ไปทูลถามปัญหากับพระศาสดาที่ปาสาณเจดีย์ ได้บรรลุอรหัตแล้วอุปสมบทเป็นมหาสาวกองค์หนึ่ง ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะทางทรงจีวรปอน (จีวรเลวเศร้าหมอง)

อดีตชาติของพระโมฆราชเถระ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในแสนกัปจากกัปนี้ ได้เกิดในตระกูลกรุงหงสาวดี ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา เห็นพระศาสดาทรงสถาปนาภิกษุสาวกองค์หนึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะทางทรงจีวรปอน จึงปรารถนาตำแหน่งนั้นได้เลี้ยงภัตต์ภิกษุหนึ่งแสนอันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข และกระทำกุศลกรรมให้ยิ่งยวดขึ้นไป แล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น ได้เวียนว่ายอยู่ในเทวดา และมนุษย์ตลอดแสนกัปไม่ไปบังเกิดในอบาย

อดีตชาติต่อมา ครั้งสมัยพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บังเกิดในเรือนมหาอำมาตย์ ในนครกัตถะวาหนะ แล้วได้ตำแหน่งอำมาตย์แทนบิดา พระราชากัตถะวาหนะ ทราบว่าพระพุทธเจ้าอุบัติแล้วจึงให้อำมาตย์ไปทูลเชิญเสด็จมานครกัตถะวาหนะพร้อมบุรุษหนึ่งพัน อำมาตย์ได้พบพระพุทธเจ้า ฟังธรรมแล้วขอบวช ส่วนบุรุษหนึ่งพันกลับนคร ได้เจริญสมณธรรมอยู่ตลอดสองหมื่นปี (อายุกัปสมัยนั้น) ไม่บรรลุธรรม ครั้นตายได้เวียนว่ายอยู่ในเทวดา และมนุษย์ตลอด

พุทธันดรหนึ่ง

ชาติสุดท้าย ได้มาถือปฏิสนธิครอบครัวพราหมณ์ ในกรุงสาวัตถี ก่อนพระทศพลบังเกิด ชื่อโมฆราชมาณพ ส่วนพระเจ้ากัตถะวาหนะมาบังเกิดในตระกูลปุโรหิตชื่อพาวรีมาณพมีศักดิ์เป็นลุงของโมฆราชมานพ

พาวรีมาณพ เรียนไตรเวท (**พระเวท ๓** ได้แก่ ๑. **ฤคเวท**-สวดสรรเสริญเทพ ๒. **อาชุรเวท**-สวดอ้อนวอนยัญญพิธี ๓. **สามเวท**-สวดประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อมาเพิ่มอาถรรพเวท-คาถาไสยศาสตร์ เพิ่มเป็น ๔) สอนศิษย์หนึ่งหมื่นหกพันคน โดยมีโมฆราชเรียนด้วย พาวรีได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทนบิดาในสมัยพระเจ้าปเสนทิโกศล เกิดความเบื่อหน่ายเห็นโทษทางโลภ เห็นความไม่เป็นประโยชน์ ในชาติหน้า (การเรียนจบไตรเวทอุปมาสำเร็จปริญญาเอก มีประโยชน์ก็เฉพาะแต่ในชาตินี้เท่านั้น ที่ได้รับยศตำแหน่ง สรรเสริญและโภคทรัพย์ แต่หาประโยชน์อันใดในชาติหน้าไม่) จึงทูลลาพระราชาออกบวชพร้อมศิษย์หนึ่งหมื่นหกพันคน และโมฆราชก็ได้ออกบวชด้วย

ครั้งหนึ่ง พาวรีพราหมณ์ ตั้งโรงทานแจกจ่ายกหาปณะให้ขอทานชาวกาลิงคะ เชื้อสายวงศ์ชูชก มาภายหลังที่แจกกหาปณะหมด จึงไม่ได้กหาปณะ จึงร้องด่าแล้วแช่งพาวรีให้สมองแตกเจ็ดเสี่ยงภายในเจ็ดวัน พาวรีพราหมณ์วิตกกังวลคำด่าแช่งนั้น **เทวดาที่เคยเป็นมารดาอดีตชาติมาบอก**ให้ไปทูลถามพระบรมศาสดา แต่ตนชรามากจึงมอบให้ศิษย์สิบหกคนมีอชิตะมาณพผู้เป็นหลานเป็นหัวหน้าพร้อมคณะหมื่นหกพันคนไปทูลถามปัญหาแล้วให้กลับมาบอก

โมฆราชมีมานะมาก ถือตัวว่ามีความรู้ดีกว่าศิษย์ทั้งสิบหกคนถูกพระบรมศาสดารุกด้วยคำถามและทรมานบ่มอินทรีย์จนแก่กล้า จน

ได้สำเร็จบรรลุอรหัตพร้อมศิษย์ทั้งสิบหกคน

"ดูก่อนโมฆราช ! จงมองดูโลก(ขันธโลก) นี้ดุจของว่างเปล่า ท่านจะพ้นจากบ่วงแห่งมาร(กิเลสมาร)" พระพุทธวจนะ

๘๐. อุตตรานันทมารดา

อุตตรานันทมารดา หรืออุตตรา เป็นบุตรสาวนายปุณณะ เป็นลูกจ้าง และอาศัยอยู่กับสุมนราชคฤหเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ นางอุตตราเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในแสนกัปจากกัปนี้ ได้เกิดในตระกูลกรุงหังสวดีนคร ได้ฟังธรรมจากพระศาสดาและกระทำกุศลกรรมอันยิ่ง ด้วยการถวายทานภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะอุบาสิกาผู้เลิศทางเข้าฌาน เวียนว่ายระหว่างเทวดาและมนุษย์ตลอดแสนกัป

นางจุติจากเทวโลกมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของนายปุณณะ วันหนึ่งนายปุณณะออกไปไถนา พระสารีบุตรออกนิโรธสมาบัติ ปรารถนาจะโปรดนายปุณณะ จึงออกเดินไปที่นาของนายปุณณะ นายปุณณะถวายน้ำบ้วนปากและไม้สีฟัน พระสารีบุตรออกบิณฑบาตสวนทางกับภรรยานายปุณณะนำอาหารจะเอาไปให้นายปุณณะสามี นางแลเห็นพระสารีบุตรบิณฑบาต พลางรำพึงในใจว่าวันนี้มาพบพระคุณเจ้าและอาหารมีอยู่ดังนี้นางจึงถวายอาหารนั้นแก่พระสารีบุตร แล้วอธิษฐานขอให้ชีวิตจงพ้นจากความยากเข็ญใจเถิดพระเจ้าข้า พระสารีบุตรอนุโมทนาขอจงเป็นเช่นนั้นเถิดแล้วกลับไป

นางรีบกลับไปหุงหาอาหารมาให้สามี เล่าเรื่องถวายภัตต์แด่พระสงฆ์แล้วขอให้นายปุณณะอนุโมทนาบุญนั้น นายปุณณะอนุโมทนา

ยินดีในทานนั้น เมื่อรับประทานอาหารแล้วหลับไปงีบหนึ่ง ตื่นขึ้นมามองดูที่ไถในนาเป็นทองคำทั้งหมด จึงไปเฝ้าพระราชาขอให้ไปขนทองคำ เมื่อพระราชาสั่งให้นำเกวียนไปขนมากองสูงเท่าต้นตาลและแต่งตั้งนายปุณณะให้เป็นธนเศรษฐีแห่งนครราชคฤห์

นายปุณณะฉลองตำแหน่งเศรษฐีด้วยการถวายทานเลี้ยงภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานตลอดเจ็ดวัน และได้ฟังธรรมบรรลุโสดาบันทั้งภรรยาและบุตรสาว

สุมนราชคฤหเศรษฐีมีสาส์นมาขอนางอุตตราไปเป็นสะใภ้ เมื่อนางอุตตราไปอยู่เรือนของสามีนางขออนุญาตสามีถือศีลอุโบสถเดือนละแปดวัน สามีของนางไม่อนุญาต นางจึงส่งข่าวขอเงินหนึ่งหมื่นห้าพันกหาปณะ **แล้วมาจ้างนางสิริมาโสเภณีให้ไปปรนนิบัติสามีแทนนาง แล้วนางก็ไปรักษาศีลอุโบสถ**

ในวันสละลาอุโบสถศีล ขณะนางอุตตรากำลังทำอาหาร สามีของนางมองลงมาดูทางหน้าต่างพลางยิ้มเยาะคิดว่าภรรยาตนโง่ที่ชอบเหน็ดเหนื่อย ส่วนนางอุตตราก็ยิ้มให้สามีพลางคิดว่าสามีเรานี้โง่ในสมบัติไม่รู้จักทำบุญ เมื่อนางสิริมาเห็นสามีภรรยายิ้มให้กันจึงเกิดริษยาวิ่งลงมาจากเรือนอย่างไม่พอใจ **นางอุตตราจึงเข้าฌานแผ่เมตตา**ให้และนึกถึงคุณของนางสิริมาที่มาปฏิบัติหน้าที่แทนตนจนได้มารักษาศีล ด้วยความโกรธนางสิริมาได้ตักน้ำมันเดือดในกระทะทอดขนมเทราดตัวนางอุตตรา แต่น้ำมันไม่ร้อนไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด นางสิริมารู้สึกตัวกล่าวขอขมานางอุตตรา นางอุตตราบอกให้ไปขอขมากับบิดาของนาง คือพระบรมศาสดา

นางสิริมาไปเฝ้าพระศาสดากล่าวขอขมา พระพุทธองค์ยก

โทษให้แล้วแสดงธรรม *"พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ และพึงชนะคนพูดเท็จด้วยการพูดคำจริง ฯลฯ"* **เมื่อนางสิริมาฟังธรรมจบ นางบรรลุโสดาบัน** และสถาปนาให้นางอุตตราเป็นอุบาสิกาผู้เป็นเลิศในทางยินดีในฌาน อรรถกถาจารย์บางท่านได้แสดงไว้ว่านางอุตตรานันทมารดาบรรลุอนาคามี

๘๑. ชีวกโกมารภัจจ์

ชีวก ชื่อหมอใหญ่ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาและมีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายให้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าด้วย, เรียกชื่อเต็มว่า ชีวกโกมารภัจจ์

หมอชีวก เกิดที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นบุตรของนางคณิกา (หญิงงามเมือง) ชื่อว่าสาลวดี แต่ไม่รู้จักมารดาบิดาของตน เพราะเมื่อนางสาลวดีมีครรภ์ เกรงค่าตัวจะตก จึงเก็บตัวอยู่ ครั้นคลอดแล้วก็ให้คนรับใช้เอาทารกไปทิ้งที่กองขยะ แต่พอดีเมื่อถึงเวลาเช้าตรู่เจ้าชายอภัยโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสารจะไปเข้าเฝ้า เสด็จผ่านไปเห็นการุมล้อมทารกอยู่ เมื่อทรงทราบว่าเป็นทารกและยังมีชีวิตอยู่ จึงได้โปรดให้นำไปให้นางนมเลี้ยงไว้ในวัง ในขณะที่ทรงทราบว่าเป็นทารกเจ้าชายอภัยได้ตรัสถามว่าเด็กยังมีชีวิตอยู่ (หรือยังเป็นอยู่) หรือไม่และทรงได้รับคำตอบว่ายังมีชีวิตอยู่ (ชีวติ-ยังเป็นอยู่ หรือยังมีชีวิตอยู่) ทารกนั้นจึงได้ชื่อว่า ชีวก (ผู้ยังเป็น) และเพราะเหตุที่เป็นผู้อันเจ้าชายเลี้ยงจึงได้มีสร้อยนามว่า โกมารภัจจ์ (ผู้อันพระราชกุมารเลี้ยง)

ธัมมราชิกสถูป ตักกศิลา ปากีสถาน *(นักศึกษาที่มีชื่อเสียงสมัยพุทธกาล เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล, พันธุลเสนาบดี, องคุลีมาล ชีวกโกมารภัจจ์ เป็นต้น)*

ครั้นชีวกเจริญวัยขึ้น พอทราบว่าตนเป็นเด็กกำพร้า ก็คิดแสวงหาศิลปะวิทยาไว้เลี้ยงตัว **จึงได้เดินทางไปศึกษาวิชาแพทย์กับอาจารย์แพทย์ทิศาปาโมกข์ที่เมืองตักสิลา** ศึกษาอยู่ ๗ ปี อยากทราบว่าเมื่อใดจะเรียนจบ อาจารย์ให้ถือเสียมไปตรวจดูทั่วบริเวณ ๑ โยชน์รอบเมืองตักสิลา เพื่อหาสิ่งที่ไม่ใช่ตัวยา ชีวกหาไม่พบกลับมาบอกอาจารย์ อาจารย์ว่าสำเร็จการศึกษามีวิชาพอเลี้ยงชีพแล้ว และมอบเสบียงเดินทางให้เล็กน้อย ชีวกเดินทางกลับยังพระนครราชคฤห์ เมื่อเสบียงหมดในระหว่างทางได้แวะหาเสบียงที่เมืองสาเกต โดยไปอาสารักษาภรรยาเศรษฐีเมืองนั้น ซึ่งเป็นโรคปวดศีรษะมา ๗ ปี ไม่มีใครรักษาหาย ภรรยาเศรษฐีหายโรคแล้ว ให้รางวัลมากมายหมอชีวกได้เงินมา ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์ พร้อมด้วยทาสทาสีและรถม้า เดินทางกลับถึงพระนครราชคฤห์ นำเงินและของรางวัลทั้งหมดไปถวายเจ้า

ชายอภัยเป็นค่าปฏิการคุณที่ได้ทรงเลี้ยงตนมา เจ้าชายอภัยโปรดให้หมอชีวกเก็บรางวัลนั้นไว้เป็นของตนเอง ไม่ทรงรับเอา และโปรดให้หมอชีวกสร้างบ้านอยู่ในวังของพระองค์ ต่อมาไม่นานเจ้าชายอภัยนำหมอชีวกไปรักษาโรคริดสีดวงงอกแด่พระเจ้าพิมพิสาร จอมชนแห่งมคธทรงหายประชวรแล้ว จะพระราชทานเครื่องประดับของสตรีชาววัง ๕๐๐ นาง ให้เป็นรางวัล หมอชีวกไม่รับ ขอให้ทรงถือว่าเป็นหน้าที่ของตนเท่านั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงโปรดให้หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำพระองค์ ประจำฝ่ายในทั้งหมด และประจำพระภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หมอชีวกได้รักษาโรคร้ายสำคัญหลายครั้ง เช่น ผ่าตัดรักษาโรคในสมองของเศรษฐีเมืองราชคฤห์ ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี รักษาโรคผอมเหลืองแด่พระเจ้าจัณฑปัชโชตแห่งกรุงอุชเชนี แว่นแคว้นอวันตี และถวายการรักษาแด่พระพุทธเจ้าในคราวที่พระบาทห้อพระโลหิตเนื่องจากเศษหินจากก้อนศิลาที่พระเทวทัตกลิ้งลงมาจากภูเขาเพื่อหมายปลงพระชนม์ชีพ

หมอชีวก ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน และด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้าปรารถนาจะไปเฝ้าวันละ ๒-๓ ครั้ง เห็นว่าพระเวฬุวันไกลเกินไป จึงสร้างวัดถวายในอัมพวัน คือสวนมะม่วงของตน เรียกกันว่า ชีวกัมพวัน (อัมพวันของหมอชีวก) เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรุเริ่มน้อมพระทัยมาทางศาสนา หมอชีวกก็เป็นผู้แนะนำให้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

ด้วยเหตุที่หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำคณะสงฆ์และเป็นผู้มีศรัทธาเอาใจใส่เกื้อกูลพระสงฆ์มาก จึงเป็นเหตุให้มีคนมาบวชเพื่ออาศัยวัดเป็นที่รักษาตัวจำนวนมาก จนหมอชีวกต้องทูลเสนอพระพุทธเจ้า

ให้ทรงบัญญัติข้อห้ามมิให้รับบวชคนเจ็บป่วยด้วยโรคบางชนิด นอกจากนั้น หมอชีวกได้กราบทูลเสนอให้ทรงอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟเพื่อเป็นที่บริหารกายช่วยรักษาสุขภาพของภิกษุทั้งหลาย หมอชีวกได้รับพระดำรัสยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล

ซากมหาวิทยาลัยนาลันทา แคว้นมคธ

๘๒. วิสาขามหาอุบาสิกา

วิสาขา ชื่อมหาอุบาสิกาสำคัญในครั้งพุทธกาล เป็นธิดาของธนัญชัยเศรษฐีและนางสุมนา เกิดที่เมืองภัททิยะในแคว้นอังคะ **ได้บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ** ต่อมาได้ย้ายตามบิดามาอยู่ที่เมืองสาเกตในแคว้นโกศล แล้วได้สมรสกับนายปุณณวัฒน์บุตรชายมิคารเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี และย้ายไปอยู่ในตระกูลฝ่ายสามี นางสามารถกลับใจมิคารเศรษฐี บิดาของสามีซึ่งนับถือนิครนถ์ ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มิคารเศรษฐีนับถือนางมากและเรียกนางวิสาขาเป็นแม่นางวิสาขาจึงได้ชื่อใหม่อีกอย่างหนึ่งว่า *"มิคารมาตา"* (มารดา

ของมิคารเศรษฐี) นางวิสาขาได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์อย่างมากมาย และได้ขายเครื่องประดับประจำตัวตั้งแต่แต่งงาน เรียกชื่อว่า มหาลดาปสาธน์ ซึ่งมีค่าสูงยิ่ง นำเงินมาสร้างวัดถวายแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ คือ มิคารมาตุปราสาท วัดบุพพาราม ณ พระนครสาวัตถี นางวิขาสามีบุตรหลานมากมายล้วนมีสุขภาพดีแทบทั้งนั้น แม้ว่านางจะมีอายุยืนถึง ๑๒๐ ปี ก็ดูไม่แก่ และเป็นบุคคลที่ได้รับความนับถืออย่างกว้างขวางในสังคม ได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาทายิกาทั้งปวง

ครั้งหนึ่ง เพื่อนหญิงห้าร้อยชวนนางวิสาขาไปงานมหรสพดื่มสุรา แต่นางขอให้ไปที่พระเชตวัน หญิงทั้งห้าร้อยไปเฝ้าพระพุทธเจ้าฟ้อนรำและดื่มสุราไปด้วยอาการคนองมือและเท้า พระพุทธองค์เปล่งรัศมีระหว่างพระขนง (คิ้ว) เสด็จขึ้นไปยืนอยู่บนยอดเขาสิเนรุ หญิงเหล่านั้นสร่างเมา พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม *"...โกนุ หาโสกิมา นันโท นิจจัง ปัชชลิเต สติ อันธกาเรน ปทีปัง นคเวสถุฯ...เมื่อโลกสันนิวาสอันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์ ไฉนยังจะร่าเริงบันเทิงอะไรกันหนอ เธอทั้งหลาย! โลกอันความมืดปกคลุมแล้ว ไยไม่แสวงหาประทีปเล่า?..."* หญิงเหล่านั้นบรรลุโสดาบัน ด้วยผลอุคฆติตัญญูบุคคลที่สั่งสมอบรมอินทรีย์ มานับแสนกัป (นางวิสาขาเป็นพระโสดาบัน มีแสดงไว้ในวิสุทธิมรรคว่าพระอริยเจ้าทั้งหลาย แม้จะเอานมผสมสุราให้ดื่มนมเท่านั้นที่เข้าปาก สุราไม่อาจเข้าปากพระอริยเจ้าได้เลย)

๘๓. มหานาม

มหานาม เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ เป็นโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะศากยะ เป็นเชฏฐภาดา (พี่ชาย) ของพระอนุรุทธะ ได้เป็นราชา ปกครองแคว้นศากยะในสมัยพุทธกาล (ภายหลังพระเจ้าสุทโธทนะ) และเป็นอุบาสกผู้มีศรัทธาแรงกล้า ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้ถวายของประณีต

๘๔. จิตตคฤหบดี

จิตตคฤหบดี เป็นอุบสกคนหนึ่ง มีศรัทธามั่งคงในพระพุทธศาสนา ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสกธรรมกถึก ท่านผู้นี้เคยถูกภิกษุชื่อสุธรรมด่า เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปฏิสาราณียกรรม คือการลงโทษภิกษุผู้ด่าว่าคฤหัสถ์ที่ไม่มีความผิดด้วยการให้ไปขอขมาเขา

จิตตคฤหบดี **บรรลุพระอนาคามีอยู่ในเพศฆราวาสตลอดชีวิต** เป็นอุบาสกที่กล่าวธรรมที่มีความไพเราะที่สุด ยังบริษัทของตนให้ใหญ่ด้วยสังคหวัตถุ ๔ (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา)

พระสุธรรมเป็นเจ้าอาวาสวัดที่จิตตคฤหบดีสร้างถวาย วันหนึ่งจิตตคฤหบดีนิมนต์พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ พร้อมภิกษุบริวารมาฉันภัตต์โดยไม่ได้บอกเจ้าอาวาส พระสุธรรมจึงกล่าวว่า *"อาหารดีอยู่แต่ขาดขนมแดกงา"* เป็นการด่าตระกูลของจิตตคฤหบดี จิตตคฤหบดีจึงโต้ตอบไปว่า *"พระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ เหตุใดจึงไม่กล่าวธรรม"* พระสุธรรมทิ้งวัดไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระบรม

ศาสดาไล่ให้กลับไปขอขมาจิตตคฤหบดี ต่อมาพระสุธรรมเร่งความเพียรจนบรรลุอรหัต

ต่อมาจิตตคฤหบดี ได้เดินทางไปเฝ้าพระบรมศาสดาด้วยเกวียนบรรทุกอาหารห้าร้อยเล่ม พร้อมด้วยอุบาสกสองพันจัดเลี้ยงภัตต์ถวายตลอดกึ่งเดือนฝนดอกไม้ห้าสีตกลงมา **ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดาด้วยเรื่อง** *"สฬายตนวิภังค์"* **ได้แก่ การจำแนกอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฯลฯ เป็นต้น**

๘๕. อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิก อุบาสกคนสำคัญสมัยพุทธกาล เดิมชื่อสุทัตตะเป็นเศรษฐี อยู่เมืองสาวัตถี มีศรัทธาแรงกล้าสร้างวัดพระเชตวันถวายแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ที่เมืองสาวัตถี ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ประทับจำพรรษาอยู่ถึง ๑๙ พรรษา นอกจากอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์แล้ว ยังได้สงเคราะห์คนยากไร้อนาถามากมายเป็นประจำ จึงได้ชื่อว่า *"อนาถบิณฑิก"* แปลว่าผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในหมู่ทายกฝ่ายอุบาสกและได้บรรลุโสดาบัน

(โปรดพลิกกลับไปอ่าน "อนาถปิณฑิโกวาทสูตร" หน้า ๑๖๐ ประกอบ)

๘๖. นกุลบิดา – นกุลมารดา

นกุลบิดา *"พ่อของนกุล"*, คฤหบดีชาวเมืองสุงสุมารคีรี ในแคว้นภัคคะ มีภรรยาชื่อ **นกุลมารดา** สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จมายังเมืองสุงสุมารคีรี ประทับที่ป่าเภสกลาวัน ท่านคฤหบดีและภรรยาไปเฝ้าพร้อมกับชาวเมืองคนอื่น ๆ พอได้เห็นครั้งแรก ทั้งสอง

สามีภรรยาก็เกิดความรู้สึกสนิทหมายใจเหมือนว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุตรของตน ได้เข้าไปถึงพระองค์และแสดงความรู้สึกนั้น **พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมโปรด ทั้งสองท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน** ท่านนกุลบิดาและนกุลมารดานี้ เป็นคู่สามีภรรยาตัวอย่าง ผู้มีความจงรักภักดีต่อกันอย่างบริสุทธิ์และมั่นคงยั่งยืนตราบเท่าชรา ทั้งยังปรารถนาจะพบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้า เคยทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงหลักธรรมที่จะทำให้สามีภรรยาครองรักกันยั่งยืนตลอดไปทั้งภพนี้และภพหน้า เมื่อท่านนกุลบิดาเจ็บป่วยออดแอดร่างกายอ่อนแอ ไม่สบายด้วยโรคชรา ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาครั้งหนึ่งที่ท่านประทับใจมาก คือพระดำรัสที่แนะนำให้ทำใจว่า *"ถึงแม้ร่างกายของเราจะป่วย แต่ใจของเราจะไม่ป่วย"* ท่านนกุลบิดาได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสกผู้สนิทสนมคุ้นเคย ท่านนกุลมารดาก็เป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสิกาผู้สนิทสนมคุ้นเคยเช่นเดียวกัน

๘๗. ภัลลิกะ – ตปุสสะ

ภัลลิกะ พ่อค้าที่มาจากอุกกลชนบท คู่กับ **ตปุสสะ** พบพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ ภายใต้ต้นไม้ราชายตนะ ได้ถวายเสบียงเดินทาง คือข้าวสัตตุผง ข้าวสัตตุก้อน แล้วแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเป็นสรณะนับเป็นปฐมอุบาสกประเภทเทววาจิก

๘๘. อุคฆหเศรษฐี

อุคฆหเศรษฐี หรืออุคฆคฤหบดี ชาวเมืองเวสาลี เกิดมาเป็นคนมีรูปร่างสูงใหญ่สง่างาม จึงได้ชื่อว่า *"อุคฆหเศรษฐี"* เพราะรูปร่างสูงใหญ่และมีคุณฟุ้งขจรขจายไป **เจริญวัยได้ฟังธรรมครั้งแรกจาก**

พระบรมศาสดา ได้บรรลุโสดาบัน ต่อมาได้ฟังธรรมอีกได้บรรลุมรรคผลสามเป็นอนาคามี เมื่อแก่ชราคิดว่าเราจะถวายสิ่งที่ชอบใจแก่ภิกษุสงฆ์ จึงไปเฝ้าพระบรมศาสดารับบาตรถวายภัตต์ เสร็จแล้วจึงถามพระบรมศาสดาว่า *"บุคคลผู้ถวายสิ่งชอบใจ ย่อมได้ของที่ชอบใจใช่หรือไม่"* เมื่อพระศาสดาทรงตอบว่า เป็นเช่นนั้น **เขาก็ถวายของในบ้านนี้ทั้งหมดแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย** พระพุทธเจ้าจึงสถาปนาตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นอุบาสกผู้ถวายสิ่งที่ชอบใจ โภชนะที่ชอบใจเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย

ครั้นตายไปเกิดเป็นเทวดาลงมาเฝ้าพระบรมศาสดา และเล่าว่าตนได้รับสิ่งที่ชอบใจทั้งหมดตามที่ปรารถนาแล้ว ด้วยสมบัติอันเป็นทิพย์พร้อมทั้งนางฟ้าบริวาร

๘๙. อุคฆกุมาร

อุคฆกุมาร หรืออุคฆคฤหบดี ชาวบ้านหัตถีคาม บิดาเป็นเศรษฐี ครั้นบิดาตายตนก็ได้รับแต่งตั้งจากพระราชาให้ดำรงตำแหน่งเศรษฐี ๔๐ โกฏิ แทนบิดา

วันหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับ ณ อุทยานนาคภวนะ เขาเมาสุรากับนักฟ้อนอยู่ตลอดเจ็ดวัน มาพบพระศาสดาเกิดความละอายหายเมาทันที เข้าไปกราบพระศาสดาและฟังธรรมบรรลุมรรคผลสามเป็นพระอนาคามี ผู้ไม่ปรารถนากามคุณห้า จึงสละนักฟ้อนและไล่ให้กลับไป เพราะเขาได้สั่งสมบารมีเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ เมื่อแสนกัปที่ล่วงมาแล้ว เขาพอใจในการถวานทานและอุปัฏฐากภิกษุสงฆ์ตลอดมา

คืนหนึ่งเทวดามาบอกว่า ภิกษุบางองค์ทุศีล บางองค์สำเร็จอภิญญา บางองค์ปฏิบัติดี บางองค์ปฏิบัติไม่ดี แต่เขาก็ยังถวายทานด้วยจิตสม่ำเสมอไม่หวั่นไหวเหมือนกันทุกองค์ ถวายทักขิณาทานปัจจัยไทยธรรมไม่ว่าพระภิกษุหรือเณรเท่ากันเหมือนกันทั้งหมด ไม่ใส่ใจว่าจะทุศีลหรือมีวิชาหรือไม่ ต่อมาได้รับแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าเป็นเอตทัคคะในทางอุบาสกผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย เป็นอุบาสกผู้อุปัฏฐากภิกษุสงฆ์เป็นเลิศ *(เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ถวายทานดี วัตถุทานดี แม้ผู้รับจะทุศีล ก็ยังมีอานิสงส์มากเช่นเดียวกับการถวายโคตรภูในอนาคตกาล แต่ก็น่าคิดว่า ถ้าวัตถุทานเป็นวัตถุอนามาส (ต้องห้าม) เช่น ทองและเงิน ทั้งผู้รับก็ต้องอาบัติด้วย ผลจะเป็นเช่นไร-ผู้รวบรวม)*

๙๐. ปุรพันธอุบาสก

ปุรพันธะ เป็นเศรษฐีตระกูลอัญญเดียรถีย์ วันหนึ่งพระบรมศาสดาเล็งเห็นอุปนิสัยโสดาบันของเขา จึงไปบิณฑบาตถึงหน้าบ้าน เขาคิดว่าพระศาสดาเป็นบุคคลเกิดแต่ตระกูลกษัตริย์และชาวโลกเลื่อมใส จึงรับบาตรเชิญเข้าไปในบ้าน พระศาสดากระทำภัตตกิจเสร็จแล้วแสดงธรรม **เขาได้บรรลุโสดาบัน**

มารมาลองใจเนรมิตตนเป็นพระพุทธเจ้า มาหาปุรพันธอุบาสก เขาคิดว่าพระศาสดาไม่ใช่วิสัยที่จะเสด็จกลับมาอีกจึงเริ่มสงสัย แต่รูปร่างอาการเหมือนพระพุทธเจ้าจึงเข้าไปต้อนรับกราบไหว้ มารกล่าวว่า *"ไม่ทันพิจารณากล่าวธรรมข้อหนึ่งมีอยู่ ที่ว่าขันธ์ทั้งหมดเป็นทุกข์ไม่เที่ยงเป็นอนัตตานั้นไม่ใช่ ขันธ์บางจำพวกเที่ยงนั้นมีอยู่"* เขาจึงถามกลับไปว่าพระพุทธเจ้าตรัสเป็นสองย่อมไม่มี จึงร้องถามไปว่า *"ท่าน*

เป็นมารหรือ" แล้วไล่ออกจากบ้านไป *"มารตั้งร้อยตั้งพัน ก็มาทำลายศรัทธาของเราไม่ได้"* มารก็หายวับไป เขาไปเฝ้าพระพุทธองค์เล่าเหตุการณ์ให้ฟัง จึงได้รับแต่งตั้งเป็น**เอตทัคคะผู้เป็นเลิศกว่าอุบาสกผู้มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว**

ปุรพันธะ อดีตชาติเคยเกิดในครั้งสมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ เมื่อแสนกัปล่วงมาแล้ว ได้ประกอบกุศลให้ยิ่งแล้วปรารถนาเอตทัคคะทางอุบาสกผู้เลื่อมใสไม่หวั่นไหว และกระทำกัลยาณกรรมตลอดแสนกัปที่ล่วงมา เวียนว่ายอยู่แต่เทวดาและมนุษย์ไม่ไปเกิดในอบาย จนกระทั่งได้รับผลตามที่ตั้งความปรารถนาและบรรลุโสดาบันในชาตินี้

๙๑. ขุชชุตตรา–สามาวดี–โฆษกะเศรษฐี–มาคัณฑิยพราหมณ์

ขุชชุตตรา เป็นหญิงค่อมคนใช้ในเรือนของโฆษกะเศรษฐี ในกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ทางตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำยมุนา ต่อมาได้เข้าไปอยู่ในวังรับใช้พระนางสามาวดีมเหสีพระเจ้าอุเทน ในวังกรุงโกสัมพีเป็นคนซื้อดอกไม้อยู่ในวัง วันละแปดกหาปณะแต่ซื้อเพียงครึ่งหนึ่งและที่เหลือยักยอกเอากหาปณะไว้เป็นของตนเช่นนี้ทุกวัน

วันหนึ่ง ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา**บรรลุโสดาบัน วันนั้นไม่กล้ายักยอก**ค่าซื้อดอกไม้จึงซื้อเต็มแปดกหาปณะ ได้ดอกไม้มากกว่าทุกวัน พระนางสามาวดีไต่ถามทราบว่าได้ไปฟังธรรมจากพระศาสดา พระนางจึงขอให้กล่าวธรรมให้ฟัง นางขุชชุตตรามีปัญญาดี เรียนธรรมจากพระศาสดาได้ทั้งหมด จึงขอให้พระนางสามาวดีจัดที่นั่งตนให้สูงกว่าคนฟังเพื่อเคารพธรรม เมื่อนางกล่าวธรรมจบพระนางสามาวดีและบริวารห้าร้อยก็บรรลุโสดาบันทั้งหมด

นางทาสีค่อมอดีตชาติหนึ่ง เกิดในตระกูลหงสาวดี สมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระเมื่อแสนกัปจากกัปนี้ นางได้ไปฟังธรรมพร้อมกันกับนางสามาวดี ขุชชุตตราปรารถนาตำแหน่งอุบาสิกาผู้เป็นเลิศทางพหูสูตร ส่วนนางสามาวดีปรารถนาตำแหน่งอุบาสิกาผู้เลิศทางเจริญเมตตา ทั้งสองได้ประกอบกุศลอันยิ่งยวด เวียนว่ายไปเกิดเป็นเทวดาและมนุษย์ ไม่ไปเกิดในอบายตลอดแสนกัป และสำเร็จตามที่ปรารถนาในชาติพุทธุปบาทกาลนี้

นางขุชชุตตราจุติจากเทวโลกมาเกิดเป็นหญิงค่อมในเรือนคนใช้ของโฆษกะเศรษฐี **ด้วยอำนาจอกุศลกรรมที่เคยล้อเลียน**พระปัจเจกพุทธเจ้าถือไม้เท้าเดินบิณฑบาตมีหลังค่อม และอีกอดีตชาติหนึ่ง เกิดเป็นพระราชธิดา กำลังแต่งตัว**ด้วยความประมาทได้ใช้สามเณรีอรหันต์**หยิบของแต่งตัวส่งให้ สามเณรีคิดว่าถ้าไม่หยิบให้นางโกรธแล้วจะไปตกนรก แต่ถ้าหยิบให้ก็จะไปเกิดเป็นคนใช้ยังดีกว่าตกนรกจึงหยิบให้ไป วิบากนี้จึงเกิดเป็นทาสีและมีหลังค่อม ส่วนที่มีปัญญาดี เพราะเหตุกุศลกรรมอดีตชาตินางได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแปดองค์บิณฑบาตข้าวยาคูร้อนเต็มบาตรร้อนที่มือ นางได้ถอดกำไลข้อมือแปดอันถวายพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งแปดองค์ ให้เอากำไลรองก้นบาตรกันร้อนมือ ด้วยปัญญาดังกล่าวอานิสงส์กุศลกรรมนี้จึงทำให้นางเป็นพหูสูตรมีปัญญาดี

นางสามาวดี จุตจากเทวโลกมาบังเกิดในตระกูลบุตรของภัทวติยเศรษฐี ในแคว้นภัทวติยะ

ต่อมาแคว้นภัทวติยะเกิดภัยธรรมชาติและโรคระบาดร้ายแรง ภัทวติยเศรษฐีได้พาภรรยาและนางสามาวดีบุตรสาวอพยพครอบครัว

หนีภัยดังกล่าว จากแคว้นภัทวติยะ เดินทางไปหาสหายที่กรุงโกสัมพี ระหว่างทางกันดารอาหารหมดลง ไปพักที่ศาลาริมทางเข้าไปรับแจกอาหารที่โฆษกะเศรษฐีตั้งโรงงานทานแจกทาน บิดามารดา นางสามาวดีตายระหว่างนั้น โฆษกะทราบจึงรับนางสามาวดีมาเป็นธิดาบุญธรรม พร้อมจัดบริวารหญิงห้าร้อยคนรับใช้

วันหนึ่ง พระเจ้าอุเทนมาพบและขอนางสามาวดีไปอภิเษกสมรสเป็นอัครมเหสี และรับเอาบริวารหญิงรับใช้ห้าร้อยเข้าไปอยู่ในวัง ในกรุงโกสัมพีมีเศรษฐีสหายกัน ๓ ท่าน ได้แก่ โฆษกะเศรษฐี ปาวาสิกเศรษฐี และกกุฏฏเศรษฐี ช่วยกันบำรุงพระดาบสห้าร้อยที่มาจากเขาคันธมาศในฤดูนอกพรรษาสี่เดือน ครั้งหนึ่งดาบสเข้าไปพักใต้ร่มไทรใหญ่ด้วยความหิว เทวดาต้นไทรได้ให้อาหารดาบสด้วยการยื่นนิ้วมือส่งให้ อาหารทิพย์ก็มีให้ดาบสทุกองค์ ดาบสสงสัยจึงถามถึงเหตุสมบัตินี้ เทวดาเล่าให้ฟังว่า เคยเกิดเป็นคนใช้ในบ้านท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี ผู้อุปัฏฐากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า วันหนึ่งได้ถือศีลอุโบสถเป็นลมตายและมาเกิดเป็นรุกขเทวดาด้วยอำนาจการถืออุโบสถศีลจึงได้สมบัตินี้

ดาบสได้ฟังดีใจจึงไปชวนเศรษฐีทั้งสามเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ดาบสห้าร้อยล่วงหน้าไปก่อนได้ฟังธรรมบรรลุอรหัตทุกองค์ ส่วนสามเศรษฐีพร้อมด้วยเกวียนห้าร้อยไปถึงภายหลัง ได้จัดเลี้ยงภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานตลอดกึ่งเดือน เศรษฐีทั้งสามได้ฟังธรรมและบรรลุโสดาบัน และได้ขอให้พระบรมศาสดาเสด็จไปจำพรรษากรุงโกสัมพีบ้างแล้วลากลับ

พระบรมศาสดายังไม่เสด็จกรุงโกสัมพีทันที **แต่เห็นอุปนิสัย**

อรหัตของพราหมณ์มาคัณฑิย และภรรยาที่จะได้บรรลุธรรม

พระเจ้าอุเทนทรงช้างเลียบนครโกสัมพี

พระพุทธองค์จึงเสด็จไปแคว้นกุรุ นิคมกัมมาสธัมมะ โปรดมาคัณฑิยพราหมณ์ ผู้บำเรอไฟตลอดคืนยันรุ่ง เสด็จออกบิณฑบาตเดินสวนทางกับมาคัณฑิยพราหมณ์ได้ถวายบุตรสาวมาคัณฑิยาให้ พระพุทธองค์ไม่ทรงรับและกล่าวว่า *"แม้เทพธิดาราคะอรตี ตัณหา ประเล้าประโลม เรายังไม่ปรารถนา ธิดานี้เต็มไปด้วยอุจจาระปัสสาวะ แม้เท้าเรายังไม่อยากแตะต้อง..."* ทำให้มาคัณฑิยาบุตรสาวโกรธและผูกอาฆาตพระพุทธองค์

พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมมาคัณฑิยพราหมณ์และภรรยาบรรลุอนาคามิผล ขอออกบวชบรรลุอรหัต ได้มอบบุตรสาวให้พราหมณ์มาคัณฑิยะผู้เป็นน้องดูแลบุตรสาว

ต่อมาพระเจ้าอุเทนแห่งแคว้นวังสะ ได้ไปขอนางมาคัณฑิยามาอภิเษกเป็นมเหสี อีกพระองค์หนึ่ง เมื่อพระบรมศาสดาโปรดพราหมณ์มาคัณฑิยสองสามีภรรยาแล้ว พระองค์ได้เสด็จสู่กรุงโกสัมพีโปรด ๓ เศรษฐี เข้าพักที่วิหารโฆษิตาราม ปาวาลิกัมพวันวิหาร และกกุฏฏารามวิหาร

พระนางมาคัณฑิยามเหสีพระเจ้าอุเทน ทราบว่าพระศาสดาเสด็จกรุงโกสัมพี ด้วยความแค้นจึงได้ว่าจ้างให้นักเลงตามด่าพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ จนพระอานนท์ได้ขอให้พระศาสดาหนี แต่พระพุทธ

องค์ตรัสว่า *"...พระพุทธเจ้าย่อมไม่หวั่นไหวในโลกธรรม เหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นไม่เกินเจ็ดวัน กรรมจะตกแก่ผู้กระทำ..."*

พระนางสามาวดีและบริวารห้าร้อยแม้จะบรรลุโสดาบัน แต่ก็ไม่มีโอกาสไปพบพระพุทธเจ้าเพราะพระราชาไม่ศรัทธา เมื่อพระนางมาคัณฑิยาทรงทราบว่าพระนางสามาวดีและบริวารเป็นอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า จึงกลั่นแกล้งใส่ร้ายต่าง ๆ นานา แต่พระนางสามาวดีและบริวารเจริญเมตตาทุกครั้ง ครั้งสุดท้ายได้ถูกพระนางมาคัณฑิยาวางเพลิงเผาปราสาท พระนางสามาวดีและบริวารถูกไฟคลอกตายพร้อมกันในปราสาทขณะเจริญเมตตา

อดีตชาติหนึ่งพระนางสามาวดีและบริวารห้าร้อย **ได้เคยก่ออกุศลกรรมหนัก**ขณะไปเล่นน้ำก่อไฟผิงกันหนาว ไฟได้ไหม้พระปัจเจกพุทธเจ้าเข้านิโรธสมาบัติโดยไม่มีเจตนา ด้วยความกลัวความผิดจึงได้ทำการเผาซ้ำ**ด้วยเจตนาอกุศลกรรมครั้งหลังนี้**จึงได้ไปตกนรกอยู่นานหลายแสนปี ครั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ในชาตินี้ต้องมาเสวยผลวิบากเศษอกุศลกรรมดังกล่าว

อดีตชาติของโฆษกะ

เมื่อครั้งปลายศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า แคว้นอัลปกะเกิดทุพภิกขภัย อหิวาตกโรคระบาดอย่างหนัก มีบุรุษผู้หนึ่งได้พาภรรยาและบุตรอพยพหนีไปเมืองอื่น ต้องเดินทางผ่านทางทุรกันดาร ผลัดกันอุ้มบุตรน้อยไปตลอดทาง ต่อมาเสบียงอาหารหมดอดอาหารหิวโหย สามีจึงทิ้งบุตรไว้ที่ข้างทางกันดารด้วยคิดจะเอาชีวิตรอด แต่ภรรยาก็กลับไปอุ้มเอากลับมาอีกเป็นเช่นนี้อยู่ถึงเจ็ดครั้ง จึงข้ามทางกันดารไปพบบ้านเศรษฐีคนเลี้ยงโค ได้กินอาหารเกินขนาดตาย **ก่อนตายจิต**

นึกถึงและยินดีสุนัขในบ้านเศรษฐีที่อยู่สุขสบาย ครั้นตายไปเกิดในท้องสุนัข ไม่นานสุนัขก็ออกลูกมาน่ารัก ฉลาดแสนรู้ เจ้าของเลี้ยงสุนัขอย่างดี

เศรษฐีพาสุนัขไปนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้ามารับบิณฑบาตเสมอ หากวันไหนไปไม่ได้จะใช้ให้สุนัขไปนิมนต์แทน สุนัขได้ไปนิมนต์แทนบ่อย ๆ และระหว่างทางจะส่งเสียงเห่าไล่สัตว์ร้ายมิให้มาทำร้ายพระปัจเจกพุทธเจ้าทุกครั้ง พระปัจเจกพุทธเจ้าก็เมตตาให้อาหารสุนัข สุนัขก็รักใคร่ผูกพันในพระปัจเจกพุทธเจ้า

ต่อมาครั้นออกพรรษาพระปัจเจกพุทธเจ้าลากลับเขาคันธมาศ สุนัขเสียใจอกแตกตายไปบังเกิดบนดาวดึงส์เทวโลก มีเสียงก้องกังวานไพเราะไปถึงสิบสองโยชน์จึงได้ชื่อว่า *"โฆษกะเทพบุตร"* ด้วยอานิสงส์ที่ส่งเสียงเห่าไล่สัตว์ร้ายป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้าในครั้งนั้น

โฆษกะเทพบุตร จุติจากเทวโลกลงมาปฏิสนธิในครรภ์หญิงโสเภณี เมื่อคลอดมาทารกเป็นชายจึงถูกนำเอาไปทิ้ง คนใช้เรือนเศรษฐีเก็บไปเลี้ยง

เศรษฐีประจำเมืองโกสัมพีให้ปุโรหิตตรวจดวงชะตาเด็กเกิดวันนี้จะได้เป็นเศรษฐี จึงให้คนออกค้นหาเด็กเกิดในวันนี้ ไปพบทารกในเรือนคนใช้จึงขอซื้อด้วยเงินหนึ่งพันกหาปณะ ให้เอาไปฆ่าด้วยการนำเอาไปวางไว้ปากคอกโค แต่โคไม่เหยียบ โคจ่าฝูงยืนนิ่งคร่อมเอาไว้เศรษฐีก็ไปซื้อกลับมา เศรษฐีจึงให้เอาไปทิ้งป่าช้าผีดิบ อีกเป็นครั้งที่ ๓ แม่แพะก็ไปยืนถ่างขาเอานมให้กิน คนเลี้ยงแพะจึงเอาไปเลี้ยง เศรษฐีก็ไปซื้อกลับมาอีก

ต่อมาเศรษฐีให้เอาไปวางไว้ที่ทางเกวียนตอนกลางคืน ก็ปรากฏ

ว่าโคไม่ยอมลากเกวียน ยืนนิ่งทั้งห้าร้อยเล่ม นายกองเกวียนจึงเก็บเอาไปเลี้ยง เศรษฐีก็ไปซื้อกลับมาอีกแล้วให้เอาไปทิ้งเหว ปรากฏว่าทารกนั้นไปค้างเถาวัลย์หญ้าที่กอไผ่ ช่างจักสานออกไปตัดไม้ไผ่พบเข้าจึงเอาไปเลี้ยง เศรษฐีก็ตามไปขอซื้อกลับมาอีก

ต่อมาเศรษฐีนำเด็กชายโฆษกะมาเลี้ยงเอาไว้แต่ไม่ให้เรียนหนังสือ พอโตขึ้นได้เขียนจดหมายให้ถือไปหานายช่างปั้นหม้อฆ่าและเผาในเตาเผาหม้อเป็นครั้งที่ ๖ ขณะออกเดินทางไปพบน้องชายบุตรเศรษฐีกำลังเล่นพนันแพ้เพื่อน ๆ จึงขอร้องโฆษกะเล่นแทน และตนถือหนังสือไปพบนายช่างปั้นหม้อแทน และถูกฆ่าตายตามที่บิดาเขียนข้อความสั่งในจดหมาย

เศรษฐีเสียใจมาก เขียนจดหมายให้ถือไปชายแดนที่บ้านสหายเศรษฐี ให้ฆ่าทิ้งและสั่งว่าระหว่างทางให้พักที่บ้านเศรษฐีระหว่างทางอีกคนหนึ่ง นี้เป็นครั้งที่ ๗

เมื่อเดินทางไปถึงบ้านเศรษฐีระหว่างทาง เมื่อหลับไปบุตรสาวเศรษฐีเห็นจดหมายทราบข้อความว่าจะถูกฆ่า นางจึงแก้ข้อความในจดหมายว่าให้จัดการแต่งงานกับตน เมื่อโฆษกะเดินทางไปถึงบ้านเศรษฐีชายแดนก็จัดการแต่งงานกับลูกสาวเศรษฐีและอยู่กินที่บ้านเศรษฐีนั้น

บิดาเศรษฐีทราบข่าวเสียใจและป่วยลง ได้ส่งข่าวไปให้โฆษกะกลับเพื่อจะบอกความว่าตนไม่ยกสมบัติให้ ฝ่ายภรรยาโฆษกะวางแผนรอให้บิดาโฆษกะเจ็บหนักก่อนแล้วจึงไปเยี่ยม พอไปถึงนางก็แสดงอาการร่ำไห้เสียใจเอาศีรษะซบ(กระแทก) ที่อกเศรษฐีตาย แล้วพูดว่าพ่อยกสมบัติให้โฆษกะทั้งหมด โฆษกะจึงได้เป็นเศรษฐีประจำเมืองนั้นต่อมา

ด้วยบาปอกุศลที่อดีตชาติทิ้งลูกในป่า ชาตินี้จึงถูกทิ้งถึงเจ็ดครั้งแต่ไม่ตาย เพราะวิบากบุญที่เคยทำไว้ในชาติที่เกิดเป็นสุนัขดูแลพระปัจเจกพุทธเจ้า เห่าไล่สัตว์ร้ายและอารักขา เหตุกุศลกรรมดังกล่าวจึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรและลงมาเกิดในมนุษย์เป็นเศรษฐีดังกล่าว

๙๒. สุปปวาสาโกลิยธิดา

สุปปวาสาโกลิยธิดา เป็นอุบาสิกาผู้ถวายของที่มีรสประณีต ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ นางได้ฟังธรรมแลเห็นพระศาสดาแต่งตั้งอุบาสิกาผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในทางเป็นผู้ถวายของที่มีรสประณีต นางจึงปรารถนาตำแหน่งนั้น ได้ประกอบกุศลกรรมอันยิ่งยวดขึ้นไป เลี้ยงภิกษุแสนหนึ่งอันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานตลอดเจ็ดวัน แล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น นางเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ไม่ได้ไปเกิดในอบายเลยตลอดหนึ่งแสนกัป

ในพุทธุปบาทกาลนี้ นางได้มาเกิดในตระกูลโกลิยะกษัตริย์ประยูรญาติขนานพระนามว่า *"สุปปวาสา"* อภิเษกสมรสกับสักกยะกุมาร ได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดา **ฟังธรรมบรรลุโสดาบัน** ต่อมานางได้ประสูติพระราชโอรส ชื่อสีวลี

วันหนึ่งพระนางถวายทานอันมีรสประณีตแก่ภิกษุสงฆ์ อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน พระพุทธองค์แสดงธรรมและอนุโมทนา

"ดูก่อน สุปปวาสาอริยสาวิกา ผู้ถวายโภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะห้าแก่ปฏิคาหก คือ อายุ วรรณะ สุข พละ และปฏิภาณ ทั้งที่เป็นของทิพย์และมนุษย์..."

ต่อมาเมื่อพระบรมศาสดาประทับ ณ เชตวันวิหาร ได้ประชุมภิกษุสงฆ์ และสถาปนาอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระนางสุปปวาสาโกลิยธิดาไว้ในตำแหน่ง เป็นเอตทัคคะผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในทางผู้ถวายของที่มีรสประณีต

๙๓. สุปปรียาอุบาสิกา

สุปปรียาอุบาสิกา เป็นอุบาสิกาผู้เลิศทางอุปัฏฐาก ถวายเภสัชแก่ภิกษุสงฆ์

ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ นางเกิดในตระกูลกรุงหงสาวดี ได้ฟังธรรมแลเห็นพระบรมศาสดา สถาปนาอุบาสิกาไว้เป็นผู้เลิศในตำแหน่งอุบาสิกาผู้อุปัฏฐาก ถวายเภสัชแก่ภิกษุสงฆ์ นางปรารถนาตำแหน่งนั้น ได้ประกอบกุศลกรรมอันยิ่งยวดขึ้นไปเลี้ยงภิกษุสงฆ์แสนหนึ่ง อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข นางเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ไม่ไปเกิดในอบายเลยตลอดแสนกัป

ในพุทธุปบาทกาลนี้ นางมาเกิดในตระกูลกรุงพาราณสี บิดามารดาตั้งชื่อว่า สุปปรียา แต่งงานกับสุปปริยะมาณพ ต่อมาพระพุทธองค์เสด็จกรุงพาราณสี **นางได้เข้าเฝ้าและฟังธรรมบรรลุโสดาบัน**

วันหนึ่งนางได้ไปที่วิหารฟังธรรม พบพระภิกษุไข้รูปหนึ่งถ่ายยาต้องการอาหารมีรสเนื้อต้ม นางรับคำแล้วกลับไปสั่งให้คนใช้ไปหาซื้อเนื้อ แต่หาซื้อไม่ได้เพราะวันนั้นเป็นวันพระ นางคิดว่าถ้าภิกษุไข้ไม่ได้น้ำต้มเนื้ออาจถึงชีวิตได้ **นางเข้าห้องแล้วเฉือนเนื้อขาแล้วส่งให้คนใช้ แล้วสั่งให้เอาไปต้มด้วยเครื่องปรุงแล้วนำไปถวายภิกษุไข้ ถ้าท่านถามถึงจงบอกว่าเป็นไข้ นางทาสีคนใช้ปฏิบัติตาม**

พระบรมศาสดาทรงทราบเหตุ ในเวลาบิณฑบาตได้เสด็จไปเรือนของอุบาสิกาสุปปรียา นางแลเห็นจึงให้สุปปรียะสามีออกไปต้อนรับพระบรมศาสดาถามถึงอุบาสิกา สามีบอกว่าเป็นไข้ไม่สบาย **พระพุทธองค์ตรัสให้ประคองเธอออกมา เมื่อนางได้ยินรีบลุกขึ้น ทันใดนั้นเองแผลที่ขาได้งอกเรียบบริบูรณ์ตามเดิมและผิวพรรณผ่องใสยิ่งกว่าเดิม**

ต่อมาพระบรมศาสดา ได้ประชุมภิกษุสงฆ์ทรงตำหนิและให้พิจารณก่อนฉันเนื้อ และบัญญัติสิกขาบทห้ามฉันเนื้อมนุษย์ และสัตว์บางประเภทรวม ๑๐ อย่าง มีเนื้อมนุษย์ เนื้อหมี เนื้อเสือ เป็นต้น

พระบรมศาสดาได้สถาปนาอุบาสิกาสุปปรียา ไว้ในตำแหน่งอุบาสิกาผู้เลิศทางอุปัฏฐากถวายเภสัชแก่ภิกษุสงฆ์

๙๔. กาปิยาณี

กาปิยานี อุบาสิกาเป็นเพื่อนสหายกับนางกาฬี มารดาพระโสณกุฏิกัณณะ ชาวกุลลควนคร วันหนึ่งได้ตามเพื่อนไปฟังธรรมที่บ้านนางกาฬี อันมีพระโสณกุฏิกัณณะเป็นผู้แสดงธรรมตอนเวลาเที่ยงคืน ก่อนแสดงธรรมนางได้เรียกทาสีมาสั่งให้กลับไปเอาประทีปน้ำมันที่บ้าน นางทาสีกลับไปบ้านพบโจรเก้าร้อยคน ขุดอุโมงค์เข้าไปกำลังขนทรัพย์ออกจากบ้าน จึงกลับมาบอกแม่นาย ครานั้นหัวหน้าโจรได้ยืนแอบอยู่ข้างหลังของนางกาปิยาณีรู้เห็นเหตุการณ์อยู่ พลางคิดในใจว่าถ้าหากนางจะกลับไปบ้านเพื่อรักษาทรัพย์ก็จะฆ่าเสียให้ตายในที่นั้น แต่ถ้าหากนางไม่กลับไปก็จะคืนทรัพย์ให้ทั้งหมด

นางกาปิยาณีได้พูดกับนางทาสีว่า *"เจ้าอย่ามาทำอันตรายแก่การฟังธรรมนี้เลย"* ว่าแล้วนางก็นั่งฟังธรรมต่อไป นางได้บรรลุโสดาบัน **พอ**

อรุณขึ้นหัวหน้าโจรก็เข้าไปขอขมาต่อนาง คืนทรัพย์ให้แล้วขอบวชในสำนักของพระเถระโสณะ ปฏิบัติธรรมบรรลุธรรมทั้งหมดทุกรูป

พระบรมศาสดาเสด็จประทับ ณ เชตวัน ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงสถาปนาอุบาสิกากาปิยาณี เป็นผู้เลิศในเอตทัคคะอุบาสิกาผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น (พลิกไปอ่านรายละเอียดเรื่องที่ ๖๙ โสณกุฏิกัณณะ หน้า ๒๔๑ ประกอบ)

๙๕. นางกาฬี

นางกาฬี เป็นอุบาสิกามารดาพระโสณกุฏิกัณณะ ได้รับสถาปนาให้เป็นอุบาสิกาผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลาย เป็นเอตทัคคะผู้เลื่อมใสที่ฟังธรรมตาม ๆ กันมา

นางเกิดในกรุงราชคฤห์ แต่งงานกับสามีชาวกุลลควนคร เมื่อนางตั้งครรภ์ได้กลับไปเพื่อจะคลอดที่เรือนของตน ในคืนนั้นนางได้ยินเสียงเทวดายักษ์ ๒ ตน พูดคุยกันดังมาจากอากาศเหนือปราสาท *สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย บรรลุโสดาบันและคลอดบุตรชื่อ โสณะ ในคืนนั้น*

พระบรมศาสดาได้ทรางสถาปนานางไว้เป็นอุบาสิกา ผู้เลิศในทางผู้เลื่อมใสที่ฟังธรรมตาม ๆ กันมา *(พลิกไปอ่านเรื่องที่ ๖๙ โสณกุฏิกัณณะ หน้า ๒๔๑ ประกอบ)*

๙๖. สญชัยปริพาชก

สญชัย ชื่อปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ใหญ่คนหนึ่งในพุทธกาล ตั้งสำนักสอนลัทธิอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีศิษย์มาก พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เคยบวชอยู่ในสำนักนี้ ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติ

ขึ้นในโลก พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมด้วยศิษย์ ๒๕๐ คน พากันไปสู่สำนักพระพุทธเจ้า สัญชัยเสียใจเป็นลมและอาเจียนเป็นโลหิต; นิยมเรียกว่า *สญชัยปริพาชก* เป็นคนเดียวกับ *สัญชัยเวลัฏฐบุตร* คนหนึ่งใน ติตถกร หรือครูทั้ง ๖ (ปูรณกัสสป, มักขลิโคสาล, อชิตเกสกัมพล, ปกุธกัจจายนะ, นิครนถนาฏบุตร, สัญชัยเวลัฏฐบุตร)

๙๗. อาฬารดาบสกาลามโคตร

อาฬารดาบส อาจารย์ผู้สอนสมาบัติที่พระมหาบุรุษเสด็จไปศึกษาอยู่ด้วยคราวหนึ่ง ก่อนที่จะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา, ท่านผู้นี้ได้สมาบัติถึงขั้นอากิญจัญญายตนฌาน; เรียกเต็มว่า อาฬารดาบส กาลามโคตร (ตายแล้วไปบังเกิดบนพรหมโลก ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้เจ็ดวัน)

๙๘. อุทกดาบสรามบุตร

อุททกดาบส อาจารย์ผู้สอนสมาบัติที่พระมหาบุรุษเสด็จไปศึกษาอยู่ด้วยคราวหนึ่ง ก่อนที่จะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา, **ท่านผู้นี้ได้สมาบัติ**ถึงขั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ; เรียกเต็มว่า อุททกดาบส รามบุตร (ตายแล้วไปบังเกิดบนพรหมโลก ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้เพียงวันเดียว)

๙๙. อุปกาชีวก

อุปกะ ชื่ออาชีวกผู้หนึ่ง ซึ่งพบกับพระพุทธเจ้าในระหว่างทาง ขณะที่พระองค์เสด็จจากพระศรีมหาโพธิ์ไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อโปรดพระปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ จึงเดินหลีกไป

๑๐๐. โสตถิยะ

โสตถิยะ ชื่อคนหาบหญ้าที่ถวายหญ้าแด่พระมหาบุรุษในวันที่จะตรัสรู้ พระองค์รับหญ้าจากโสตถิยะแล้วนำไปลาดต่างบัลลังก์ ณ ควงต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้านทิศตะวันออก แล้วประทับนั่งขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกจนกระทั่งตรัสรู้

๑๐๑. อสีติมหาสาวก ๘๐ องค์

อสีติมหาสาวก พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ บางทีเรียกอนุพุทธ ๘๐ องค์ มีรายนามตามลำดับอักษร ดังนี้ (ที่พิมพ์**ตัวดำ**คือท่านที่เป็น**เอตทัคคะ**ด้วย): **กังขาเรวตะ**, กัปปะ, **กาฬุทายี**, กิมพิละ, **กุมารกัสสปะ**, **กุณฑธาน**, คยากัสสปะ, ควัมปติ, จุนทะ, **จูฬปันถก**, ชตุกัณณิ, ติสสเมตเตยยะ, โตเทยยะ, **ทัพพมัลลบุตร**, โธตกะ, นทีกัสสปะ, **นันทะ**, **นันทกะ**, นาคิตะ, นาลกะ, ปิงคิยะ, **ปิณโฑลภารทวาช**, **ปิลินทวัจฉะ**, ปุณณกะ, ปุณณชิ, **ปุณณมันตานีบุตร**, ปุณณสุนาปรันตะ, โปสาละ, **พากุละ** (พักกุละ ก็เรียก), **พาหิยทารุจีริยะ**, ภคุ, **ภัททิยะ**(ศากยะ), ภัททิยะ, ภัทราวุธ, **มหากัจจายนะ**, **มหากัปปินะ**, **มหากัสสปะ**, **มหาโกฏฐิตะ**, มหานามะ, **มหาปันถก**, **มหาโมคคัลลานะ**, เมฆิยะ, เมตตคู, **โมฆราช**, ยสะ, ยโสชะ, **รัฏฐปาละ**, **ราธะ**, **ราหุล**, **เรวตะ**, **ขทิรวนิยะ**, **ลกุณฏกภัททิยะ**, **วักกลิ**, **วังคีสะ**, วัปปะ, วิมละ, สภิยะ, **สาคตะ**, **สารีบุตร**, **สีวลี**, สุพาหุ, **สุภูติ**, เสละ, **โสณกุฏิกัณณะ**, **โสณโกฬิวิสะ**, **โสภิตะ**, เหมกะ, องคุลิมาล, อชิตะ, **อนุรุทธะ**, **อัญญาโกณฑัญญะ**, อัสสชิ, **อานนท์**, อุทยะ, อุทายี, **อุบาลี,** อุปวาณะ, อุปสีวะ, **อุปเสนวังคันตบุตร**, **อุรุเวลกัสสปะ**.

สรุป

จากการที่ได้ศึกษาประวัติ และแนวทางปฏิบัติของพระอริยเจ้าทั้งหลายดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ปรากฏว่าในครั้งสมัยพุทธกาลนั้นมีผู้บรรลุธรรมมากมายและเป็นไปในแนวทางต่าง ๆ กัน (**กรรมฐานของ ใครของมัน**) ระดับการบรรลุธรรมสูงต่ำก็แตกต่างกันไป มีหลายท่านที่แม้จะได้พบและฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่บรรลุธรรม เช่น พระเทวทัตต์ พระเมตเตยยะ พระภุมมชกะ (คณะภิกษุหกรูป ชื่อ ฉัพพัคคีย์) พระสุภัททะ ผู้บวชเมื่อแก่ เป็นต้น

สำหรับท่านที่ได้บรรลุธรรมนั้น ประวัติของท่านส่วนมากปรากฏว่าต่างก็ได้เคยบำเพ็ญบารมีอบรมสั่งสมมาแล้วนับแสนกัป ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ เช่น พระอสีติมหาสาวก และอุบาสกอุบาสิกาจำนวนมาก ต่างก็ได้อธิษฐานจิตตั้งความปรารถนาขอสำเร็จบรรลุธรรมมาแล้วทั้งสิ้น พระพาหิยะ และพระทัพพมัลลบุตร อดีตชาติก็เคยเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ต่างก็อธิษฐานจิตบำเพ็ญสมณธรรมจนตัวตาย จนมาสำเร็จบรรลุธรรมเอาในพุทธุปบาทกาลนี้

ผู้บรรลุธรรมส่วนมากเมื่อบวชแล้ว เจริญวิปัสสนากรรมฐานไม่นานก็บรรลุธรรม จึงเห็นว่ามีอุปนิสัยปัจจัยไปในทางปัญญาวิมุติเป็นส่วนมาก มีจำนวนไม่มากนักที่เจริญฌานสมาธิในทางเจโตวิมุติแล้วบรรลุธรรม และมีอภิญญามีฤทธิ์เป็นผลพลอยได้

สำหรับผู้ไม่บรรลุธรรม เช่น พระอาจารย์อาฬารดาบส และอุทกดาบส พระเทวทัตต์ ต่างก็ติดหลงอยู่ในฌาน จึงใคร่ขอเตือนผู้ที่ติดสุขกับนั่งสมาธิ **ควรมีตัวรู้เข้าไปรู้เวทนาสุขินทรีย์ตรงนั้นให้**

มาก ๆ แล้วถอนออก แม้สุขเวทนาก็ไม่เที่ยง ถึงแม้ทุกขเวทนา ก็ไม่เที่ยงอีกเหมือนกัน

สญชัยปริพาชก หรือสัญชัยเวลัฏฐบุตร ๑ ใน ๖ ของอาจารย์ใหญ่ในสมัยพุทธกาล แม้จะทราบว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วในโลก**ก็ไม่ไปฟังธรรม ด้วยอัสมิมานะอันแรงกล้า** ส่วนพราหมณ์พาวรี ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่ตั้งสำนักสอนไตรเพท ส่งศิษย์ ๑๖ คน และบริวารหมื่นหกพันคนไปฟังธรรมจากพระบรมศาสดาบรรลุอรหัตทั้งหมด ส่วนตนนั้นฟังธรรมต่อจากหลานซึ่งเป็นศิษย์ได้บรรลุเพียงอนาคามีทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นถึงอาจารย์ใหญ่

นอกจากนี้ยังมีอุบาสก อุบาสิกาครองเพศฆราวาส ได้บรรลุธรรมขั้นต้น ๆ มีหลายท่านก็ไม่ได้บวช พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาก็บรรลุอรหัต เสวยวิมุติสุขก่อนสวรรคตก็ไม่ได้บวช **พระอุบาลีทูลขอออกไปอยู่ป่า เพื่อปฏิบัติธรรมพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต จึงเรียนและเจริญวิปัสสนาไม่นานก็บรรลุอรหัต** แต่พระอานันท์แม้จะอุปัฏฐากใกล้ชิดพระพุทธองค์ ทรงจำพระธรรมวินัย ได้รับยกย่องเป็นพหูสูตรเป็นเอตทัคคะหลายด้าน แต่ก็บรรลุธรรมภายหลังพระพุทธปรินิพพานแล้วถึงสามเดือน แม้พระราหุลพุทธบุตรก็บรรลุธรรมอรหัตภายหลังอุปสมบทเป็นภิกษุแล้วถึงหนึ่งพรรษาด้วยซ้ำไป

ตอนหนึ่งของประวัติอริยบุคคลต่าง ๆ ได้แสดงไว้ว่า พระพุทธองค์เคยเสวยพระชาติเป็นดาบสโพธิสัตว์หลงรักพระนางมุทุลักขณามเหสีพระราชา ผู้อุปัฏฐาก ซึ่งต่อมาในชาติสุดท้ายพระนางมุทุลักขณาก็มาเกิดเป็นพระนางอุบลวรรณาเถรี ส่วนพระอานนท์คือพระราชาในชาตินั้นและในอดีตชาติอีกหลายชาติ พระพุทธองค์กับพระอานนท์ต่างเคยเกิดเป็นปุโรหิตกับพระราชากันหลายครั้งหลายชาติ แม้พราหมณ์พาวรีกับ

พระโมฆราช ลุงกับหลานคู่นี้ก็เคยเกิดเป็นกษัตริย์กับปุโรหิตมาแล้วด้วยเหมือนกัน **จึงเห็นได้ว่าในโลกวัฏฏะนี้ ทุกคนล้วนเคยเกี่ยวข้องผูกพันกันมาแล้วทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ที่ไม่เคยเป็นญาติกันไม่มีในโลก** นี่ก็แสดงให้เห็นว่าแต่ละคน ๆ ต่างก็เวียน ว่าย ตาย เกิด ขึ้นสวรรค์ตกนรก มาเกิดเป็นมนุษย์บ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง เวียนเกิด-ตายฯ อยู่ใน ๓๑ ภูมิ อยู่จนกว่าจะหลุดพ้นจากวัฏฏะ แล้วจึงบรรลุธรรม

นางกาฬีอุบาสิกา แม้เพียงได้ฟังการสนทนาธรรมโต้ตอบของเทวดายักษ์สองตนคุยกัน ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพบเห็นพระพุทธเจ้ามาก่อน แต่**ส่งใจน้อมไปในพระพุทธคุณ**ขณะฟังการสนทนา เพียงเท่านั้นก็ได้บรรลุโสดาบัน ฯลฯ การเจริญพุทธานุสติ จึงมีคุณมาก มีอานิสงส์มาก

ดังนั้น จึงควรศึกษาแนวทางการบรรลุธรรม และไม่บรรลุธรรมของบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าว แล้ว**น้อมมาใส่ตน** (โอปนะยิโก) โดยใช้ธัมมวิจย สัมโพชฌงค์วิเคราะห์วิจัยเลือกเฟ้นสอดส่องธรรม ค้นหาปฏิปทา**เลือกแนวทางให้เป็นที่สัปปายะ**อันสบายแก่ตน ๆ จะเลือกปฏิบัติไปในทางเจโตวิมุติหรือปัญญาวิมุติ ทางไหนสัปปายะยากง่ายกว่ากันตนเองมีอุปนิสัยปัจจัยหรือจริตไปทางใด *"กรรมฐานของใครของมัน"* เอาอย่างกันไม่ได้ แต่ก็ต้องอาศัยแนวทางของผู้อื่น นับตั้งแต่พระบรมศาสดาลงมา อรหันตสาวกทั้งหลายจนถึงกัลยาณมิตร กัลยาณชน นั่นแหละเป็นครูอาจารย์เป็นบทเรียนสำหรับตน (แต่อย่าติดครูอาจารย์ ให้ติดหลักธรรมคำสอนพระพุทธเจ้า ปัจจุบันนี้ได้แก่ พระไตรปิฎก)

อนึ่ง เห็นว่าการบรรลุธรรมด้วยเจโตวิมุติในยุคสมัยหลังกึ่งพุทธกาลล่วงแล้วนี้เป็นของยาก ส่วนใหญ่มักจะติดหลงอยู่ในฌานสุขและอิทธิต่าง ๆ (ฌานเสื่อมได้) ไม่เจริญปัญญา กิเลส โลภ โกรธ

หลงไม่ลด พระพุทธองค์สอนให้เจริญสติให้เกิดปัญญา จงหาครูผู้วิเศษให้พบ แล้วท่านจะพ้นทุกข์!

หวังว่า คงเป็นแนวทางศึกษาเพื่อนำเอามาปรับใช้ให้เข้ากับการปฏิบัติของท่าน เพื่อให้บังเกิดประโยชน์อันสูงสุดทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า ตลอดจนชาติอย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน สำหรับท่านผู้อ่านที่ได้อ่านมาถึงตรงนี้ **ขอวิเคราะห์ว่าท่านอาจเป็นผู้หนึ่งที่อดีตชาติใดชาติหนึ่งคงจะต้องเคยได้ศึกษาและฟังการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐาน มาก่อน** จึงได้มีโอกาสได้อ่านมาถึงตรงนี้ได้ (ดูตัวอย่างค้างคาวห้าร้อยตัวฟังพระสวดมนต์ในถ้ำ ในเล่ม ๘ หน้า ๓๘) และต่อแต่นี้เป็นต้นไปขอย้ำเตือนท่านว่า สิ่งประการที่สำคัญที่สุด ได้แก่ **การคบหาสัตบุรุษ**หรือ กัลยาณมิตรอันเป็นองค์ธรรม ๑ ใน**จักรธรรม ๔** และ**โสตาปัตติยังคะ ๔** ที่จะช่วยนำพาท่านให้ประสบผลสำเร็จมรรคผลเข้าสู่กระแสธรรมได้ จึงขอให้ท่านได้ใช้สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกเห็นตรง (เริ่มต้นด้วยการ**มีสัทธา ๔ ประการ**ให้มั่นคง เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำความเข้าใจให้ถูกตรง เจริญวิปัสสนาสติปัฏฐานด้วย**สัมมามรรค**) ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอาเองเถิด

"จงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งเถิด อย่าคิดยึดสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งพา
แม้ตถาคตก็เป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น
หน้าที่เดิน เป็นของพวกเธอทั้งหลาย...."
"...หนทางมีอยู่ ผู้เดินทางยังไม่ขาดสาย
เริ่มลงมือเสียแต่วันนี้ ก่อนที่กระแสลมแห่งกาลเวลา
จะพัดพารอยบาทพระศาสดาหายไป...
เพราะเมื่อถึงเวลานั้น...เธอจะต้องระหกระเหิน
ไร้ทิศทางไปอีกแสนนาน..."

กรรมฐานในชีวิตประจำวัน (กรรมฐานลืมตา)

ตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งหลับ สามารถเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานได้ตลอดเวลาด้วยสติปัฏฐาน ๔ อย่าง

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ด้วยอิริยาบถ ๔ ยืน, เดิน, นั่ง, นอน

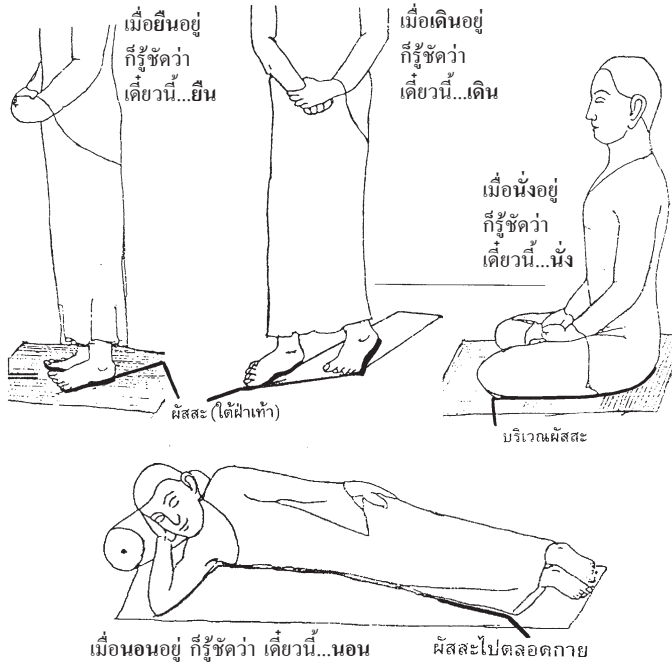

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกว่า **เดี๋ยวนี้...สุข** ด้วยระลึกเข้าไปรู้ว่า **เดี๋ยวนี้..ทุกข์ เดี๋ยวนี้...ไม่สุขไม่ทุกข์**

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกว่า **เดี๋ยวนี้...จิตเป็นกุศล** *(จิตบุญ)* **เดี๋ยวนี้...จิตเป็นอกุศล** (กำหนัด ราคะ โทสะ โมหะ)

๔. ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เจริญสติด้วยระลึกเข้าไปรู้สึกทาง **อารมณ์ ๖ ทวาร ๖ วิญญาณ ๖** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้กระทบสัมผัส รู้นึกคิดเรื่องราว ฯลฯ

...เมื่อคิดก็ให้รู้ ให้ออกมานอกคิด ดูคิด เห็นคิด (ไม่ยินดี-ไม่ยินร้าย)***...เห็นคิดแล้วไม่ทุกข์***

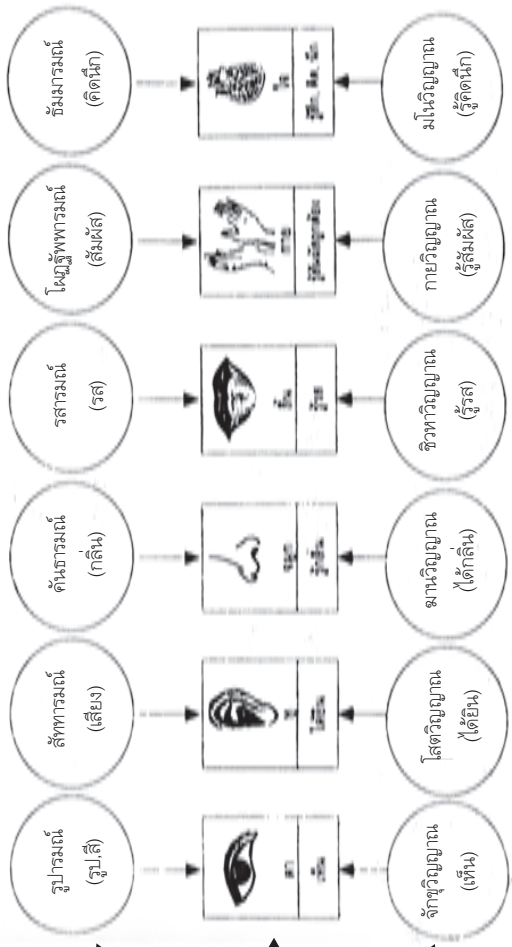

๖ อายตนะภายใน ๖ อารมณ์ภายนอก ๖ วิญญาณ

ทวารทั้ง ๖

ทั้งหมดนี้ เป็นตัวตนของมนุษย์ ๑ ชีวิต

โดยมีสัตตาวาสเป็นตัวกำหนด

(จงทะนุถนอมให้ระลึก) ไม่นาน....ดูไม่นานนัก ดูไม่นานเลยนี่ ไม่นาน....ดูไม่นานนักเลย ดูไม่นานเลยทีเดียวทีเดียว ที่ไม่นานเลยนี่ ก็ไม่ใช่ว่าเราจะไปหยุดอยู่

กรรมฐานลืมตา

(ตั้งแต่ตื่น จนกระทั่งหลับ)

' อ่านหนังสือเล่มไหน

ก็ไม่เท่ากับ

อ่านใจตนเอง '

อ่านใจ คือ เข้าไปรู้สึกที่ใจของตน ว่าสุข ว่าทุกข์ หรือเฉย ๆ ว่าเป็นกุศล อกุศล หรือ เฉย ๆ

โคแม่ลูกอ่อนเล็มหญ้า (ทำกิจการงาน) ชำเลืองแลดูลูกน้อย (ดูจิต ระวังกิเลสเข้ามา)

อ่านใจ คือ รู้สภาวธรรมปัจจุบัน รูป-นาม เกิด-ดับ ๆ ๆ ๆ รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

ที่นี่....เดี๋ยวนี้ ๆ อดีต....ก็ไม่เอา อนาคต...ก็ไม่เอา

ดูเฉพาะปัจจุบัน ตามดูปัจจุบันขณะให้ได้ ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน (ดุจเข็มวินาที เดี๋ยวนี้ ๆ ๆ ๆ)

ที่นี่....เดี๋ยวนี้ ๆ เดินก้าวเดิน ....เดี๋ยวนี้...ขวา เดี๋ยวนี้...ซ้าย (ตามดูจุดกระทบที่ฝ่าเท้า)

เดี๋ยวนี้...เห็น เดี๋ยวนี้...ได้ยิน ฯลฯ เกิด-ดับ ๆ ๆ

ถ้าคิด...ก็ให้รู้ว่าคิด โกรธ...ก็ให้รู้ว่าโกรธ

(สัญชาติเต่า เมื่อมีภัยมาใกล้ตัว จะหดหัวหดหางทั้งสี่ขา เข้ากระดองมองไม่เห็นเร้นกายา รอจนกว่าผองภัยไปพ้นตัว ถ้าคนเราหดบ้างเหมือนอย่างเต่า หักห้ามใจไม่เอาสิ่งเย้ายั่ว เห็นอะไรอยากได้ตามใจตัว จนปวดหัวด้วยโลภจิตทำพิษเอย)

' อ่านใจ...

ค้นหาครูผู้วิเศษให้พบ... '

สุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์
สถานฝึกปฏิบัติธรรม ชมรมเผยแผ่พระสัทธรรม
เพื่อการพัฒนาสังคม
โทร. ๐๒-๕๓๖-๖๕๒๒

ภาควิชา/สาขา กายวิภาคศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์
95 ม. 8 ถ.พหลโยธิน
อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120

แนะนำข้อปฏิบัติ

เอกสารประกอบพินัยกรรมอุทิศร่างกายเพื่อการศึกษา

<u>เตรียมเอกสารแนบพินัยกรรมดังนี้</u>

1. รูปถ่ายขนาด 1-2 นิ้ว	3	รูป (ลงชื่อด้านหลังรูป)
2. สำเนาบัตรประชาชน	1	ฉบับ (เซ็นรับรองเอกสาร)
3. สำเนาทะเบียนบ้าน	1	ฉบับ (เซ็นรับรองเอกสาร)
4. แผนที่แสดงที่ตั้งของที่อยู่	1	ชุด

5. กรอกแบบฟอร์มพินัยกรรมอุทิศร่างกาย 1 ชุด (จำนวน 2 แผ่น)
   (เขียนให้ชัดเจน โดยลายมือทั้ง 2 แผ่น)
6. พยานเซ็นรับทราบ (ควรจะเป็นญาติ)

<u>มีข้อสงสัยติดต่อได้ที่</u>

สาขากายวิภาคศาสตร์ สถานวิทยาศาสตร์พรีคลินิค
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทร 926-9710, 926-9711 ต่อ
สาขากายวิภาคศาสตร์(ในเวลาราชการ)

ประวัติ นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์

ประวัติส่วนตัว

นายสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ เป็นบุตร นายถาวร และนางศิริ พิทักษ์วงษ์ เกิดที่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙ เป็นบุตรชายคนโต มีพี่น้องร่วมสายโลหิตอีก ๕ คน สมรสกับ นางจงถนอม พิทักษ์วงษ์ มีบุตรชายหญิง รวม ๓ คน คือ นางพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช นางสาวกิ่งกาญจน์ พิทักษ์วงษ์ และ นายพงศธร พิทักษ์วงษ์

การศึกษา

- สำเร็จประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ แผนกเกษตรกรรม (ปวช.) จากวิทยาลัยเกษตรกรรมพระนครศรีอยุธยา
- นักธรรมศึกษาชั้นตรี จากยุวพุทธิกสมาคมพระนครศรีอยุธยา
- นิติศาสตร์บัณฑิต เนติบัณฑิตไทย จากสำนักอบรมศึกษากฎหมาย แห่งเนติบัณฑิตยสภา
- นักเรียนนายอำเภอรุ่น ๓๔ และ นักเรียนนักปกครองระดับสูงรุ่น ๓๗ จากวิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง

หน้าที่การงาน

๑ ธันวาคม ๒๕๐๙	พนักงานข้าวจัตวา กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๑ ตุลาคม ๒๕๑๕ - ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐	พนักงานเกษตรตรี เจ้าหน้าที่การเกษตรระดับ ๒-๓ สำนักงานเกษตรจังหวัดชัยนาท
๑๖ มีนาคม ๒๕๒๐	ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครองระดับ ๓) อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
๓ มกราคม ๒๕๒๒ - ๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๗	นิติกรระดับ ๓,๔,๕ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๙	ปลัดอำเภอ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๓	ป้องกันจังหวัด (เจ้าพนักงานปกครองระดับ ๖) จังหวัดปทุมธานี
๑ มีนาคม-๑๗ กันยายน ๒๕๓๖	เข้าอบรมนักเรียนนายอำเภอรุ่นที่ ๓๔
๑ ธันวาคม ๒๕๓๖	ผู้ตรวจการส่วนท้องถิ่น ที่ทำการปกครองจังหวัดสระแก้ว
๒ พฤษภาคม ๒๕๓๗	ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว

๑ มกราคม ๒๕๓๘	ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
๑ กันยายน ๒๕๓๘	นายอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๘	หัวหน้าฝ่ายวินัย สำนักบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง
๑ ธันวาคม ๒๕๓๙	นายอำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี เข้าอบรมนักเรียนนักปกครองระดับสูง รุ่นที่ ๓๗
๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๐	นายอำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒	นายอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
๓๐ กันยายน ๒๕๔๔	เกษียณอายุราชการก่อนกำหนด

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

จักรพรรดิ์มาลา ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ท.ช.)

ผลงานและรางวัลต่าง ๆ

๕ เมษายน ๒๕๓๖	ได้รับโล่เกียรตินิยม “ผู้ยิงปืนอาวุธประจำกายคะแนนสูงสุด” หลักสูตรผู้บังคับกองร้อยกองอาสารักษาดินแดน รุ่นที่ ๙ ประจำปี ๒๕๓๖
พ.ศ. ๒๕๓๗	ก่อตั้งมูลนิธิ กิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช
พ.ศ. ๒๕๓๘	ก่อตั้งมูลนิธิจังหารกาญจนาภิเษก จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างแท่นพุทธานุสาวรีย์จังหาร ณ ที่ว่าการกิ่งอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๔๐	ก่อตั้งมูลนิธิอำเภอท่าช้างกาญจนาภิเษก จังหวัดสิงห์บุรี
พ.ศ. ๒๕๔๑	ก่อตั้งมูลนิธิไทรงามประชานุเคราะห์ จังหวัดกำแพงเพชร สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระพุทธเจ้าหลวง (ร.๕)
๕ ธันวาคม ๒๕๔๒	จัดอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๗๒ พรรษา จำนวน ๙๕ รูป ได้รับเงินบริจาค ๒๘,๔๒๖.๐๐ บาท และบริจาคสมทบมูลนิธิชัยพัฒนา
พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๔๓	ได้รับรางวัลขบวนแห่งานเทศกาลกินปลา จังหวัดสิงห์บุรี รางวัลชนะเลิศ ๓ ปี ซ้อน (ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓) อำนวยการสร้างศิลปะนาฏศิลป์ ก่อกำเนิดเนื้อร้อง ทำนอง และท่ารำระบำ “แม่ลาปลาหาง” ร่วมกับกรมศิลปากร

	และโรงเรียนบางระจันวิทยา
	จัดตั้งกองทุนมูลนิธิคนดีศรีบางระจัน , กองทุนหยาดน้ำใจนักปกครอง และกองทุนช่วยเหลืออาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
๑ เมษายน ๒๕๔๓	เกียรติบัตรและเข็มเชิดชูเกียรติครุฑทองคำ ข้าราชการพลเรือนดีเด่น ปี ๒๕๔๒

ผลงานหลังเกษียณอายุราชการ

ธันวาคม ๒๕๔๖	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๑ ภาคปริยัติธรรม
ธันวาคม ๒๕๔๗	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๒ ภาคธรรมปฏิบัติสู่ธรรมปฏิเวธ และเล่ม ๓ ภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบปัญหาธรรมฯ)
เมษายน ๒๕๔๘	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๔ ภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบเพื่อการศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา)
สิงหาคม ๒๕๔๘	จัดทำโครงการพิมพ์หนังสือ เล่ม ๔ ถวายพระสงฆ์ และมอบให้ห้องสมุดสถานศึกษาและเรือนจำทั่วประเทศ จำนวนกว่า ๒๐,๐๐๐ เล่ม
กรกฎาคม ๒๕๔๙	หนังสือ “คำสอนการอุทิศบุญที่ได้ผล พระอาจารย์เกษม อาจิณฺณสีโล”
ธันวาคม ๒๕๔๙	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๕-๖ ภาคปกิณณกธรรม (ธรรมะจากภาพการ์ตูนธรรมะ)
สิงหาคม ๒๕๕๐	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๗ ว่าด้วยภาคปฏิเวธะธรรม (การทำความเข้าใจคำสอนในบทสวดมนต์แปลเพื่อปฏิบัติ และธรรมบรรยายเรื่อง “อริยมรรค...เส้นทางพระอริยะ”)
สิงหาคม ๒๕๕๑	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๘ ว่าด้วย พระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ
ธันวาคม ๒๕๕๑	หนังสือ “มนุษย์เกิดมาทำไม?” เล่ม ๙-๑๐ ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก - บรรยายธรรม ตามวัด โรงเรียน สถานศึกษา และกลุ่มปฏิบัติธรรมฯลฯ - ก่อตั้งห้องสมุดธรรมะประจำหมู่บ้านและชุมชนทั่วไป

****

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ๔๕ เล่ม ของมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ ๑๖/๒๕๓๙ โดยสุชีพ ปุญญานุภาพ

๒. พระไตรปิฎก ฉบับสาระ ของธรรมรักษา

๓. พระไตรปิฎก ฉบับสุภาษิต ของธรรมรักษา

๔. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๒

๕. สารานุกรมพุทธศาสนา ประมวลภาพจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙

๖. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๔๖

๗. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

๘. อริยวินัยประมวลพระพุทธบัญญัติ รวบรวมจากพระไตรปิฎก

๙. ประวัติศาสตร์พระพุทธศานาในอินเดีย ของพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ พุทธศักราช ๒๕๔๖

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมพิมพ์

****

โครงการพิมพ์หนังสือ มนุษย์...เกิดมาทำไม? เล่ม ๙-๑๐ ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) แจกเป็นธรรมทานมอบให้ห้องสมุด กศน.๘๕๖ แห่ง และเรือนจำทั่วประเทศ ๑๔๔ แห่ง รวมจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม และเจ้าภาพนำไปแจกเอง ๒,๒๐๐ ชุด ๔,๔๐๐ เล่ม (โปรดอนุโมทนาบุญ) โปรดนำไปมอบไว้ตามห้องสมุดจะมีอานิสงส์มาก

สายบุญคุณสุวัฒน์-จงถนอม พิทักษ์วงษ์ จ.ปทุมธานี โทร.๐-๒๕๓๖-๖๕๒๒

คุณแม่ศิริ พิทักษ์วงษ์ พร้อมบุตร และหลาน ๆ	๖๐,๐๐๐	บาท
คุณแม่ทองปาน ปานสมบุญ พร้อมบุตรและหลาน ๆ	๓๐,๐๐๐	บาท
คุณวิเชียร-คุณปราณี-ด.ญ.วิลาสินี-ด.ญ.วรณัน ปิยะวรากร	๕,๐๐๐	บาท
คุณกันต์-กนกวรรณ สุสังกรกาญจน์	๕,๐๐๐	บาท
คุณสนอง-คุณรอดขวัญ-ด.ช.ทวีทอง เชื้อไทย	๕,๐๐๐	บาท
คุณสมชาย-ดรุณี-ด.ญ.ณัฐธิดา ศุภปัญญาพงศ์ สมชายวัสดุก่อสร้าง อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร	๒,๕๐๐	บาท
อาจารย์สุบรรณ์-อาจารย์บุญเรือน พรมลาย	๒,๐๐๐	บาท
คุณไพโรจน์-จิณห์จุฑา สุขวิลัยและบุตร	๒,๐๐๐	บาท
คุณอัมพร ศิริวาจนะ	๑,๘๐๐	บาท
คุณรัชภูมิ แก้วพันธุ์	๑,๔๓๐	บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณสุเมธ ตันติภาสน์, คุณปรีดา สัลลกานนท์, คุณมาลา-อัมราพร สุพรรณวรรณษา, คุณบุญมา-นนทรีย์ อินทรภาษี, คุณชะโรจน์ วรแสน, คุณกิตติ-ผ่องฉวี ชาลี, คุณเดชรัฐ สิมศิริ, คุณปิติธรรม ฐิติมนตรี, คุณอัมพร-คุณแม่เกี๊ยก ศรีโปฎก, รศ.ดร.สุนทร-คุณนลินี บำรุงราช, คุณหัสพงศ์ ธนากิตติ์วรภัทร์ **รายละ ๑,๐๘๐ บาท** น.ท.วิเชียร-คุณศรีนวล จันทร์เรือง **รายละ ๑,๐๐๐ บาท** คุณหมุน กิติเกียรติกำจร, ร.ต.สุนทร-คุณนงเยาว์ ไหวพริบ, คุณสุดใจ พึ่งทองหล่อ, คุณอนงค์ กียะสูตร, คุณเพ็ญประภา ไชยสุทธิ์, คุณวรรณทนา หลายศิริเรืองไร **รายละ ๗๖๐ บาท** คุณอธิวัฒน์ ชุ่มเสนา **รายละ ๗๐๐ บาท** คุณประหยัด การีเพ็ชร์ **รายละ ๖๐๐ บาท** ร.ศ.เกษร วีระชาโต, คุณสุดใจ ไชโย, คุณทวีสิน สุพัฒนกุล, คุณสุรพล พรหมจารย์, คุณสมลักษณ์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และคุณสุคนธมาลย์, คุณวราลี อึ้งศรีวงษ์, คุณนงนภัส พันธุ์แจ่ม **รายละ ๕๐๐ บาท** อาจารย์อรุณ วิวัฒน์ปฐพี, คุณจินดา เหล่าชัย อุทิศให้ นายเมธา เหล่าชัย- คุณยายเชื้อ โพธิ์สว่าง และเจ้ากรรมนายเวร, รท.หญิงอรวรรณ หยวกอิ่ม ร.น., คณะดี.เจ.เวท-ชาญนิตย์ โพธาราม, คุณเจษฎา-สมถวิล สิงห์อรุณ, คุณอนุวัต เกตุสุข, คุณสุกัญญา ศิลารัตน์, คุณมณีพร เนียมเที่ยง, คุณจันทนี-คุณมณฑา โปษณเจริญ, คุณปราณี วิรุฬห์ภิญโญ **รายละ ๓๖๐ บาท** คุณจินตนา แดงหล้า, คุณกระจ่างศรี วัฒนธงไชย, นางฉลัด ธัญวรธรรม, คุณสรวงศร รัชนิกรเพ็ญ, คุณวริวรรณ ธนวิภาคะนนท์, คุณสมพร โพธิชิต **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณขนิษฐา ทองหยด, คุณชลลดา ชูดอก, คุณเพิ่มศักดิ์ พานไพ่, คุณฤทัยทิพย์ เทพมาก, คุณชฎาพร เกียรติธนไชย, พระภิกษุจักรพงษ์-คุณโยมพ่อพาน-โยมแม่บุญส่ง เขียนเอี่ยม, คุณอาทร เพชรรักษ์

สายบุญคุณปิณฑิรา ก้อนทองคำ จตุจักร กรุงเทพฯ โทร.๐๘๑-๔๙๐-๙๒๙๒
จำนวน ๕,๑๐๐ บาท

คุณปิณฑิรา ก้อนทองคำ ๑,๔๔๐ บาท
รายละ ๙๖๐ บาท คุณชุติมา-คุณนุชนารถ บุญฤทธิ์ศรีพงษ์, คุณรัตน์-น.ส.ศิริรัตน์ มาการ์
รายละ ๖๐๐ บาท คุณนภาวัณณ์ โรจน์วรุตย์, คุณจีรภรณ์ เจริญผล และครอบครัว
รายละ ๑๒๐ บาท คุณพัณณ์ภัสสร โตไพบูลย์, คุณฐานิดา ปิยะไทยเสรี และครอบครัว, คุณวิโรจน์ เชื้อเฉลิม และครอบครัว **รายละ ๖๐ บาท** คุณเก้าลัก แซ่อึ้ง, คุณเซี่ยมเอง บุญฤทธิ์ศรีพงษ์, คุณเกศินี เขียวหล้า

สายบุญอาจารย์สมาน - คุณศรีอัมพร แสนุวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี
โทร.๐๔๕-๒๔๔๖๕๔ จำนวน ๔,๒๐๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณพิมพ์ประไพ วิชาพูล, คุณชัชฎา-คุณจันทร์ผุ่ง วิชัย, คุณเสริมพงษ์- คุณอังคณา คุณาธิคมพร้อมบุตร, คุณบานเย็น อุทุมมา **รายละ ๒๐๐ บาท** อ.จิระประภา หลักคำ, คุณประชา-คุณกรรณิการ์ พันธ์นิกุล, คุณสุรพงษ์-คุณศศิธร ลาภผาติกุล, คุณสมาน-คุณศรีอัมพร แสนุวงศ์ **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณสุนันทพร ตระดุมพันธ์, คุณธีรวัฒน์ พูลเกษ, คุณอนิรุทธิ์ แสนุวงศ์, คุณประยูร-คุณศิรินาถ กาฬเนตร, คุณเผด็จศึก-คุณวิไล แสนุวงศ์, ร.ท.อธิพงษ์-อ.สิรินิติ ไทยภักดี, คุณนวพล แสนุวงศ์, คุณศุภนิมิตร แสนุวงศ์, คุณวัชรี ชูงาม, พ.อ.ประทัง ยกมาพันธ์, คุณพิบูลย์-คุณศราวุธ กาศกุล, คุณพิราวรรณ์ วงศ์ศรีรัฐ, คุณสุนันทา แก้วอ่อน, คุณอุไร คำประไพ

สายบุญคุณธนรรถ-คุณเนตรฟ้า ศรีอรนันต์ จังหวัดชัยภูมิ
โทร. ๐๘๖-๖๕๓-๓๙๙๑ จำนวน ๔,๘๒๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณธนรรถ-คุณเนตรฟ้า-ด.ช.ณัฐณัช ศรีอรนันต์, นางลำดวน พุ่มประพัฒน์, นัฐพงษ์กระจก อลูมิเนียม **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณบังอรรัตน์ ชัยเนตร, คุณอนัญชัย- คุณขนิษฐา จำนงนรินทรรักษ์, คุณสุริวงค์ ชัยวิชา, คุณสุวคนธ์ พรหมเมตตา, คุณเบญจา ขันธศรี, คุณตรรกพงษ์ หาญพิทักษ์ญาติ, ด.ช.ก้องภพ-คุณฉนวน-คุณตา-คุณยาย และคุณแม่ **รายละ ๒๐๐ บาท** ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม **รายละ ๑๒๐ บาท** นายแพทย์ปาณัสม์ ศรีอรนันต์, คุณประสานพันธ์ พลทะยาน, คุณพิพาก กุลหินตั้ง, คุณอุษณีย์ จันทโรจวงศ์, คุณสุกานดา สงวนกล่ำจิตต์, คุณวรลักษณ์ สุพรรณชนะบุรี, คุณประพรม หาญพิทักษ์ญาติ, คุณนงเยาว์ สมวงศ์, คุณเดือนตา ศรมณี, คุณอริญญาพรณ์ เกื้อกูลวงษ์, ด.ญ.ธนัญชนก พุ่มประพัฒน์, คุณชัยพร ด้วงแจ่ม

สายบุญคุณรัตนา ห้องหิรัญ โรงพยาบาลกำแพงเพชร
โทร. ๐๘๙-๖๔๔-๘๔๒๑ จำนวน ๔,๕๔๐ บาท

ครอบครัวห้องหิรัญ, ครอบครัวคันธะวงค์, ครอบครัววัฒนไกร, บริษัท พ.วัฒนา จำกัด, คุณวัลภา มลฑป และครอบครัว, คุณนัฏชพรรณ์ พิลึก, คุณชลทัย บุญโอภาส, คุณศรราม ชมกลิ่น, คุณอุษา จันทร์บุบผา, คุณจันทร์เพ็ญ ปัญญาเสน, คุณมณฑา ศิรเลิศมุกุล, คณอมรรัตน์ ศฤงคาร, คุณองุ่น ถมอินทร์, คุณเอมอร ธรรมาธิกรณ์ชัย, คุณจารุวรรณ จินดาสวัสดิ์, คุณสวง สมทอง, คุณสมสวย ปิ่นจุไร, คุณรำพึง วรนุช, คุณสายบัว กิ่งคำ, คุณเสาวภา แดงศรี, คุณรักศักดิ์ แสงทอง, นางเก็บ รัตนสุภา (๓๖๐ บาท), นางสิงคราญ กลัดภิบาล (๑๐๐ บาท)

สายบุญคุณนริศ-คุณรุ่งอรุณ ตรณโนภาส เขตดินแดง กรุงเทพฯ
โทร. ๐๒-๒๔๖-๕๘๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ บาท

รายละ ๑,๐๐๐ บาท คุณนริศ-คุณรุ่งอรุณ ตรณโนภาส **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณรุ่งรัตน์ ลิ่วเฉลิมวงศ์ และครอบครัว **รายละ ๑๖๐ บาท** คุณสมใจ-คุณนัชชา-ด.ช.วิศรุติ ยงทรัพย์อนันต์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณอำนวย-คุณจันทร์เพ็ญ เติมกสิพาณิชย์ **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณบัวบาน สุทธิประภา, คุณลัดดา ชุ่มโอวาท **รายละ ๘๐ บาท** คุณณัฐนรี ตรณโนภาส **รายละ ๖๐ บาท** คุณอสิส์ชา วิลาสสกุลเกียรติ, คุณกิต แซ่เลย **รายละ ๒๐ บาท** คุณนพพร อารีย์

สายบุญคุณวัฒนา วังบุญ โรงเรียนวัดสิงห์ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท
โทร.๐๘๗-๘๔๔๕-๓๔๕๐ จำนวน ๑๕,๒๒๐ บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณวัฒนา วังบุญ, คุณสนุ่น-คุณทองอยู่-คุณธนสิทธิ์-คุณศรีสุดา ศุภปัญญาพงศ์ และครอบครัว, คุณนงเยาว์ หนุกำแหง, คุณภาคภูมิ-คุณทัศนีย์ ฉิมพาลี และครอบครัว **รายละ ๗๒๐ บาท** คุณเมธิกา เฉลยบุญ และครอบครัว **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณกัมพู-คุณรุ่งกานต์ วังบุญ, คุณกมลทิพย์ อยู่พงษ์ไพบูลย์, คุณสาวิตรี ศุภปัญญาพงศ์ -คุณณัฐพล-ด.ช.นราวิชญ์ ใยสำลี, คุณพงษ์ศักดิ์-คุณวิภาพงธ์ธรกุลพานิช และครอบครัว, คุณเบญจา แสงเขียว, คุณพูลสุข ศรีสิทธิกรรม, คุณจิตรา จันทร์ศรี, คุณประดิษฐ์ ปีตานนท์ชัย **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณกำจัด-คุณประจิม แดงดีมาก, ทันตแพทย์สมพงศ์-คุณศิริวัลย์ ศรีประทีปบัณฑิต **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณนิพนธ์-คุณเสาวนีย์ จิรการพงษ์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณประมวล-คุณนิตยา พรมมา, คุณชมพูนุท วังบุญ, คุณนพวรรณ เนื้อทอง, คุณโกศล-คุณอารีย์ สุพรรณกูล **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณชั้น-คุณบุญรอด ศุภปัญญาพงศ์, คุณเสริมศรี วัฒนรัตน์, คุณอรนุช พวงกุหลาบ, คุณมะลิ อินทรอำนวย, คุณสมจิตร ศักดิ์สูง, คุณจรุญรัตน์ จรณธรรม, คุณผาสุข ครุธพันธ์, คุณวารุณี บุญเรืองศักดิ์, คุณนงนุช ตามวงศ์วาลย์, คุณวาสนา ศรีดิลก, คุณวีณา นามเพ็ชร, คุณฉวีวรรณ เพ็ญโรจน์, คุณปวันพัสตร์ เพ็งลำ, คุณประภัสสร อู๋เพ็ง, ครอบครัวอินสว่าง, คุณนันทพร ตั้งพิพัฒนพรชัย, คุณสวิง ภูวะสุวรรณ, คุณพรศิริ สุขชื่น, คุณประยงค์ศรี อินทาปัจ, คุณสมพิศ เทพภักดี, คุณเกศินี-คุณสันทัด ทองอบอุ่น, คุณละเมียด วัฒนรัตน์

สายบุญคุณเพ็ญนภา เมฆพัฒน์ โรงพยาบาลวัดสิงห์ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท
จำนวน ๓,๔๘๐ บาท

รายละ ๑,๒๐๐ บาท คุณเทียน กลัดทรัพย์ **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณสุชัย อ่อนศรี, คุณเพ็ญนภา เมฆพัฒน์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณแฉล้ม เมฆพัฒน์, คุณวิชัย น้อมนำทรัพย์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณปัญญา จันทร์ศรี, คุณกุศลิน บุญมี, ด.ญ.ญาณิศา เมฆพัฒน์, ด.ญ.ภาวิตา เมฆพัฒน์, ด.ญ.เมธาพร วงษ์บ้านใหม่

สายบุญอาจารย์สุภาณี พิทักษ์วงษ์ โรงเรียนวชิรปราการวิทยาคม จ.กำแพงเพชร
จำนวนเงิน ๓,๓๐๐ บาท

รายละ ๕๐๐ บาท คุณกานต์สินี-คุณแม่สุภาณี พิทักษ์วงษ์, คุณสุภิตรา-คุณขวัญภิณิช ตัณศลารักษ์, คุณบุญเรือง สุขสกุล และครอบครัว **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณสุเทพ-คุณอารีรักษ์ ปานพรหม, คุณนนทกาล รูปเอี่ยม และครอบครัว, คุณอัญชลี ดีบู่ และครอบครัว, คุณนฤมล สุดไทยและครอบครัว **รายละ ๒๐๐ บาท** คุณดรุณี พิบูลนฤดม และครอบครัว, คุณแก้ว หล้าเฟือย และครอบครัว, คุณศิรินุช ศิริชัย และครอบครัว

สายบุญคุณจินตนา รัตนจรัสโรจน์ ธนาคารกรุงเทพ สาขาถนนหน้าเมือง
จ.ขอนแก่น โทร.๐๘๑-๙๗๖-๙๑๗๖ จำนวนเงิน ๒๕,๓๐๐ บาท

คุณมณฑา สุวัฒนศิลป์ และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท
คุณพ่อจุรินทร์-คุณแม่เนย-คุณจินตนา รัตนจรัสโรจน์ ๒,๕๐๐ บาท
รายละ ๑,๐๐๐ บาท พระอาจารย์อภินพ ฉันทธมฺโม วัดหนองแวง จ.ขอนแก่น, พระครูประสิทธิ์ชัยวิมล เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดถ้ำแก้ว จ.ชัยภูมิ, พระครูศรีสมุทรวาหะ เจ้าคณะอำเภอบางบ่อ เจ้าอาวาสวัดสุคันธาวาส จ.สมุทรปราการ, พระมหาเสกสรร จิรภาโส รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์สังคม อ.เชียงยืน จ.มหาสารคาม, คุณสุธีรา-สุมามาลย์ แซ่ลิ้ม, คุณมัณฑนา โล่ชัยวิบูลย์, คุณทวี-คุณอารีลักษณ์ พงษ์โสภา และครอบครัว **รายละ ๖๐๐ บาท** คุณนงค์รักษ์ ยศพันธ์, พ.อ.สำราญ-คุณทรงพร เป็นเอก, คุณสนอง จิตติถาวร ประธานแผนงาน; ผู้จัดการธนาคารกรุงเทพสาขาขอนแก่น, คุณศักดิ์ชัย-คุณฉันทนา วาณิชยชาติ และครอบครัว, คุณทัศพร ปานพรหม และครอบครัว, คุณปิยะทิพย์ วงศ์คำตุ้ม, นายแพทย์ประกาศน์-คุณบุญส่ง เชาวนปรีชา และนายแพทย์ประเสริฐ-คุณสมปรารถนา ชัยวิรัตนะ, คุณสมจิตร เป้าธรรม และครอบครัว, คุณสมชัย ลี้ละไกรวรรณ **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณสำรวล ศรีมาน **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณชญาพัฒน์ ธนโชคชัยทัศน์, คุณสุเทพ ชื่นเมือง, คุณนุกูล รัตนจรัสโรจน์ คุณจิราภรณ์ อักษร, คุณสิริกมล กุลกาญจนาวรรณ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณแพรวา แซ่เจียม, คุณเกรียงไกร คุปติวัฒน์ และครอบครัว **รายละ ๑๘๐ บาท** คุณอัมพิกา อุ่นแก้ว, คุณเดชพล ยศพันธ์, คุณเรืองรัตน์ ยศพันธ์, คุณดาวรุ่ง ยศพันธ์, คุณกฤษณ์ สุวรรณราช และครอบครัว, คุณปทุมรัตน์ พิเศษพร และครอบครัว, คุณขวัญชัย อ่อนแพง, คุณคำพัน-คุณดาหวัน ครองเกษม **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณฉัตรดา ศิรินันทวัฒน์, คุณอรปรียา ศิรินันทวัฒน์, คุณรัชวิภา ศิรินันทวัฒน์, คุณนิตยา ศิรินันทวัฒน์, คุณกฤติวรรณ ศิรินันทวัฒน์, คุณจริญญา จีรพันธ์, คุณพนิดา หงษ์ทอง, คุณกัลยา ไกรสรกุล, คุณจิตรา แสงวุธ, คุณบุรีรัตน์ นาคอก, คุณนิภาพร ภาโนมัย, คุณสินทอง บัวแสง, คุณชนิภา ปทุมมาศ, คุณพรชนิตร์ บุตรโคตร

สายบุญคุณสุวรรณา สังข์น้ำมนต์ อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี
โทร.๐๘๑-๔๔๗-๗๘๑๑ จำนวนเงิน ๑,๘๐๐ บาท

รายละ ๖๐๐ บาท คุณปทิตตา กลิ่นเกษร-คุณไข่มุก-น้องพลอย ทรัพย์สฤงฆรา **รายละ ๓๖๐ บาท** น.อ. สวน-คุณสุนีย์ สังข์น้ำมนต์ **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณณัฏฐวรรณ สังข์น้ำมนต์, คุณนภัสสร-สุภิรักษ์ ใจแสน, คุณสุวรรณา สังข์น้ำมนต์ **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณระเบียบ ไทรแก้วประดับ-คุณสุณิสา จำปาศรี

สายบุญคุณพงศธร พิทักษ์วงษ์ กรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม กรุงเทพฯ
โทร.๐๘๑-๖๕๑-๗๕๕๒ จำนวนเงิน ๑๗,๑๖๐ บาท

คุณพลัฏฐ์- คุณสายสวาท-คุณพัสกร-นายแพทย์สิรภพ ทัพมงคล-คุณธาริณี องค์สุทธิสวัสดิ์ ๑,๘๐๐ บาท **รายละ ๖๐๐ บาท:** คุณพงศธร พิทักษ์วงษ์, คุณเอกรินทร์ สินธพ-พรประไพ ชัยวิวัธน์, คุณสมรบ-ชวนพิศ-นภสร ปิติกะวงษ์, คุณสมพล(ยิ)-คุณพร้อย ธนวนิชนาม, คุณภาวิช-สุจิรัตน์ กลิ่นชวนชื่น, คุณสุริยะ, กองศรีมา **รายละ ๔๘๐ บาท:** คุณดไนยา แก้วผสม, คุณวนิดา แช่มพวงงาม และครอบครัว, คุณพัชราวรรณ เพ็ชรกูล **รายละ ๓๖๐ บาท:** คุณสุวิทย์-กฤษณา-กุลยา โพธิสถิตยืนยง, คุณอดิเทพ บัวกระสินธุ์ , คุณพัศศรณ์ ศุภมาตร์ คุณสมบัติ โชติวงศ์, คุณบุญยวีรุ์ นุสโส **รายละ ๒๔๐ บาท:** คุณพงค์ดนัย-ณัฐวีร์-ธมน ภูดิศ, คุณชิตชัย สุทธิกูล, คุณเรืองชัย ทาเจริญ, คุณวราภรณ์ ไฉยากุล, คุณวัลลภ โมรีรัตน์, คุณศิวพร นาคทั่ง, คุณ

วีรชัย วิถีพานิช **รายละ ๑๒๐ บาท**: คุณขวัญสุดา วิริยะพันธ์ ,คุณขจีทรรศน์ กาญจนอุดมการ, คุณนุจรี-คุณวิรุณ แก้วมณี, คุณนวรัตน์ สิริมาลัยวัลย์, คุณสุลาวัลย์ สุขปลั่ง, คุณอรุณี พิมพบุตร, คุณรักคณา เตชุปกรณ์,คุณจิรัฐติกาล เมืองนิล, คุณรวมพร ทองน้ำตะโก, คุณจันทิรา จิตติกานต์, คุณนิดารัตน์ เกียรติพิริยะ, คุณจารุวรรณ ยุติธรรม, คุณกาญจนา ชัยสุขสังข์, คุณอุมาภรณ์ อุ่นอบ, คุณจินตาภา วิริยะโกศล, คุณณชภา มาลัยทอง, คุณรุ่งนภา แจ่มกระจ่าง, คุณจุฑาทิพย์ ศังขะธร, คุณขอขวัญ ศรีคำ คุณมยุรา แก้วจำลอง, คุณธนิยา จอมศิริวัฒนา, คุณสุมาลี สุวรรณวงค์, คุณยุพา อ่ำสอาด, คุณพัชรีภรณ์ หลักซุม, คุณพรทิพย์ ภูละมุล, คุณวรรณี ศรีสุโท, คุณเฉลิมศรี แจ้งสว่าง, คุณกมล เลิศสิริถาวร และครอบครัว, คุณกนกวรรณ สารพัฒน์, คุณรุ่งอรุณ บุญเปรม, คุณสุนทรียา เจนอนุวัฒน์, คุณกรรณิการ์ ชมฉ่ำ, คุณศิริพร คงนาสร, คุณอุษา แซ่เจีย, คุณสาโรช เดชาพิทักษ์, คุณวนิดา ทิมชมและครอบครัว, คุณปัทมา มีสุข, คุณสุรัตน์ ฤทธิ์ธงชัยเลิศ, คุณวิโรจน์ เทศถา, คุณจุฑาณัฏฐ์ กษิกาเสฏฐี, คุณนงลักษณ์ อุดมกุศลศรี, คุณกนิษฐา แก้วสาร, คุณศุภาภัส บัวสรวง, คุณสุจารี อุปรี ,คุณณภัทร ตรัยรัตนทวี, คุณดุสิตา มาเขียว, คุณนราภรณ์ แสงพันธุ์ตา, คุณวันเพ็ญ ยิ่งสุนทรวัฒนา, คุณวีรศักดิ์ อรุณวิภาดา, คุณปิยะ ชุนประเสริฐ, คุณวรพจน์ ไม้หอม, คุณอนุภาพ ศุภเศรษฐศิริ, คุณวัฒนชัย ป้อมสุข, คุณขวัญชัย โตการ, คุณเวสสันดร์ วิทยศิริ, คุณศิริ จันทร์แย้ม

สายบุญคุณพรรณศิริ ฤทธิเรืองเดช
บริษัท พีซีเอ็ม คอนสตรัคชั่น แมททีเรียล จำกัด จำนวนเงิน ๖,๔๔๐ บาท

คุณสเฐียรพงศ์-คุณพรรณศิริ-ด.ช.ศิริพงศญาณ์ ฤทธิเรืองเดช ๒,๐๐๐ บาท
คุณแม่ม่วย-คุณกุลิสรา รุ่งมณี ๒,๐๐๐ บาท
รายละ ๑,๐๐๐ บาท คุณกนกวรรณ สังข์เผือก **รายละ ๓๖๐ บาท** คุณธนพร เงินบำรุง และครอบครัว **รายละ ๒๔๐ บาท** คุณละม่อม-คุณจินดาพงษ์ ฤทธิเรืองเดช, คุณสุภาวดี วิจักขณ์สุรการย์, คุณนฤพนธ์ พัดมี **รายละ ๑๒๐ บาท** คุณจันทร์ทิพย์ ประสานพันธ์ และครอบครัว, คุณมนธยา ศรีเพ็ชร และครอบครัว, จ.ส.อ.สมชาย-คุณเสาวลักษณ์ สัมพันธุ์ และครอบครัว

สายบุญคุณวศินี แซ่จัง ชุมชนวัดประดู่ธรรมาธิปัตย์ บางซื่อ กรุงเทพฯ
โทร. ๐๘๑-๙๗๘-๐๗๑๒ รวมเงิน ๔,๕๔๐ บาท

คณะญาติธรรมหมู่บ้านธรรมรักษ์ ชุมชมวัดประดู่ธรรมาธิปัตย์ รวมเงิน ๔,๕๔๐ บาท

สายบุญคุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ สถานธรรมทานบางรัก
กรุงเทพฯ โทร. ๐๒-๒๖๘-๑๕๐๕
รวมเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท

วัดพุสวรรค์ ๗,๕๐๐ บาท
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ประชาชื่น ๕,๐๐๐ บาท
ม.ล.สิริทิพย์ ยงสกุล ๔,๕๐๐ บาท
คุณเกวลี เกตุชัยมงคล และครอบครัว ๓,๗๕๐ บาท
คุณจุฑามาศ ศรีมะลัย ๓,๗๕๐ บาท
คุณพัฒน์ สดาวงศ์วิวัฒน์ ๒,๒๕๐ บาท
พันเอกกิตติพงษ์-คุณลักษศินันท์ ธีรรัตนพันธุ์ และครอบครัว,มร.คิอิจิ คาวาน่า ๒,๑๗๐ บาท
คุณสุจิตรา-คุณสมชัย-คุณเอมมี่-คุณตาต้า-คุณปูปู้ บุญนำศิริ ๒,๐๐๐ บาท
คุณปฤษณา วโรดมวิรุฬห์-คณชินลี เคว้ก ๑,๖๒๕ บาท

วัดแก้วไพรฑูรย์	๑,๕๐๐	บาท
คุณนัฐณา ดีรัตนศรีกุล	๑,๓๐๐	บาท
พันเอกเดชา พันธมิตร	๑,๒๕๐	บาท
พระครูสุนทรสูตสาร	๑,๒๑๐	บาท
คุณเจตน์ ตันปรียะชญา	๑,๒๐๐	บาท
คุณสุกัญญา แจ่มสว่าง	๑,๐๑๕	บาท

รายละ ๙๗๐ บาท คุณมยุรี เสรีโรดม **รายละ ๙๔๕ บาท** พล.ท.ทัสน์ศรณ์-คุณธีรยา-น.อ.บุญส่ง-คุณประจวบ ศศะนาวิน **รายละ ๘๗๐ บาท** ผ.อ.สมพร สอนสนาม **รายละ ๘๐๐ บาท** คุณชัยพงษ์ ชัยโอภานนท์ **รายละ ๖๓๐ บาท** คุณพัณณ์ชิตา นิลเปรมจตุรัตน์ อุทิศให้คุณชารี คะนึงวณิชกุล, คุณเตือนใจ ฝูงเจริญ **รายละ ๕๔๐ บาท** คุณวิเชียร ปิยะวรากร, คุณกาญจนา ศรีวิจิตร์ **รายละ ๕๐๐ บาท** คุณวิวัฒน์ ศรีรัตนกุลจรัส, คุณแม่มุ่ยเฮียง แซ่ลี้,คุณแม่อู่เอี้ย ตั้ง,คุณธวัฒชัย-คุณศศิมณฑ์-คุณภาคภูมิ-คุณธนิตสรณ์-คุณชัยยศ พิพัฒน์ศิริขจร, คุณทวี ชีพอุดมวิทย์, คุณสุมิตรา ผลประสิทธิ์กูล และครอบครัว, คุณอดุลย์-คุณทิพวรรณ ดุลยพีรดิส และครอบครัว, คุณเมฆินทร์-คุณอรภา เตชะวรรณสิทธิ์ และครอบครัว, พ.ต.อ.ภาณุวิชญ์ ทองยิ้ม **รายละ ๔๔๐ บาท** คุณกรกฏ เศรษฐสมพงษ์ **รายละ ๔๒๑ บาท** พระสมศักดิ์ ปิยธมฺโม **รายละ ๔๑๕ บาท** คุณเมธี เรืองอุตมานันท์ **รายละ ๔๑๓ บาท** คุณสุทธินี เครือรัตนกุล **รายละ ๓๖๙ บาท** ส.อ.พลวิสิษฐ์ นามีผล **รายละ ๓๑๐ บาท** คุณบุญยืน สมบูรณ์, **รายละ ๓๐๐ บาท** คุณกิตติชัย เลิศวิภาตระกูล, คุณคลัง-คุณงามจิตต์-คุณศุภมาศ-คุณปิยะฉัตร์-คุณเถลิงศักดิ์ รุ่งเจริญรวยยิ่ง, คุณปิยะฉัตร์-คุณเสาวณีย์-ด.ญ.สรัลพร-ด.ญ.ณัฐนรี รุ่งเจริญรวยยิ่ง **รายละ ๒๖๕ บาท** คุณสมบูรณ์ สมใจ **รายละ ๒๕๕ บาท** น.อ.ปพนภพ สุวรรณวาทิน **รายละ ๒๒๘ บาท** คุณทวีสิน สุพัฒนกุล **รายละ ๒๐๐ บาท** คุณสมาน สังคต, คุณศศิวรรณ ศิริมะณีวัฒนา, คุณประสาน สุทธวิรีสรรค์-คุณนฤมล สุวัฒนพิเศษ, คุณธนิตสรณ์ พิพัฒน์ศิริขจร-คุณกนกธร สิริวัฒนชัยกุล **รายละ ๑๓๒ บาท** แม่ชีศรีวรรณ เพ็งสมุทร **รายละ ๑๑๘ บาท** คุณบุญรัตน์ เหล่ามาลา **รายละ ๑๐๘ บาท** คุณบุษบา จตุรอดโชค **รายละ ๑๐๕ บาท** คุณอวยพร ทองยิ้ม **รายละ ๑๐๓ บาท** พระชาคริณ พุทฺธสาโร **รายละ ๑๐๐ บาท** คุณธาริณี ยาน้อย-คุณเพ็ญศรี คุณจิราภรณ์-คุณกอร์ดอน เดวิส, คุณพนม พลล่องช้าง-คุณกัญธพร ปิลาเป็ง พร้อมลูก ๆ, คุณจิรัฏฐ์ เรณุมาร, คุณแสงโฉม จันทร์อุไร, คุณสมนึก ชัยชาญกุล, คุณบัณฑิตย์ วิรุฬหานี, พ.ท.สงวน-คุณลำเปลื้อง เสถียรทิพย์ และครอบครัว, คุณพ่อสอน-คุณแม่หนม หาญโก่ย พร้อมลูกหลาน-คุณเสมียน หาญโก่ย และครอบครัว, คุณเท่งหลี-คุณเฮียะ แซ่ก๊วย และครอบครัว, คุณธัญทิพย์ ประทีปธีรานันต์, คุณสุภาพร เรืองเดชมงคล, คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ และครอบครัว อุทิศให้คุณสุเทพ มานีเวศม์และคุณพ่อเต็กฮ้อ แซ่ตั้ง-คุณแม่เต็กฮั้ว แซ่ลี้, คุณธีรวัฒน์-คุณลัดดา-คุณเสาวณีย์ ตั้งวัฒนกุล, คุณอรดี เปรี่ยมจันทร์, คุณอนุวัตร์-คุณสุดจิต ศวัสตนานนท์ และครอบครัว, คุณพัชรีย์ ประทีปธีรานันต์, คุณปรีชา ประทีปธีรานันต์ และครอบครัว, คุณฐิติณัฐ ประทีปธีรานันต์, คุณพรศักดิ์-คุณรัชฎาพร-ด.ญ.ตรีประดับ อุทัยเศรษฐวัฒน์ อุทิศให้คุณย่าเซี่ยมเกียว แซ่อึ้ง-คุณพ่อวิรุฬห์-คุณธีระพล-คุณพงศธร-ด.ญ.สุชาดา-ด.ช.พิสิฐ-ด.ช.ตรีจักร เรืองเดชมงคล-คุณประสิทธิ์ สันติวรพงษ์-คุณพ่อเชี่ยงจั๊ว แซ่ตั้ง-คุณแม่เง็กหงษ์ แซ่ฉั่ว- คุณแม่วิภา ผลใหญ่**รายละ ๘๗ บาท** คุณสุรเชษฐ์ สัมมาสันติ **รายละ ๗๐ บาท** พ.ต.สมรส พรมมา **รายละ ๕๐ บาท** คุณเมธีรัตน์ ทักษไพบูลย์, คุณทิวากร เวชชลัง และครอบครัว **รายละ ๔๐ บาท** พ.ต.อ.ประพันธ์ ผาแก้วมณี **รายละ ๒๐ บาท** ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ผ่านคุณเสมียน หาญโก่ย

รายการชื่อหนังสือที่จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว

ชุดท.พ.บัญชา ศิริไกร	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เที่ยวเมืองนรก	9	บาท
- เที่ยวเมืองสวรรค์	9	บาท
- วงเวียนกรรมของสัตว์โลก	9	บาท
- เส้นทางอริยะ	9	บาท
- ประวัติพระอรหันต์จี้กง	7	บาท
- ปรากฏการณ์นรกคนเป็น	7	บาท
- บันทึกเที่ยวเมืองตายโหง	7	บาท
- ธรรมญาณ	7	บาท
- 7 อริยเจ้า	7	บาท
- สังสารวัฏ	7	บาท
- จะไปนิพพานไม่ใช่เรื่องยาก	7	บาท
- ร้อยขันติ	7	บาท
- อู๋เซินเหลามู่ พระแม่องค์ธรรมมารดา	7	บาท
- บันทึกหนึ่งอนันตเหตุปัจัย: พระศรีอริยเมตไตรย	7	บาท
- ตรัยรัตน์กับเซ็น	9	บาท
- คัมภีร์กรรม 1-4	7	บาท
ชุด ช.วัฒนา	**ค่าส่งเล่มละ**	
- บันทึกท่องนรกภูมิ	9	บาท
- แสงสว่างแห่งชีวิต	7	บาท
ชุด ท.เลียงพิบูลย์	**ค่าส่งเล่มละ**	
- ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เล่ม 1, 2, 3	9	บาท
- ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เล่ม 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	7	บาท
ชุด ทองทิว สุวรรณฑัต	**ค่าส่งเล่มละ**	
- วิญญาณมีจริงหรือ เล่ม 1-11	7	บาท
ชุด ณรงค์ เสรีจินตกุล	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เล่ม 1 ท่องอเวจี	7	บาท
- เล่ม 2 เทวาไขปัญหา	7	บาท
- เล่ม 3 เสียงจากสุขาวดี	7	บาท
- เล่ม 4 พระโพธิสัตว์มาโปรด	7	บาท
- เล่ม 5 โอวาทเทวา 1	7	บาท
- เล่ม 6 พระโอวาท - เซียมซีเจ้าแม่กวนอิม	7	บาท
- เล่ม 7 โอวาทเทวา 2	7	บาท
- เล่ม 8 เรื่องสั้นสอนใจ	7	บาท
- เล่ม 9 เสียงจากโลกทิพย์	7	บาท
- เล่ม 10 เรื่องสั้นจากจีน	7	บาท
- เล่ม 11 นิทานกฎแห่งกรรม	7	บาท
- เล่ม 12 70 ภาพกตัญญู	7	บาท
- เล่ม 13 พระคุณบิดามารดา	7	บาท
- เล่ม 14 ผลแห่งกรรม	7	บาท

ชุด ณรงค์ เสรีจินตกุล (ต่อ)	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 15 ทางสว่าง	7 บาท
- เล่ม 16 กำเนิดเซียน	7 บาท
- เล่ม 17 เสียงสวรรค์	7 บาท
- เล่ม 18 กรรมลิขิต	7 บาท
- เล่ม 19 พระคุณพ่อแม่ยากทดแทน	7 บาท
- เล่ม 20 รวมเรื่องเด่นจีน	7 บาท
- เล่ม 21 เต๋า เซน สุขาวดี	7 บาท
- เล่ม 22 เต๋า เต๋อ จิง	7 บาท
ชุด พระโพธิสัตว์กวนอิม	**ค่าส่งเล่มละ**
- อภินิหารโปรดชาวโลก	7 บาท
- กำเนิดพระโพธิสัตว์กวนอิม (ท.พ.บัญชา ศิริไกร แปล)	7 บาท
ชุด สิริเทพ เทวาพร	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 คัมภีร์ละกาม เล่ม 1	7 บาท
- เล่ม 2 คัมภีร์โปรดโลก	7 บาท
- เล่ม 3 พระสูตรพ้นเคราะห์ภัย	7 บาท
- เล่ม 4 คัมภีร์ละกาม เล่ม 2	7 บาท
- เล่ม 5 เทิดทูนตัวหนังสือ	7 บาท
- เล่ม 6 ตำนานพระโพธิสัตว์	7 บาท
ชุด นิมิตพิศวง ของคุณไพศาล แสนไชย	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 พระเจ้าตาเขียว	7 บาท
- เล่ม 2 ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	7 บาท
- เล่ม 3 หลวงปู่ทวด และพระธาตุดอยสุเทพ	7 บาท
- เล่ม 4 เจ้าแม่หม่อนเล่า	7 บาท
- เล่ม 5 ข้ามเวลามาในฝัน	7 บาท
- เล่ม 6 โยนกนคร	7 บาท
- เล่ม 7 พระธาตุกล่องข้าวน้อย และศึกบางระจัน	7 บาท
- เล่ม 8 พระเจ้าตนหลวง:พระธาตุศรีสองรัก:หลวงพ่อโสธร	7 บาท
- เล่ม 9 พระธาตุหริภุญชัย	7 บาท
- เล่ม 10 พระพุทธชินราช	7 บาท
- เล่ม 11 พระปฐมเจดีย์	7 บาท
- เล่ม 12 วัดพระพุทธบาทสี่รอย	7 บาท
- เล่ม 13 วัดพระพุทธบาทตากผ้า:พระธาตุพนม	7 บาท
- เล่ม 14 วัดน้ำบ่อหลวง:วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ	7 บาท
- เล่ม 15 นิมิตพิศวง:การสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทอง	7 บาท
ชุด มนุษย์เกิดมาทำไม? ของสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์	**ค่าส่งเล่มละ**
- เล่ม 1 ว่าด้วยภาคปริยัติ	10 บาท
- เล่ม 2 ว่าด้วยภาคธรรมปฏิบัติสู่ธรรมปฏิเวธ	12 บาท
- เล่ม 3-4 ว่าด้วยภาคปกิณณกธรรม (ถาม-ตอบปัญหาธรรมะฯ)	10 บาท
- เล่ม 5-6 ว่าด้วยภาคปกิณณกธรรม (ธรรมะจากภาพ เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา)	12 บาท
- เล่ม 7 ว่าด้วยภาคปฏิเวธะธรรม (การทำความเข้าใจคำสอนในบทสวดมนต์แปล เพื่อปฏิบัติ และธรรมบรรยายเรื่อง “อริยมรรค...เส้นทางพระอริยะ”)	10 บาท

ชุด มนุษย์เกิดมาทำไม? ของสุวัฒน์ พิทักษ์วงษ์ (ต่อ)	**ค่าส่งเล่มละ**	
- เล่ม 8 ว่าด้วยคู่มือพระอภิธรรมเชิงแนวปฏิบัติ	15	บาท
- เล่ม 9-10 ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก (พระสูตร)	15	บาท
- คำสอนการอุทิศบุญที่ได้ผล ของพระอาจารย์เกษม อาจิณฺณสีโล	7	บาท
- ซีดีธรรมะบรรยาย เล่ม ๔, ๗, ๘ รวม ๒๕ ชั่วโมง (MP 3) แผ่นละ	15	บาท
หนังสือเล่มอื่น ๆ	**ค่าส่งเล่มละ**	
- ชุดผลบุญผลกรรม เล่ม 1-3 (เล่ม 1,2 หมด)	7	บาท
- ธรรมะจากต้นไม้ ของหลวงปู่ชา สุภัทโท		หมด
- หลวงปู่ฝากไว้ ของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล	7	บาท
- คำสารภาพของวิญญาณบาป ของ น.พ.อาจินต์ บุญเกตุ	7	บาท
- โอวาทสี่ของท่านเหลี่ยวฝาน มิสโจ แปล	7	บาท
- สุสานดำ ของ พระ อ.บุญช่วย ฐิติสาโร		หมด
- หนังสือสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-ทำวัตรเย็น	7	บาท
- ประสบการณ์ในยมโลก ของพลโท สมาน วีระไวทยะ	7	บาท
- ประวัติโป๊ยเซียนโจวซือ	7	บาท
- การกินเจ และอาหารธรรมชาติ	7	บาท
- กินเจเว้นกรรม	7	บาท
- คิริมานนทสูตร	7	บาท
- ท่านถามเราตอบ	7	บาท
- ความถูกต้องคืออะไร		หมด
- ผัก ผลไม้ ตำราวิเศษของเซียนฮั้วท้อ	7	บาท
- ชีวิตหนึ่งมีค่าคุณอนันต์ ท่านจี้กงมหาเถระ 1-3	7	บาท
- แค่เอื้อม	7	บาท
- พระสงฆ์ดีอย่างไร	7	บาท
- พระกษิติครรภโพธิสัตว์	7	บาท
- ไตรรัตน์ 1-3	7	บาท
- มนุษย์ยังจะบริโภคเนื้อสัตว์อีกหรือ? หากรู้ว่า	7	บาท
- ก้าวย่างบิณฑบาต	9	บาท
- มหามงคลคาถา	7	บาท
- พุทธมนต์คาถา	7	บาท
- พระอริยะหวังเฟิ้งอี้ เล่ม 1	7	บาท
- พระอริยะหวังเฟิ้งอี้ เล่ม 2	7	บาท
- มรดกธรรม ของ เสถียร โพธินันทะ เล่ม 1	7	บาท
- มรดกธรรม ของ เสถียร โพธินันทะ เล่ม 2	7	บาท
- ธรรมปฏิทาของอาหมอ ผู้สานต่อเส้นทางธรรม	7	บาท

หนังสือธรรมะแจกฟรีคนละ 1 เล่ม ผู้ใดต้องการมากกว่า
1 เล่ม กรุณาช่วยบริจาคเงินทำบุญค่าพิมพ์

ผู้ใดต้องการ มนุษย์เกิดมาทำไม? เล่ม ๑๐ ติดต่อได้ที่

ทันตกิจคลีนิค

ทันตแพทย์ บัญชา ศิริไกร (ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ. ประตูน้ำ)
745/43-44 ถนนเพชรบุรี ปากซอยเพชรบุรี 19 เขตราชเทวี
กรุงเทพมหานคร 10400
โทร. 02-252-9484, 02-252-6297
ติดต่อได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 9.00-19.00 น. (เว้นวันอาทิตย์)

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ *(ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ.กลาง)*
383 ซอยสันติภาพ 1 ถนนทรัพย์ สี่พระยา
บางรัก กรุงเทพมหานคร 10500
โทร. 02-268-1505, มือถือ 089-811-4437

โรงเจลั้งเต็กตึ๊ง

236 ซอยอาภาภิรม (ข้างอาคารแสดงสินค้ากรมพาณิชย์สัมพันธ์) ถนนรัชดา แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 02-513-1056

ท่านที่ต้องการให้ส่งหนังสือทางไปรษณีย์
กรุณาส่งแสตมป์มาด้วย ค่าส่งเล่มละ 15 บาท

แจ้งข่าวการกุศล
ปลดปล่อยชีวิตสัตว์

เนื่องในวันมาฆบูชา - วิสาขบูชา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันที่ 5 ธันวาคม เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ ทางเราผู้จัดพิมพ์หนังสือธรรมะได้จัดให้มีการปลดปล่อยไถ่ชีวิตโค-กระบือและสัตว์น้ำ หากท่านผู้ใดมีจิตเมตตาร่วมสร้างบุญกุศล โปรดส่งจดหมายพร้อมชื่อ สกุล, ที่อยู่ และธนาณัติในนามของดิฉัน สั่งจ่าย ปณ. ยานนาวา ตามที่อยู่ข้างล่างนี้

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ *(ธนาณัติสั่งจ่าย ปณ.กลาง)*

383 ซอยสันติภาพ 1 ถนนทรัพย์ สี่พระยา

บางรัก กรุงเทพมหานคร 10500

โทร. 02-268-1505, มือถือ 089-811-4437

ท่านผู้ใดรวบรวมเงินครบ 1 ตัว(15,000บาท) ทางโรงฆ่าสัตว์ และกรมปศุสัตว์จะมีใบเสร็จรับเงินและใบอนุโมทนา ส่งถึงท่านโดยตรง

จาก

นัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ

6 กันยายน 2547

หนังสือนี้

จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ไม่จำหน่าย

เมื่อท่านไม่ต้องการใช้หนังสือนี้แล้ว

กรุณามอบให้ห้องสมุดหรือผู้อื่นใช้ประโยชน์ต่อไป

จะเป็นกุศลอย่างยิ่ง

ผู้ใดต้องการหนังสือติดต่อได้ที่

คุณนัยรัตน์ ลภัสเศรษฐศิริ (ธนาณัติสั่งจ่าย ป.ณ.กลาง ๑๐๕๐๐)
๓๘๓ ซอยสันติภาพ ๑ ถนนทรัพย์ สี่พระยา บางรัก กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
โทร. ๐๒-๒๖๘๑๕๐๕, ๐๘๙-๘๑๑๔๔๓๗

(แจกฟรี ๑ เล่ม เล่มต่อ ๆไปกรุณาช่วยบริจาคเงินทำบุญค่าพิมพ์)

(ท่านที่ต้องการให้ส่งหนังสือทางไปรษณีย์ กรุณาส่งเงินค่าจัดส่งไปด้วย เล่มละ ๑๕ บาท)

อนึ่ง ท่านที่ประสงค์พิมพ์หนังสือ ตั้งแต่ ๕๐๐ เล่มขึ้นไป เพื่อแจกเนื่องในโอกาสเทศกาลงานบุญต่าง ๆ โปรดแจ้งล่วงหน้าอย่างน้อย ๓ วัน